This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

264.08
H525
v.27

HENRY BRADSHAW SOCIETY

Founded in the Year of Our Lord 1890

for the editing of Rare Liturgical Texts.

VOL. XXVII.

ISSUED TO MEMBERS FOR THE YEAR 1904,

AND

PRINTED FOR THE SOCIETY

BY

HARRISON AND SONS, ST. MARTIN'S LANE.

PRINTERS IN ORDINARY TO HIS MAJESTY.

STAMFORD LIBRARY

152121

TRACTS

ON THE MASS

EDITED BY

J. WICKHAM LEGG,

Fellow of the Royal College of Physicians of London.

London.

1904

TABLE OF CONTENTS.

	PAGE
PREFACE	vii
INTRODUCTION	xi
I. Fourteenth Century Sarum Ordinary	xi
II. Langforde's Meditations	xv
III. Alphabetum Sacerdotum	xvi
IV. Ordinary of Coutances	xxi
V. Dominican Ordinary	xxi
VI. Charterhouse Ordinary	xxiv
VII. Preparatio Sacerdotis...	xxiv
VIII. Burckard's Ordo Missae	xxv
IX. Indutus Planeta	xxviii
X. L. Ciconiolanus' Directorium Divinorum Officiorum	xxix
XI. Thirteenth Century Sarum Ordinary	xxx
SARUM ORDINARY OF THE FOURTEENTH CENTURY	1
LANGFORDE'S MEDITATIONS IN THE TIME OF THE MASS	17
ALPHABETUM SEU INSTRUCTIO SACERDOTUM...	31
ORDINARIUM CONSTANCIENSE, 1557	53
DIRECTIONS FOR THE CELEBRATION OF HIGH MASS BY THE DOMINICAN FRIARS (B.M. Add. MS. 23,935)	71
Appendix from Dominican Missal printed at Lubeck in 1502	95
EXTRACTS FROM AN ENGLISH CHARTERHOUSE MANUSCRIPT WRITTEN ABOUT 1500 (B.M. MS. Nero A iii.)	97
PREPARATIO SACERDOTIS FROM MISSALE ROMANUM, 1493	111
ORDO MISSAE IOANNIS BURCKARDI	119
Appendix from Missale Romanum, 1501	175
INDUTUS PLANETA FROM MISSALE ROMANUM, 1507	179
Appendix from Missal of Uzès, 1495	189
EXTRACTS FROM LUD. CICONIOLANUS' DIRECTORIUM DIVINORUM OFFICIORUM	195
SARUM ORDINARY OF THE THIRTEENTH CENTURY...	217
NOTES	231
INDEX	275

PREFACE.

IN presenting these tracts to the Society it would have been quite in accordance with our custom to have accompanied them with a full discussion of the late mediaeval mass, and of the points in which the rites differ from one another. Such an undertaking, if carried out with completeness, would have been a considerable addition to liturgical literature; but at the same time it would have needed more than the usual space placed by our Society at the disposal of an editor. It has seemed therefore more practical to confine the discussion in the introductions to each tract to certain bibliographical and palaeographical points, and in the notes to deal with some of the more striking actions of the mediaeval mass. In this latter, the trouble has been to select the points to be discussed, not to find, but to exclude material. It is quite possible that the points which I have chosen may seem to others not so interesting as to myself.

It would have been more natural to print the two Sarum Ordinaries of the Mass, one of the fourteenth the other of the thirteenth century, side by side. But it was not determined to include in this collection the ordinary of the thirteenth century until after the greater part of the volume had been printed, and the thirteenth century order thus stands by itself at the end of the collection.

In editing the tracts printed in the latter half of the volume, with the exception of the thirteenth century Sarum ordinary, I have really trenched upon the province of Dr. Lippe, who is

editing the Pre-Pian Roman Missal, and I trust I may receive his pardon for this act of interference. But his residence in Aberdeen made it inconvenient for him to edit works chiefly contained in the library of the British Museum at London; and the task of editing these adjuncts to the Pre-Pian Roman Missal consequently passed into my hands.

In printing the documents I have endeavoured to keep as close to the originals as I could. In the English tract, Langforde's *Meditations in the time of the Mass*, I have indicated with italics the expansions that I have made, and with Clarendon type the words or sentences written in red in the original. In other tracts I have endeavoured to indicate quotations by the use of spaced out letters, a method which, though it may be called a corrupt following of the Germans, has, I trust, now been put to some useful purpose in English printing. Italics represent the rubrics. When an obelus follows a word, the word has been printed precisely as in the original text.

In conclusion, I cannot but express my obligations to the keepers of many foreign libraries in France, Germany, and Italy which I have visited in the hope of discovering editions which might make my bibliographical lists more complete. Monsignor Ceriani, the venerated Prefect of the Ambrosian Library at Milan, has from the very beginning of my liturgical studies given me every assistance and encouragement in his power, and while editing these tracts I have received much help from him and from Dr. Ratti in the identification of editions of the Roman Missal. Monsieur Léopold Delisle has enabled me to make more complete the table of the editions of *Alphabetum Sacerdotum*; and I must also acknowledge the like assistance from the Rev. François van Ortroy, S.J., Bollandiste Administrateur. At the Vatican, Dr. Ehrle, S.J., Dr. G. Mercati, and Monsignor Carlo Respighi, took great pains on my behalf: and I am very grateful to them for their efforts to give me efficient help.

The Rev. H. M. Bannister, in the midst of his labours in nearly all the libraries of Europe, has always been ready to search out rare editions, and thus add to my notes; and further I must once more express my gratitude, none the less felt because so often pronounced, to Mr. Dewick and Mr. Wilson, our Treasurer and Secretary, who have given me greatly prized suggestions and hints throughout the long time that this volume has been in preparation and printing.

J. WICKHAM LEGG.

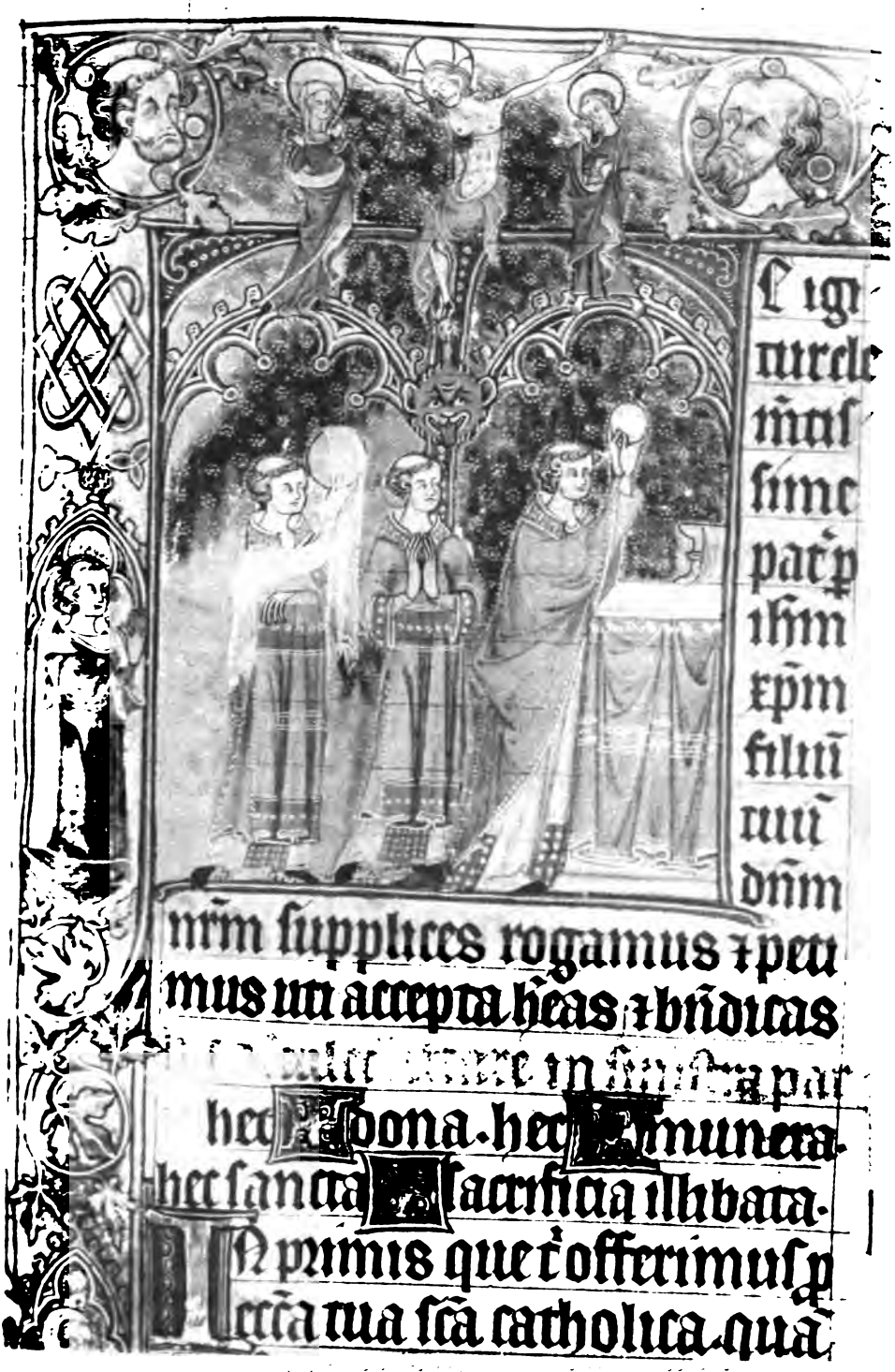

Ꝛ igi
turcle
mentis
sime
pat̄ ꝑ
ihm
xp̄m
filiū
tuū
dn̄m
nr̄m supplices rogamus ⁊ peti
mus uti accepta h̄eas ⁊ bn̄dicas
[illegible] in [illegible] par
hec [illegible] dona. hec [illegible] munera.
hec sancta [illegible] sacrificia illibata.
In primis que t̄ offerimus ꝓ
ecc̄a tua sc̄a catholica. quā

[illegible] LIBRARY

STANFORD LIBRARY

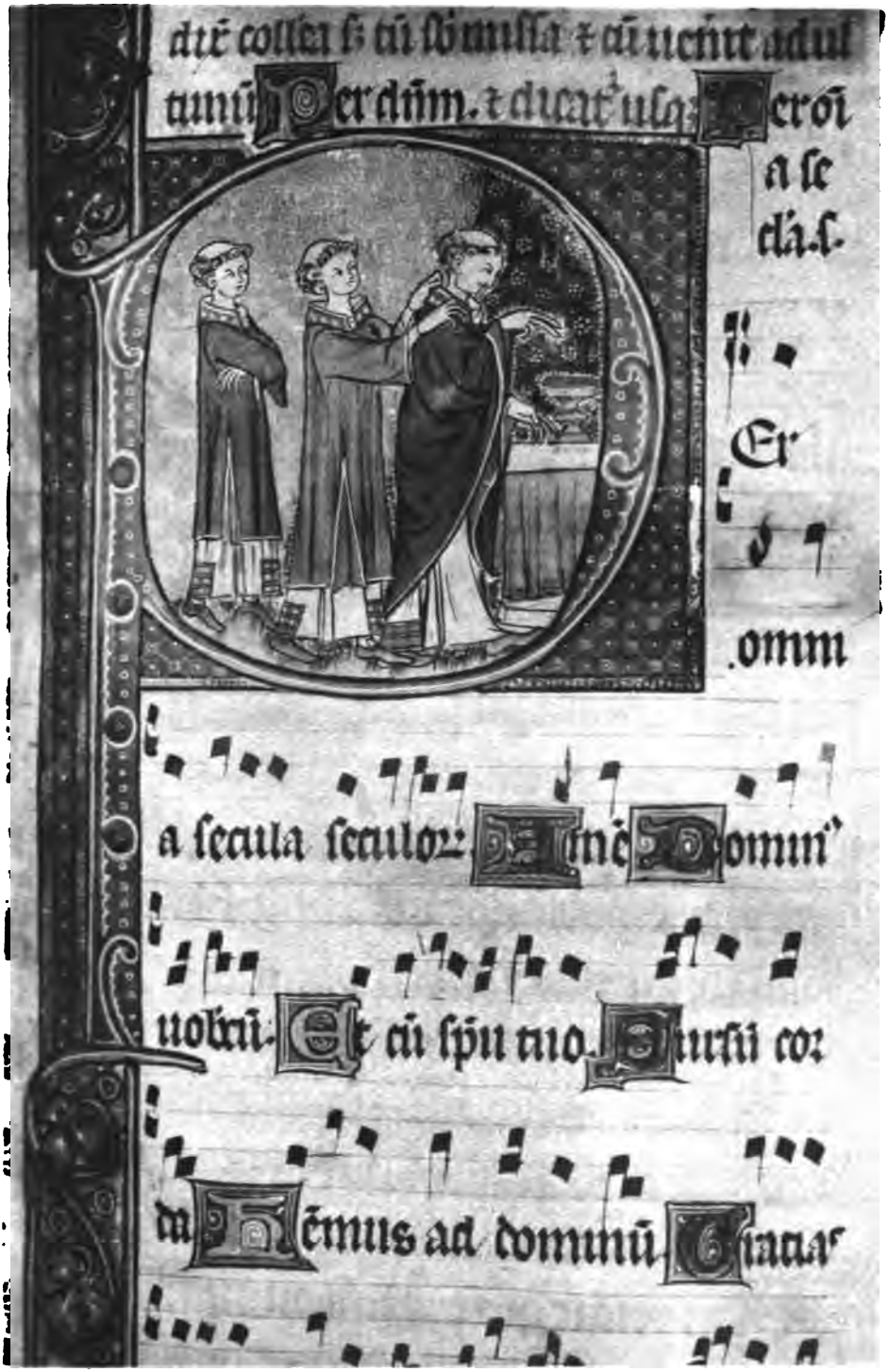

BODLEIAN LIBRARY

STANFORD LIBRARY

INTRODUCTION.

I.

Fourteenth Century Sarum Ordinary, from the Morris Missal.

This Ordinary has been here edited, because it differs from that given in the printed editions of the Sarum missal. It resembles in some points, especially in the early part, the French *Ordines missae* of which one or two examples follow. For instance, the several prayers that are said at the washing of the hands and the vesting of the priest, are much akin to those in French missals, while *Veni Creator* is said at the offertory, not during vesting, as in the printed Sarum.

I cannot doubt that the book is a Sarum missal. The early part of the contents of the manuscript has been collated up to and including the second Sunday after the Epiphany, with the Sarum missal, edited by the late Mr. F. H. Dickinson; and up to that Sunday an absolute identity was found, with the exception of the secret of St. Thomas of Canterbury. This was *Munera tibi*, as in the Westminster Missal, instead of *Salutaris* as in the printed Sarum texts. The Advent mass-lessons exactly correspond; and what, with some hesitation, I have ventured to look upon as a test for a Sarum missal, also appears; viz., *Ut tibi grata* as the secret for the second Sunday after the Epiphany. But, on the other hand, at Whitsuntide there are three variations from the usual Sarum collects; on Whitsun Tuesday the secret is *Purifica nos quaesumus*, not *Descendat*. On Wednesday, the secret is *Suscipe quaesumus domine munus oblatum* instead of *Oblata*. On the Friday, the post common is *Sumpsimus quaesumus sacra dona mysterii*, instead of *Concede quaesumus*. Still it does not seem that these exceptions destroy the claim of the manuscript to be considered a Sarum missal, especially when we find that the Palm Sunday rites are those of Sarum, remembering that dioceses very rarely agree exactly in this particular.

The manuscript is not perfect. A leaf or two must be wanting at the end of the solemn prayers on Good Friday; and also at the end of the ordinary of the Mass, where the service breaks off in the middle of the prayer before communion, and the manuscript now passes at once into the mass for Easter Day. The leaves measure 16½ by 12 inches.

The manuscript is adorned throughout with paintings of the East Anglian School. Dr. Warner, our Vice-President, has been good enough to point out to me some of these works, of which a very

prominent one is the Apocalypse in the British Museum. (Royal 15. d. 2.) Though rather coarser than other products of the same school, yet the pictures of this manuscript were no doubt its chief attraction to Mr. Morris; and by permission given in his lifetime, two of them were photographed, and are now reproduced in collotype. They show two separate moments in the action of the mass. One of them (Plate II.) fills up the loop of the large capital P, which begins *per omnia saecula saeculorum* of the end of the secret. It represents a priest with his deacon and subdeacon standing at an altar. The altar shows no step to it: the base just appears below a frontal in folds, while the *mensa* is covered by a white cloth, probably of linen, on which is a chalice. Above the altar hangs a curtain. The priest stands at the altar with apparelled alb and amice, and ample chasuble, the border of which is rolled back from his hand; no maniple or stole is visible; the right hand is lifted up over the chalice, the fore and middle fingers being extended, while the ring and little fingers are flexed; the left hand almost touches the foot of the chalice. The deacon stands immediately behind the priest, in apparelled alb, amice, and tunicle with narrow sleeves; no stole is shown where the tunicle is slit, and no maniple on the left arm. His hands are stretched over the right shoulder of the priest, and they appear as if they were arranging some part of his vestments. The fingers of the left hand are even tucked into the priest's vestments behind the neck. Can it be that the picture represents the moment at which the amice is let down from the priest's head, and that it is being arranged by the deacon? In England, there is evidence that the amice was a head covering,[1] and in some French rites the amice was not let down until the offertory. At Paris up to 1846, the amice remained during winter on the priest's head, as far as the beginning of the secret,[2] the end of which prayer, *Per omnia*, provides by its first capital the illumination now being described.

It will be objected to this explanation that though we know the amice was worn in England on the head, yet we have no certain knowledge of the time at which it was let down: and another explanation may be offered: that the deacon is stretching out his hands to take the paten, which we know in the Sarum rite was given to the subdeacon by the deacon just at this moment, the saying of *Per omnia*. In the difficulties caused by our want of complete knowledge of the Sarum ceremonies, I do not feel ready to decide what it is that we have before us in this illumination, though I incline to the opinion that it is the arrangement of the amice, rather than the delivery of the paten.[3]

[1] See below, p. 20. "The Ames on hys heide," and the notes to this on page 237.

[2] *Manuel des Cérémonies selon le rite de l'église de Paris*, 1846, p. 35.

[3] See *Missale Sarum*, ed. F. H. Dickinson, Burntisland, 1861–1883, col. 596. "Quibus finitis, dicat sacerdos aperta voce, *Per omnia saecula saeculorum*; manibus non levatis donec dicitur *sursum corda*. Et tunc accipiat subdiaconus offertorium et patenam de manu diaconi." But see also the quotation from Bodleian MS. Laud Misc. 253, in note to p. 222, on p. 257, below.

The subdeacon stands immediately behind the deacon in like vestments: his hands are folded under the opposite arms, an attitude which may still be seen during mass in the ministers of some French churches, just as they sometimes move about the altar with outstretched hands held in the same posture as at the Collects or the Preface, instead of the more ordinary custom, *iunctis manibus*.

It may be observed that neither the tunicles of the deacon and subdeacon nor the chasuble of the priest, so far as can be seen, show any orphreys. The absence of orphreys was very noticeable in a large proportion of the pictures in the exhibition at the Society of Antiquaries in 1896, at which this missal was shown; so that in the later middle ages the orphrey can hardly have been the indispensable addition to the chasuble that it is now considered to be.

Another illumination has been reproduced (Plate I.) which accompanies *Te igitur* of the beginning of the Canon. It represents the moment of the elevation of the host; and the subdeacon holds aloft, with one hand, the paten, covered with the offertory veil. The vestments and ornaments are very like those of the other illumination, save that the altar has a narrow fringed frontlet, and the tunicles show transverse orphreys. The chalice is still covered with a corporas. Springing out of the vertical bar of the capital T is a crucifixion with Our Lady and St. John on each side. In the upper corners of the page are two heads. On a level with the altar and the sacred ministers, who do not kneel, is the figure of a layman, most likely kneeling.

All the judges that I have asked, have been unanimous in ascribing the writing of the Morris missal to the early portion of the fourteenth century. Dr. Warner is inclined to say about 1320. The *festivitas Reliquiarum* appears in the Calendar on September 15th, from which date it was moved in the year 1319.

Lord Dillon, Curator of the Tower Armouries, from some of the illuminations, assigns to the armour the date of 1320.

Further information about the manuscript I regret to be unable to give. It has left the neighbourhood of London, and I have not been able even to correct the proofs with the original.

The Rev. H. M. Bannister, who is so well known for his acquaintance with the liturgical manuscripts of English and foreign libraries, has with great kindness placed the following provisional list of Sarum Missals at my disposal. The dates and provenances he desires to be considered as approximate only. The contraction B.M. stands for the British Museum.

List of Manuscript Sarum Missals.

Library or Possessor.	Date.	Place for which written.	Notes.
Earl of Crawford (now Mrs. Rylands).	Thirteenth century	Exeter.	
Cambridge University, Gg. 3. 21.	1247–1254	Tewkesbury	Hiemale
Paris, Arsenal, 135 ...	xiii¾	? St. Paul's Cathedral.	
Bologna University, 2565 ...	xiij¾	Oxford.	
Cambridge University, Kk. 2. 6.	xiii ex.	Hanley Castle (Worcester).	Austin Canons.
Cambridge University, Dd. 1. 15.	xiv	St. Margaret's, Lothbury.	
Cambridge University, Ee. 2. 2.	1319–1332	Heyworth.	
Cambridge University, Ff. 2. 31.	xiv in.		
B.M. Lansdowne, 432 ...	xiv ½		
Cambridge University, Dd. 8. 41.	xiv	... ...	Fragm. ? Cistercian.
Bodleian, Barlow, 5 ...	xiv ex.	Worcester.	
Cambridge, Fitzwilliam, 33	1380–1400		
Bodleian, Lat. lit. b, 4 ...	xiv¾	Northampton.	
Munich, Clm. 705	? 1384	Oxford.	
Oxford, Oriel, 75	xiv-xv	Worcester ?	
Rome, Pal. 501	1385–1415		
B.M. Harl. 4919	c. 1400	Colewich	Imperfect.
,, ,, 2787	,,	Malden.	
Oxford, Trinity, 8	1383–1398		
,, All Souls (Dryden)	1383–1456	Oxford.	
Cambridge, Trinity, B. 10. 14			
Bodleian, Rawl. lit. e. 43 ...	xiv-xv	Worcester	Sanctorale.
B.M. Add. 11414	xiv ¾	Lincoln.	
Cambridge, Gonville and Caius, 146.	xiv-xv		
Bodleian, Douce MS. 218 ...	,,	... ...	Fragm.
Oxford, Christ Church, 87 ...	xv init	St. Botolph, Aldgate.	
Lambeth, 213	,,		
Bodleian, Lat. lit. b. 3 ..	,,	... ...	Fragm.
,, Laud. misc. 253...	,,		
,, Hatton, 1 ...	,,	Norwich.	
B.M. Add. 25585	xv¼	,,	
,, Harl. 2984	xv½		
,, ,, 3866	,,	,,	
Cambridge University, Ff. 4. 44.	xv		
Cambridge University, Gg. 5. 24.	,,		
Cambridge University, add. 451.	,,		
Cambridge, Trinity, B. 11. 3.	,,	Sawbridgeworth.	
Bodleian, Rawl. C. 168 ...	,,	Canterbury	Fragm.

LIBRARY OR POSSESSOR.	DATE.	PLACE FOR WHICH WRITTEN.	NOTES.
Bodleian, Barlow, 1 ...	xv	Worcester.	
B.M. Add. 29884	,,	... ...	Missale parvum.
B.M. Egerton, 2677 ...	,,	Ireland.	
Sir Thomas Brooke, Bart.	,,		
Mr. H. H. Peach	xv	Hambledon.	
Bodleian, Laud. misc. 302...	xv¼	Durham.	
B.M. Arundel, 109	xv½	London	Fragm.
Bristol Museum	*c.* 1450		
Bodleian, Rawl. A. 387A ...	xv init.		
,, ,, lit. c. 3 ...	,,	Deerhurst.	
,, ,, ,, ,, 2 ...	xv¾		
,, Jones, 47... ...	xv½	Norwich.	
,, Tanner, 4 ...	xv	Lincoln	3 ff. only.
,, Laud. misc. 164 .	xv½		
,, Rawl. C. 142 ...	post 1411		
Oxford, All Souls, 11 ...	1480–1502	Tregaer, Monmouth.	
B.M. Add. 21974	1521–1547	Lincoln	Pontifical Bp. Longland.
Manchester, Chetham, 41027			
Durham, Chapter, A. 3. 32			
Cambridge, Emmanuel, 3. 3. 9			

II.

LANGFORDE'S MEDITATIONS.

Bodleian Wood 17 is a paper manuscript, now of 27 leaves, written in red and black, in one column: the number of lines varying from 13 to 16, though the most part of the pages have 14 or 15 lines. The leaves are 6¾ inches by 5½ (172 × 130 mm.), but they vary a good deal in size. The writing is 3¾ inches by 3 (195 mm. × 180).

The writing by some judges is considered to be of the middle of the fifteenth century; by others, of the end of the fifteenth or even of the beginning of the sixteenth.

The gatherings I have made out, with Mr. Madan's help, to be:

$$A^6\ B^8\ C^8\ D^8\ (\textit{wanting } D\ 2, 7, 8.)$$

The present structure of Sheet D is shown by the diagram on the next page:

SHEET D.

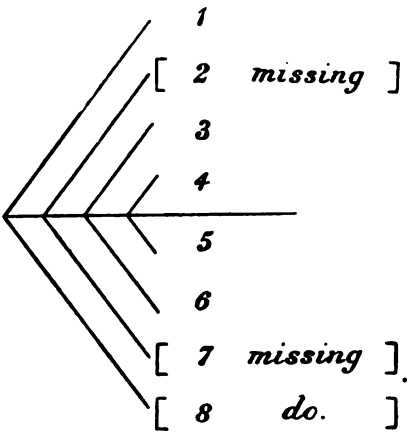

Mr. Madan considers it very likely that the writing *Antonius Woode* at the top of the first leaf is a genuine signature.

In printing this manuscript, Clarendon type has been used for the words and sentences written in red. The letters supplied to expand the contractions are in italics.

III.

ALPHABETUM SACERDOTUM.

This little tract would appear to be of considerable importance for the history of the liturgy of the church of France at the end of the middle ages, for it is spoken of by A. du Saussay as representing the order in which mass was said according to the custom of the Gallican church.[1] It seems also to have enjoyed some popularity at the moment of its appearance. At least fifteen editions appeared one after another at the end of the fifteenth, and the beginning of the sixteenth, centuries, though few of those that have come down to us have any date. They bear a remarkable resemblance to one another. All that I have seen are in Gothic letter; with no red ink; printed in a single column; and composed of two sheets, *a* and *b*, the former of eight leaves, the latter of four; octavo, if we judge by the watermarks. But the two copies at Munich are reported to be in double columns as stated by Hain, *865, and also to be in a single sheet of eight leaves. But the statement that the lines are 33 to the page is said not to be true for 3*a* which has 34; for 4*a* which has 32, and for 8*b* and ult. which have 29. The first page has nothing on it but the title, and the name of the printer; 1*b* is blank; 2*a* begins the treatise. It is in black letter and octavo like other editions. For these details of the Munich copies I am indebted to the Rev. H. M. Bannister.

The following table shows the editions which I have seen, or of which I have heard. The copies that I have seen are followed by an asterisk.

[1] A. du Saussay, *Panoplia Sacerdotalis*, Lut. Paris, 1653. Pars I. Liber viii. Art. v. p. 271. "Extat editus Parisiis anno salutis 1533, libellus, cui titulus est *Alphabetum Sacerdotum*; in quo ordo continetur ad dicendam Missam more Ecclesiae Gallicanae."

T.M.

No.	Date.	Place.	Printer.	Publisher.	Lines to page.	Size of printed page in millimetres.	First words of signature b.i.	Copy known.
1.	[*c.* 1495]	Paris ...	[P. Le Dru] ...	J. Moerart ...	32	104 × 66	dignatus es ...	British Museum (IA. 40735. imp.)* Troyes (2 copies).
2.	[*c.* 1497 ?]	Paris ...	Geo. Mittelhus...		33 (two columns)	103 × 71		Hain *865 Munich Hofbib. (2 copies Liturg. 852 l, and P. lat. 428).
3.	1499	Paris ...	G. Marchand ...	J. Petit	27	112 × 71	Extendat brachia	Oxford Bodleian Lib. (Douce 14.)*
4.	[*c.* 1500]	Paris ...	[F. Baligault] ...	Cl. Jaumar ...	26	96 × 67	mus domino ...	Editor (imp.)*
5.					32	103 × 67	dignatus es ..	Paris, Bib. Nat. (Inv. D. 38,412).*
6.					30 (29)	97 × 65–66	Hec quotienscunque.	Mainz, Stadtbib.*
7.	[*c.* 1501–5]	Rouen	R. Auzoult ...	Rob. Macé (Caen)				Paris, Cercle de la Librairie (frag.)
8.	[*c.* 1505]	Paris ...	[P. Le Dru ?] ...	D. Roce ...	32	98–100 × 68–9	dignatus es ...	Rev. E. S. Dewick.*
9		Paris ...		D. Roce ...	32	100 × 63	dignatus es ...	Bib. royale, Brussels, No. 2496 incunab.

b

No.	Date.	Place.	Printer.	Publisher.	Lines to page.	Size of printed page in millimetres.	First words of signature b.i.	Copy known.
10.		Paris ...		D. Roce ...	32	106 × 65	dignatus es ...	Bib. royale, Brussels, No. 2681 (*Bibliotheca Hulthemiana*, Gand. 1836. t. i. p. 102, No. 1241.
11.		Paris ...		J. Petit ...	33	112 × 70	dignatus es ...	Paris, Bib. Nat. (D. 57,983)* Amiens.
12.		Paris ...		J. Petit	32	150 × 69	dignatus es ...	Paris, Bib. Nat. (D. 46,515[5])*.
13.	[*c.* 1520?]	Paris ...	G. Nyverd ...		33	101 × 67	dignatus es ...	Paris, Bib. Nat. (Inv. B. 5,825).*
14.	[*c.* 1530?]	Caen ...	M. & G. Angier	J. Berthelot ...				Bayeux, Bib. du chapitre.
15.	[s.d.]	Lyons	P. de St. Lucia, alias Le Prince.		two columns			J. G. T. Grässe, *Trésor des Livres rares*, Dresden, 1858, Livraison i. p. 86.

For help in the arrangement of this table I am under great obligations to the late Mr. Robert Proctor, whose untimely death has been a great blow to bibliography; and I am much indebted to Monsieur Léopold Delisle for allowing me to see the notes which he has made of several editions; they would have been otherwise unknown to me, and by the information which he has given I am thus able to include them in the table. The details of the two copies in the Royal library at Brussels were given to me by Father J. van den Gheyn, S.J., keeper of the manuscripts, through the kind intervention of Father F. van Ortroy, S.J., Bollandist.

The Bodleian copy has been chosen to be reproduced because it is perfect, and the edition is dated. It was issued by John Petit. The rubrics have been reproduced in italics for the convenience of the reader, though the whole of the edition is in black letter.

The text has been collated with four other editions, and their symbols are as follows:

A = Paris, Bibliothèque nationale, D. 57983.
B.M. = British Museum, I.A. 40735. (formerly C. 52. a. 22.) the first leaf is wanting.
R = Edition by Denis Roce, belonging to the Rev. E. S. Dewick.
J = Edition by Claude Jaumar, belonging to the editor. The last leaf is wanting.

The greater part of the variations would seem to be mere printers' errors, and the best printed text is that of A. It changes such blunders as *Inde et memores* into *Unde et memores* and *terque redimit* into *tibique reddunt*,[1] though here and there it developes misreadings of its own.

A tract sometimes spoken of together with *Alphabetum* is *Instructio virorum ecclesiasticorum*;[2] it is, however, not at all the same work as *Alphabetum*. In the seventeenth century appeared a book which may be looked upon, perhaps, as a sort of modernised recension of the early *Alphabetum*. The beginning resembles the opening of the older *Alphabetum*, and its directions are arranged around a votive mass of the Holy Ghost, as those of the older are; but in the seventeenth century recension this mass is accommodated to the Pian missal. Matter is also added at the end on the *cura pastoralis*.[3] In the British Museum is a fragment of a much larger work to which there has been prefixed a title, with the name of *Alphabetum*,[4] though the following page is numbered 125. It contains a mass of the Holy Ghost like the earlier

[1] See below, pp. 43 and 45.

[2] See *Bulletin du bibliophile*, 1854, x. 923 and xi. 168. For this reference I am indebted to Monsieur Léopold Delisle. There is an imperfect copy in Paris, Bib. nat. (Rés. D. 21061.) where I have examined it.

[3] Its title is: Alphabetum || Sacerdotum || nuperrime || emendatum || Rothomagi, || apud Ioannem Baptistam Behourt, in vico Iudaeorum, prope Palatium, MDC. xxxi. 16°. I have seen this in the Mazarine Library at Paris, where its press mark is 41995 (2.)

[4] The title is: Alphabetum, || sev ||Instructio || Sacerdotvm ad || Celebrationem Missæ, || iuxta ritum S. Ecclesiæ || Romanae, || . . . à Rouen, chez Remy le Boullenger, prez le Palais. Superiorum Permissu. 1656. It is 32°. according to the catalogue. Its press mark in the British Museum is 843. a. 20.

book, but is not like it in many other particulars. It ends on p. 191, with the word *Finis*.

After the eleventh century, if not before, may be found added to what has already appeared in the Sacramentaries directions apparently intended for the private use of the priest before, during, or after mass.[1]

In a Paris missal of the beginning of the fourteenth century there are such directions with the rubric: *incipit ordo misse*.[2] The priest is told to put on his rochet, then to wash his hands, next to place the bread on the paten and make the chalice; then to vest, beginning with the amice. After this are versicles, collects, and prayers which may be for private or public use. The introit, or office, as it is called, is the beginning of what is certainly public, and directions are given for the conduct of the priest, and prayers to be said by him, up to the secreta, and beginning of the canon.

In many of the French missals, printed in the fifteenth and first half of the sixteenth century, similar directions and prayers may be found; but they differ a good deal, not only in arrangement, but in the substance of the prayers and directions. Now this *Alphabetum Sacerdotum* resembles the *Ordines misse* in the missals of the provinces of Rouen and Tours; such as those of Rouen itself, Seez, Coutances, Angers, and St. Malo. But these do not completely agree amongst themselves, nor with this *Alphabetum Sacerdotum*, though they have a great likeness to it. The expression *beatissimi Juliani* in the prayer after the *Confiteor* of the *Alphabetum* led me to examine the missal of Le Mans in the hope of finding in its ordinary the source of *Alphabetum Sacerdotum*. An early printed missal of Le Mans is to be found in the Library of St. Geneviève at Paris;[3] but it contains no *confiteor*, so that I am unable to say that St. Julian appears in the prayer after it. Moreover, the prayers after the canon do not correspond with those of the *Alphabetum*: and though at the end of the book are prayers similar to those of *Alphabetum*, just as in other mass books of that part of France at that time, yet they are not exactly the same, either in order or form. In fact the ordinary of Le Mans is not so near to *Alphabetum* as the ordinary of Coutances. I have examined all the fifteenth and sixteenth century French missals that have come in my way without yet finding any *Ordo* that I could consider as the exact source of this tract.

The close resemblance to *Alphabetum* seems limited, so far as my researches go, to the mass books in the dioceses of the provinces of Rouen and Tours. Some of the books of the dioceses in the province of Sens, as Paris, show a certain amount of likeness; but this is lost at

[1] See Martène, *de antiquis ecclesiae ritibus*, Lib. I. cap. iv. Art. xii. Ordo vi. and ollowing. (Antuerp. 1736, t. i. col. 528.) Also A. Ebner, *Quellen und Forschungen . . . Missale Romanum*, Freiburg im B. 1896, p. 296.

[2] British Museum, Harl. 2891. fo. 141. This manuscript already has a crucifixion and a majesty, so common in the printed missals of the sixteenth century, the presence of which pictures is sometimes alluded to in the rubrics.

[3] Colophon: *Missale Cenomanen. in celeberrima vniuersitate parisien. per magistrum Iohannem hygman alemanum impressum finit xiii. Iulii. M. cccc. xciiii.* The title page announces that it has been amended "de nouo per petrum hennier," canon of Le Mans.

Rhemes itself, and Cambray and Châlons in the province of Rhemes, and further east at Besançon. Here they have an *Ordo missae* on lines of their own, not of those of the *Alphabetum*.

The note prefixed to the edition marked by the symbol A, one of the later editions, contains a claim by one Ioannes Amelius to be the editor. It does not appear that he claims more. He would seem to have had a stock of documents by him, with one of which he then favoured the world. Any other mention of Amelius in literature I have been unable to discover.

The word *alphabetum* is not unknown in French massbooks of the early sixteenth century. An instance may be found in that of Angers[1] where the ordinary has for title *Alphabetum Sacerdotum*. So also has one edition of the Sarum massbook:[2] immediately before the ordinary of the mass are these words: *Sequitur alphabetum sacerdotum*. And what were the *Alphabeta* found about 1510 amongst the liturgical stock of Gerard Wanseford at York?[3] I am not sure if these were bought in France, like some other parts of the large stock of books that he had. They may have dealt, not with grammar, but with liturgy.

IV.

Ordinary of Coutances.

The ordinary of the church of Coutances, taken from the missal of that church printed in 1557, is here given as a specimen of the *Ordo missae* used in dioceses of the provinces of Rouen and Tours. It is the nearest approach to the *Alphabetum Sacerdotum* that I have yet seen.

V.

Dominican Ordinary.

This is an extract from a manuscript, Add. 23,935 in the British Museum. It is very beautifully written, and specimens of the handwriting have been reproduced by the Palaeographical Society.[4] Dr. Warner informs me that the manuscript is French, and he places it between the years 1260 and 1275.

The leaves are of vellum, measuring $10\frac{3}{8}$ by 7 inches, and are now 579 in number. Dr. Warner has pointed out to me that the lower

[1] See *Missale ad vsum Andegauen.* Rothomagi, 1523, 4°. fo. cxxi. *b.* Cf. title of *Missale secundum vsum insignis Ecclesie Bisuntine*, Bisuntin. R. Boissenau, 1551, and sheet aa.

[2] *Missale secundum vsum insignis ecclesie Sarum*, Rouen, M. Morin, 1497. fo. lxxv. Press mark in British Museum IC. 43967.

[3] Robert Davies, *A memoir of the York Press*, Westminster, 1868, p. 14. Cf. E. Gordon Duff, *Transactions of the Bibliographical Society*, 1899, vol. v. part i. p. 94.

[4] Series II. plate 112.

part of the cover has the following inscription, which he has been able to revive; and he reads it as follows:

> Ego fr. iacobus de paradello positus ad custodiam armarii inferioris inueni defectum incisionis in principio istius libri sicut patet.

This, Dr. Warner thinks, refers to the imperfection at the beginning of the book as at present bound, where one gathering or more before fo. 3 is plainly wanting. Twenty-one leaves in a later hand than the rest of the book have been inserted before the *Ordinarium* which begins on fo. 23. These later additions are the breviary offices and masses for Corpus Christi, St. Lewis, King of France, St. Thomas of Aquinum, and others. The book properly begins with the *ordinarium*.

At the top of fo. 2, Dr. Warner has succeeded in reviving and transcribing in great part an important inscription, though some of the writing has been only partially recovered. It is as follows:

> Iste liber factus est pro magistro ordinis quicunque fuerit pro tempore ut quicunque dubitauerint in aliquo de officio possint per eum rectificari Non est [*illegible word*] ad exemplar quia facile dest [*end illegible*] propter (?) operis subtilitatem.

Mr. H. A. Wilson suggests *recurrendum* and *destruitur*.[1] The book must be of considerable importance in the history of the liturgy of the Dominican order, if it be the standard to which all in doubt might appeal.

On the verso of leaf 2 is written in a fourteenth century hand:

> In hoc libro continentur ista .xii. volumina.
> Ordinarium .i.
> Martyrologium [2]cum euangeliis legendis in capitulo et regula et constitutionibus[2]
> Collectarium .iii.
> Libellus processionalis iiii.
> Psalterium .v. [3]et officium cotidianum beate uirginis.[3]
> Lectionarium .vi.
> Antiphonarium .vii.
> Graduale .viii.
> Pulpitarium .ix.
> Missale maioris altaris .x.
> Epistolarium .xi.
> Euangeliarium .xii.

The extract printed below is taken from the part named *Missale conventuale* which corresponds to that called in this table *Missale maioris altaris* The whole of this section has not been printed, but merely the directions for the celebration of high mass, *conventuale* being here equivalent to *solemne*. The *Temporale* follows immediately, beginning with the first Sunday in Advent, and continues on to Easter Even on fo. 496, when the ordinary and canon of the mass appear. The *Temporale* then resumes. The *Sanctorale* begins on fo. 505, and ends on fo. 520. Then come votive masses, sequences, and other matter up to the verso of fo. 525, when the section *Missale conventuale* ends.

After this extract from the manuscript is edited an appendix taken from a Dominican printed book which corresponds, it may be thought, to the section described by Quetif as *Missale minorum altarium*. Le

[1] See below, p. 243.
[2]–[2] *written over erasure.* [3]–[3] *added.*

Brun quotes a part of the early manuscript, *Missale minorum altarium* at Paris,[1] which corresponds precisely to the last four lines of the appendix, on p. 96, which begin *In via*. It is possible that the rest of the appendix also corresponds to the manuscript, as so many of the early Dominican printed missals contain it.

I have had access to an earlier Dominican missal in the British Museum printed by Matthias Moravus in 4° at Naples in 1483, and which contains this part as well as others corresponding to the *Missale Conventuale*; but a better text, though not altogether perfect, seemed to me to be in the later edition printed at Lubeck in 1502, and this has been accordingly reproduced. The appendix has also been collated with a 4° edition printed at Venice by Antonio de Giunta in 1512, and the more important of the variations have been given in footnotes.

Accepting Dr. Warner's date of the book, we are brought close to the time at which Humbert of Romans was charged with the revision of the Dominican liturgy. Copies of this authorised edition were multiplied, and were to be found at Bologna, Salamanca, Toulouse, and the Jacobins in Paris.[2] They contained fourteen books. The copy at the Jacobins was examined by Pierre Le Brun in the eighteenth century, who reports the fourteen books of which it was composed, corresponding to twelve of those given above contained in our manuscript, with the addition of *Breviarium* and *Missale minorum altarium*. The *Missale maioris altaris* corresponds to *Missale conventuale*.[3] Our manuscript is not the same as that which Le Brun describes.

In the first place it does not contain all that Le Brun mentions: it has only twelve books, while Le Brun speaks of fourteen; and though the writing is very close and beautiful, yet the size of the book cannot be described as *très-grand*.

Considerable use was made by Le Brun of this work, and extracts are given by him from it, which correspond almost word for word with our manuscript.[4]

Quetif also gives an extract which follows closely, but is not precisely the same as, our manuscript.[5]

The directions printed below are allied to those printed in Dominican missals at the present day. The changes made seem to be chiefly in the way of addition. Farther, in the course of editing this Dominican document, I came across an early printed Carmelite *Ordo*, the directions of which seemed to have considerable affinity with the Dominican document. In the notes, I have sometimes pointed out where the two ordinaries differ as well as agree, but I have made no complete collation of the two. It seems not impossible that the two ordinaries are

[1] Pierre Le Brun, *Explication . . . de la Messe*, Paris, 1777. t. ii. p. 671. note.

[2] Quetif and Échard, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Recensiti*, Lutet. Paris. 1719. t. i. p. 143.

[3] Pierre Le Brun, *Explication . . . de la Messe*, xv. Dis. Art. v. Paris, 1778. t. viii. p. 54.

[4] See Le Brun, *op. cit.* t. ii. Partie v. Art. vii. § ii. par. 3. note Art. x. §§ i. iv.

[5] Quetif, *op. cit.* p. 144.

descended from a common ancestor, though the Carmelite text is shorter than the Dominican.

I am indebted to Mr. F. C. Eeles for the transcript of the extract; Mr. J. A. Herbert has been so good as to read the proof with the manuscript, for, beautiful as the writing is, it has proved too small for old and unexperienced eyes.

VI.

CHARTERHOUSE ORDINARY.

This document has been found amongst a number of others bound together in one volume, Nero A. iii. in the Cotton collection now at the British Museum. The leaves are of vellum, measuring $6\frac{1}{4} \times 4\frac{3}{8}$ inches, and are 166 in number. The first 90 have no great liturgical interest. From fo. 90 to fo. 130 are the statutes of the Council of Northampton. From fo. 131 to the end are documents relating to a charterhouse in England. A treatise on certain statutes of the order begins at fo. 138 (formerly 139) and continues up to fo. 154. This part of the manuscript has been printed in Dugdale,[1] but the liturgical part which has been reproduced below is left unnoticed.

It does not seem possible to assign the manuscript to any particular charterhouse in England. It is true that the petition on p. 99 below mentions our Lady and St. John Baptist, but these saints are too widely distributed to enable us to assign them to the charterhouses dedicated in their honour, as were Witham and Henton.[2]

The writing appears to be of the end of the fifteenth or beginning of the sixteenth century.

A considerable resemblance will be found in this manuscript to passages in the Charterhouse Statutes printed at Basle in 1510.

VII.

PREPARATIO SACERDOTIS.

At the end of the fifteenth century a number of Roman Missals and Breviaries appeared, professing to be edited by one Peter Arrivabene, a Franciscan friar; and some of the Missals contain the directions for the priest celebrating Mass which are printed below with the title *Preparatio sacerdotis*. But it seems doubtful if it were Peter Arrivabene who first inserted this into the Missal. The first Roman Missal that I have seen with *Preparatio sacerdotis* in it is an edition published at Venice in 1493,[3] whereas the first edition edited by Peter Arrivabene that I have seen,

[1] Sir William Dugdale, *Monasticon Anglicanum*, London, 1830. vol. vi. p. i. p. v.

[2] Dugdale, *op. cit.* pp. 1 and 5.

[3] A French missal, *Missale ad vsum ecclesie Lingonensis*, printed by Jean de Pré, at Paris, about 1492, contains part of the *Preparatio*, that on p. 113 below, and that on p. 114 with the exception of the last eight lines. The *Preparatio* is in this missal on the last leaf of the book, the press mark of which in the British Museum is IB. 39833.

was published also at Venice, in 1497, but it does not contain this *Preparatio*. It may be that Peter Arrivabene, looking about him for matter wherewith to adorn his edition of 1501, was tempted to adopt the *Preparatio* already printed at Venice, which, therefore, was close at hand. Its first appearance, so far as is known, in a Langres missal, might suggest that it was of French rather than Italian origin.

I now add a table of all the Roman Missals in which I have met with this *Preparatio sacerdotis*.

Roman Missals in which *Preparatio Sacerdotis* is found.

1493 Kal. Iulii	Venetiis... ...	N. de Franchfordia and Herzcog de Landoia.	8°	British Museum.
1493 Kal. Dec.	,, ...	O. Scotus and I. Hertzog de Landoia.	8°	British Museum. Bib. Ambrosiana, Milan. Bib. Communale, Siena.
1498	,, ...	Giunta	8°	Bib. Ambrosiana, Milan.
1501	,, ...	,, ...	8°	British Museum.
1515	Lugduni ...	J. Sachon	8°	,, ,,
1517	Parisiis	Th. Keruer	fo.	,, ,,
1518	,, ...	J. Kerbriant	8°	,, ,,
1519	Caesar August....	Geo. Cocus	4°	Bodley's Library. British Museum.
1520	Venetiis... ...	J. de Leucho	4°	British Museum.
1528	Lugduni ...	Seb. Gryphin	4°	,, ,,
1529	Parisiis	I. Kerbriand	8°	,, ,,
1530	,, ...	Fr. Regnault	8°	
1532	Lugduni ...	Ioh. Mareschal... ...	4°	,, ,,

VIII.

BURCKARD'S ORDO MISSAE.

As a work by itself, John Burckard's *Ordo Missae* seems to have been first published in the year 1502. The opinion that it was first brought out in the pontifical of 1485 at Rome, seems to be groundless.[1] That

[1] Addis and Arnold, *Catholic Dictionary*, London, 1884. *sub voce* Rubrics. "It was Burchard . . . who first set out at length both the words and the ceremonies of the Mass in his Roman Pontifical, printed at Rome in 1485, and again in his Sacerdotale, printed a few years later, and reprinted under Leo X." There is perhaps some confusion here between Burckard's *Ordo Missae* and the Pontifical and Sacerdotale.

pontifical contains no directions for low mass at all akin to the *Ordo Missae* of Burckard, though it gives an order for pontifical vespers and high mass. But on looking through the Roman missals of the British Museum there was found a recension of Burckard's *Ordo missae* printed in 8° at Venice in the year 1501 as introductory to a Roman Missal,[1] probably for Franciscan use. It claims by its title[2] to be the work of John Burckard; but it is a shorter recension than that printed by itself in 1502. This shorter recension has been collated with the text of 1502 and the variants placed in footnotes, with the symbol V appended. It will be seen that some of the paragraphs of V are greatly expanded in the later text, as may be noted below on p. 126. Whole pages of the longer recension are represented merely by a few lines in V as on pp. 132, 133, 134, 167; or are altogether absent in V as on p. 137 and elsewhere. One uniform change is that *sacerdos* in V has been altered in the longer recension into *celebrans*. The collation has not in all cases exactly reproduced the variants of V especially where the meaning is nearly the same.

Both recensions are printed in red and black; and the italics of the reprint show the red letters of the two editions

The work now reprinted follows the text of the edition of 1502; it is taken from a copy that must have been long in England. It bears evidence on the title that it once belonged to the Pardoners' Churchyard at St. Paul's; and after that it must have become the property of Lord Lumley, from whose collection it passed into the Library of the British Museum, where it now rests. Formerly its press mark was 473.a 20, but it is now C. 52. d. 14.

By a letter of Alexander VI. to the printer, the *Ordo missae* of 1502 was protected from republication for the space of three years; the pope says that he has made Cardinal Bernardin de Carvajal revise Burckard's work with diligence; but beyond this modified approval, the pope does not go. The *Liber Sacerdotalis*, published at Venice in 1523, which contains Burckard's *Ordo*, claims on its title page to have the approbation of Leo X. I can find no reprint until 1508. But as Burckard died in May, 1506,[3] this edition, and all others that I know of must have appeared after his death, and any changes or additions in text would be of less value, therefore, as representing the mind of Burckard, than the edition of 1502. Consequently they have not been

[1] *Missale secundum consuetudinem sancte romane ecclesie: singulari cura ac diligentia emendatum: sumptibus et iussu prouidi viri Nicolai de Franchfordia: arte itemque et industria probatissimorum virorum Petri Liechtensteyn Coloniensis et Johannis Hertzog de Landaw. Impressum Uenetijs: explicitum est: anno virginalis partus*, 1501. *Sexto kalendas Nouembris.* The press mark in the British Museum is 3365. a. 22. At the end of the book is the treatise *de defectibus misse* and *de utilitate misse* of Hugo de Sancto Charo. A modern hand has written *Franciscan* on a flyleaf; and the feasts on pp. 175–178 below, show marked Franciscan influence.

[2] See below, p. 126.*n.*

[3] See *Johannis Burchardi . . . Diarium*, edited by L. Thuasne, Paris, 1885. t. iii. pp. xlvii and 426. There is a biographical notice prefixed to this work, but Burckard is too well known for it to be necessary to give in this collection an outline of his life.

given in the following reprint. The editions printed at Cracow have been largely glossed; and some of the later editions have suffered alterations in and additions to the text.

It has often been said, with more or less authority, that this *Ordo Missae* of Burckard is the source of the *Ritus Celebrandi* prefixed to the Pian edition of the Roman mass book. Pierre le Brun goes so far as to say that Burckard is copied almost word for word.[1] There is some exaggeration here; for this statement can be easily disproved by any close examination of the two documents. But they are allied, and it would seem likely that the idea of the *Ritus Celebrandi* was borrowed directly from Burckard whose *ordo* had appeared in Roman missals as early as 1541, and as late as 1558, if not after. It is less likely that the *Directorium* of Ciconiolanus suggested the Pian rubrics, though this appeared certainly in more than one edition of the Roman mass book printed before 1570. The less full directions of earlier mass books, some of which are now printed in this volume, may also have encouraged the idea of setting forth authoritative directions for the celebration of mass.

There now follow tables of the different editions met with in libraries at home and abroad. The bibliography cannot, unfortunately, be very complete, for I am not acquainted with any earlier attempt from which assistance might have been derived. The Society is asked to accept this imperfect attempt merely as the beginning of an enumeration that may hereafter be more worthy of its attention.

Burckard's Ordo Missae.

1502	Romae	..	I. de Besicken	4°	British Museum. Bib. Casanatense, Rome, imperfect.
1508	Romae	...	E. Silber alias Franck	4°	Bib. Mazarine, Paris.
1509	Romae	...	Steph. Guillereti ..	4°	Bodley's Library.
1511	Romae	...	I. Beplin	4°	British Museum. Bodley's Library.
1512 Kal. Decemb.	Cracouie	...	Flor. Unglerii ...	4°	British Museum. Bodley's Library.
1529	Cracouie	...	M. Scharffenberg ...	4°	British Museum.
1559	Romae	...	A. Blado	8°	Bib. Mazarine, Paris. Bib. Vaticana. Bib. Vallicellana, Rome. Bib. Nazionale, Naples. Bib. Ambrosiana, Milan.
1569	Viseo...	...	Em. Ioannis	4°	British Museum.
1589	Olyssippone	...	A. Alvarez	4°	Bodley's Library.

Italian Versions.

1534	Venetiis	...	Stephano da Sabbio	8°	British Museum.
1540	,,	...	,,	4°	Bib. Nat. Paris.

[1] Pierre Le Brun, *Explication . . . de la Messe*, Part. iv. Art. xvi. § 4. Paris, 1777. t. i. p. 531. "*L'Ordo Missæ* de Burcard, imprimé vers l'an 1500, & copié presque de mot à mot par le saint Pape Pie V."

Ordo Missae in Liturgical Books.

Liber Sacerdotalis.

1523	Venetiis	...	Pet. de Rauanis ...	4°	fo. 736	British Museum.
1537	,,	...	Victor a Rabanis ...	4°	fo. 70	British Museum.
1554	,,	..	Heirs of Pet. Rabani ...	4°	fo. 68	British Museum.
1555	,,	...	P. Bosellus	4°	fo. 65	British Museum.
1564	,,	...	J. Variscus	4°	fo. 68	British Museum.
1567	,,	...	P. Liechtenstein ...	4°	fo. 65	British Museum.
1569	,,	...	J. Variscus	4°	fo. 68	British Museum.

Liber Familiaris Clericorum.

1530	Venetiis	...	... ...	...	...	British Museum [c. 52. cc. 14].

Roman Missals.

1541 Mense August.	Venetiis	...	P. Liechtenstein ...	...	Bib. de San Isidro, Madrid.
1543	Lugduni	...	A. Vincent	8°	British Museum.
1547	Venetiis	...	P. Rabani	fo.	Bib. Vallicellana, Rome.
1558	Venetiis	...	Liechtenstein ...	fo.	Editor.
1558	Venetiis	...	Iuntas	fo.	Editor.
1559 Mense August.	Venetiis	...	Iunta	fo.	Bib. Vaticana, Rome.
1561 Mense Iulio	Venetiis	...	Ioan. Variscus ..	fo.	Bib. Vallicellana, Rome. Bib. de la Ville, Lyons.
1566	Venetiis	...	P. Liechtenstein ...	fo.	Bib. Vallicellana, Rome.

Local Missals.

Missale secundum consuetudinem Gallicorum ac Ecclesie Cosentine, 1549, Sept. Venetiis, P. Liechtenstein and J. de Jardano (vulgo il Bressano) 4°. [Editor]

Other Missals.

I. Cochleus, *Speculum Missae*, Venetiis, 1572, p. 192. (not in the earlier edition of 1549).

IX.

Indutus Planeta.

These directions are found, under this name, in several editions of the Roman missal, printed mainly in the dominions of the King of France, from 1507 to 1546. Sometimes the title page announces that *Indutus Planeta* is amongst the contents of the volume. The earliest approach to this document that I have found in print is in the Missal

of the church of Uzès, a diocese in the south of France, suffragan to Narbonne. It has been printed separately as an appendix below. It is much shorter than the later document, and it seems not unreasonable to imagine that it represents an earlier stage. Like the later document, it claims to represent the custom of the church of Rome. But from several directions, especially that on p. 187, where the communion of the priest is described, it may be considered doubtful if the actual practice of the Roman Court is really prescribed in either.

Roman Missals in which *Indutus Planeta* may be found.

1507	Lugduni ...	F. Fradin	8°	British Museum.
1508	Lugduni ...	S. Gueynard	4°	British Museum.
1511 Oct. 2	Lugduni ..	Iohan. de Romoys and Stephen Guegnard.	8°	Bodley's Library.
1515	Lugduni ...	I. Sachon	8°	British Museum.
,,	,, ...	S. Baland	4°	British Museum.
1519	Caesar. August.	Geo. Cocus	...	British Museum Bodley's Library.
1532	Lugduni ...	Ioh. Mareschal ...	4°	British Museum.
1535	Lugduni ...	Ioh. Crespin	fo.	Bib. Vaticana, Rome.
1546	,, ...	M. Roy and L. Pesnot	4°	Bib. de la Ville, Lyons.

Variants have been given in the footnotes from two of these editions.

X.

L. Ciconiolanus' Directorium Divinorum Officiorum.

These extracts are taken from a book which now appears to be somewhat rare. A copy has been in my possession for some years past, and the British Museum has recently acquired another of the same edition. These are the only two copies that I have as yet seen. Roskovány speaks of the book as published in 1540.[1] If this be exact, it points to the existence of later editions than that of 1539. Dr. G. Mercati quotes from an edition by Giunta in 1550,[2] a fine copy of which he tells me is in the reserve of the Vatican Library. Gavantus says that the rubrics of the Breviary of Pius V. were taken from this directory of Ciconiolanus. I do not myself see a striking resemblance.[3]

The early part of the book seems to be a pie. Then come rules for the ferial and festival offices determining the calendar, notes on corrupt readings, and the like, followed by the directions for the celebration of mass which are reprinted below.

The reason for the introduction of these extracts from the *Directorium* into the present volume is the appearance of Ciconiolanus' rules about

[1] Roskovány, *Coelibatus et Breviarium*, Pestini, 1861, t. v. p. 1111, No. 515.

[2] *Appunti per la storia del Breviario Romano nei sec xix–xv. tratti dalle "Rubricae novae,"* Roma, Desclée, 1903, p. 4.*n.* Reprinted from *Rassegna Gregoriana*, 1903. Anno II. col. 400.*n.*

[3] Bart. Gavanti, *Thesaurus Sacrorum Rituum*. Sectio iii. Cap. i. § 3. Aug. Vindel. 1763, t. ii. p. 23. Schmid (*Theolog. Quartalschrift*, Tübingen, 1884. p. 636.) repeats Gavantus' statement, and so does Mgr. Batiffol (*Histoire du Breviaire Romain*, Paris, 1893, p. 245.) with a qualifying word.

the mass in two editions at least of the Pre-Pian Roman Missal. The earliest edition that I have found is a folio published at Venice by Andrew and James Spinelli in 1556, and the copy of this edition which I have consulted is in the Vatican library at Rome. The title page announces amongst other additions the presence of an *opus aureum*.[3] This *opus aureum* begins on the *verso* of sheet ✠ ✠ and is a reprint of the extracts from Ciconiolanus given below. The existence of the *opus aureum* in this edition has not, I believe, been noticed before. But another edition containing these extracts was published in folio at Venice in September, 1563 by the heirs of L. A. Iunta. The peculiarities of the rules given in this edition were noticed by Pierre Le Brun, but he admits that he did not know their author.[2] The title of this edition though long enough, does not give any hint that the book contains this *Opus aureum* or extracts from the *Directorium*, which are to be found in the sheet ✠ ✠ immediately following the calendar. They occupy about two leaves (✠ ✠ i and ii). At the head of the sheet is: *Opus aureum de Ordine celebrandi Missam. Et primum de loco celebrationis.* The extracts end at the top of the first column of the verso of ✠ ✠ ii.

The reprinting in this latter edition of these extracts from the *Directorium* seems to have been carefully done. The misprints pointed out at the end of the *Directorium* have been noted, and most of the words obelised below have also been corrected. The missal follows the *Directorium* almost word for word. Here and there changes have been made. The section *De Halleluiah* shows the greatest amount of change; all has been left out before "Quando";[3] and some other changes in the remaining lines may also be noticed. But as a rule the alterations are slight and unimportant. Collation with the earlier edition of 1556 was not possible. I only discovered the edition the last day of my stay in Rome, and thus no prolonged review of the *opus aureum* could be effected.

After these extracts follow in the later edition of 1563 *de defectibus missae* of Hugo de Sancto Charo, *Admonitio pontificis ad sacerdotes*, ex pontificali, *Praeparatio sacerdotis*, and rules for sequence of colours taken out of the *Directorium*.

Of the author of this *Directorium* I have been able to obtain no more information than the title page of his book affords.[4]

XI.

Thirteenth Century Sarum Ordinary, from the Missal of the Earl of Crawford.

This Sarum ordinary is edited from the oldest Sarum missal known to exist. The manuscript was shown in the exhibition of paintings and

[1] *Missale Romanum ad usum sacrosancte romane Ecclesie . . . cui accedit opus aureum de celebratione misse et aliud de defectibus in ea occurrentibus*, &c.

[2] Pierre Le Brun, *Explication . . . de la Messe*, Partie v. Art. x. § iii. Paris, 1777, t. i. p. 632. *n.*

[3] See below, p. 201. line 1.

[4] See below, p. 196.

mediaeval manuscripts brought together by the Society of Antiquaries at Burlington House in 1896. In the catalogue it is described as follows:

> No. 8. Mass book. Vellum, size 12 by 8. In double columns of 40 lines to a page. Inscribed, Memoriale Henrici de Cicestria Canonici Exon. precij lx. *s.* Date, thirteenth century.[1]
>
> The Earl of Crawford, K.T., F.S.A.

The manuscript has also been examined by Sir Edward Maunde Thompson, K.C.B., our Vice-President, and he remarks:

> Henry of Chichester was precentor of Crediton and resigned his office in 1264. We have thus an approximate date for the volume.[2]

The ordinary differs in several particulars from the later copies of the Sarum missal, whether in manuscript or in print. But this recension has been followed in two manuals of the fourteenth and fifteenth centuries which give a Sarum ordinary.

One of these belonged to the late Rev. William John Blew, formerly a Vice-President of this Society, and it is now in the possession of one of our members, the Rev. Edmund McClure, who, with great courtesy, has allowed me to collate the manuscript for this work. Unhappily many leaves and gatherings have been removed from the book: the remaining leaves are 11 by $7\frac{1}{2}$ inches, the writing is in double columns, black and red. According to Dr. Warner, it may have been written towards the end of the fourteenth century. I have collated this manuscript in the notes under the symbol *Blew MS.*

The Blew MS. has already been spoken of by the late Mr. Scudamore, but only in view of a rubric directing the sign of a fraction to be made in the Canon at the word *fregit.*[3]

The other manual is Add. MS. 30,506 in the British Museum, probably written in the first half of the fifteenth century. It contains the ordinary as part of the nuptial mass, but the prayers at vesting and the earlier part of the ordinary are written on the last leaves of the manuscript.

The rubrics of the ordinaries of both these manuscripts have been collated, and the results given in the notes; it may interest the student to notice that the recension belonging to the earliest known Sarum ordinary should have survived down into the fifteenth century, side by side with the better known ordinary in the manuscript and printed books of the Sarum rite.

This collation of the Blew MS. and of Add. MS. 30,506 in the notes is accompanied by extracts from other Sarum missals of the more usual recension, which, it was thought, might aid the student in tracing the development of the Sarum ceremonial. It will be seen from the extracts from William de Pagula and John de Burgo how the opinions

[1] *Catalogue of Exhibition of English Medieval Paintings and Illuminated Manuscripts*, 1896, p. 8.

[2] *Proceedings of the Society of Antiquaries of London*, Second Series. 1895–97, vol. xvi. p. 222.

[3] W. E. Scudamore, *Notitia Eucharistica*, Part ii. Chap. vi. § ix. London, 1876, sec. ed. p. 607. "In a MS. Manual apparently English of the early part of the fourteenth century, belonging to the Rev. W. J. Blew we read '*here let the sign of a fraction*' be made."

of these writers passed into the rubrics of some of the Sarum manuscript missals, and thence, not always into the printed Sarum missals, but into the editions of the manual printed in the reign of Queen Mary.

I am again indebted for the transcript of this ordinary to the kindness of Mr. F. C. Eeles. The precious volume was for some months deposited in the Library of the Aberdeen University by the great courtesy of Lord Crawford, to whose generosity no scholar has ever appealed in vain, and to whom in this matter I can only faintly express my indebtedness.

It should be mentioned that the prayers at vesting immediately before the canon on p. 222 below are in a different hand from the rest of the manuscript and may be as late as the fifteenth century.

It has not been possible to collate the proofs with the original manuscript owing to change of ownership in the missal.

SARUM ORDINARY

OF THE FOURTEENTH CENTURY.

Ante accessum ad altare
ad manus lauandas dicat sacerdos.

LArgire sensibus nostris omnipotens pater ut sicut hic abluuntur inquinamenta manuum: ita a te mundentur interius pollicionesꝑ mentis et crescat semper in nobis augmentum sanctarum uirtutum. per.

Ad amic̄tum.

SPiritus sanctus superueniet in te et uirtus altissimi obumbrabit capud meum.

Ad albam.

INdue me domine uestimento salutis et indumento leticie circumda me deus salutaris meus. per.

Ad zonam.

PRecinge me domine zona iusticie et constringe in me dileccionem dei et proximi. per.

Ad manipulum.

DA michi domine sensum et uocem etꝑ possim cantare missam. per.

Ad stolam.

Stola iusticie circumda domine ceruicem meam et ab omni corrupcione peccati purifica mentem meam. per.

Ad casulam.

INdue me domine lorica fidei et galea salutis ac gladio spiritus sancti. amen.

Deinde dicat sacerdos antequam accedat ad altare.

INtroibo ad altare dei.
℟. Ad deum qui letificat iuuentutem meam.
Ps. Iudica me deus *et totus psalmus dicatur eum* Gloria patri.
deinde dicatur ante altare.
Confitemini domino quoniam bonus.
℟. Quoniam in secula misericordia eius.
Deinde faciat confessionem huiusmodi. Confiteor deo celi.
et post absolutionem dicat.
Adiutorium nostrum in nomine domini.
℟. Qui fecit celum et terram.
Deus tu conuersus [uiuificabis nos].
℟. Et plebs tua [letabitur in te].

Ostende nobis domine [misericordiam tuam].
℟. Et salutare tuum [da nobis].
Sacerdotes tui [induantur iusticiam].
℟. Et sancti [tui exultent].
Ab occultis [meis] munda [me domine].
℟. Et ab alienis [parce seruo tuo].
Non nobis domine [non nobis].
℟. Set nomini tuo [da gloriam].
Sancta dei genitrix [uirgo semper maria].
℟. Intercede [pro nobis].
Domine deus uirtutum conuerte [nos].
℟. Et ostende faciem [tuam et salui erimus].
Domine exaudi [orationem meam].
℟. Et clamor [meus ad te ueniat].
Dominus uobiscum.
℟. Et cum spiritu tuo.
deinde osculetur diaconum et subdiaconum dicens.
Habete pacis osculum ut apti sitis sacrosancto altaris domini ministerio.
Deinde accedat ad altare et tacita uoce inclinato corpore iunctisque manibus dicat.
Aufer a nobis domine cunctas iniquitates nostras ut ad sancta sanctorum puris mentibus mereamur introire . per christum.
Deinde inchoetur officium misse . et postea Kyrie . *et incipiet sacerdos* Gloria in excelsis deo . *secundum temporis exigenciam. Deinde collecta . Et notandum quod in collectis dicendis dicitur semper*[1] *numerus impar . deinde legatur epistola . et cantetur Gradale et Tractus siue* Alleluia *secundum temporis exigenciam. hiis completis erigat se sacerdos deosculans altare et signet se in facie dicens* In nomine patris *&c.*
Deinde ponat diaconus incensum in thuribulo et dicat sacerdoti Benedicite. ℟. Ab ipso sanctificetur in cuius honore cremabit† *tunc incenset altare et sic ministri procedant ad officium peragendum. Deinde diaconus petat benediccionem a sacerdote et dicat* Iube domine benedicere.
benediccio super diaconum ante euangelium . Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis ad pronunciandum sanctum euangelium pacis.
Post euangelium accedat diaconus et offerat sacerdoti patenam et calicem cum pane et uino et aqua mixta et sacerdos ponat in locum suum . Deinde assumat patenam cum pane et teneat in manibus et dicat.

[1] The contraction which I have read as *semper* resembles *si* with a mark of contraction over the *i*.

Suscipe sancta trinitas hanc oblacionem quam ego miser indignus peccator offero in honore nominis tui et beate marie uirginis et omnium sanctorum tuorum pro peccatis offensionibus meis et pro salute uiuorum et requie fidelium defunctorum. Qui uiuis.

Deinde ponat panem loco suo et inposterum accipiat calicem et teneat in manibus et dicat.

Offerimus tibi domine calicem salutaris tuam deprecantes clemenciam ut in conspectu diuine maiestatis tue pro nostra et pro tocius mundi salute cum odore suauitatis ascendet.

Deinde ponat calicem loco suo et cooperiat cum corporali deinde incenset calicem. hoc facto inclinet se parum dicendo ympnum Veni creator *et sic uadat ad lotorium et abluat manus suas et postea redeat ad altare et inclinato corpore ante altare iunctisque manibus dicat.*

IN spiritu humilitatis et animo contrito suscipiamur domine a te et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie ut placeat domine deus.

et cum erexerit se sacerdos faciat signaculum crucis in faciem suam dicens In nomine patris *et postea dicat super calicem.*

Veni sanctificator omnipotens deus tu benedic et sanctifica hoc sacrificium quod est tibi preparatum. In nomine patris *etc.*

Postea uertens se ad circumstantes humili uoce dicat.

Orate fratres et sorores ut meum pariterque uestrum acceptum sit domino deo nostro sacrificium.

℟. Spiritus sanctus superueniet in te et uirtus altissimi obumbrabit tibi.

In missis pro defunctis dicat.

Orate fratres et sorores pro fidelibus defunctis.

℟. Requiem eternam *etc.*

Deinde reuertat se ad altare et dicat sicut prius dixerit collecta set tantum submissa [*uoce*] *et cum uenerit ad ultimum* Per dominum *et dicat usque* Per omnia secula s[eculorum].

*PEr omnia secula seculorum. Amen.
Dominus uobiscum.
Et cum spiritu tuo.
Sursum corda.
Habemus ad dominum.
Gracias agamus domino deo nostro.
Dignum et iustum est.

UEre dignum et iustum est equum et salutare Nos tibi semper et ubique gracias agere domine sancte pater omnipotens eterne deus.*

— Musical notes above these words.

Hec prefacio dicatur in natali domini ad omnes missas et per septimanam . et in circumcisione domini . et in commemoratione beate marie a natiuitate usque ad purificacionem : et in die purificacionis.

Communicantes *dicatur per septimanam et in die circumcisionis et purificacionis.*

*ETerne deus . Quia per incarnati uerbi misterium noua mentis nostre oculis lux tue claritatis infulsit . Vt dum uisibiliter deum cognoscimus per hunc ininuisibilium† amorem rapiamur.

ET ideo cum angelis et archangelis cum thronis et dominacionibus . Cum que omni milicia celestis exercitus hympnum glorie tue canimus sine fine dicentes.*

COmmunicantes et diem sacratissimum celebrantes quam beate marie intemerata uirginitatis huic edidit mundo saluatorem . Set et memoriam uenerantes in primis eiusdem gloriose semperque uirginis marie genitricis eiusdem dei et domini ihesu christi . Set et beatorum.

Hec prefacio dicatur in die epiphanie et per octauas eiusdem.

Communicantes *similiter prefacioni.*

Eeterne† deus . Quia cum unigenitus tuus in substancia nostre carnis apparuit in nouam nos inmortalitatis sue lucem reparauit . Et ideo.

COmmunicantes et diem sacratissimum celebrantes quo unigenitus tuus in tua tecum gloria coeternus in ueritate carnis nostre uisibiliter corporalis apparuit . Set et memoriam uenerantes in primis gloriose semper uirginis marie genitricis eiusdem.

Hec prefacio in capite ieiunii et per quadragesima in missa de ieiunio usque ad cenam domini.

ETerne deus . Qui corporali ieiunio uicia comprimis mentem eleuas uirtutem largiris et premia . per christum dominum nostrum.

Infra canonem in cena domini.

COmmunicantes et diem sacratissimum celebrantes quo dominus noster ihesus christus pro nobis est traditus . Set et memoriam uenerantes in primis gloriose semper uirginis marie genitricis eiusdem dei et domini nostri ihesu christi . Set et beatorum.

HAnc igitur oblacionem seruitutis nostre set et cuncte familie tue quam tibi offerimus : ob diem in qua dominus noster

— Musical notes above these words.

ihesus christus tradidit discipulis suis celebranda ℣ quesumus domine ut placatus accipias.

Item in cena domini.

Qui pridie quam pro nostra omniumque salute pateretur. hoc est hodie accepit panem in sanctas ac uenerabiles manus suas.

Hec prefacio dicatur in uigilia pasche et per totam ebdomadam et in dominicis diebus usque ad ascensionem domini. quando de dominica siue de pascha dicitur missa.

Communicantes *et* Hanc igitur *per totam ebdomadam pasche tantum.*

Prefacio.

*Eterne deus. Et te quidem omni tempore set in hac potissimum die *uel*[1] nocte gloriosus predicare cum pascha nostrum immolatus est christus. Ipse enim uerus est agnus ℣ qui abstulit peccata mundi. Qui mortem nostram moriendo destruxit et uitam resurgendo reparauit. Et ideo.*

Communicantes et diem sacratissimum celebrantes resurreccionis domini nostri ihesu christi secundum carnem. Set et memoriam uenerantes in primis gloriose semper uirginis marie genitricis eiusdem dei et domini nostri ihesu christi. Set et beatorum.

HAnc igitur oblacionem seruitutis nostre set et cuncte familie tue ℣ quam tibi offerimus pro hiis quorum quos regenerare dignatus es ex aqua et spiritu sancto tribuens eis remissionem omnium peccatorum. Quesumus domine ut placatus.

[2]*Hec prefacio dicatur in die ascensionis et per octauas quando de ascensione agitur et in dominica in octauis quando de dominica agitur. et* Communicantes *similiter.*

EEterne† deus. Per christum dominum nostrum. Qui post resurreccionem suam omnibus discipulis suis manifestus apparuit ℣ et ipsis cernentibus est eleuatus in celum ut nos diuinitatis sue tribueret esse participes. Et ideo.

Communicantes et diem sacratissimum celebrantes quo dominus noster ihesu christus unigenitus tuus unitam sibi fragilitatis nostre substanciam in glorie tue dextera collocauit. Set et memoriam.

Hec prefacio dicatur in die pentecostes. et per octauas et in

— Musical notes above these words.
[1] Written above line.
[2] This rubric is much bleared.

omnibus festis de spiritu sancto per totum annum. Communicantes *et* Hanc igitur *a die pentecostes usque ad festum trinitatis*.

Prefacio.

EEterne† deus per christum dominum nostrum. Qui ascendens super omnes celos sedensque ad dexteram tuam promissum spiritum sanctum hodierna die in filios adopcionis effudit. Qua propter profusis gaudiis totus in orbe terrarum mundus exultat set et superne uirtutes atque angelice potestates ympnum glorie tue concinunt sine fine dicentes.

Communicantes et diem sacratissimum pentecostes celebrantes quo spiritus sanctus apostolis inumeris li[n]guis apparuit. Set et me[moriam].

et Hanc igitur *que dicitur in pascha debet hic dici.*

Hec prefacio dicatur in festo sancte trinitatis et in dominicis diebus usque ad aduentum domini quando de dominica agitur. et in commemoracione sancte trinitatis. et in omnibus missis sponsalium.

EEterne† deus. Qui cum unigenito filio tuo et spiritu sancto unus est deus ⁊ unus dominus. Non in unius singularitate persone ⁊ set in unius trinitate substancie. Quod enim de tua gloria reuelante te credimus hoc de filio tuo hoc de spiritu sancto sine differencia discrecionis sentimus. Vt in confessione uere sempiterneque deitatis et in personis proprietas et in essencia unitas et in maiestate adoretur equalitas. Quoniam laudant angeli atque archangeli cherubin quoque[1] ac seraphin ⁊ qui non cessant clamare cotidie[2] una uoce dicentes.

Hec prefacio dicatur in omnibus festiuitatibus apostolorum et euangelistarum et per octauas petri et pauli atque andree preterquam in festo sancti Iohannis infra natale et in octauis eiusdem et in festo ipsius in tempore paschali dicitur.

EEterne deus. Et te domine suppliciter exorare ⁊ ut gregem tuum pastor eterne non deseras set per beatos apostolos tuos continua proteccione custodias. Vt [3]isdem rectoribus gubernetur quos operis tui uicarios eidem contulisti preesse pastores. Et ideo.

Hec prefacio dicatur in utroque festo sancte crucis et in commemoracione eiusdem.

*Eeterne† deus: Qui salutem humani generis in ligno crucis constituisti ut unde mors oriebatur inde uita resurgeret.

— Musical notes above these words. Struck through with black line.

[1] Written over erasure.

[3] A letter erased here.

Et qui in ligno uincebat in ligno quoque uinceretur ℣ per christum dominum nostrum Per quem.*

Hec prefacio dicatur in omnibus festiuitatibus beate marie nisi in purificacione eiusdem. dicatur etiam per octauas assumpcionis. et natiuitatis. et in commemoracione eiusdem a natali domini usque ad purificacionem.

*Ueterne deus: Et te in ueneracione beate et gloriose semper uirginis marie exultantibus animis laudare benedicere et predicare. Que et unigenitum tuum sancti spiritus obumbracione concepit et uirginitatis gloria permanente huic mundo lumen eternum effudit ihesum christum dominum nostrum Per quem maiestatem. t[uam].

PEr omnia secula seculorum. Amen.
Dominus uobiscum.
Et cum spiritu tuo.
Sursum corda.
Habemus ad dominum.
Gracias agamus domino deo nostro.
Dignum et iustum est.

UEre dignum et iustum est equm† et salutare Nos tibi semper et ubique gracias agere Domine sancte pater omnipotens eterne deus per christum dominum nostrum. Per quem maiestatem tuam laudant angeli adorant dominaciones: tremunt potestates. Celi celorumque uirtutes ac beata seraphin: socia exultacione concelebrant. Cum quibus et nostras uoces ut admitti iubeas deprecamur supplici confessione dicentes. Sanctus.*

— Musical notes above these words.

[CANON MISSAE]

TE[1] igitur clementissime pater per ihesum christum filium tuum dominum nostrum supplices rogamus et petimus uti accepta habeas et benedicas *hic osculetur altare in sinistra parte* hec ✠ dona . hec ✠ munera . hec sancta ✠ sacrificia illibata.

IN primis que tibi offerimus pro ecclesia tua sancta catholica . quam pacificare . custodire . adunare et regere digneris toto orbe terrarum . una cum famulo tuo papa[2] nostro N. et antistite nostro .N. et rege nostro .N. et omnibus ortodoxis atque catholice et apostolice fidei cultoribus.

Pro uiuis.

MEmento domine famulorum famularumque tuarum .N. et omnium circumastancium quorum tibi fides cognita est et nota deuocio . pro quibus tibi offerimus . uel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus pro redempcione animarum suarum pro spe salutis et incolumitatis sue tibique reddunt uota sua eterno deo uiuo et uero.

COmmunicantes et memoriam uenerantes . In primis gloriose semper uirginis marie genitricis dei et domini nostri ihesu christi . Set et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum Petri Pauli . Andree . Iacobi . Iohannis Thome . Iacobi . Philippi . Bartholomei . Mathei . Symonis et Taddei . Lini Cleti . Clementis . Sixti . Cornelii Cypriani Laurencii Grisogoni Iohannis et Pauli Cosme et Damiani . et omnium sanctorum . Quorum meritis precibusque concedas ut in omnibus proteccionis tue muniamur auxilio . per eundem christum dominum nostrum.

Hic inclinet parum dicendo.

HAnc igitur oblacionem seruitutis nostre set et cuncte familie tue quesumus domine ut placatus accipias diesque nostros in tua pace disponas atque ab eterna

[1] The writing here becomes larger.
[2] This word is erased, but is still legible.

dampnacione nos eripi . et in electorum tuorum iubeas grege numerari . per christum dominum nostrum Amen.

Quam oblacionem tu deus in omnibus quesumus . benedic✠tam . ascrip✠tam . ra✠tam . racionabilem . acceptabilemque facere digneris ut nobis cor✠pus et san✠guis fiat dilectissimi filii tui domini dei nostri ihesu christi.

Hic eleuet hostiam parum ab altari.

Qui pridie quam pateretur accepit panem in sanctas ac uenerabiles manus suas et eleuatis oculis in celum ad te deum patrem suum omnipotentem tibi gracias agens be✠nedixit . fregit . deditque discipulis suis . Accipite et manducate ex hoc omnes . hoc est enim corpus meum.

Hic eleuet hostiam ut uideatur . postea teneat sacerdos calicem dicens.

Simili modo posteaquam cenatum est accipiens et hunc preclarum calicem in sanctas ac uenerabiles manus suas item tibi gracias agens . bene✠dixit . dedit discipulis suis dicens . accipite et bibite ex eo omnes.

Hic sacerdos parumper eleuet calicem dicens.

Hic est enim calix sanguinis mei noui et eterni testamenti misterium fidei qui pro nobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Hic reponet calicem.

hoc[1] quocienscunque feceritis in mei commemoracionem facietis.

Hic eleuet brachia.

Unde et memores domine nos tui serui . set et plebs tua sancta eiusdem christi filii tui domini dei nostri tam beate passionis necnon et ab inferis resurreccionis . set et in celos gloriose ascensionis offerimus preclare maiestati tue de tuis donis ac datis.

[1] The *o* of *hoc* has been altered imperfectly into *e*.

Hic retrahet manus dicens.

Hostiam puram . Hostiam sanctam . Hostiam immaculatam Panem sanctum uite eterne . et Calicem salutis perpetue.

Supra que propicio ac sereno uultu respicere digneris et accepta habere sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti abel et sacrificium patriarche nostri abrahe . et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus melchisedech sanctum sacrificium immaculatam hostiam.

Hic sacerdos inclinato corpore cancellatisque manibus dicat usque ex hac altaris participacione.

SUpplices te rogamus omnipotens deus iube hec perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum in conspectu diuine maiestatis tue.

et tunc erigens se sacerdos deosculetur altare faciat signum crucis super hostiam et calicem dicendo.

ut quotquot ex hac altaris participacione sacrosanctum filii tui Corpus et sanguinem sumpserimus.

hic faciat sacerdos signum in facie sua cum dicat.

omni benediccione celesti et gracia repleamur . per eundem christum dominum nostrum amen.

Pro defunctis.

MEmento etiam domine famulorum famularumque tuarum .N. qui nos precesserunt cum signo fidei et dormierunt in sompno pacis . Ipsis domine et omnibus in christo quiescentibus locum refrigerii lucis et pacis ut indulgeas deprecamur per eundem christum dominum nostrum . amen.

hic sacerdos percuciat pectus.

NObis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miseracionum tuarum sperantibus partem aliquem et societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis et martiribus cum Iohanne Stephano Mathia Barnaba Ignacio Alexandro Marcellino Petro Felicitate Perpetua Agatha Lucia Agnete . Cecilia Anastasia et cum omnibus sanctis tuis . Intra quorum nos consortium non estimator meriti set uenie quesumus largitor admitte per christum

dominum nostrum Per quem hec omnia domine semper bona creas Sanctificas[1] Viuificas[1] Benedicis[1] et prestas nobis.

hic sacerdos faciat signaculum crucis cum hostia quinquies primo ultra calicem secundo calici equale tercio infra calicem . quarto sicut primo quinto in medio calicis incipiet et compleat signaculum ante calicem et ibi deponat hostiam.

Per ipsum[1] et Cum[1] ipso et In ipso[1] est tibi deo[1] patri omnipotenti in unitate[2] spiritus sancti omnis honor et gloria.

[1] A later hand has written a very small ill-marked cross over this word.

[2] A vertical line which may have been the beginning of a cross like those over the other words written over the "n" of this word.

*PEr[1] omnia secula seculorum. Amen.
Oremus.

Preceptis salutaribus moniti et diuina institutione formati audemus dicere.

PAter noster qui es in celis sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat uoluntas tua. sicut in celo et in terra. Panem nostrum cotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra. sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in temptationem Set libera nos a malo. Amen.*

LIbera nos quesumus domine ab omnibus malis preteritis presentibus et futuris et intercedente pro nobis beata et gloriosa semperque uirgine dei genitrice maria et beatis apostolis tuis Petro et Paulo atque Andrea cum omnibus sanctis.

Hic accipiat sacerdos patenam et deosculetur dicendo.

Da propitius pacem in diebus nostris ut ope misericordie tue adiuti: et a peccato simus semper[2] liberi et ab omni perturbatione securi. per eundem dominum nostrum ihesum christum qui tecum uiuit et regnat in unitate spiritus sancti deus.

Tunc duas partes eukaristie super patenam ponat. terciam partem in manu teneat dicendo.

PEr omnia secula seculorum Amen.

Hic facit signum crucis tercium dicendo.

PAx domini sit semper uobiscum Et cum spiritu tuo.
[3]Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.
Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.
Agnus dei qui tollis peccata mundi dona nobis pacem.[3]

Tunc dimittat sacerdos terciam partem corporis domini in sanguinem dum dicit.

HEc sacrosancta commixtio corporis et sanguinis domini nostri ihesu christi fiat michi omnibusque sumentibus salus mentis et corporis et ad uitam eternam promerendam et capescendam preparatio salutaris. amen.

Antequam detur pax.

DOmine sancte pater omnipotens eterne deus da michi hoc sacrosanctum corpus et sanguinem filii domini nostri ihesu christi ita digne sumere ut merear per hoc remissionem

— Musical notes above these words.
[1] The writing becomes smaller here. [2] Written over erasure.
[3]—[3] The handwriting between these signs is again smaller.

omnium peccatorum meorum accipere et tuo sancto spiritu repleri et pacem tuam habere quia tu es deus uerus et non est alius preter te cuius regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum amen.

Pax christi habundet semper in cordibus uestris.

DEus pater fons et[1] origo tocius bonitatis qui ductus misericordia unigenitum tuum pro nobis ad infima mundi descendere. et carnem sumere uoluisti. quoniam ego indignus hic in manibus teneo. te adoro. te glorifico. te tota mentis intentione laudo. et precor ut nos famulos tuos non deseras. si peccata nostra dimittas quatinus tibi soli uiuo ac uero deo. puro corde et casto corpore seruire ualeamus per eundem christum dominum nostrum.

DOmine ihesu christe fili dei uiui qui ex uoluntate patris cooperante spiritu sancto per mortem tuam mundum uiuificasti libera me per hoc sacrosanctum corpus et sanguinem tuum a cunctis iniquitatibus meis et ab uniuersis ma[lis].[2]

[1] Interlined.

[2] Here the MS. is defective and passes on to: *In die pasche officium.*

LANGFORDE'S MEDITATIONS

IN THE

TIME OF THE MASS.

(*BODLEIAN, WOOD* 17.)

[1]/**Meditatyons for goostly exercyse. In the tyme** [fo. 1. **of the masse.**

The p*re*ste going to masse signifythe. and rep*re*sentyd the **Sauyour** off the world our moost swett Redemer **Cryst Iesu**. whyche cam fro*m* hewy*n* to the vaile of mys*er*ie this wrechyd w[orld]. to suffer **Passyon** for mans Redemptyon. And therfor the p*ro*cesse of the masse rep*re*sentyd the verey p*ro*cesse of the **Passyon off Cryst.**

The prest signifith **Crist.** /The awter **The crosse** [fo. 1.*b*.

The vestyme*n*t*es* signifyth **The Garmentes. Whyte and purpule** *with* which herode and the Iewys dyd clothe **our Sauyour** in grett scorne and derysyon.

The ryght corner of the Avter Representyd the Lyff of Innocensy. whiche man Loost by synne. Restoryde Agay*n*e In the Lyff of our moost blyssyd **Sauyour.**

The Lefte ende of the Avter signyfyth this myserable Lyff. the which we now be in.

The Chales dothe signyfye the sepulchur of our **Lorde.**

The Paten. /Signifythe the stone th*a*t cou*er*yd yt. [fo. 2.

The Corparaice. The Sudarye and Syndo. signyfyeth wher in hys blyssyd body was layd.

The oyst The body of Cryst

The watter and wyne doith rep*re*sent the exp*re*sse effusyon **of Blood and watter**. frome hys blyssyd Syde. Lett this be your daily medytatyon to styr yow. to the diligent and co*m*pendyous Reme*m*brance of the **Passyon off Cryst.**

But yf at ony tyme ye be dysposeid to thanke hys g*ra*yce, for hys blyssyd **Incarnatyon**. /And com*m*yng In to [fo. 2.*b*. this world for yo*ur* conte*m*placyon. Beholde in A sole*m*ne masse th*a*t ys songe by the Busshoppe of[2] or preist. Reuesteid, co*m*myng owt of the reuestre. whiche ys A holly plaice, w*ith* light*es* on eiche syde, w*ith* **Deacon and subdeacan** goyng A fore vnto the myd*es* of the Avter. and ther kysse the sayme. After to go to the Ryght cornar of the Avter, And then af*ter* to goo, to the Lefte end of the Avter, and ther the **Gospell** ys rede. at the last to returne Agay*n* to the ryght end of the Avter. The /Qweyre Afore, and In the meyne tyme Ioyfully [fo. 3. synging. All thes bene greytt mysteryes. and doith signyfye grett Secrett*es*. of the co*m*myng off our **Sauyour.** Furst. the

[1] *Above this is written in a seventeenth century hand:* Antonius Woode maij xix A.D. MDclxi. [2] of *struck out.*

queyre rep*re*sentyd the holly ffathers of the olde Lave. **Patryarke*s* and *pro*phette*s*** whyche neuer sesyde to desyer to p*ray* and to crye w*ith* grett Affectyo*n* of spyryt. tha*t* yt wold please allmyghty **Gode** to send hys Eternall **Sone** In to this worllde.

Allso the Bushope or p*re*st reveshyd, rep*re*senthe the **Sone of Gode** which dyd cloythe hym selff with the /Garment [fo. 3.*b*. of our Natur. In the moost gloryous Consecrayt Temple **The wombe of the blessyd Virgin Mother of Gode** signifyed by the Reuestur. And in this applicatyon after Sainct Thomas **The Ames on hys heide** doith signefye hys goostly strenghte. Whiche wolde so p*ro*ceid from the chamber of **The wombe of hys blyssyd Mother** lyke A champyon or Gyant. moost myghty to knowe thè way of the wyll and co*m*mandmente*s* of hys **Eternall ffather** The /**Whyte Albe** doith sygnefye hys [fo. 4. Innocency. **The chesyble** hys charytie. **The Stoolle** hys clennesse frome all synne. Origynall and Mortall. **The manyple** hys purytie from all venyall synnes. **The twoo lyzte*s*** doith signefye the lave of Moyses and the holly p*ro*phecy. **The Deacon** doith rep*re*senth the Apostles. **The Subdeacon** the dyscyples of Cryst. **The Avter** In this applycatyon signefyth this p*re*sent Churche. the holle Congregatyon of All Crysten people. **The Kysse /on the Avter** signyfyth the [fo. 4.*b*. maryaige betwey*n* **The Sone off Gode** and the said churche **The ryght corner of the Avter** to the whiche the prest goith furst. signifyth the people of the Jewys. to whome our Sauyour furst dyd p*re*che. thei myght well then be callyd on the ryght hand. syght to them only Allmyghty **Gode** had gyffen hys lave. and to thay*m*e p*ri*ncypally. and furst had sent hys only only Et*er*nall **Sone. By the lefte corner of the Avter** ys rep*re*sentyd the gentylle*s*. to whome **Gode** sent /hys [fo. 5. Apostles aft*er* that the Jewys wolld not receyve the faithe of **Iesu Cryst**. to this end of **the Avter** the p*re*st doith goo. And th*er* ys redde the **Gospell** Conteiny*n*g th*e* mysterys of owr ffaith. which the Gentylle*s* dyd resayve. zet at the last end of the masse. **The p*re*st returnyd to the ryght cornar of the Avter Agayne**. Signifying that at the Last end of the world. the Iewys schall be conv*er*tyd and receyve the **ffaith of Cryst.**

Thus we haue /After this man*ner* of applycatyon, [fo. 5.*b*. schewyd of the Ceremonyes of the masse. In gen*er*all but not all. for tha*t* ys known tha*t* the Bushope haith .ix. ornamente*s*. which he tha*t* ys only P*re*st haith not. tha*t* ys to say. hys **Myter. hys crosse. hys Glovys. hys Ryng. hys hosse. hys Sandelle*s*. hys dalmatyke. and hys Tunycle. hys chesible and hys succinctorye.** Whiche .ix. doithe signefye .ix. excellent p*re*-

rogatyvis of A Bushope, th*a*t he th*a*t ys only but p*re*st. haith not. Exa*m*ple /as to gywe Orders. To disgrayde thame [fol. 6. that bene in orders. To dedycaite churches. To consecraite v*ir*gin*es*. To hallow oyle and creme and to consecrait vestment*es*. Chaleist*es*. and oth*er* Ornament*es* of the churche. To keip Synodals and to call consell in hys dyoces and siche oth*er*. **Sainct Thom*a*s** aplyeith thes ix of A noth*er* man*er*. to Vertues of grett p*er*fectyon. Which shuld be In eu*ery* bushop of good Congruence. for thei were in our **Blyssyd Sauyour** both graices and vertues. of moost excellens.

But to entreit of thes and other mysteryes of the **Incarnatyon off /Cryste**. yff I shuld now attempt. I shulld not only [fo. 6*b*. speik of the masse. but Allso of many other thyng*es*. Whiche ys not our purposse att this tyme. Wherfor I shall demyt the Applicatyon. and returne to the furst purpose. for now owr Intent ys. to move soull*es*. to the devotyon of the masse. and to the Lovyng Reme*m*brance of the **Passyon of Cryst.**

Now fro*m*e hensforthe furst reid the titles and so aft*er*, the Meditatyons[1]

Titul*us*

/When the Fanell ys put on the Lefte hand. [fo. 7.

Reme*m*ber the roips w*ith* the whiche. the knyght*es* dyd bynd our Sauyors handes. when thai dyd Leyd hym fro Tyrant to Tyrant.

When the stoole ys cast ou*er* hys necke and crossyd on the breist.

Haue medytation of the bosteons roppys. wher w*ith* the turmentors dyd drawe hys blyssyd body on the crosse so sore. th*a*t all hys Ioynt*t*es was dyssoluyd and hys Sceynowys /And vaynys all to brast. [fo. 7*b*.

When the p*re*st castyth[2] on his ouermest Vestment, callyd A chesible.

Reme*m*ber the Purpule Mantell wherin they dyd cloithe our Sauyour in grett scorne. and howe thei crovnyd and septuryd hym w*ith* A Rode. and bete and mokyd hym. saing haile kyng of Jewys. spyttyng vnreu*er*ently in hys moost blyssyd faice.

[1] *These two lines are repeated in another hand in the lower margin.*
[2] *First written* castyd *but altered to* castyth.

When the *p*rest stondith thus revestyd . enclyny*ng* Afore the Avter.

/Let vs haue Afore the Eyes of our soule . our Swete [fo. 8. Sauyour . which wold worchesaiffe to Inclyne . and meik hys maiestie. And wylfully for our welthe and profeit . and saluatyon . suffred all thes greit Blasphemys . and theis forsaid Tormen*tes* for our soulys.

When the *p*rest goith to the ryght cornar of the Avt*er* and th*er* begyn*n*yth masse.

Haue in meditatyon the moost pure . gracyous and Innocent lyff . /of our Sauyour . by whos blyssyd Incarnatyon and [fo. 8.*b*. Passyon the lyffe of Paradyse . whiche we loost by our fore father Adam. Now In g*ra*yce Equivalent or myche better . ys restoryd . by our said moost gloryous Redemar Iesu.

When the *p*rest begyn*n*yth In the myd*es* of the Avter Gloria In excelsis.

Reme*m*ber the greit Ioy and glory whych the mvltitude of Angell*es* dyd syng . makyng grett myrth /In the Natiuitie [fo. 9. of our moost gloryous Sauyour and Lorde.

When the *p*rest saith the Orysons. Collect*t*es and Sequence

Haue[1] reme*m*brance of the contynewall p*ra*yers . Ympnes . Salmes . and other orysons . whyche owr Sauyour . dyd offer for vs to hys Eternall father . bothe nyghtly dayly and owrly.

When the *p*rest or Deaca*n* redyth the Gospell w*ith* hys faice agaynst the Northe.

Remember the holly doctryne and /p*re*chyng of our [fo. 9.*b*. Lord and Sauyour . not only for the Iewys . but for all mankynd, he sparyd none, to put his blyssyd faice agaynst the northe . tha*t* ys to say . hys holy Gospell agayne the goostly Ennemye. Whiche ys signefyed by the Northe. And Lett th*er* be no lesse devocyon in your hart . to the said Gospell. Rede on the Preist or on the Deakyn . then yf the holly Apostles Sainct Peter and Paule wer p*re*sent . which p*re*chyd yt. Allso Lyfte yor hart*es* w*ith* all /Devotyon and swettnes. [fo. 10. And dylygence . and w*ith* all trew hu*m*ble faithe. Lowe and reu*er*ence . to thos holly word*es*, as the sone of God wer th*er* and rede thayme . which was the furst p*re*cher of thame.

[1] *In the margin a late sixteenth century hand has written:* Bona meditatio est hec et digna homine Cristiano.

When the Gospell ys rede. and the Prest saithe Credo In deum.

Remember not only thus, as ys Above said with A dilygent eyre . To reuerently here the Gospell. But allso after the Gospell red gyff thankes to our Lord accordyng. /To [fo. 10*b*. the ordenance of the churche. that ys with all yor hart to belewe the same. and with yor movthe to Confesse yt. and In Testimony theroff say with the Prest. Credo In deum &cetera.

At the offertory when the prest doith taik the Chalice and holde yt vp and formys the Oblatyon.

. Haue medytatyon how our Lord the Sauyour of All mankynd. most wyllfully offerd hymselff. to hys Eternall father. to be the sacrifyce and oblacyon for mans /Redemptyon. [fo. 11. and offer yor selff to hym Agayn bothe body and soolle. Whiche he so dere bowght. Rendryng in recognycyon of the same to hys grayce. by devoute Medytatyon, all the thankes off yor harte. that yt wolld lyke hys goodnesse to be the ravmson, for yor trespas and synnes.

After the Lavatory. when the prest saith the Secrettes In Sylence.

Consyder with dew thankes and praysinges the tyme Afore the /Passyon. When owr Sauyour dyd with drawe hym [fo. 11.*b*. selffe. frome the company of the Iewys. and dyd gyff hym to solytarynesse . all secrett in prayer and Contemplacyon. Praying to hys Eternall father. In greit watche and abstynence. for the helth of many sowlle.

When the prest begynnyth with open voice. Per omnia secula seculorum. before the prefaice.

Haue medytatyon. how certayn of the Iewys with greit tryvmphe. and Ioye, receyvyd our Sauyour, /Commyng [fo. 12. wyllfully and openly to Ierusalem. to suffer Passyon for man. Rydyng vpon an Asse. A fore whome. they strowyd ther clothys with grenebowys. syngyng and saing with the chylderin.

Benedictus qui venit in nomine domini Oziana filio dauid.

So lyke wyse dispose yow to say with the prest **Sanctus: Sanctus: Sanctus** worshepyng hys blyssyd commyng and presence. ther on the Avter after the consecratyon.

From the begynnyng of the Canon. which ys when /the prest after the Sanctus. and after that he [fo. 12.*b*.

haith kyssyd the Crucifix on the masse book. dothe Inclyne A fore the Avter vnto the sacring be done.

Haue you in harty Medytacyon. the p*ro*cesse of our Lord*es* mandye w*ith* all the cerymonyes, of meiknesse. whiche hys g*ra*ice In hys owne p*er*sone dyd shew, for our Informacyon, In the whyche mandye he dyd feyd hys disciples /w*ith* [fo. 13. hys p*re*cyous body and bloyd. consecrait vnd*er* the forme of breide and wyne. So eu*ery* man and woman th*at* ys in g*ra*yce, both the lewyng and the deide may be refressyd of th*at* blyssyd Sacrament. For not Alonly. yt ren[e]vith and ffedith by g*ra*ce and agmentacyon of the sayme. the soulys of thay*m* that leving doth dewly honor yt. but allso yt ys remyssyon of payne and Indulgens to all the sowll*es* th*at* be in purgatory. In tokyn. wherof the p*re*st haith /Twoo rememoransys or [fo. 13.*b*. memoryall*es*. th*at* ys to say. the furst Memento and the secunde. In the furst he p*ra*yeid for the qwyke. In the secu*n*d for the deide. Therfor w*ith* pure harte and contryte soule in all yor holle Affectyon and luffe[1]. Honor this blyssyd Sacrament to the p*ro*fett of your own soule. yor frend*es* and all cristyn soulys. both quike and deide. and yf yt lyke yow. ze may say with dew reuerence to the blyssyd body of our Lord. In the furst Elevatyon. this Lytyll oryson /folowing. yt ys taken of [fo. 14.[2] the churche. Wherefore yt ys of [the] more Auctorytie.

Salue lux mu*n*di Rex reg[um] gl*o*ria celi.
Vltro q*ui* mortis p*ro* nobis Iura subisti.
Salue n*ost*ra salus. pax vera redemptio virtus. Qui.

And lyke wyse to the blyssyd blood of our Lord. In the secund Elevacyon at your pleasure yow may say thus.

/[A]ue p*re*ciu*m* redemptoris n*ost*ri [A]ue [fo. 14.*b*. **pign*us* hereditatis et*er*ne**
[Au]e gloriose sanguis xpi.
[Benedic]tus sit d*omi*n*us* deus me*us*
[Iesu]s xpus. de cui*us* Latere
[E]ffusus es p*ro* redemptione mu*n*di. AMEN. ffrome the last Elevatyo*n* of the sacryng In all the secret p*ra*yers and gesturs of the p*re*st vnto p*er* o*mn*ia s*ecu*la s*ecu*lor*um* afore the pat*er* nost*er*.

Call to your reme*m*brance and /Imp*ri*nte Inwardly In [fo. 15. yor h[art] by holy Meditation, the ho[ll pro]cesse of the passyon. frome [the] Mandy vnto the poynt of [crysts] deeth. furst the p*ra*yer In the [garden] where. In greit Agonye [he

[1] *Altered by another hand to* luste.
[2] ff. 14 *and* 15 *are imperfect.*.

sweat] bloode and watter. Also h[is be]traying of Ivdas. and ho[w he] was taken bovnde and [led be]fore Anne and Cayph[as and was /there] dyspytefully scornyd [fo. 15.*b*. and [mo]kyd. and of Cruell herod In a [wh]yte garment Illudyth. And [like w]yse In the p*re*sence of Pylaytt, [with] whypys scourged. over th*at*, [with a] purpull Mantell In dery[sion] clotheid. and w*ith* A garland [of sha]rpe thorn*es* crownyd. And [a reed] of A septur of golde /After con- [fo. 16 sequently brought hym forth before Pylate as a felon or mvrderer. schulld be Areynyd at the bar. The thewys† crying C r u c i f i g e. and so by false sentens comde*m*pnyd. and Iugyd to beyre the hevy crosse. Wher vpon he shuld suffer hys bytt*er* passyo*n*. Thys done, not yeit the cruall Jewys contentyd. but after his greit torment*es* in all his thrust. Labur. watche. and abstynencys. hauyng nowght to drynke, but wyne myxeid w*ith* bytter gall. And ther of hys clothys /dyspoylyd naykyd and qwyke [fo. 16.*b*. so crucyfyd. and quyke hangyng on the crosse. Whyche ys A Medytacyon of swetnesse onspekable to thame that Inworldly can consyder yt. And in the same to reme*m*ber. the crueltie of the Iewys. And then the grett m*er*cy and tender charytie of hym, th*at* wolld wouchsayffe to suffer th*at* confusyon for owr saik*es*. Thys I co*m*mend to yowr memory. trustyng th*at* ye wyll gyff thank*es* to our Lord th*er*fore. /W*ith* all yor [fo. 17. hartt. After th*at* yow haue had in yor Medytatyon, the dew reme*m*brance of all thes foresaid torment*es* and paynes. which the sone of God sufferd for vs. all th*at* nyght afore. Laboryng In watche. payne and abstynens. In grett sylence. Pacyens and Meiknes. Lyke a lambe amonge lyons. wulff*es* and dogg*es*. wolld all th*at* long tyme In the wyne p*re*sse of hys blyssyd Passyon. I tary the Longar and maike. /Replicacyon. of [fo. 17.*b*. this foresaid Meditacyon. because yt shuld not lyghtly passe ou*er*. but rayther graueid in the soule of man. and Inp*ri*ntyd In hys harte. and for this consyderatyon. the p*re*st Immedyaitly. aft*er* the Sacryng. spreid*es* and splays hys armys Abroyde. In man*ner* of A crosse. sygnyfyi*n*g. the p*re*sse of the Passyon of Cryst. the whiche owght to be reme*m*bryd in the hart*es* of faithfull Crysten People. According to the /Meditatyon [fo. 18. Afore rehersyd

When the p*re*st begynnyth p*er* o*m*n*i*a s*e*c*u*la s*e*c*u*l*o*r*u*m Afore the p*ater* n*oster*. In whiche p*ra*yer ys vij Petycyon*es* contenyth.

Reme*m*ber the vij vord*es* of grett Mystery. whiche our Lord dyd speik. hangyng quyke Apon the Crosse In hys grett Agonye distresse and payne of deith. and specyally folow the

example of that holly word, in the whiche he /prayeid [fo. 18.*b*. for hys Ennemys. that thai myght be forgewyn. the crueltie thai dyd to hym at hys Passyon. See now that yow lykwysse forgyff all Inivres. displeasures. wronges and occasyons. for the Lowe of hym that thus meikly and mercefully Dyd forgyff hys trespasurs. Then shall yow be hys dyscyples[1]. then shall you be[2] the chosen vesselles apte to receyue hys graice. And both meythe and able to /Receywe the fruyte of this blyssyd [fo. 19. sacrament. and the benefyte off peisse. whiche in the next Meditatyon. I shall more largely speik of by the grayce of gode.

When the prest takith the Patteny. and towcheid the Ooste, and kyssyd the Patteyn Saing Da pacem &cetera.

Remember the pease betwyxe gode and man. whiche owr blyssyd Sauyour dyd meryt for vs. In hys gloryous deith, reconsylyng vs to hys ffather In hewyn Gode omnipotent. and that ys signyfid /by the kysse of the prest. wherfore yt [fo. 19.*b* ys to be noteid. that the prest kyssith thre tymes In this part of the maisse. Furst the patten signyfyeing the peace betwyx god and man. Secund the prest kyssys the challesse. betokenyng peace in manes soule. Thyrdly the prest kyssith the Deacon or the pax. which signefyeith the pease betweyn man and man. And lyke as in the deith of our sauyour. thes iij peacys was gewyn to man. so lykewyse by the merytes of the said deithe. In euery oblatyon of the masse /Eyche man [fo. 20. dyspoisyd hym selff vnto yt. may ressaue thes said graices of peace. Wherfor Remytt all Inivres. whether that thei be mynystered of superior or Inferior. And ewyn dispose yow at this tyme of the masse. In a charytable contryte and cleyne harte to receyue yor Lord spiritually. and so by hym to receyue all thes greit benefytte*s* rehersyd. peace gewyn to yow by his grace.

When the prest begynnyth per omnia secula seculorum. A fore the pax and agnus dei.

/Haue in Meditatyon with perfithe remembrans and [fo. 20.*b*. holle mynd. consyderyng the moost tender mercy and Lowe of our swette Lorde and redemer Iesu. whiche wolld taike our nature Apon hym. And in that not only to suffer thes greitt tormentes and paynes Aforesaid. but allso to suffer in our said natur. moost shaymfull terrible and cruell deith. and all to wyne our Lowe. whyche precyouse deith. ys signefyde at this tyme

[1] *Altered by another hand from* disciple.
[2] *Inserted by another hand above line.*

of the masse In the oblatyon /Of the blyssyd body and [fo. 21. blood of our moost m*er*cyfull Sauyour mynisterd to vs. vnder the sauor and taist of breid and wyne. and th*a*t for grett congruence. for lyk as brede and wyne. ben thos thing*es* whiche moost convenyently sustenyd and releveith the necessyties of the body. So our blyssyd Lord wolle gyff vnto vs vnder the qualyties and taist of breid and wyne. hys blyssyd body and bloode. as moost convenyent and holsu*m* foyde. to reistore and relewe all the necessyties off /Soule and body to eu*er*- [fo. 21.*b*. lastyng glory. Therfore neu*er* forgeyt this moost tender louyng Pellycane. whiche of hys meyr marcy. wolld wouchayffe. not only to dye. for to sawe hys byrd*es*. but ou*er* th*a*t he haith ordenyd and dysposyd hys moost gloryouse and blyssyd fleyche and bloode. to be our dayly foyde. mynystreid and consecrayte in the masse. in th*a*t moost g*ra*cyous Sacrament of the awter. signefyeing the blyssyd oblacyon and sacryfyse of the moost p*re*cyous deith and passyon of owr m*er*cyfull redem*er* /Iesu. [fo. 22. whyche wolld suffer all thes torment*es* meikly as A lambe. Among dog*es*. when he was taiken and lede afore Anne and Cayphas. he wolld be A lambe among lyons. when he was Afore herode and Pylaite. he wolld be as A lambe amo*nges* woulff*es*. when he dyd hange quyke on the Crosse and was offreyd in sacryfyce for owr synnes. In tokyn wherof the p*re*st saith thre tymes **Agnus dei qui tollis** & *cetera*.

Thys in /no wysse forgeytt. but thanke w*ith* harte [fo. 22.*b* and thanke w*ith* movthe. and thanke w*ith* all your powr saing w*ith* the profett. **Benedic a*nim*a mea d*omi*no. et o*mn*ia que intra me sunt nomini sancto eius. Benedic a*nim*a mea domino. et noli obliuisci o*mn*es retributio*n*es eius. Qui p*ro*piciat*ur* o*mn*ib*us* Iniquitatibus tuis. Q*ui* sanat o*mn*es Infirmitates tuas. Qui redimit de Interitu vitam tua*m*. Q*ui* coronat te In m*isericord*ia et mis*er*atio*n*ib*us*. Q*ui* replet In bonis desideriu*m* tuum. /Renovabitur vt Aquila** [fo. 23. **Iuventus tua**. Thes be very wordys and doith render holy thank*es* to god. In this tyme. Allso remembre the biryall of our sauyour. And hys blyssyd descending dovne of hys moost gloryous soule to hym befor the delyuerans of the holy fathers. for lyke as ze see the Oest devydyd in thre p*ar*tt*es*. the whiche one ys put In to the Chalyce. signefying the holly sainct*es* of god. which now for eu*er*more be vnyte in glory to our moost sweite Redemar Iesu Cryst. Oth*er* ij p*ar*tt*es* be de- /Voutly [fo. 23.*b*. holden betwey*n* the prest*es* hand*es* In the myd*es* of the hyest p*ar*tt of the chales. and thei signefye. the ij p*ar*tt*es* of crystys churche. which yet be not gloryfyde. the one as yet in th*is* pylg*ra*maige as lyvy*ng* people In the vaile of mysery. The oth*er* ys only in exp*ec*tatyon and desyer of the said glory. as

the soulys being in purgatorye. And thus for A verey treught all creatur*es* boithe. Angell*es* and sainct*es* and all faithfull soull*es* th*at* honor this blyssyd sacrame*n*t. haith comforth of the sayme. as oft

[Here a leaf is missing]

/For th*at* moost hewy*n*ly feest. And allso th*at* tyme [fo. 24. the masse betokenith the myrthe and Ioye of the holly Apostles. after thai hard of the Resurrectyon of th*er* lord and our*es*. And so lett vs gyff thank*es* w*ith* the blyssyd Apostles. for th*at* g*ra*cyous gyffte of hys moost gloryous resurrectyon. And for this blyssyd sacryfice. which allso rep*re*sentyd the sayme. and thus in the tyme of eu*er*y masse and nothing lettyng yor other devocyons. you may gyffe thank*es*. honor and reu*er*ence to /Allmyghty god. and from the begynny*n*g of the masse [fo. 24.*b*. vnto the sacryng. yow may haue medytatyon of our Lord*es* blyssyd Incarnatyon and p*re*ching. And from the sacryng vnto the vsing be done. you may reme*m*ber the mandye. the turment*es*. the Passyon and deith of our sauyour. and after the post Com*m*on yow may consyder the Ioyfull staite of the Resurrectyon. and in the tyme of **Ite missa est** hys gloryous Ascensyon. as yt apperyt in the next Meditatyon followyng.

/After Ite missa est. the p*re*st stondeith in the myd*es* of the Awter. and so blyssyd the people. [fo. 25.

Then call to your reme*m*br*a*nce thys holly medytatyon. how owr sauyour standyng in the myd*es* of hys disciples at the movnte of Olyveite. blyssing thaym. dyd ascend to hewyn. where he ys now resydent. and eu*er* more schall be. syttyng on the ryght hond of hys fath*er* this Ascensyon of our Lord. ys signefyed by the word*es*. which /the p*re*st saith at [fo. 25.*b*. the end of the masse. th*at* ys to say **Ite missa est** which word*es* doith sovnd after thys Exposytyon of Doctour*es*. Goo and dep*ar*tt, for our Lord ys send and offerd vp to hys Et*er*nall Father In oblatyon and sacryfyce.

The masse of Requiem.

Allso know th*at* in the masse of **Requiem** th*er* ys no pax gewy*n* to the people. signefyeing th*at* the oblatyon In the masse of **Requiem** ys princypally for the soull*es* that /be In [fo. 26. purgatory. wher ys no discord.

the .v. turny*n*g*es* of the p*re*st to the people at masse tyme. saing **Domin*us* vobiscum** betokenithe the .v. apparytyons or apperin*g*es of our sauyour aft*er* his Resurrectyon. and know

yow well th*at* thouthe the p*re*st turne hym . but only .v. tymes at masse tyme . yet he doith salute the people In the masse vij tymes . whiche signefyeth the vij gyft*es* of the holly Goost . oth*er* wysse Callyd the vij folld g*ra*cys of the /holy [fo. 26.*b* goost.

Many oth*er* ceremonies ther be In the masse as Carect*es* or crossys . Locyons . Inclynatyons and such other . whiche now I omyt for all suche . aft*er* sainct Thom*as* . oth*er* thei signefye greit Misterys of owr faithe . whiche we owght to belewe . Wherof . allso ryght convenyent yt ys th*at* su*m* mencyon and Protestatyon be maid of tham . In the whiche all honour and reverence . all thank*es* and Praysyng*es*, be eu*er* only to /owr [fo. 27. said Lord . and this holy Sacrament . and myche graice and Edifieing be to all thaym th*at* Lowe and worschip the same.

AMEN.

Off your charytie helpe *with* an Aue . In the honour of owr blyssyd Lady.

B: Langforde :
Preiste

ALPHABETUM SEU

INSTRUCTIO SACERDOTUM.

¶ Io. Amelius Iacobo Ioanni Griffeñ. in vrbe Parisiana, sacrorum canonum studiosissimo amico suo. S.D.P.

QUia te video ornatissime adolescens iam studiorum diligenter summaque cum tua laude percurso circulo ad sacrosancti ordinis susceptionem spectare : statui nostre necessitudinis esse meeque in te beneuolentie desiderio tuo non deesse : verum pro virili mea etiam ipse opem aliquam adferre . Cum itaque ea potissimum de causa excussissem scrinium eorum exemplariorum que apud nos deposita eo sunt nomine : vt suo queque ordine typis nostris exscriberentur : et multa quamquam ibi statim apparuerunt non indigna tua lectione : proposito tamen tuo nihil visum est conuenientius quam presens hic libellus : qui omnia que nouitium et sacerdotarie institutionis candidatum ante sacri tanti perfectionem anxium sane quam reddere habereque solent, mira breuitate complectitur . Quam animi tui anxietatem vt tibi pro meo in te officio vtcumque diminuerem : hunc ipsum tibi hac nuncupatiuncula mea dedicare volui : vt interea temporis : dum grauioribus studiis presertim iuris pontificii cui toto (vt aiunt) pectore incumbis : pausam aliquam facere animus fuerit : in hunc id cessationis ab ordinario studio animi gratia conferas, hoc enim pacto tempus ipsum non perdideris : et quando ad rem ventum sit : coram deo tuo longe paratissimus apparueris . Uale.[1]

[1] This Introduction appears in A, but not in the Bodleian copy, or R.J. or BM.

/¶ INSTRUCTIO SEU a i

alphabetum sacerdotum.

Et primo . Modus confitendi.

¶ *Primo confitens dicat.* Benedicite pater : quia peccaui.

¶ *Sacerdos respondeat* . Deus sit in corde tuo et in labijs tuis ad vere confitendum omnia peccata tua. In nomine patris et filij etc.

¶ *Confitens confiteatur peccata sua . et postea dicat* : Confiteor etc.

¶ *Deinde sacerdos dicat* . Amen frater Misereatur tui omnipotens deus et dimittat tibi omnia peccata tua et perducat te iesus christus filius dei ad vitam eternam. Amen.

Indulgentiam absolutionem et remissionem omnium peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens pater pius et misericors dominus . Amen.

¶ *Sacerdos iniungat penitentiam dicendo.*

Carissime frater Summa penitentia est de peccatis commissis dolere et penitere et[1] a futuris cauere . Pro penitentia salutari vos dicetis ter *pater noster* . vel facietis etc. Ista penitentia et meritum passionis iesu christi et omnia bona per te facta et fienda[2] tibi valeant ad remissionem omnium peccatorum tuorum

Et dominus noster iesus christus per suam sanctam pijssimam misericordiam te absoluat.

Et ego te absoluo a sentencia excommunicationis minoris si quam incurristi et ab omnibus peccatis tuis.

In[3] nomine patris et filij et spiritus sancti . Amen.

¶ *Deinde dicat sacerdos* . Orate pro me[4] et ego pro /vobis. [a. i. *b.*

Hoc facto confitens[5] *peragat penitentiam si commode potest.*

Postea lauet manus suas dicendo.

LArgire quesumus domine sensibus nostris quod sicut exterius abluuntur inquinamenta manuum sic interius emundentur polutiones mentis et corporis . Per christum dominum.[6]

[1] *om.* R.
[2] facienda : R. A.
[3] + *add.* A.
[4] fratres : *add.* A.
[5] penitens : A.
[6] *om.* A.

Ordo[1] *ad dicendum*[2] *missam*

primo sacerdos veniens ad gradum altaris seu ante altare genubus flexis dicat hanc orationem si velit.

DOmine iesu christe propicius esto michi peccatori quoniam tu es sanctus qui sanctificas omnia tu es benedictus qui benedicis omnia . indulge michi omnia peccata mea qui presumo ante sanctum altare[3] tuum inuocare te confirma ecclesiam tuam in fide catholica et doce me facere voluntatem tuam quia tu es deus qui in trinitate perfecta viuis et regnas[4] . Per omnia.[5]

[6]*Postea benedicendo vinum et aquam et ponendo*[7] *in calicem dicat.*[6]

DE latere domini nostri iesu christi exiuit sanguis nostre redemptionis . et aqua pariter baptismatis in remissionem peccatorum.

Commixtio vini et aque pariter fiat. In nomine patris et filij et spiritus sancti . Amen.

Sacerdos signo crucis facto accipiendo amictum dicat.[8]

POne domine galeam salutis in capite meo ad expugnandas et superandas omnes diabolicas fraudes . In nomine patris et filij et spiritussancti . Amen.

Ad albam ponendam dicat.

/INdue me domine vestimento salutis et indumento [a. ij. leticie circumda me semper . Per christum dominum nostrum.

℔ *Ad zonam ponendam dicat.*[9]

PRecinge domine cingulo fidei et virtute castitatis lumbos cordis et corporis mei et[10] extingue in eis flammam libidinis vt iugiter maneat[11] in ipsis tenor totius[12] castitatis. Per christum dominum nostrum.

℔ *Ad*[13] *manipulum dicat.*

TE deprecor omnipotens deus vt sic merear manipulum deportare eundo et flendo cum patientia et exultatione deferendo vt cum in[14] istis portionem accipiam . Per.

[15]℔ *Ad stollam*† *ponendam.*

STolla† iocunditatis indue me domine et coronam pulchritudinis pone super caput meum . Per christum dominum nostrum.

[1] Oratio : A.
[2] ante : *add.* A.
[3] altare : *add.* A. twice.
[4] deus : *add.* A.
[5] *om.* R. secula seculorum . Amen. *add.* A.
[6]—[6] *om.* J.
[7] fundendo : A.
[8] dicit : R.
[9] *om.* R.A.
[10] *om.* A.
[11] manet : R.
[12] *om.* R.A.
[13] A : R.
[14] *om.* A.
[15] *Here* BM. *begins.*

¶ *Ad casulam ponendam dicat.*

IUgum tuum domine suaue est[1] et onus tuum leue idcirco presta vt si[2] illud valeam deportare quatinus tuam possim consequi misericordiam saluator mundi . Qui in trinitate perfecta viuis et regnas deus . Per omnia secula seculorum . Amen.

¶ *Postea genubus flexis dicat sacerdos ante altare hymnum sequentem.*

UEni creator spiritus mentes tuorum visita imple superna gracia que tu creasti pectora.

Qui paraclitus diceris donum dei altissimi fons viuus ignis caritas et spiritalis vnctio.

Tu septiformis munere dextre dei tu di/gitus tu [a. ij. *b.* rite promissum patris sermone ditans guttura.

Accende lumen sensibus infunde amorem cordibus infirma nostri corporis virtute firmans perpetim.

Hostem repellas longius pacemque dones protinus ductore sit[2] te preuio vitemus omne noxium.

Per te sciamus da patrem noscamus atque filium te vtriusque spiritum credamus omni tempore.

Sit laus patri cum filio sancto simul paraclito nobisque mittat filius carisma sancti spiritus . Amen.

Versus . Emitte spiritum tuum et creabuntur.

℟ . Et renouabis faciem terre.

Domine exaudi orationem meam.

Et clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Oratio.

DEus qui corda fidelium sancti spiritus illustratione docuisti da nobis in eodem spiritu recta sapere et de eius semper sancta consolatione gaudere . Per.

Postea dicat si velit hanc orationem.

ANte conspectum diuine maiestatis tue ego peccator accedo et precor vt qui me ministrare officium sacerdotis concessisti[3] fac me tibi placitum[4] ad tantum diuinum seruicium tibi et populo ministrandum placere . Amen.

Postea dicat immediate ante altare vel se reuestiendo (*quod communius*[5] *fit*) [6]Et introibo.

[1] *om.* R. [2] sic : A.R. sit *is the reading of* J. BM. [3] concepsisti : R.
[4] placidum : R.A. [5] comunis : J. communis : A. [6] ān. *praef.* A.

psalmus

IUdica me deus et discerne causam meam de gente non sancta ab homine iniquo et doloso erue me

Quia tu es deus fortitudo mea quare me repulisti et quare tristis incedo dum affligit me inimicus.

Emitte lucem tuam et veritatem tuam ipsa me deduxerunt et/ adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula [a. iij. tua

Et introibo ad altare dei ad deum qui letificat iuuentutem meam.

Confitebor tibi in cythara deus deus meus quare tristis es anima mea et quare conturbas me

Spera in deo quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei et deus meus

Gloria patri

Antiphona . Et introibo ad altare dei ad deum qui letificat iuuentutem meam.

kyrieleyson . Christe eleyson . kyrieleyson.[1]

Pater noster.

Et ne nos inducas in tentationem.

Sed libera [nos a malo].

Versus. Confitemini domino quoniam bonus.

℟ Quoniam in seculum misericordia eius.

Et ego reus et indignus sacerdos . Confiteor deo omnipotenti et beate marie virgini etc.

Et post confiteor *assistentium dicat sacerdos.*

Amen fratres et sorores per misericordiam domini[2] nostri iesu christi per auxilium et signum sancte[3] [✠] crucis per intercessionem beate et gloriose semperque virginis marie . et per[4] merita beatorum apostolorum petri et pauli, beati michaelis archangeli beatissimi iuliani . Et omnium sanctorum et sanctarum[5]

Misereatur vestri omnipotens deus et dimittat vobis omnia peccata vestra et perducat vos iesus christus filius dei ad vitam eternam amen.

Indulgentiam absolutionem et remissionem omnium peccatorum vestrorum tribuat vobis pater pius et misericors dominus . Amen.

Et gratia sancti spiritus paracliti illuminet sensus corda et corpora nostra et emundet nos a vicijs et delictis omnibus.

Adiutorium nostrum in nomine domini.

Qui fecit celum et terram.

[1] *om.* R. [2] dei : R.
[3] *here space for a cross, not filled in. So* R. + *add.* A.
[4] *om.* A. [5] dei : *ada.* A.

Sit nomen domini benedictum.
Ex hoc nunc et vs/ que in seculum. [a. iij. *b.*
Ora pro nobis sanctissima dei genitrix.
Ut digni efficiamur promissionibus christi.
Domine exaudi orationem meam.
Et clamor meus ad te veniat.
Dominus vobiscum.
Et cum spiritu tuo.

Oremus.

℔ *Inclinando*[1] *se ante altare dicat submissa voce sacerdos.*

AUffer† a nobis quesumus domine omnes iniquitates nostras et propicius respice vt ad[2] sancta sanctorum purificatis tibi mentibus introire mereamur . Per dominum nostrum iesum.[3]

℔ *Osculando patenam*[4] *dicat sacerdos*

Adoramus te christe et benedicimus tibi . quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum.
Qui passus es pro nobis
Domine miserere nobis.

Oratio.

REspice quesumus domine super hanc familiam tuam pro qua dominus noster iesus christus non dubitauit manibus tradi nocentium et crucis subire tormentum . Qui tecum viuit et regnat.

℔ *In introitu misse dicat sacerdos*

Adiutorium nostrum in nomine domini.
Qui fecit celum et terram.
Sit nomen domini benedictum.
Ex hoc nunc et vsque in seculum.
In nomine patris et filij et spiritussancti . Amen.

℔ *Sequitur officium misse.*

SPiritus domini repleuit orbem terrarum alleluya et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis alleluya.
Psalmus . Exurgat deus et dissipantur[5] inimici eius . Et fugiant qui oderunt eum a facie eius.
Gloria.
Et repetitur[6] spiritus.
Kyrieleyson . christe eleyson . kyrieleyson.

[1] Inclinendo : BM. Inclinans : A.
[2] *om.* R.A. [3] Christum : *add.* BM.A.R. dominum nostrum iesum : *om.* J.
[4] paternam : BM. [5] dissipentur : A. [6] recipitur : BM.

/Iunctis manibus in medio altaris[1] *dicat sacerdos.* [a. iiij.

GLoria in excelsis deo . Et in terra pax hominibus bone voluntatis . Laudamus te . Benedicimus te . Adoramus te . Glorificamus te . Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam . Domine deus rex celestis deus pater omnipotens . Domine fili vnigenite iesu christe . Domine deus agnus dei filius patris . Qui tollis peccata mundi miserere[2] nobis . Qui tollis peccata mundi suscipe deprecationem nostram . Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis . Quoniam tu solus sanctus Tu solus dominus . Tu solus altissimus iesu christe . Cum sancto spiritu in gloria dei patris . Amen.

Tunc vertat se ad populum dicendo.

Dominus vobiscum.
[℟ Et cum spiritu tuo.]

Oratio.

DEus qui corda fidelium sancti spiritus illustratione docuisti : da nobis in eodem spiritu recta sapere et de eius semper sancta[3] consolatione gaudere . Per dominum.[4]

IN diebus illis . Cum audissent apostoli qui erant hierosolimis quia recepisset samaria verbum dei miserunt ad eos petrum et iohannem . Qui cum venissent orauerunt pro ipsis vt acciperent spiritum sanctum Nondum enim in quemquam illorum venerat . set baptisati tantum erant in nomine domini iesu . Tunc imponebant manus super illos et accipiebant spiritum sanctum

℟ Beata gens cuius est dominus deus eorum populus quem elegit dominus in hereditatem sibi.

Versus . Uerbo domini celi firmati sunt et spiritu[5] ori eius omnis virtus/ eorum . Beata gens . Alleluya. [a. iiij. *b.*

Versus . Ueni sancte spiritus reple tuorum corda fidelium et tui amoris in eis ignem accende . Alleluya.

Sequentia.

UEni sancte spiritus , et emitte celitus , lucis tue radium.
Ueni pater pauperum , veni dator munerum , veni lumen cordium.
Consolator optime , dulcis hospes anime , dulce refrigerium
In labore requies in estu temperies , in fletu solatium.
O lux beatissima , reple cordis intima , tuorum fidelium.

[1] altari : R.A. [2] misere : A. [3] *om.* BM.
[4] *om.* A. nostrum iesum christum filium tuum . Qui tecum viuit : *add.* BM. nostrum : *add.* R. [5] spiritus : R.

Sine tuo numine , nichil est in lumine , nichil est innoxium.

Laua quod est sordium[1], riga quod est aridum , sana quod est saucium.

Flecte quod est[2] rigidum , foue quod est frigidum , rege quod est deuium

Da tuis fidelibus in te confidentibus[3] sacrum septenarium.

Da virtutis meritum , da salutis exitum da perhenne gaudium . Amen.

Defferat† missale ad aliud latus dicendo.

Domine labia mea aperies et os meum annunciabit laudem tuam

℔ *Deinde visitet hic sacrificium surgendo*[4] *patenam supra quam debet esse hostia , respiciendo infra calicem si sit vinum et aqua et dicat.*

Jube domine[5] benedicere.

Dominus sit in corde meo et in labijs meis ad digne pronunciandum sanctum euangelium dei . In nomine patris et filij et spiritus sancti . Amen . *Faciendo crucem.*

℔ *Alia benedictio quando dyaconus dicit euangelium et petit benedictionem a presbytero dicendo*

Jube domine[5] benedicere.

℔ *Sacerdos respondeat*

Spiritus sanctus sit in corde tuo et in labijs tuis ad/digne [a. v. proferendum sanctum euangelium.

In nomine patris et filij et spiritus sancti . Amen.

℔ *Benedictio incensi in festis solemnibus*

Ab illo sanctificeris in cuius honore cremaberis .

In nomine patris et filij et spiritus sancti . Amen.

℔ *Sequitur* Dominus vobiscum. [℟. Et cum spiritu tuo]

Sequentia sancti euangelij secundum Iohannem.

Faciendo crucem super euangelium dicenao sequentia *Deinde faciat crucem in fronte in ore et in pectore.*[6]

IN illo tempore . Dixit iesus discipulis suis . Si quis diligit me sermonem meum seruabit . Et pater meus diliget eum et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus . Qui non diligit me sermones meos non seruat . Et sermonem quem audistis non est meus : sed cius qui misit me patris . Hec locutus sum vobis : apud vos manens . Paraclytus autem spiritus quem

[1] sordidum : A. J. R. BM. [2] *om.* R.
[3] confitentibus : BM. [4] leuando : A.
[5] donne : BM. *without any sign of contraction.* [6] coram se : *add.* BM.

mittet pater in nomine meo ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia quecumque dixero vobis . Pacem relinquo vobis : pacem meam do vobis . Non quomodo mundus dat ego do vobis . Non turbetur cor vestrum neque formidet . Audistis quia ego dixi vobis vado et venio ad vos . Si diligeretis me gauderetis vtique quia vado ad patrem quia pater maior me est. Et nunc dixi vobis priusquam fiat vt cum factum fuerit credatis . Iam non multa loquar vobiscum Uenit enim princeps mundi huius et in me non habet quicquam Sed vt cognoscat mundus quia diligo patrem . Et sicut mandatum dedit michi pater sic facio.

/*Sacerdos faciendo crucem super euangelium dicat.* [a. v. *b.*

Deo gratias per[1] euangelica dicta deleantur nostra delicta . Amen. Hec sunt verba sancta credo et[2] confiteor.

Et postea dicat.

CRedo in vnum deum Patrem omnipotentem Factorem celi et terre . Uisibilium omnium et inuisibilium Et in vnum dominum iesum christum filium dei vnigenitum . Et ex patre natum ante omnia secula . Deum de deo lumen de lumine deum verum de deo vero . Genitum non factum consubstantialem[3] patri per quem omnia facta sunt . Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de celis . [4]Et incarnatus est de spiritu sancto ex maria virgine[4] . et homo factus est . Crucifixus etiam pro nobis sub poncio pilato passus et sepultus est . Et resurrexit tercia die secundum scripturas . Et ascendit in celum sedet ad dexteram patris Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos et mortuos . Cuius regni non erit finis . Et in spiritum sanctum dominum et viuificantem . Qui ex patre filioque procedit . Qui cum patre et filio simul adoratur et cum† glorificatur[5] . Qui locutus est per prophetas Et vnam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam . Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum . Et expecto resurrectionem mortuorum . Et vitam venturi seculi . Amen.

Uertat se erga[6] *populum dicendo.*

Dominus vobiscum [℟.] Et cum spiritu tuo.[7]

Oremus.

/℄ *Uersus altare.* [a. vi.

Confirma hoc deus quod operatus es in nobis a templo tuo quod est in hierusalem tibi offerent reges munera alleluya.

[1] hec : *add.* A. [2] *om.* A.
[3] cum substantialem : BM. [4]—[4] *om.* R.
[5] *Thus in* J. BM. *but* conglorificatur : R.A. [6] ad : A. [7] spirituo : R.

℄ *Iungat manus ante altare dicendo.*

QUid retribuam[1] domino pro omnibus que retribuit michi. Calicem salutaris accipiam, et nomen domini inuocabo.

℄ *Surgat*[2] *calicem dicendo.*

SUscipe sancta trinitas hanc oblationem quam ego peccator et[3] indignus famulus tuus tibi offerre presumo pro meipso pro istis et pro omni populo christiano vt in presenti seculo remissionem cunctorum peccatorum recipiant et in futuro [4]vitam consequantur[4] eternam Et pro[5] anima famuli tui et pro animabus famulorum famularumque tuarum vt eis vitam eternam tribuas et omnium sanctorum tuorum iubeas esse consortes. In nomine patris etc.

℄ *Faciat crucem cum calice supra corporalia et ponendo calicem in medio postea capiat paten*am *cum hostia di*[*cendo*].[6]

IN nomine sancte et indiuidue trinitatis descendat hic[7] panis iste et benedictio dei patris omnipotentis et filij et spiritus sancti descendat super nos et maneat semper Amen. In nomine patris etc.

℄ *Hic cooperiat calicem cum corporalibus faciendo crucem super calicem et hostiam dicendo.* In nomine patris.[8]

℄ [9]*Deinde vadat lotum*[10] *manus dicendo.*[9]

LAuabo[11] inter innocentes manus meas et circum- [a. vi. *b.*
dabo[12] altare tuum domine.

vt audiam vocem laudis tue et enarrem vniuersa mirabilia tua.

Domine dilexi decorem domus tue et locum habitationis glorie tue

Ne perdas cum impijs deus animam meam et cum viris sanguinum vitam meam.

Iniquorum[13] manibus iniquitates sunt dextera eorum repleta est muneribus.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum redime me domine et miserere mei.

Spes[14] enim meus stetit in directo in ecclesiis benedicam[15] te domine

[1] tribuam: R. [2] Leuet: A.
[3] *om.* A. [4]—[4] vsque consequamur: A.
[5] *om.* R.A. [6] dicendo: *at length in* BM. dicens: R.A.
[7] his: R. [8] etc. *add.* A. [9]—[9] *om.* J.
[10] locum: BM. [11] Leuabo: J. [12] circumdabor: A.
[13] *Thus* J.BM. in quorum: R.A.
[14] *In the Bodleian copy the* S *is struck through in ink.* Pes. A.J. Spes: R. pes *in* BM. *but in this edition space is left for the capital letters at beginning of each verse of this psalm, and elsewhere.* [15] benenicam: A.

Gloria patri et filio et spiritui sancto.
Sicut erat in principio et nunc et semper.[1]
℔ kyrieleyson . Christe eleyson
℔ kyrieleyson.
Pater noster.[2]
Post lotionem manuum signet se signo crucis stans in medio altaris et dicat.
In nomine patris . etc.
Ueni sancte spiritus reple tuorum corda fidelium et tui amoris in eis ignem accende.

℔ *Deinde inclinet se ante altare et dicat.*

IN spiritu humilitatis et animo contrito[3] suscipiamur a te domine et sic fiat sacrificium nostrum vt a te suscipiamur[4] hodie et placeat tibi domine deus meus . In nomine patris etc.
Faciendo crucem super altare osculando eum.
Deinde ponat manus supra sacrificium dicendo.
UEni inuisibilis sanctificator[5] et custos benedic et hoc sanctifica[6] sacrificium nomini sancto tuo preparatum . In nomine patris . etc.
℔ *Faciendo crucem supra totum sacrificium.* [a. vii.
Postea iungat manus suas[7]
ORate deum pro[8] me fratres et sorores et ego pro vobis vt meum sacrificium pariterque vestrum sit domino deo nostro acceptum . Per christum.
Domine exaudi orationem meam.
Et clamor meus ad te veniat.
Dominus vobiscum
et cum spiritu tuo.

Oremus.

MUnera quesumus domine oblata sanctifica et corda nostra sancti spiritus illustratione emunda . Per dominum nostrum iesum christum filium tuum Qui tecum viuit et regnat in vnitate eiusdem spiritus sancti deus . Per omnia secula seculorum . Amen.

℔ *Tunc osculetur patenam*[9]

℔ *Deinde extendat manus dicendo.*

PEr omnia secula seculorum . Amen.
Dominus vobiscum [Et cum spiritu tuo]

[1] et in secula seculorum. Amen. *add.* J.
[2] Et ne nos: *add.* R.A.
[3] contricto: BM.
[4] Suscipiatur: J. BM.
[5] sacrificator: A.
[6] sacrifica: A.
[7] dicendo: J.BM.
[8] *om.* J.
[9] paternam: BM.

Sursum corda. [Habemus ad dominum]
Gratias agamus domino deo nostro. [Dignum et iustum est.]
Uere dignum et iustum est equum et salutare . Nos tibi semper et vbique gratias agere . Domine sancte pater omnipotens eterne deus per christum dominum nostrum Per quem maiestatem tuam laudant angeli , adorant dominationes tremunt potestates . Celi celorumque virtutes ac beata seraphin socia exultatione concelebrant . Cum quibus et nostras voces vt admitti iubeas deprecamur supplici confessione dicentes.
Sanctus . Sanctus . Sanctus dominus deus sabaoth . Pleni sunt celi et terra gloria tua osanna in excelsis Benedictus qui venit in nomine domini osanna in excelsis.

℣ *Sacerdos se inclinet ante altare manibus iunctis* [a. vii. *b. dicendo.*

TE igitur clementissime pater per iesum christum filium tuum dominum nostrum supplices rogamus ac petimus vti[1] accepta habeas et benedicas.

℣ *Faciat crucem super calicem et hostiam dicendo*

Hec [✠][2] dona , hec [✠] munera , hec [✠] sancta sacrificia illibata.

℣ *Extendat manus dicendo*

IN primis que tibi offerimus pro ecclesia tua sancta catholica quam pacificare custodire et regere digneris toto orbe terrarum vnacum famulo tuo . N . Papa tuo[3] et antistite nostro et rege nostro et omnibus ortodoxis atque[4] catholice et apostolice fidei cultoribus.

℣ *Hic oret in mente pro viuis dicendo.*

MEmento domine famulorum famularumque tuarum .N.[5] et omnium fidelium circumstantium atque omnium fidelium christianorum quorum tibi fides cognita est et nota deuotio pro quibus tibi offerimus vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus pro redemptione animarum suarum [6]pro spe[6] salutis et incolumitatis sue [7]terque reddimit[7] vota sua eterno deo viuo et vero.

COmmunicantes et memoriam venerantes . In primis gloriose semperque virginis marie genitricis dei et domini nostri iesu christi Sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum .

[1] *om.* R. vt : A.
[2] *The spaces left for crosses have been filled in in* A.
[3] *om.* A.
[4] et : A.
[5] *om.* J.
[6]—[6] proipse : BM.
[7]—[7] terque redimit : *thus in* J. BM. R. tibique reddunt : A.

Petri Pauli Andree Iacobi Iohannis Thome Iacobi Philippi Bartholomei Mathei Symonis[1] et Thadei Lini Cleti Cle/ [a. viii. mentis Sixti Corneli Cypriani Laurentij Grisogonij[2] : Iohannis et Pauli Cosme et Damiani Et omnium sanctorum tuorum quorum meritis precibusque concedas [3]vt in[4] omnibus[3] protectionis tue muniamur auxilio . Per eundem dominum.[5]

Ponat manus supra calicem et hostiam dicendo.

HAnc igitur oblationem seruitutis nostre sed et cuncte familie tue[6] quesumus domine vt placatus accipias diesque nostros in tua pace dispone atque ab eterna damnatione nos eripi[7] et in electorum tuorum iubeas grege munerari[8] . Per dominum nostrum[9]

[10]*Supra calicem et hostiam fac*[11] *tres cruces dicendo*[10]

QUam oblationem tu deus omnipotens in omnibus quesumus . bene[✠]dictam[12].[✠]ascriptam [✠]ratam. Rationalem acceptabilemque facere digneris vt nobis *Supra hostiam* Corpus[13] . *Supra calicem* . Et sanguis [✠][14] fiat dilectissimi filij tui domini nostri iesu christi.[15]

Jungat manus dicendo ihesu christi.[15]

Hic accipiat hostiam et teneat in manibus ante pectus suum dicendo.

QUi pridie quam pateretur accipit[16] panem in sanctas ac venerabiles manus suas.

℔ *Hic eleuet manus dicendo.*

Et eleuatis oculis in celum ad te deum patrem suum omnipotentem tibi gratias agens.

℔ *Faciat*[17] *crucem super hostiam.*

Bene[✠]dixit[12] fregit deditque discipulis suis dicens . accipite et manducate ex hoc omnes.

/℔ *Consecratio panis.* [a. viii. *b.*

℔ Hoc est enim corpus meum.

[1] *om.* A. [2] *Thus* R. Grisogoni : J. BM. Grisogni : A
[3]—[3] omnibus vt : A. [4] *om.* R.
[5] nostrum iesum : *add.* BM. nostrum iesum cristum filium tuum. Qui tecum viuit &c. *add.* J. nostrum iesum christum : *add.* R.A. [6] *om.* A.
[7] eripiet : J. R. BM. [8] numerari : J. BM. R.A. [9] iesum : *ada.* BM.
[10]—[10] *om.* A. [11] faciat : R. [12] *There are crosses here in* A.
[13] Cor + pus : A. *In* BM. *the space for the cross is before* Supra hostiam.
[14] san + guis : A. [15] criste : J. [16] accepit : A. R.J. [17] Fiat : R. A.

℄ *His dictis leuet corpus christi . postea discoperiat*[1] *calicem et accipiat in manibus dicendo.*

SImili modo posteaquam[2] cenatum est accipiens et hunc preclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas. Itemque tibi gratias agens bene[✠]dixit[3] deditque discipulis[4] dicens . Accipite et bibite ex hoc omnes.

℄ *Consecratio sanguinis.*

HIc est enim calix sanguinis mei noui et eterni testamenti mysterium fidei qui pro vobis et pro multis effundeter in remissionem peccatorum.

℄ *Hic leuet calicem et leuando dicat.*

Hec quotienscumque feceritis in mei memoriam facietis.

℄ *Hic cooperiat calicem cum corporalibus : deinde extendat manus coram altari dicendo.*

INde[5] et memores domine nos tui serui sed et plebs tua sancta eiusdem christi filij tui domini dei[6] nostri tam beate passionis necnon et[7] ab inferis resurrectionis sed et in celos gloriose ascensionis offerimus preclare maiestati tue de tuis donis ac datis.

℄ [8]*Faciat crucem supra*[8] *corpus et sanguinem simul dicendo.*

Hostiam [✠][3] puram , hostiam [✠] sanctam , hostiam [✠] immaculatam . Panem sanctum vite eterne . Et calicem [✠] salutis perpetue.

/Extendat brachia dicendo. [b. i.

SUpra que propicio ac sereno vultu respicere digneris et accepta habere sicuti accepta habere[9] dignatus es munera pueri tui iusti abel et sacrificium patriarche nostri abrahe et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus melchisedech sanctum sacrificium immaculatam hostiam.

Hic inclinet se ante altare ponendo brachia in modum crucis dicendo.

SUpplices te rogamus omnipotens deus iube hec perferri[10] per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum in conspectu diuine maiestatis tue vt quot quot ex hac altaris participatione.

[1] discooperiat : J. R. A.
[2] postquam : J.
[3] *There are crosses inserted here in* A.
[4] suis : *add.* A.
[5] *So also* J. BM. R. Vnde : A.
[6] *om.* J.
[7] *om.* A.
[8]—[8] Fiant cruces supra : A.
[9] habe : R.
[10] proferri : R.

Hic osculetur[1] *altare dicendo* sacrosanctum filij tui.
Hic eleuans osculetur[1] *altare*[2] *dicendo.*

Corpus[3] et san[✠][4]guinem sumpserimus omni benedictione[5] celesti et gratia repleamur : Per eundem christum dominum nostrum . Amen.

Hic oret pro defunctis dicendo.

MEmento etiam domine famulorum famularumque tuarum qui nos precesserunt cum signo fidei et dormiunt in somno pacis .N. Ipsis domine et[6] omnibus in christo quiescentibus locum refrigerij lucis et pacis vt indulgeas deprecamur Per eundem christum dominum nostrum.[7]

Hic percutiat pectus suum dicendo.

NObis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam et societatem donare digneris cum tuis sanctis/ [b. i. *b.* apostolis et martyribus . Cum Iohanne Stephano Mathia Barnaba Ignatio Alexandro Marcellino Petro Felicitate Perpetua Agatha Lucia Agnete Cecilia[8] Anastasia . et cum omnibus sanctis tuis intra quorum nos consorcium non estimator meriti sed venie quesumus largitor admitte . Per christum.

℔ *Hic faciat tres cruces supra corpus et sanguinem cum manibus.*

PEr quem hec omnia domine semper bona creas sancti[✠][9]-ficas , viui[✠][9]ficas , bene[✠][9]dicis et prestas nobis.

℔ *Hic faciat tres cruces de corpore christi super calicem et due vltime super corporalia dicendo.*

Per ipsum [✠][9] et cum [✠][9] ipso . et in [✠][9] ipso est ti[✠][9] bi deo patri [✠] omnipotenti . in vnitate spiritus [✠][9] sancti omnis honor et gloria.

℔ *Hic cooperiat calicem cum*[10] *corporalibus et extendat manus dicendo.*

PEr omnia secula seculorum.[11]

[1] obsculetur : R.
[2] *om.* R. A.
[3] Cor + pus : A.
[4] *There is a cross here in* A.
[5] bene + dictione : A.
[6] *om.* J. R.
[7] Amen : *add.* A. J. BM. R.
[8] Cellia : R.
[9] *There is a cross here in* A.
[10] *om.* A.
[11] Amen : *aad.* A.

Oremus.

Preceptis salutaribus moniti[1] et diuina institutione formati audemus dicere.

Pater noster qui es in celis sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra. Panem nostrum cotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra: sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem.

Populus respondeat. Sed libera nos a malo.

℣ *Sacerdos* Amen. *Leuando patenam sursum dicendo* [b. ii. Amen.

LIbera nos[2] quesumus domine ab omnibus malis preteritis presentibus et futuris et intercedente pro nobis beata et gloriosa semperque virgine dei genitrice maria. et beatis apostolis tuis.

℣ *Hic tangat de patena corpus christi postea calicem in tribus locis dicendo.*

Petro et paulo atque andrea cum omnibus sanctis tuis da propicius pacem in diebus nostris vt ope misericordie tue adiuti et a peccato simus semper liberi et ab omni perturbatione securi.

℣ *Accipiat corpus christi cum*[3] *reuerentia et frangat super calicem in tribus partibus dicendo.*

Per eundem[4] dominum nostrum iesum[4] christum filium tuum qui tecum viuit et regnat in vnitate spiritus sancti deus.[5]

℣ *Hic dicat sacerdos.*[6]

Per omnia secula seculorum.

℣ [7]*Hic faciat tres cruces de*[7] *parte corporis christi supra*[8] *calicem dicendo.*[6]

PAx[9] domini sit semper[9] vobiscum.

Et cum spiritu tuo.
Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.
Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.
Agnus dei qui tollis peccata mundi dona nobis pacem.

[1] monitis: R.
[2] *om.* J. BM. R.
[3] maxima: *add.* A.
[4] christum: A.
[5]—[5] Amen: A.
[6] altius: *add.* A.
[7]—[7] Faciat hic tres cruces tertia: A.
[8] super: A.
[9] *Here are crosses in* A.

¶ *Hic*[1] *dictis mittat particulam hostie cum qua signauit*[2] *sanguinem* [3]*in calice*[3] *dicendo.*

/HEc sacrosancta commixtio corporis et sanguinis [b. ii. *b.* domini nostri iesu christi fiat michi et omnibus sumentibus salus mentis et corporis et[4] ad vitam [5]capescendam eternam[5] preparatio salutaris . Per eundem.[6]

Da pacem domine in diebus nostris quia non est alius qui pugnet pro nobis nisi tu deus noster.

Fiat pax in virtute tua.

Et habundantia in turribus tuis.

Hic accipiat pacem.

Pax tibi frater et vniuerse sancte ecclesie dei.

Gloria in excelsis deo et in terra pax hominibus bone voluntatis.

Ante communionem dicat istas orationes.

Oratio.

DOmine sancte pater omnipotens eterne deus da michi hoc corpus et sanguinem[7] domini nostri iesu christi ita digne sumere vt per hoc merear remissionem omnium peccatorum meorum accipere et tuo sancto spiritu repleri quia tu es deus solus et preter te non est alius cuius regnum gloriosum sine fine permanet in secula seculorum . Amen.

Oratio.

DOmine iesu christe filij[8] dei viui qui ex voluntate patris cooperante spiritu sancto per mortem tuam mundum viuificasti libera me queso[9] per hoc sacrosanctum corpus et sanguinem tuum [10]a cunctis iniquitatibus meis[11] et ab vniuersis malis[10]. et fac me tuis semper obedire mandatis et a te nunquam imperpetuum separari permittas . Qui viuis et regnas cum eodem[12] patre in vnitate eiusdem spiritus sancti deus. Per omnia.[13]

/Ante sumptionem corporis christi. [b. iii.

COrpus domini nostri iesu christi custodiat et conseruet animam meam in vitam eternam . amen.

In nomine [✠][14] patris et filij et spiritus sancti.

[1] Hiis : J. BM. A. R. [2] in : *add.* A.
[3]—[3] *om.* J. BM. A. R. [4] *om.* BM. J.
[5]—[5] eternam promerendam et recapescendam : A.
[6] *om.* J. BM. R. Per eundem : *om.* A.
[7] filii tui : *add.* A. [8] fili : J. A. [9] *om.* J. A. R. BM.
[10]—[10] ab omnibus iniquitatibus et vniuersis malis meis : A.
[11] obedire : *add.* R. [12] deo : A.
[13] secula secularum. Amen : *add.* A.
[14] *There is no cross nor space for cross here in A.*

Postea discooperiat calicem et[1] *sumendo sanguinem dicat.*

Corpus et sanguis eiusdem domini nostri iesu christi custodiat animam meam in vitam eternam . amen.

Deinde dicat capiendo vinum cum aqua.

Quod ore sumpsimus[2] domine pura mente capiamus et de corpore et sanguine domini nostri iesu christi fiat nobis remedium sempiternum in vitam eternam . amen.

Et verbum caro factum est et habitauit in nobis.

Agimus tibi gratias rex[3] omnipotens deus etc. [*i.e.* pro universis beneficiis tuis . Qui vivis et regnas deus . Per omnia secula seculorum . Amen.]

Nunc dimittis seruum[4] . etc.

Gloria patri.

Sicut erat.

kyrieleyson . Christe eleyson . kyrieleyson.

Pater noster.

Deinde sequitur communio.

Factus est repente de celo sonus aduenientis spiritus vehementis vbi erant sedentes alleluya . et repleti sunt omnes spiritusancto loquentes magnalia dei alleluya alleluya.

℔ *Uertat se ad populum dicendo.*

Dominus vobiscum.

Et[5] cum spiritu tuo.

Oratio.[6]

SAncti spiritus quesumus domine corda nostra mundet infusio et sui roris intima aspertione[7] fecundet Per dominum nostrum iesum christum filium tuum Qui tecum viuit et regnat in vnitate eiusdem[8] spiritus sanc/ti deus . Per omnia [9]secula [b. iii. *b.* seculorum.[9]

Dominus vobiscum.

Ite missa est etc.

℔ *Nota quod quando dicitur* Gloria in excelsis deo *dicitur* Ite missa est . *Alias dicitur* Benedicamus domino . *Et pro defunctis* Requiescant in pace.

℔ *Deinde inclinatus*[10] *coram altari dicat.*

Oremus.

PLaceat tibi sancta trinitas obsequium seruitutis mee et presta vt hoc sacrificium laudis quod oculis tue maiestatis indignus

[1] *om.* A. [2] sumpserimus : R. [3] *om.* BM. [4] *om.* J. tuum : *add.* R. A.
[5] Respondeant : *præf.* J. BM. A. Respondeat : *præf.* R.
[6] Oremus : A. *om.* J. R. BM. [7] aspersione : J. BM. A. R.
[8] *om.* A. [9]—[9] *om.* BM. Amen : *add.* A. [10] inclinato : R.J.BM.

obtuli tibi sit acceptabile michique et omnibus pro quibus illud obtuli sit te miserante proficiabile[1] . [2]Qui viuis.[2]

℄ *Deinde osculetur altare et dicat.*

Adiutorium nostrum in nomine domini.
Qui fecit celum et terram.
Sit nomen domini benedictum.[3]
[Ex hoc nunc et usque in secula.]

℄ *Faciendo crucem cum patena dicat.*

Oremus.

benedicat nos omnipotens deus pater et filius[4] et spiritus sanctus . Amen.

℄ *Deinde dicat sacerdos.*

Dominus vobiscum.
Et cum spiritu tuo.
Initium sancti euangelij secundum iohannem

IN principio erat verbum et verbum erat apud deum et deus erat verbum . Hoc erat in principio apud deum . Omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nichil . Quod factum est in ipso vita erat et vita erat lux hominum et lux in tenebris lucet et tenebre eam non comprehenderunt . Fuit homo missus a deo cui nomen erat iohannes. Hic venit in testimonium /vt testi- [b. iv.
monium perhiberet de lumine vt omnes crederent per illum . Non erat ille lux sed vt testimonium perhiberet de lumine . Erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum . In mundo erat et mundus per ipsum factus est[5] : et mundus eum non cognouit . In propria venit et sui eum non receperunt Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios dei fieri . His qui credunt in nomine eius qui non ex sanguinibus neque ex voluptate[6] carnis neque ex voluntate viri sed ex deo nati sunt . Et verbum caro factum est et habitauit[7] in nobis et vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti a patre plenum gratie et veritatis.

Deo gratias.

Te inuocamus , te adoramus , te glorificamus , o beata trinitas.

Sit nomen domini benedictum.

Ex hoc nunc et vsque in seculum.

[1] propiciabile : A. BM.
[2]—[2] Per dominum nostrum iesum |christum : A. BM. Per etc. : J. Per dominum nostrum : R.
[3] *Here* J. *now ends*, B. vi. *being lost.* [4] *A space for a cross here in* BM.
[5] *om.* R. [6] voluntate : A. R. BM. [7] habitabit : BM.

Oratio.

PRotector in te sperantium deus sine quo nichil est validum nichil sanctum multiplica super nos misericordiam tuam vt te rectore te duce sic transeamus per bona temporalia vt non amittamus eterna. Per christum dominum nostrum.[1]

ECclesiam tuam quesumus domine benignus illustra vt beati iohannis apostoli tui et euangeliste illuminata doctrinis ad dona perueniat sempiterna Per dominum nostrum iesum christum.

OMnipotens sempiterne deus qui dedisti famulis tuis in confessione vere fidei eterne tri/nitatis [b. iv. *b.* gloriam agnoscere et in potentia maiestatis adorare vnitatem quesumus vt eiusdem fidei firmitate ab[2] omnibus semper muniamur[3] aduersis . Qui viuis et regnas deus . Per omnia secula seculorum Amen.

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Sacerdos dicat Benedicite.

Respondeat[4]. Dominus.

A subitanea et improuisa morte liberet nos pater et filius et spiritus sanctus . amen.

Et benedictio dei patris omnipotentis descendat super nos[5] et maneat semper.

[6]In nomine patris et filij et spiritus sancti . Amen.[6]

Explicit alphabetum seu instructio sacerdotum .

[7]Impressum parisij in bellovisu a Magistro Guidone mercatore. Anno domini .1499. die .10. Septembris.

¶ Pour iehan petit.[7]

[1] Amen: *add.* A.
[2] *om.* R.
[3] protegamur: A.
[4] Respondeant: A. BM.
[5] vos: A.
[6]—[6] *om.* A.
[7]—[7] *om.* BM. R. A.

ORDINARIUM CONSTANCIENSE

1557.

Missale cunctis sacerdotibus ‖ iuxta *Constancien̄.* diocesis institutum rem diuinam ‖ celebrare volentibus vtilissimum : ac recenter corre‖ctum et augmentatum. In eo siquidem diligens le‖ctor locos ex sacra Biblia collectos in singulis pa‖ginarum marginibus repositos inueniet. Item le‖ctionum euangeliorum orationum et postcommunio‖num accentus facile reperiet et intelliget. Pluresque ‖ missas nundum impressas inueniet : que sequentis ‖ pagelle tenor indigitabit.

[Mark of Robert Valentin.]

℄ Impressum *Rothomagi*. Anno domini millesimo ‖ quingentesimo quinquagesimo septimo. et perfe‖ctum mense Martio.

[SPECULUM CELEBRANTIS.]

/ * * * [fo. ✠ ✠ iij.

℄ *His omnibus debite consyderatis sacerdos celebrare volens . primo lauet manus suas dicens.*

LArgire nobis omnipotens pater . vt sicut exterius abluuntur inquinamenta corporum : sic a te mundentur interius pollutiones mentium . per christum.

℄ *Postea altari parato tribus mappis, vt predictum est, ponat sacerdos panem super patenam . et vinum et aquam in calice, et dum ponit vinum in calice dicat.*

De latere domini nostri iesu christi exiuit sanguis nostre redemptionis et aqua pariter baptismatis in remissionem peccatorum.

Deinde ponat aquam dicens.

Commixtio vini et aque pariter fiat. In nomine patris ✠ et filij et spiritussancti. Amen.

℄ *Sequuntur orationes ad vestiendum sacerdotem.*

Sacerdos capiendo amictum signet se dextera manu cornu amictus tenente dicens.

In nomine patris ✠ et filij et spiritussancti. Amen.

Pone domine galeam salutis in capite meo : ad expugnandas et superandas /omnes dyabolicas fraudes. Per [fo. ✠✠ iij.*b.* christum.

Ad albam.

Indue me domine vestimento salutis : et tunica iustitie et indumento letitie circunda me semper. Per christum.

Ad cingulum.

Precinge domine cingulo fidei et virtute castitatis lumbos cordis et corporis mei , et in eis extingue flammam libidinis : vt maneat in ipsis iugiter tenor totius castitatis. Per christum.

Ad manipulum.

Te deprecor omnipotens deus : vt sic merear manipulum deportare , quatinus cum patientia et exultatione illum deferendo cum beatis et iustis portionem accipiam. Per christum.

Ad stolam.

Stola iocunditatis indue me domine : et coronam pulchritudinis pone super caput meum. Per christum.

Ad casulam.

Iugum tuum domine suaue est, et onus tuum leue. Idcirco presta vt illud valeam deportare quatinus tuam consequi possim misericordiam saluator mundi. Qui in trinitate perfecta viuis et regnas deus. Per omnia secula secu[l]orum. Amen.

℔ *Consequenter dicat sacerdos sequentem psalmum tenens ambabus manibus casulam super altare positam.*

IVdica me deus et discerne causam meam de gente non sancta : ab homine iniquo et dolose† erue me.

Quia tu es deus fortitudo mea : quare me repulisti et quare tristis incedo dum affligit me inimicus?

Emitte lucem tuam et veritatem tuam : ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.

Et introibo ad altare dei : ad deum qui letificat iuuentutem meam.

Confitebor tibi in cythara deus deus meus : quare tristis es anima mea, et quare conturbas me.

Spera in deo : quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei et deus meus.

Gloria patri et filio. Sicut erat.

℔ *Finito psalmo sacerdos signando se dextra manu et casulam sinistra tenendo et postmodum illam induendo vertendo se ad populum dicat.*

In nomine ✠ patris et filij et spiritus sancti. Amen.

Introibo ad altare dei ad deum qui letificat iuuentutem meam.

Kyrie eleyson. Christe eleyson. Kyrie eleyson.

Pater noster.

Et ne nos inducas in tentationem.

Clericus respondet. Sed libera nos a malo.

Sacerdos. Confitemini domino quoniam bonus.

Clericus. Quoniam in seculum misericordia eius.

Sacerdos. Ego reus et indignus sacerdos. Confiteor deo omnipotenti. *et cetera.*

Quo finito dicat clericus Amen. Misereatur tui omnipotens deus. *et* Confiteor deo omnipotenti.

Tunc sacerdos dicat Amen. Per sanctam Incarnationem. *vel* Natiuitatem. *vel* Circuncisionem. *vel* Apparitionem. *vel* sacrum

Ieiunium . *vel* Meritum passionis . *vel* gloriosam Resurrectionem . *vel* Admirabilem ascensionem . *vel* pijssimam misericordiam domini nostri iesu christi.

Capiatur quod predictorum placuerit secundum temporis exigentiam et celebrantis deuotionem.

Per gratiam sancti spiritus paracliti , per auxilium et signum sancte ✠ crucis . Per intercessionem beate et gloriose semper virginis marie , et per merita beatorum apostolorum petri et pauli.

Potest hic ex deuotione fieri mentio aliorum sanctorum et sanctarum.

Et omnium sanctorum et sanctarum . Misereatur vestri om/nipotens deus : et dimissis omnibus peccatis [fo. ✠✠ iiij. vestris perducat vos ad vitam eternam.

Clericus respondet Amen.

Sacerdos signans seipsum et vertens se ad populum et super eum faciens signum crucis dicat.

Indulgentiam absolutionem et remissionem omnium peccatorum vestrorum , spatium vere penitentie , emendationem morum et vite , gratiam et consolationem sancti spiritus tribuat vobis omnipotens pater ✠ pius et misericors dominus.

Clericus. Amen.

Sacerdos dicat versus sequentes et clericus respondeat.

℣. Ora pro nobis sancta dei genitrix.
℟. Vt digni efficiamur promissionibus christi.
℣. Domine deus virtutum conuerte nos.
℟. Et ostende faciem tuam et salui erimus.
℣. Domine exaudi orationem meam.
℟. Et clamor meus ad te veniat.
℣. Dominus vobiscum.
℟. Et cum spiritu tuo.

¶ *Tunc sacerdos ante altare inclinatus iunctis manibus dicat submissa voce hanc orationem.*

Oremus.

DEus qui tribus pueris mitigasti flammas ignium . concede propitius : vt nos famulos tuos non exurat flamma vitiorum.

¶ *Postea erigat se et osculans altare , ac manus sursum erigens dicat orationes sequentes , sine* Oremus.

URe igne sancti spiritus renes nostros et cor nostrum domine vt tibi casto corpore seruiamus et mundo corde placeamus.

ACtiones nostras quesumus domine aspirando preueni, et adiuuando prosequere: vt cuncta nostra operatio a te semper incipiat, et per te cepta finiatur. Per dominum nostrum.

℄ *Tunc accedens ad dextrum cornu altaris humiliando se et osculando imaginem christi in missali impressi iunctis manibus dicat.*

Adoramus te christe et benedicimus tibi quia per sanctum crucem tuam redemisti mundum.

℣. Qui passus es pro nobis.

℟m. Domine miserere nobis.

Oremus.

REspice quesumus domine super hanc familiam tuam: pro qua dominus noster iesus christus non dubitauit manibus tradi nocentium, et crucis subire tormentum. Qui tecum viuit et regnat.

℄ *His peractis dicat.*

Adiutorium nostrum in nomine domini.

Clericus. Qui fecit celum et terram.

Sacerdos. Sit nomen domini benedictum.

Clericus. Ex hoc nunc et vsque in seculum.

℄ *Tunc incipiat officium prout diei competit quo ter repetito. Redeat in medium altaris dicens.* Kyrie eleyson *.iij. Clericus.* Christe eleyson *.iij. Sacerdos.* Kyrie eleyson *.iij.*

Dicat ibidem canticum angelorum si sit dicendum.

Tunc vertens se ad populum et signans seipsum dicat Dominus vobiscum. *Clericus.* Et cum spiritu tuo.

Sacerdos reuertens versus altare dicat orationem ad dextrum cornu eiusdem. Et in fine orationis dicens. Per dominum. *vel* Qui viuis. *redeat in medium altaris.*

Postea dicat epistolam. et cetera vsque ad Euangelium. Quod lecturus deferat librum ad sinistram partem altaris. Et visitet an sit vinum et aqua in calice disco[o]periendo calicem et le|uando patenam et panem superpositum, et respici- [fo. ✠ ✠ iiij.*b.*] *endo intra calicem dicat.*

Iube domine benedicere Dominus sit in corde meo et in labijs meis ad vere pronunciandum sanctum Euangelium dei ad salutem audientium et credentium.

faciat signum crucis super sacrificium dicens

In nomine patris ✠ et filij et spiritussancti amen.

Si dyaconus lecturus euangelium petat benedictionem dicat sacerdos

Deus sit in corde tuo et in labijs tuis ad vere pronunciandum sanctum Euangelium. *&c.*

Sacerdos. Dominus vobiscum.

Clericus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos faciendo crucem dextro police super euangelium dicat Sequentia sancti euangelij secundum N.

Clericus. Gloria tibi domine.

Sacerdos faciendo crucem in fronte, in ore et in pectore dicat Qui natus es de virgine *vel* Qui apparuisti hodie *secundum temporis exigentiam.*

Tunc legat euangelium. Quo finito faciendo crucem super euangelio dicat Deo gratias. Per euangelica dicta deleantur nostra delicta amen.

Postea incipiat Credo *in medio altaris si dicendum sit.*

Deinde vertens se ad populum et signans se ipsum vt prius dicat. Dominus vobiscum. *Clericus.* Et cum spiritu tuo.

Sacerdos reuertens se versus altare flectendo genua manibus iunctis dicat. Oremus. *Sequitur offertorium. Tunc sacerdos eleuatis oculis et iunctis manibus dicat.*

Quid retribuam domino: pro omnibus que retribuit michi? Calicem salutaris accipiam: et et† nomen domini inuocabo.

Et accipiens calicem in manibus erigendo eum sursum. dicat.

SUscipe sancta trinitas hanc oblationem quam ego miser peccator et indignus famulus tuus tibi offerre presumo pro me ipso, pro istis, et pro omni populo christiano: vt in presenti seculo remissionem cunctorum peccatorum suorum recipiant, et in futuro vitam consequantur eternam. Et pro animabus famulorum famularumque tuarum: vt eis vitam eternam tribuas, et omnium sanctorum iubeas esse consortes.

Tunc faciens signum crucis cum calice supra corporalia et ponens eum in medio super ea dicat. In nomine patris ✠ et filij et spiritussancti amen. *Deinde accepta patena cum pane ponat eum ante calicem dicens.*

In nomine sancte et indiuidue trinitatis descendat hic panis iste. Et benedictio dei patris omnipotentis et filij et spiritussancti descendat super nos et maneat semper.

Tunc signet calicem et se cum patena dicens In nomine patris et filij et spiritussancti amen.

Et osculata patena ponat eam sub corporalibus aut super altare et cooperiat calicem. Deinde dicat. Hymnus.

UEni creator spiritus, mentes tuorum visita, imple superna gratia, que tu creasti pectora.

Qui paraclitus diceris, donum dei altissimi. fons viuus, ignis, charitas, et spiritalis vnctio.

Tu septiformis munere, dextre dei tu digitus, tu rite promissum patris sermone ditans guttura.

Accende lumen sensibus, infunde amorem cordibus, infirma nostri corporis virtute firmans perpeti.

/Hostem repellas longius, pacemque dones [fo. ✠ ✠ v. protinus, ductore sic te preuio vitemus omne pessimum.

Per te sciamus da patrem noscamus atque filium, te vtriusque spiritum credamus omni tempore.

Sit laus patri cum filio, sancto simul paraclito, nobisque mittat filius carisma sancti spiritus. amen.

℣. Emitte spiritum tuum et creabuntur.

℟. Et renouabis faciem terre.

Oremus.

DEus qui corda fidelium sancti spiritus illustratione docuisti: da nobis in eodem spiritu recta sapere, et de eius semper consolatione gaudere. Per dominum In vnitate eiusdem.

℔ *Postea lauet manus dicendo versus sequentes.*

LAuabo inter innocentes manus meas: et circundabo altare tuum domine.

Ut audiam vocem laudis: et enarrem vniuersa mirabilia tua.

Domine dilexi decorem domus tue: et locum habitationis glorie tue.

Ne perdas cum impijs deus animam meam: et cum viris sanguinum vitam meam.

In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me et miserere mei.

Pes meus stetit in directo: in ecclesijs benedicam te domine.

Gloria patri. Sicut erat.

Kyrie eleyson. Christe eleyson. Kyrie eleyson.

Pater noster.

℔ *His dictis signet se sacerdos signo crucis dicens.*

In nomine patris et filij et spiritussancti amen.

Tunc inclinet se ante altare iunctis manibus et dicat.

In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur a te domine: et sic fiat sacrificium nostrum vt a te suscipiatur hodie, et placeat tibi domine deus meus. Qui viuis et regnas deus. Per omnia.

Postea accedat ad altare et signans dextrum cornu corporalium osculetur illud dicens

Aufer a nobis domine cunctas iniquitates nostras: vt ad sancta sanctorum puris mentibus introire mereamur. Per christum.

Qua finita eleuatis et iunctis manibus, sursum oculos erigendo, dicat Veni sanctificator omnipotens eterne deus. *Hic signet*

calicem dicens. Bene✠dic et sanctifica hoc sacrificium ad laudem et gloriam nominis tui preparatum.

Tunc signet se dicens. In nomine patris et filij et spiritus-sancti amen.

Postea vertat se ad populum dicens

Orate vos fratres mecum vnanimes: vt meum sacrificium pariterque vestrum domino deo nostro sit acceptum. Per christum.

Statimque reuertat se ad altare dicens.

Domine exaudi orationem meam.

Et clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Tunc manibus super sacrificio extensis dicat sub silentio secretam vel secretas. et cum dicit in fine eius seu earum. In vnitate spiritussancti deus. *osculetur corporalia seu imaginem christi in missali existentis Et tunc dicat prefationem et canonem.*

* * * * *

/CANON MISSE. [fo. lxxxiiij.

℣ *Iunctis manibus inclinet se sacerdos ante altare, dicens.*

TE igitur clementissime pater per iesum christum filium tuum dominum nostrum supplices rogamus, ac petimus vti accepta habeas

Erigat se et altari osculato dicat.

Et benedicas

Deinde signet ter calicem et hostiam dicens.

Hec do✠na: Hec mu✠nera: Hec ✠ sancta sacrificia illibata

Deinde teneat manus vt prius.

Imprimis que tibi offerimus pro ecclesia tua sancta catholica: quam pacificare. custodire adunare et regere digneris toto orbe terrarum: vna cum famulo tuo papa nostro *N*. et antistite nostro *N*. et rege nostro *N*. et omnibus orthodoxis. atque catholice et apostolice fidei cultoribus.

MEmento domine famulorum famularumque tuarum *N*.

Hic oret pro viuis clausis oculis, iunctis manibus coram ore. Postea demittens manus vt antea dicat.

et omnium circumastantium: atque omnium fidelium christian-orum. quorum tibi fides cognita est et nota deuotio: pro

quibus tibi offerimus. vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis: pro se /suisque omnibus, pro redemptione ani- [fo. lxxxiiii.*b*. marum suarum, pro spe salutis et incolumitatis sue: tibique reddunt vota sua eterno deo viuo et vero.

Communicantes et memoriam venerantes Imprimis gloriose semper virginis marie genitricis dei et domini nostri iesu christi. Sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum Petri. Pauli. Andree. Iacobi. Iohannis. Thome. Iacobi. Philippi. Bartholomei Matthei. Simonis. et Thaddei. Lini Cleti. Clementis. Xysti. Cornelij. Cypriani. Laurentii. Chrysogoni. Iohannis et pauli, Cosme et Damiani. Et omnium sanctorum tuorum: quorum meritis precibusque concedas: vt in omnibus protectionis tue muniamur auxilio Per eundem christum dominum nostrum. Amen.

℔ *Hic apponat ambas manus super calicem dicens.*

Hanc igitur oblationem seruitutis nostre. sed et cuncte familie tue quesumus domine vt placatus accipias: diesque nostros in tua pace disponas atque ab eterna damnatione nos eripi: et in electorum /tuorum iubeas grege numerari. Per [fo. lxxxv. christum dominum nostrum. Amen.

℔ *Hic apponat ambas manus super panem solum dicens.*

Quam oblationem tu deus in omnibus quesumus

Hic faciat quinquies crucem: super calicem et panem ter: quarto super panem: quinto super calicem tantum vbi cruces signate sunt.

bene✠dictam. ascri✠ptam. ra✠tam rationabilem acceptabilemque facere digneris: vt nobis cor✠pus et san✠guis.

Statim eleuatis manibus et iunctis dicens.

Fiat dilectissimi filij tui domini nostri iesu christi.

Accipiens ambabus manibus hostiam dicens.

Qui pridie quam pateretur: accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas.

Hic sacerdos respiciat sursum deuote.

et eleuatis oculis in celum ad te deum patrem suum omnipotentem tibi gratias agens

signat hostiam.

bene✠dixit.

Cancellet eam modicum cum dextra non frangendo.

fregit deditque discipulis suis dicens. Accipite et manducate ex hoc omnes.

℔ *Dicat cum intenta deuotione super hostiam,*

Hoc est enim corpus meum

℔ *Inclinet caput deuote adorans corpus christi. et statim eleuet illud in altum: vt visum ab omnibus adoretur. et satis cito submissis manibus super corporalia ponat illud. et statim discooperiat calicem: et accipiat eum ambabus manibus dicens.*

SImili modo posteaquam cenatum est accipiens et hunc preclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas: item tibi gratias agens.

Faciat crucem super calicem.

bene✠di/xit deditque discipulis suis dicens. [fo. lxxxv.*b*. Accipite et bibite ex eo omnes.

Hic est enim calix sanguinis mei. noui et eterni testamenti. mysterium fidei: qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum.

Hic eleuet calicem dicens,

Hec quotienscunque feceritis: in mei memoriam facietis.

Statim reponat eum super corporalia: et cooperiat sicut prius.

℔ *Et nota quod ab hoc loco vsque post sumptum sacrificium, pollices debent cum indicibus esse iuncti. nisi quando facit cum dextera signum crucis.*

His peractis extendat brachia dicens.

Unde et memores domine nos serui tui: sed et plebs tua sancta eiusdem christi filij tui domini dei nostri tam beate passionis. necnon et ab inferis resurrectionis, sed et in celos gloriose ascensionis, offerimus preclare maiestati tue de tuis donis ac datis.

Demissis manibus faciat tres cruces super calicem et hostiam dicens.

Ho✠stiam puram. ho✠stiam sanctam. ho✠stiam immaculatam.

Faciat crucem super hostiam.

Panem ✠ sanctum vite eterne.

Super calicem.

Et calicem ✠ salutis perpetue.

℔ *Hic teneat manus mediocriter eleuatas.*

Supra que propitio ac sereno vultu respicere digneris, et accepta habere sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti abel: et sa/crificium patriarche nostri [fo. lxxxvj. abrahe. et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus melchisedech sanctum sacrificium immaculatam hostiam.

℔ *Hic inclinet se sacerdos ante altare cancellatis brachiis in modum crucis.*

SUpplices te rogamus omnipotens deus: iube hec perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum in conspectu diuine maiestatis tue:

℔ *Hic erigat se et osculetur altare.*

vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui

Hic faciat crucem super hostiam et deinde super calicem.

cor✠pus et san✠guinem sumpserimus:

Signet seipsum dicens.

omni benedictione celesti et gratia repleamur. Per eundem christum dominum nostrum. Amen.

Memento etiam domine famulorum famularumque tuarum *N.* qui nos precesserunt cum signo fidei et dormiunt in somno pacis.

℔ *Hic oret sub silentio pro defunctis clausis oculis et coram ore iunctis manibus postea mediocriter dimittat manus dicens.*

IPsis domine et omnibus in christo quiescentibus: locum refrigerij, lucis et pacis, vt indulgeas deprecamur. Per eundem christum dominum nostrum. Amen.

Hic percutiat pectus suum semel vel ter dicens.

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine mi/serationum tuarum sperantibus. partem aliquam [fo. lxxxvj.*b.* et societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis et martyribus: cum Iohanne Stephano. Matthia. Barnaba. Ignatio Alexandro Marcellino. Petro. Felicitate Perpetua. Agatha. lucia Agnete: Cecilia: Anastasia: Et cum omnibus sanctis tuis Intra quorum nos consortium non estimator meriti: sed venie quesumus largitor admitte Per christum dominum nostrum.

℔ *Hic non dicitur* Amen. *Sed inclinet manus super sacrificium dicens.*

Per quem hec omnia domine semper bona creas:

℔ *Hic faciat tres cruces super hostiam et calicem dicens.*

sancti✠ficas: viui✠ficas: bene✠dicis: et prestas nobis.

℔ *Sacerdos disco[o]periat calicem et accipiens hostiam dextera manu faciat quatuor cruces, primam super calicem incipiendo exterius secundam ab ora calicis in alteram oram eius, tertiam infra calicem, quartam vt prima.*

Per ip✠sum: et cum ip✠so: et in ip✠so est tibi deo ✠ patri omnipotenti in vnitate spiritus sancti: omnis honor et gloria.

℔ *Hic ostendat populo hostiam, deinde ponat eam super corporalia, et cooperiat calicem. Posthec manibus super altare decenter positis incipiat.*

/*PEr omnia secula seculorum. Amen. [fo. lxxxvij.

Oremus.

Preceptis salutaribus moniti et diuina institutione formati: audemus dicere.*

Hic eleuet mediocriter manus suas.

**PAter noster qui es in celis sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in celo

— Musical notes above these words.

et in terra . Panem nostrum quotidianum da nobis hodie . Et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*

Hic eleuet manus iungens illas.

Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.

Accipiat patenam inter digitum indicem , et medium . et eleuans illam dicat.

Amen. Libera nos quesumus domine ab omnibus malis preteritis presentibus et futuris . et intercedente beata et gloriosa semper virgine dei genitrice maria, et beatis apostolis tuis.

Hic tangat patena corpus christi deinde pedem calicis dicens Petro . *tangat medium* et Paulo. *Super calicem* atque Andrea cum omnibus sanctis . *Deinde signet calicem et seipsum . et osculetur patenam dicens.*

Da propitius pacem in diebus nostris : vt ope misericordie tue adiuti : et a peccato simus semper liberi , et ab omni perturbatione securi.

Posita super altare patena discooperiat calicem , et accepta hostia in manibus faciat fractionem eius super calicem in tres partes quarum vna sit de medietate hostie dicens.

Per eundem dominum nostrum iesum christum filium tuum. Qui tecum viuit et regnat in vnitate spiritussancti deus.

PEr omnia secula seculorum Amen.

Hic faciat tres cruces ab ora calicis in alteram oram eius cum tertia parte hostie , quam tenet in dextera manu dicens.

PAx do✠mini sit ✠ semper vobis✠cum. Et cum spiritu tuo.

/*Sacerdos tenens in manibus hostiam corporis* [fo. lxxxvij.*b.* *christi : duas partes in sinistra , et tertiam in dextera super calicem dicat flectendo genua.*

AGnus dei qui tollis peccata mundi : miserere nobis.

[A]gnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.

Agnus dei qui tollis peccata mundi : dona nobis pacem.

In missis pro defunctis dicitur.

AGnus dei qui tollis peccata mundi : dona eis requiem.

Agnus dei [qui] tollis peccata mundi : dona eis requiem.

Agnus dei qui tollis peccata mundi : dona eis requiem sempiternam.

Mittat partem hostie de qua fecit cruces in calicem dicens.

— Musical notes above these words.

HEc sacrosancta commixtio corporis et sanguinis domini nostri iesu christi fiat michi et omnibus sumentibus salus mentis et corporis : et ad vitam eternam capescendam sit preparatio salutaris. Amen.

Postea osculato calice et corpore christi det osculum ad pacem : nisi fiat pro defunctis dicens.

Pax tibi frater et ecclesie sancte dei.

Oratio sancti Augustini ad deum patrem.

DOmine sancte pater omnipotens eterne deus : da michi hoc sacrum corpus et sanguinem filij tui domini nostri iesu christi ita digne sumere : vt per hoc merear remissionem omnium peccatorum mearum accipere, et de tuo sancto spiritu repleri et custodiri. quia tu es deus, et preter te non est alius, cuius regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum . Amen.

℔ *Oratio sancti Augustini ad deum filium.*

DOmine iesu christe fili dei viui, qui ex voluntate patris cooperante spiritu sancto per mortem tuam mundum viuificasti : libera me per hoc sacrosanctum corpus et sanguinem tuum a cunctis iniquitatibus meis, et ab vniuersis malis : et fac me tuis semper obedire mandatis ; et a te nunquam in perpetuum separari permittas saluator mundi. Qui viuis et regnas cum eodem patre in vnitate spiritussancti deus. Per omnia secula seculorum . Amen.

Communicet se de corpore christi dicens

COrpus domini nostri iesu christi custodiat me et perducat in vitam eternam . Amen.

In communicatione sanguinis accepto calice in manibus dicat

COrpus et sanguis domini nostri iesu christi custodiant me et perducant in vitam eternam . Amen.

Postea dicat sacerdos sumens vinum ablutionis

QUod ore sumpsimus domine pura mente capiamus . et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum in vitam eternam . Amen.

℔ *Hic lauet manus suas : et dicat.*

AGimus tibi gratias rex omnipotens deus pro vniuersis beneficijs tuis . Qui viuis et regnas deus . Per omnia secula seculorum . Amen.

Nunc dimittis. *Totus psalmus.*

Kyrie eleyson . Christe eleyson . Kyrie eleyson.

Pater noster.

Posthec dicat communionem et postcommunionem.

In fine misse Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo.
Ite missa est . *si dictum fuerit* Gloria in excelsis deo . *Alioquin dicatur* . Benedicamus domino . Deo gratias.
In missa pro defunctis, Requiescant in pace . Amen.
Inclinans se ante altare iunctis manibus dicat

PLaceat tibi sancta trinitas obsequium seruitutis mee, et presta vt hoc sacrificium quod oculis tue maiestatis indignus obtuli : tibi sit acceptabile michique et omnibus pro quibus illud obtuli sit te miserante propitiabile. Qui viuis et regnas deus Per omnia secula seculorum amen.

Tunc sacerdos erigat se et osculato altari dicat signando se patena.

Adiutorium nostrum in ✠ nomine domini.
Qui fecit celum et terram.
Sit nomen domini ✠ benedictum.
Ex hoc nunc et vsque in seculum.

Oremus.

Benedicat vos omnipotens deus . *Hic se vertat ad populum et faciat super eum signum crucis cum calice seu patena dicens* Pater et filius et spiritussanctus . amen.

Tunc exuat casulam et dicat Euangelium In principio . *cum versibus et orationibus prout cauetur de preparatione ad missam in principio missalis.*

[End of ordinary.]

[1]*Communicato sacerdote deferat librum ad dextrum* [fo. ✠✠ v. *cornu altaris et dicta communione vertat se ad populum dicens*. Dominus vobiscum. *Clericus* . Et cum spiritu [tuo].

Sacerdos reuersus ad altare dicat . Oremus . *et postcommunionem* . *Deinde iterum versus ad populum dicat* Dominus vobiscum . *Clericus* Et cum spiritu tuo . *Sacerdos* . Ite missa est *prout notatur in fine canonis.*

¶ *In fine misse sacerdos remota casula dicat* Dominus vobiscum . *Clericus* Et cum spiritu tuo . *Sacerdos.* Initium sancti euangelij secundum Iohannem. *Clericus.* Gloria tibi domine. *Sacerdos.*

/IN principio erat verbum. Et verbum erat apud [fo. ✠✠ v.*b.* deum : et deus erat verbum. Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt : et sine ipso factum est nichil. Quod factum est in ipso vita erat et vita erat lux hominum. Et lux in tenebris lucet : et tenebre eum non comprehenderunt . Fuit homo missus a deo : cui nomen erat iohannes. Hic venit in testimonium vt testimonium perhiberet

[1] Here the text returns to the place where it is broken off at p. 61.

de lumine : vt omnes crederent per illum . Non erat ille lux : sed vt testimonium perhiberet de lumine . Erat lux vera : que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum . In mundo erat et mundus per ipsum factus est : et mundus eum non cognouit. In propria venit : et sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum , dedit eis potestatem filios dei fieri : his qui credunt in nomine eius . Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri : sed ex deo nati sunt. *Hic omnes genua flectant.* Et verbum caro factum est : et habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius : gloriam quasi vnigeniti a patre. Plenum gratie et veritatis.

Clericus. Deo gratias.

Sacerdos. Te inuocuamus , te adoramus , te laudamus , te glorificamus , o beata trinitas.

Sit nomen domini benedictum.

Clericus. Ex hoc nunc et vsque in seculum.

Sacerdos. Oremus.

PRotector in te sperantium deus , sine quo nichil est validum , nichil sanctum multiplica super nos misericordiam tuam : vt te rectore te duce sic transeamus per bona temporalia vt non amittamus eterna.

OMnipotens sempiterne deus , qui dedisti famulis tuis in confessione vere fidei eterne trinitatis gloriam agnoscere, et in potentia maiestatis adorare vnitatem, quesumus : vt eiusdem fidei firmitate , ab omnibus semper muniamur aduersis.

Sancta maria mater domini nostri iesu christi , omnesque alij sancti simul intercedant et orent pro nobis peccatoribus apud dominum deum nostrum : vt nos mereamur ab eo adiuuari saluari et exaudiri.

Qui in trinitate perfecta viuit et regnat deus per omnia secula seculorum.

Clericus. Amen.

Sacerdos. Dominus vobiscum.

Clericus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Benedicamus domino.

Clericus. Deo gratias.

Sacerdos. Benedicite.

Clericus. Dominus.

Sacerdos. Oremus a subitanea et improuisa morte et a damnatione perpetua liberet nos pater et filius et spiritussanctus.

Tunc vertat se ad populum et faciat signum crucis super eum dicens.

Et benedictio dei omnipotentis patris et filij et spiritussancti descendat super vos ✠ et maneat semper . Amen.

Tunc sacerdos exuat se alijs vestibus dicens . sub silentio.

antiphona Trium puerorum cantemus hymnum quem cantabant in camino ignis ardentis laudantes et benedicentes dominum.

BEnedicite sacerdotes domini domino : benedicite serui domini domino.

Benedicite spiritus et /anime iustorum domino : [fo. ✠ ✠ vi. benedicite sancti et humiles corde domino.

Benedicite anania azaria misael domino : laudate et superexaltate eum in secula.

Benedicamus patrem et filium cum sancto spiritu : laudemus et superexaltemus eum in secula.

Benedictus es domine in firmamento celi : laudabilis et gloriosus et superexaltatus in secula.

Psalmus.

LAudate dominum in sanctis eius : laudate eum in firmamento virtutis eius.

Laudate eum in virtutibus eius : laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Laudate eum in sono tube : laudate eum in psalterio et cythara.

Laudate eum in tympano et choro : laudate eum in chordis et organo.

Laudate eum in cymbalis bene sonantibus : laudate eum in cymbalis iubilationis : omnis spiritus laudet dominum.

Gloria patri et filio et spiritui sancto.

Sicut erat in principio.

antiphona . Trium puerorum cantemus hymnum quem cantabant in camino ignis ardentis laudantes et benedicentes dominum.

Kyrie eleyson . Christe eleyson . Kyrie eleyson.

Pater noster.

Et ne nos inducas in tentationem.

Sed libera nos a malo.

Domine exaudi orationem meam.

Et clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Oremus.

DEus qui tribus pueris mitigasti flammas ignium . concede propitius : vt nos famulos tuos non exurat flamma vitiorum.

URe igne sancti spiritus renes nostros et cor nostrum domine : vt tibi casto corpore seruiamus , et mundo corde placeamus.

PUrificent nos quesumus omnipotens et misericors deus sacramenta que sumpsimus, et presta : vt hoc tui corporis sacramentum non sit nobis reatus ad penam sed intercessio salutaris ad veniam , sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium, sit contra omnia mundi pericula firmamentum , sit viuorum atque mortuorum fidelium remissio omnium delictorum . Qui viuis.

DIRECTIONS

FOR THE

CELEBRATION OF HIGH MASS

BY THE

DOMINICAN FRIARS

FROM A THIRTEENTH CENTURY MANUSCRIPT.

(*BRIT. MUS. ADD. MS.* 23,935.)

/MISSALE CONVENTVALE. [fo. 480.

De officio ministrorum Altaris: et sacra communione.

QVando missa in conuentu fuerit celebranda ⁊ Ministri altaris audito signo se preparare non differant. Et in primis acoliti superpellicijs induti. vel albis in dupplicibus et totis dupplicibus ⁊ alios ministros iuuent. Nichilominus tamen subdiaconus et diaconus iuuent se mutuo ⁊ et ambo sacerdotem. In huiusmodi autem preparatione semper sunt deponenda capucia. A ministrantibus in conuentu. nisi forsan interdum propter frigus retineant. Et tunc sic aptanda sunt sub uestibus ecclesiasticis ⁊ ne gibbus aliquis notabilis unquam appareat in humeris fratrum.

Postmodum acoliti altare preparent. mappas et pallam explicando. et unum puluinar ad missale mappula coopertum in dextro cornu altaris reponendum ex parte anteriori ⁊ et alterum sine mappula ad euangelium reponendum in sinistro cornu altaris ex parte posteriori appodiandum ⁊ et epistolarum librum collocandum in dextro cornu altaris ⁊ ex parte posteriori ⁊ et ibidem appodiandum deferant. Et de hostiis. et ampullis cum uino et aqua suo loco prope altare ponendis. Et de aliqua mappula ad tergendum nares iuxta missale ponenda ⁊ prouideant.

Hora competenti cereos suos accendant. Sacrista autem prouideat quod ante inchoationem misse semper cerei altaris accendantur. In dominicis uero ⁊ et festis simplicibus ⁊ non accendantur plusquam duo. In semiduplicibus ⁊ plusquam tres. In duplicibus. et totis duplicibus plusquam quatuor. Idem seruetur in uesperis ⁊ et in matutinis.

Prouideat eciam quod tempore frigoris magni prunc accense in patella decenti habeantur. per acolitos ministrande tempore oportuno. In dominicis autem diebus prouideat eciam sacrista de aqua benedicta que cum fuerit aspergenda ⁊ acolitis precedentibus.

Subdiaconus et diaconus et sacerdos albis induti ⁊ sine processionis apparatu. ante terminacionem hore precedentis missam ⁊ intrent chorum. Subdiaconus autem ante gradus presbyterii stet ⁊ et iuxta eum alter acolitorum a sinistris. Et diaconus post ipsum subdiaconum. Deferenteque altero acolitorum aquam acceptam de gradibus altaris ibidem prius a sacrista in decenti uase collocatam ⁊ Sacerdos primo maius

altare aspergat cauens ne nimis de aqua super illud proiciat. Postmodum diaconum et subdiaconum et acolitos. cantoresque ⁊ Si fuerit festum duplex. uel totum duplex. Deinde fratres in choro incipiens a dextris ⁊ nisi quando nullo prelato existente in dextro chori ⁊ prior aliquis fuerit in sinistro. vel quando priore aliquo conuentuali existente in dextro choro ⁊ maior prelatus fuerit in sinistro. Tunc enim primo aspergendus est prelatus qui est in sinistro choro et post immediate aspergenda est aqua in dextro. Post fratres clericos aspergantur fratres conuersi ⁊ postmodum seculares si affuerint. Predictus ordo seruetur in danda pace. Et in thurificando. et in aspersione aque post completorium. Illos autem qui in exteriori ecclesia fuerint ⁊ aspergat ille cui cantor iniunxerit. vel ipse sacerdos si commode potest expediri antequam oporteat eum redire ad dicendum orationem.

Et dicto *Asperges me* a conuentu ⁊ sacerdos stando inter pulpitum et diaconum dicat uersiculum. *Ostende nobis domine misericordiam tuam. Dominus uobiscum. Oremus. Exaudi nos domine sancte pater* et cetera.

Hoc dicto predicti ministri in sacristiam reuertantur. Et sacerdos manus aliquantulum lauet. Quod eciam decens est fieri semper a sacerdote ⁊ postquam sacras uestes induerit. Aliquis autem frater clericus uel conuersus cui sacrista imposuerit ⁊ deferat aquam benedictam per cellas et reliquas officinas ⁊ eas aspergendo.

Incepto itaque post introitum. *Gloria patri*. vel uersu si *gloria* non dicitur ⁊ predicti ministri procedant ad altare. Primo acoliti cum cereis et candelabris decentibus ⁊ Deinde Subdiaconus librum euangeliorum et Diaconus missale coram se deferentes pectori appodiata. sinistra manu supposita. et dextera librum tenendo. Vltimo sacerdos iunctis manibus ante pectus. Venientibus autem ipsis ante altare ⁊ et stantibus in aliquanta distancia ante illud ⁊ diacono ad dexteram sacerdotis. Subdiacono ad sinistram. Et simili modo acoliti. vno hinc et alio inde ⁊ Dictoque a sacerdote. *Confitemini domino quoniam bonus*. inclinent genibus non curuatis. stantibus tamen erectis acolitis ⁊ et uersis ad se mutuo uultibus. Itaque confessione facta et absolutione ⁊ se erigant ⁊ et dicat sacerdos *Adiutorium nostrum*. et cetera. Et appropians ad altare inclinatus non ex transuerso. sed in directum uersus medium altaris ⁊ quod semper obseruandum est in huiusmodi inclinacionibus ⁊ dicat oracionem. *Aufer a nobis domine* et cetera. Qua dicta ⁊ accedens ad altare osculetur illud. Et erectus ⁊ muniat se signo crucis.

Interim diaconus missale ponat in dextro cornu altaris. et subdiaconus euangelium ad sinistram. appodiando illud in

parte posteriori altaris. Et acoliti deponant cereos cum candelabris super gradus presbyterij ⁊ extinguentes eosdem. Tunc omnes conuenientes ad librum. et stantes a dextris sacerdotis ordinate secundum gradus suos ⁊ dicant introitum. et *Kyrieeleison*. nec flectant genua cum dicitur. *Salue sancta parens.* Deinde post sacerdotem ordinet se diaconus. Et subdiaconus post diaconum.

Acoliti autem infra gradus presbyterij. uel in primis sedibus chori. maxime ubi pauci sunt fratres. stent parati ad sua ministeria peragenda ⁊ Ita tamen quod dum canon uel aliud a sacerdote in medio altaris stante dicitur ⁊ si fuerint duo acoliti. vnus ad dexteram diaconi. et alter ad sinistram in modum crucis stent ordinati. dum non sint in aliquo ministerio occupati. Si uero festum duplex. vel totum duplex fuerit poterunt omnes ire sessum ⁊ tali seruato ordine ut sacerdote in dextra parte presbyterij ⁊ in qua parte semper sedes huiusmodi sunt parande. sedente. primo ⁊ Diaconus sedeat ad sinistram eius. Ad cuius sinistram ⁊ Subdiaconus. Et ad huius sinistram acoliti sedeant.

Et in fine ultimi *Kyrieeleison* surgat sacerdos. et in medio altaris stans ⁊ deponat manus. deinde eleuando ⁊ incipiat. *Gloria in excelsis*. si dicendum fuerit. ceteris ministris sicut dictum est ⁊ ordinatis post ipsum. Cum autem dicit *deo* ⁊ iungat manus. Deinde simul ad cornu dextrum altaris uenientes ⁊ persequantur inceptum cum sacerdote ⁊ stantes a dextris eius ordine supradicto. Quo dicto ⁊ sacerdos et diaconus stent ⁊ donec conuentus compleuerit illud. Et /cauendum [fo. 480.v. ministris ne transeant dum aliquid instat agendum inter ministris gradus maioris. sed retro eos.

Interim dum cantatur. *Gloria in excelsis*. vel. *Kyrieeleison* ⁊ quando *Gloria in excelsis* non dicitur ⁊ Subdiaconus calicem pulchra et munda mappula coopertum ⁊ eleuatum ante faciem suam cum ambabus manibus deferat reuerenter ⁊ et superponat altari.

Dicto ⁊ *Gloria in excelsis*. vel. *Kyrieeleison* pro tempore ⁊ conuertat se sacerdos ad conuentum in ipso cornu altaris ⁊ eleuatis manibus et extensis. Postquam uero se conuerterit ⁊ incipiat. *Dominus uobiscum.* Diaconus uero non flexis genibus nisi episcopus celebrauerit ⁊ leuiter casulam per inferiorem trahat extremitatem. Cumque dixerit *Dominus uobiscum* ⁊ iunctis manibus non se gyrando ⁊ reuertatur ad librum. et eleuatis manibus ut prius ⁊ dicat orationes. Predicta autem manuum eleuatio sic fieri debet ⁊ ut al[ti]tudinem humerorum sacerdotis non excedat. Extensio uero tanta sit ⁊ ut retro stantibus manus appareant euidenter.

Dum ultima oratio dicitur ⁊ altero acolitorum precedente

Subdiaconus epistolarium ferat secundum modum supradictum de euangelio et missali ⁊ supra pectus suum reclinatum retro chorum si sit ibi locus in quo epistola diebus dominicis . et festiuis legenda est. Profestis uero diebus ⁊ et festis trium leccionum . et infra octauas legatur ante gradus presbyterij super pulpitum . ad hoc ibidem preparatum in medio. Et tunc non oportet quod acolitus cum eo uadat. Predictus uero acolitus epistola perlecta epistolarium quod sibi traditur . a subdiacono ⁊ referat super altare ponens illud in loco suo . inde cum expeditus fuerit ipsum ad sacristiam reportaturus.

Sacerdos autem postquam collectas finierit ⁊ eat sessum ⁊ Diacono et altero acolitorum ei astantibus ⁊ et in sede sua eum reuerenter collocantibus. Et alter acolitorum . vel ipse diaconus si desit acolitus aliqua super genua ipsius supposita mappula ad hoc preparata ⁊ librum ei tradat ut et officium preuidere . et orationem *Summe sacerdos* ⁊ possit dicere si uelit. Tunc diaconus ablutis digitis explicet corporale quod habere debet tres plicas in latum . et quatuor in longum. Medium latitudinis ponat in medio altaris ⁊ superiorem partem postmodum replicando . postea sedeat.

Deinde simul omnes dicant que de graduali dicenda sunt ⁊ quibus dictis ⁊ Subdiaconus aliquantulum manus lauet . et tunc preparet calicem in oculis sacerdotis . vinum et aquam sicut ei innuerit infundendo. Et alter acolitorum assistat eidem ⁊ necessaria subministrantque. Cum uero dicitur in missa . *Veni sancte spiritus* ⁊ in inceptione eius surgat sacerdos et ministri . et non flectant genua . sed stent quamdiu cantatum fuerit. *Spiritus* . deinde choro surgente sedeant. Ante commixtionem uero ad petitionem Subdiaconi . dicentis . *Benedicite* ⁊ Benedicatur aqua a sacerdote hoc modo. *In nomine patris et filii et spiritus sancti* ⁊ *Amen.* Dum autem sacerdos sedet . Ministri cum non sunt occupati in aliquo ministerio possunt ire ad iuuandum fratres in choro ⁊ maxime in paruis conuentibus.

Circa finem *Alleluia* . vel tractus . vel Responsorii . vel sequencie pro tempore ⁊ unus ministrorum. Missale cum puluinari reponat ad altaris sinistram. Acoliti eciam cereos accendant. Et diebus dominicis et festiuis . et in sabbatis quando de beata uirgine sollempniter celebratur ⁊ thuribulum preparent ab alio deferendum ⁊ qui scriptus fuerit. Et de cruce similiter dicimus in totis duplicibus faciendum. Deinde surgat diaconus . et accipiens euangeliorum librum benedicto primo thure a sacerdote ad petitionem thuriferarij secundum modum supradictum de aqua ⁊ inclinatus coram sacerdote dicat . *Iube domne benedicere.* Et sacerdos sacerdos† surgens ⁊ subiungat. *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis ad pronuntiandum sanctum euangelium pacis.* Et sic procedant

ad pulpitum. Primo ꝛ thuriferarius. Secundo ꝛ ceroferarii. Tercio ꝛ qui crucem fert. Quarto ꝛ subdiaconus cum puluinari pro euangelio preparato. vltimo diaconus librum euangeliorum reclinatum supra pectus deferens secundum modum supradictum. In dominicis uero diebus et festiuis. vbi fuerit pulpitum retro chorum. vel alibi loco eminenti ꝛ legetur euangelium super illud. In profestis uero diebus. et festis trium leccionum. et per octauas ꝛ in sinistra parte presbiterij super pulpitum ibi preparatum. Postquam autem ad pulpitum peruenerint ꝛ Subdiaconus puluinar libro supponat. Ille uero qui defert crucem. et ceroferarii. vnus a dextris et alius a sinistris eius ꝛ stent ante pulpitum. uersis uultibus propriis et uultu crucifixi ad diaconum. Subdiaconus uero post diaconum. Cum autem dicet diaconus *Sequencia*. vel *inicium sancti euangelii* ꝛ faciat unam crucem super euangelii principium cum pollice et aliam super frontem. Aliam super os. et aliam super pectus. Cum autem fratres dicant. *Gloria tibi domine*. debent se uertere ad altare. et munire signo crucis. Dum autem euangelium legitur ꝛ stet sacerdos ad dextrum latus altaris uersa facie ad euangelium donec fuerit lectum. Similiter omnes fratres uertere debent faciem ad euangelium ubicumque legatur. Et ipso finito munire se signo crucis.

Finito euangelio tradat diaconus librum apertum subdiacono cum puluinar. et reuertantur ad altare ordine quo uenerunt. hoc obseruato quod cum eundo ad pulpitum transeunt per chorum ꝛ thuriferario. transeunte per medium chori. et uno ceroferario iuxta unum chorum ꝛ Alio uero iuxta alium ꝛ ille qui defert crucem et subdiaconus et diaconus uadant iuxta chorum dextrum ꝛ redeundo uero uadant iuxta sinistrum.

In fine euangelij sacerdos ad medium altaris ueniens ꝛ dicat. *Credo in unum deum* ꝛ si dicendum fuerit. depositis et eleuatis iunctisque manibus ꝛ sicut dictum est ad. *gloria in excelsis*. Cumque ministri ad altare peruenerint. Subdiaconus offerat librum sacerdoti ad osculandum. diacono ei cum digito euangelium demonstrante ꝛ nisi pro defunctis celebretur. vel passio fuerit lecta. Post eum diaconus osculetur. Et post hec subdiaconus ipsum librum reponat super altare ꝛ ubi et sicut erat prius. Deinde. Diaconus. et omnes alii ministri stantes ad sinistram sacerdotis ordinati modo supradicto ꝛ *Credo in unum deum* ꝛ cum ipso/ prosequantur. [fo. 481.

Finito uero. *Credo* ꝛ vel euangelio ꝛ si *Credo* non dicatur ꝛ sacerdos statim uertens se ad chorum ꝛ dicat. *Dominus uobiscum*. Et iterum uertens se ad altare manibus ut prius eleuatis. et deinde iunctis ꝛ Dicat. *Oremus*. sed non prosequatur offertorium donec ministri peruenerint ad altare. Qui cum eo prosequantur stantes omnes ad sinistram ipsius ordinati

supradicto modo. Postquam uero simul dixerint offertorium ⁊ Subdiaconus calicem offerat diacono. Et diaconus tenendo eum per inferiorem partem pedis. sacerdoti ⁊ osculando manum eius. Et dicens. *Immola deo sacrificium laudis ⁊ et redde altissimo uota tua.* Quem accipiens sacerdos dicendo. *Calicem salutaris accipiam et nomen domini inuocabo* ⁊ et tenens cum duabus manibus aliquantulum eleuatum ⁊ dicat. *Suscipe sancta trinitas*. et. cetera. Et antequam finierit hanc orationem ⁊ deponat illum. et sumens patenam ante pedem calicis collocet hostiam. Sed diligenter attendat si portatile altare sit ⁊ quod calix et hostia toti iaceant super lapidem consecratum. Postmodum patenam ultra medium corporalis ponat. sub inferiori parte ipsius ⁊ cooperiens calicem de parte reliqua.

Tunc si fuerit festum simplex et supra. vel dominica uel sabbatum ⁊ in quo de beata uirgine sollempniter celebretur ⁊ Thuriferario tenente thuribulum a dextra parte altaris. Et diachono sumptum thus de uasculo in quo seruatur offerente in cocleari sacerdoti ad benedicendum ⁊ benedicat sacerdos ipsum secundum modum qui scriptus est supra de aqua quo facto ponat ipsum diaconus in thuribulo. Et assumptum thuribulum tradat sacerdoti ⁊ manum ipsius osculando. Qui assumens illud ⁊ de ipso thuribulo faciat super calicem signum crucis. Deinde thurificet ante eum. Postmodum corpus christi super altare repositum. Deinde a dextris primo. Et a sinistris secundo procedendo in thurificando ⁊ a medio altaris usque ad cornua. vltimo uero ipsum altare anterius ⁊ de sinistro cornu ad dextrum progrediendo. Tunc diaconus thuribulum de manu sacerdotis accipiens. incenset ipsum sacerdotem trahendo casulam cum manu sinistra. et cum dextera tenendo thuribulum. Postmodum reddat illud thuriferario. Ille uero primo diaconum et subdiaconum. et alios ministros thurificet. Deinde cantores in festis dupplicibus et totis duplicibus de thure non benedicto. quod de nouo ponat in thuribulo. Postea fratres in choro a dextris incipiens. et ab antiquioribus in sedibus superioribus. [1]A iun[i]oribus uero in sedibus superioribus.[1] A iunioribus uero in sedibus inferioribus se gyrando si fuerint ibi fratres prosequendo thurificacionem in utroque choro. Deinde fratres laycos. Et hiis peractis dimisso thuribulo iuxta altare in loco apto. reuertatur ad sacristiam. ad deponendum uestes sacras. et suas resumendum.

Postquam autem diaconus incensauerit sacerdotem ⁊ Subdiaconus aquam in pelui. vel ampulla paratam teneat ad ablutionem digitorum sacerdotis faciendamque uel super terram

[1]—[1] Struck out by a single red line.

effundatur ⁝ uel recipiatur in pelui alia quam sacra ablutio post communionem nec proiciatur in piscinam illam in qua sacra ablutio. funditur. Dum uero subdiaconus aquam predictam ministrat. diaconus ex parte chori et unus acolitorum ex parte altaris stantes ⁝ manutergium mundum proprie preparatum ad abstersionem ablutionis predicte faciendam ⁝ teneant ⁝ applicantes illud ante sacerdotem supra casulam. Et dum abluit sacerdos ⁝ dicat. *Lauabo inter innocentes manus meas* ⁝ *et circumdabo altare tuum domine.*

Post ablutionem uero sacerdos iunctis manibus ante pectus ad medium altaris ⁝ ueniens ⁝ inclinet dicendo orationem. *In spiritu humilitatis*. et cetera. Qua dicta se erigens. et ad conuentum se conuertens[1] ⁝ dicat *orate fratres*. et cetera. Ita alte ut possit audiri a ministris. Diaconus uero casulam trahat ⁝ non flectens genua. Sacerdos uero per aliam partem se uertens ⁝ stet inter librum. et calicem ⁝ habens uultum ad librum ⁝ et manibus sicut predictum est eleuatis ⁝ prosequatur secretas. Ante primam uero secretam ⁝ dicat. *Domine exaudi orationem* [*meam*]. *Et clamor meus ad te ueniet.* Et *oremus.* Et terminet eam sicut terminatur prima oratio. Reliquas autem si plures fuerint prosequatur ⁝ premisso. *Oremus* sub uno *per dominum* et cetera. Cum digitis autem quibus sacrum corpus domini tractaturus est ⁝ folia non uertat. nec aliud tangat. Tempore quoque muscarum post inceptionem secretarum debet diaconus tenere flabellum. quo cohibeat eas honeste a molestando sacerdotem et abigat a sacrificio.

Cum autem ante prefacionem dicturus fuerit. *Per omnia secula seculorum* ⁝ Ad medium altaris ueniat. Et manus super altare deponens prosequatur. *Per omnia secula seculorum.* Quando vero dicet. *Sursum corda*. manus erigat ⁝ et supradicto modo teneat eleuatas et extensas. Sed ad *supplici confessione dicentes* ⁝ iungat eas. Tunc diaconus cum uno acolitorum ueniens ad sinistram ⁝ Et subdiaconus cum alio ad dexteram. dicant cum eo. *Sanctus. sanctus*. et cetera. Et ad. *Benedictus qui uenit* ⁝ muniant se signo crucis. Quod etiam faciendum est a fratribus in choro. cum ipsi dicent. *Benedictus*. nec debent se tunc uertere ad altare.

Tunc si dominica fuerit. vel festum simplex Aut maius uel sabbatum in quo de beata uirgine celebratur ⁝ subdiaconus mappulam sumat. Et diaconus ei patenam tradat. et operiat eam. mappulam replicans super eam. Ceteris uero diebus patena a subdiacono non teneatur. Deinde subdiaconus stans post diaconum ⁝ usque post *Pater noster* ⁝ eam teneat eleuatam cum dextera manu ⁝ brachio sinistram dextero supponens.

[1] The syllable *con* struck out with a single red line and cancelling dots.

Sacerdos uero post . *sanctus* . *sanctus* . et cetera . inclinando profunde genibus non curuatis ⁘ *Te igitur* . et . ✠ cetera . deinde se erigens ⁘ Ad *hec dona* ⁘ faciat unam crucem cum duobus digitis ⁘ ita quod index sit desuper ⁘ et ✠ medius subtus . Ad *hec munera* faciat secundam crucem ⁘ ✠ Terciam ⁘ ad *hec sancta sacrificia* . In utroque *memento* breuem moram . sine nominis alicuius expressione uocali . ✠ Cum autem dicet. *Benedictam* ⁘ super totum faciat unam ✠ ✠ crucem . Secundam ⁘ Ad *Ascriptam* . Terciam ⁘ Ad *Ratam* . ✠ / Quartam ⁘ Ad *corpus* ⁘ super hostiam . Quintam ⁘ [fo. 481.v. ✠ Ad *sanguis* super calicem.

Et quando dicet . *Qui pridie* ⁘ Tergat cum palla altaris pollicem . et indicem utriusque manus . Post hec aliquan- ✠ tulum eleuet hostiam . Et ad *Benedixit* . signet eam. Deinde distincte et cum reuerencia proferat uerba consecrationis . Interim diaconus a dextris sacerdotis . et subdiaconus a sinistris cum patena flectant genua super gradus altaris . vno acolitorum iuxta diaconum et Altero iuxta subdiaconum stantibus cum cereis accensis ⁘ et flexis genibus . Et sic stent a tempore eleuationis . usque post sanguinis consecrationem.

Et in diebus in quibus ministratur incensum ⁘ Diaconus cum thuribulo sibi tradito . et preparato ab uno acolitorum dum alius accendit cereos ⁘ incenset continue . reddens thuribulum ipsi acolito repositis cereis . Quando uero unus fuerit acolitus ⁘ accendat cereum predicto modo.

Sacerdos autem quam cito fuerit hostia consecrata non super altare procumbens . sed aliquantulum inclinans cum ambabus manibus ipsam eleuet ⁘ ita quod possit retro stantibus apparere. Ipsam uero non circumferat . nec diu teneat eleuata ⁘ sed statim cum utraque manu reponat. In omni autem tempore sic chorus cauere debet a nimia prolixitate cantus . dum dicit . *sanctus* et cetera. Et sacerdos sic morose debet dicere ea que dicuntur ante eleuacionem hostie . quod nunquam fiat eleuatio quousque predictus cantus sit terminatus.

Collocata hostia . sacerdos calicem detegat . Et dum dicit *Accipiens et hunc* . ipsum modicum eleuet ab altari cum

✠

utraque manu . Postmodum Ad *Benedixit* . deponat et faciat desuper signum crucis ⁘ tenens eum manu sinistra . statimque iterum leuet et teneat eum sicut prius . Cumque dixerit . *In remissionem peccatorum* . reponat . et operiat corporali. Post hec digitos non disiungat . nisi ad cruces faciendas ⁘ usque post ablutionem.

Completa consecratione ⁘ extendat brachia plus solito mediocriter tamen usque ad signa crucis facienda deponere ✠ necesse sit . Ad *hostiam puram* ⁘ faciat unam crucem super ✠ totum . Secundam ⁘ ad *hostiam sanctam* . Tertiam ⁘ ad ✠ ✠ *hostiam immaculatam* . Quartam ⁘ Ad *panem sanctum* super ✠ hostiam . Quintam super calicem ⁘ Ad *calicem salutis perpetue.*

Ad *supplices te rogamus* . inclinet profunde cancellatis manibus ante pectus brachio sinistro supposito dextro . donec dicat . *Ex hac altaris participatione.* Et tunc se erigens osculetur altare semel ad dexteram partem calicis . Deinde ✠ ✠ ad *corpus* faciat signum crucis super hostiam . Ad *sanguinem* ✠ aliud super calicem. Ad *omni benedictione* faciat tercium ante faciem suam.

Ad *nobis quoque peccatoribus* tundat leuiter pectus . cum tribus digitis ultimis.

✠ ✠ Postea Ad *sanctificas* ⁘ faciat unam crucem super totum. ✠ Ad *uiuificas* ⁘ aliam ad *Benedicis* . Terciam ⁘ Tunc discooperiat calicem . et teneat cum manu sinistra pedem ✠ calicis . dextera sacram eleuans hostiam Et ad *per ipsum.* cum ea crucem faciat a labio calicis usque ad labium. ✠ ✠ Et aliam. Interius Ad *cum ipso* . Et terciam ⁘ Ad *in ipso* ⁘ ✠ profundius quam secundam . Quartam Ad *deo patri* ante calicis labium in alto Aliquantulum . Quintam ⁘ Ad ✠ *sancti spiritus* . ante pedem in imo . Et tunc reponat hostiam . Deinde cooperto calice dicat . *Per omnia secula seculorum* . et cetera . manus habens super altare dimissas .

donec incipiat. *Pater noster.* Cumque chorus Responderit . *Sed libera nos a malo* . sacerdos eciam submisse . Respondeat *amen.*

Tunc subdiaconus ⁘ tradat patenam discoopertam diacono : qui recipiat eam manu nuda . Sacerdos uero quando dicturus est . *Da propitius pacem* ⁘ ipsam accipiat . Et diaconus cum tradit eam ⁘ ipsius humerum osculetur ⁘ Et sacerdos signans se patena . Et post ipsam osculans ⁘ deponat eam super altare ⁘ seorsum a corporali . Interim subdiaconus cum altero acolitorum reuerenter plicet mappulam patene . et acolitus reponat eam . Quando uero subdiaconus . Patenam non tenuerit ⁘ nichilominus diaconus post *Pater noster* eam accipiat de altari . et predicto modo offerat sacerdoti.

Cum autem sacerdos dixerit . *Omni perturbatione securi* ⁘ detegat calicem . Et accepta hostia dicendo *Per eundem* diuidat hostiam primo in duas partes hoc modo [1] Deinde partem quam tenet in dextera ⁘ superponat in transuersum parti relique in sinistra et diuidat eam in duas alias ⁘ hoc modo.[2] ita ut[3] si fieri potest ⁘ quod digiti fracturam non tangant. Et in sinistra retinens duas partes usque ad perceptionem ⁘ cum tercia quam tenebit in dextera . Ad *pax domini* ⁘ intra calicem faciat unam crucem . Secundam ⁘ Ad *sit semper* Terciam ⁘ Ad *uobiscum* .

Tunc diaconus cum uno acolitorum a sinistris Et subdiaconus cum alio A dextris ⁘ dicant cum eo ⁘ *Agnus dei* et cetera. Quo dicto ⁘ sacerdos portionem hostie quam tenet in dextera manu ⁘ submittat in manu[4] sanguinem ⁘ dicendo. *Hec sacrosancta commixtio* et cetera. Postea calicem osculetur semper ⁘ exceptis tribus diebus ante pascha . vel nisi in[5] missa fuerit pro defunctis. Et dans pacem diacono dicat. *Pax tibi et ecclesie sancte dei.* Deinde diaconus det subdiacono . venienti ad se. Et subdiaconus det uni acolitorum . et ille alii. In dominicis autem diebus postquam acoliti sibi mutuo pacem dederint ⁘ alter eorum primis stantibus in choro pacem deferat. Hinc et inde. Alius uero deferat fratribus conuersis . et aliis qui sunt extra chorum. Illi uero qui pacem primo receperunt in utroque choro supersedeant a dando pacem subsequentibus fratribus ⁘ quousque sit terminatus totus

[1] A plain fine circle with vertical line as shown. It covers the space of two lines of MS. in original.

[2] Diagram has never been drawn, but a narrow space has been left for it.

[3] *ut* has red line through it.

[4] *manu* struck out by red line and cancelling dots.

[5] *in* struck out by red line.

cantus de *agnus dei.* In ceteris autem diebus nunquam detur pax in missa conuentuali ⁊ nisi ministris de missa. Porro si festum totum duplex. vel duplex in[1] dominica euenerit ⁊ Subdiaconus postquam pacem uni acolitorum dederit ⁊ deferat eam cantori. Et cantor det socio suo. Vterque uero eorum ⁊ primo stanti in suo choro. Acoliti autem sibi mutuo pacem dantes deferant stantibus extra chorum. In missis uero priuatis que non sunt de mortuis ⁊ detur pax fratri seruitori ⁊ sed aliis astantibus non detur ⁊ nisi consue/tudo patrie teneat [fo. 48*2*. contrarium.

Sacerdos itaque data pace diacono dicat oracionem. *Domine ihesu christe*. et. cetera. Et *corpus et sanguis domini nostri*. et. cetera. Deinde inclinato capite sumat corpus. Postea sumat sanguinem ⁊ nichil dicens.

Postmodum utraque manu tenens calicem ⁊ ueniat ad dextrum altaris cornu. Ibique subdiaconus ampullam paratam habens ⁊ uinum infundat calici. Illoque sumpto ⁊ secundo infundat super digitos sacerdotis. qui calice deposito. et si expedire uiderit. patena cooperto ⁊ digitos infusos tenens super manus coniunctas. ne forsan aliquid stillet in terram ⁊ abluat eos subdiacono ministrante aquam in pelui decenti ad hoc solum deputata per quam ablutio huiusmodi deferatur in piscinam. si piscina munda fuerit et honesta. Alias melius est quod ablutio huiusmodi recipiatur in ipso calice cum predicta ablutione vini ultima maxime in missis priuatis. tam in domibus nostris quam extra. Et sumatur a sacerdote. Postea desiccet digitos suos cum panno ad hoc ipsum preparato qui semper intra calicem reseruetur. Et cum explicatur calix ⁊ reponatur super altare a dextris in loco mundo sequestratim et reuerenter.

Interim diaconus ablutis primo digitis corporalia replicet et reponat. Et missale referat ad dextrum cornu altaris. Sacerdos autem sumpta ablutione que remansit in calice deponat calicem. et cum ministris stantibus a dextris supradicto ordine ⁊ dicta communione ⁊ Dicat. *Dominus uobiscum* ⁊ uertendo se in cornu altaris. Et diaconus trahat casulam sicut prius. Postmodum sacerdos orationes prosequatur eo modo et ordine ⁊ quo et primas.

Interim subdiaconus si uiderit expedire ⁊ aqua calicem abluat. et desiccet leuiter cum alio panno mundo. ad hoc specialiter preparato. Qui reseruetur iuxta piscinam reuerenter ⁊ alio panno coopertus. Acoliti uero que reportanda restant. in sacristiam referant interim ⁊ prout commode possunt. Dum autem ultima oratio dicitur ⁊ vnus acolitorum cereos

[1] A hand in the act of pointing to this line is here drawn in the margin.

accendat. Alter librum euangeliorum subdiacono tradat. Sacerdos autem dum ultimum dicet *Per dominum* ⁊ Ad medium altaris ueniat. Cumque ad dicendum *Dominus uobiscum* se conuerterit ad conuentum ⁊ diaconus similiter se uertat. Et dicat. *Ite missa est.* Si *gloria in excelsis* precesserit. Alioquin non se uertat ad conuentum. Diaconus ⁊ sed uersa facie ad altare ⁊ ipso sacerdote similiter uerso ⁊ dicet *Benedicamus domino* uel *Requiescant in pace* ⁊ Si missa fuerit de mortuis. Sacerdos uero et diaconus stent uersi ad conuentum ⁊ quamdiu dicitur. *Ite missa est.* Deinde uertant se ad altare non se girando.

Et tunc sacerdos inclinet iunctis manibus ⁊ donec dixerit. *Placeat tibi*. et cetera. Post hec erigens se osculetur altare. Et si consuetudo patrie fuerit. et extranei affuerint hoc expectantes ⁊ det benedictionem secundum modum patrie.

Interim alter acolitorum. Missale diacono tradat. Postmodum redeant in sacristiam. eo ordine quo uenerunt. Tunc ministri primo sacerdotem. postea se mutuo se mutuo† iuuent ad exuendum Acoliti uero antequam uestes exuant reuertentes ad altare ⁊ recooperiant illud. et aptent decenter. reportantes in sacristiam que fuerint reportanda.

℔ Vbi autem in diebus sollempnibus propter paucitatem fratrum predicta ministrorum ⁊ sollempnitas non poterat[1] seruari ⁊ prout commodius et honestius poterit ⁊ obseruetur. In ferialibus uero diebus. et festis trium lectionum. Et infra octauas unus sufficiat acolitus. Qui dum fit confessio. Et cum dicitur *sanctus.* Et *agnus dei* a sacerdote ⁊ stare debet a dextris. Et eciam in genuflexione ad corpus domini.

[2]Si episcopus presens fuerit in missa ⁊ inuitandus est a cantore ad faciendam confessionem in principio misse. Petende eciam sunt ab eo benedictiones aque miscende in uino. et thuris deferendi ad euangelium legendum. Item post euangelium lectum ⁊ offerendum est ei primo euangelium ad osculandum. Item primo est ei aspersorium aque benedicte offerendum ad aspergendum se. et collaterales. Primo eciam est thurificandus. si hec in missa fiant. Item primo est† offerenda est pax. Item in fine misse est inuitandus a cantore ⁊ ad dandam benedictionem. Si autem Cardinalis non episcopus sed presbiter. vel Diaconus. uel legatus. non episcopus. Nec cardinalis interfuerit ⁊ queratur consuetudo eius circa hec ⁊ et seruetur.

[2]*De sacra communione.*

Circa sacram communionem et modum communicandi in conuentu ⁊ notandum est quod ad reseruandam sacram

[1] altered to *poterit.*

[2] A space is here left for ℔.

communionem haberi debet uas decens. et honestum super altare maius honorifice collocandum ⁊ infra quod habenda est pixis argentea uel eburnea. vel de alia materia preciosa. infra quam in panno albo et mundo seruanda est. vna hostia consecrata. vel si plures seruantur ⁊ tamen non in magna multitudine. Prouideatur autem quod tam uas quam pixis predicta sic caute stabiliantur et claudantur ⁊ ne in aliquo casu possint hostie predicte cadere uel remoueri ⁊ nisi per ministerium fratrum. cum fuerit aliqua communio facienda.

Die autem communionis consueuit fieri aliqua exhortatio in capitulo. et absolutio generalis fratribus. tam clericis quam laycis ⁊ ut ad tantum sacramentum dignius preparati accedant. Debet autem prelatus si commode potest in huiusmodi die missam conuentualem celebrare. Cum igitur subdiaconus ministraturus fuerit necessaria pro sacramento huiusmodi ⁊ a sacrista cuius interest scire ⁊ debet inquirere de numero hostiarum consecratarum. que sunt in pixide. Debet eciam inquirere de numero fratrum qui sunt communicandi. Et facta collatione tot hostias consecrandas ponere ⁊ quod sufficiant communicandis fratribus. Et sumptis illis que reseruate fuerunt prius pauce remaneant prout dictum est reseruande.

Cum igitur hora communicandi appropinquerit ⁊/ [fo. 482.v. diaconus ceroferariis cum cereis precedentibus eum ⁊ apportet pixidem supradictam cum corpore domini ⁊ super altare aperiens eam ibidem. Et omnes fratres alii preter sacerdotem celebrantem qui solum inclinatus adoret. prosternant se ⁊ adorantes.

Post breuem autem adorationem ⁊ dicant omnes. *Confiteor.* Et sacerdos faciat absolutionem ⁊ dicendo. *Misereatur* et cetera. Et absolutionem et. cetera. Postmodum communicent. Primo ⁊ ministri secundum graduum suorum ordinem. Deinde conuentus incipiendo a superioribus. Et ueniant fratres bini et bini. Vltimo fratres conuersi. Quod si qui extranei aput nos communicare debuerint in aliquo altari de minoribus communicari poterunt suorum habentes licenciam prelatorum.

In primis autem cum ministri communicare debent. accedant duo de fratribus stantibus in choro quibus sacrista innuerit. et flexis genibus iuxta sacerdotem a dextris et a sinistris eius ⁊ teneant mappulam mundam et honestam a sacrista sibi traditam et inter sacerdotem et communicantem extensam a sacerdote usque ad communicantem. Applicantes autem[1] illam sub mento communicantis. Postquam autem omnes ministri fuerint expediti de communione ⁊ Acoliti teneant predictam mappulam

[1] *autem* struck out by red line.

predicto modo ⁝ quousque ad[1] communicauerint omnes. Dum autem frater accedet ad recipiendam communionem ⁝ non se prosternat ⁝ nec osculetur terram uel pedem sacerdotis sed super gradus in loco apto flexis genibus . toto alio corpore erecto se disponens ⁝ aperto ore non nimis nec parum sed mediocriter ⁝ cauens a transuersione oculorum . vel insolita uultus dispositione. cum decenti disciplina . et reuerentia suscipiat sacramentum.

Sacerdos autem primo ministret hostias reseruatas. Dum autem quamlibet hostiam ministrat accipiat eam cum manu dextera . et patenam cum sinistra supponendo eam hostie. Et sic transferat usque ad fratrem communicandum. Et cum tradit ei dicat. *Corpus domini nostri ihesu christi custodiat te in uitam eternam ⁝ amen.*

Suscepto autem sacramento ⁝ frater inclinans se erigat. Et consumpta hostia ⁝ accedat ad uinum quod stando est recipiendum . et in modica quantitate ad abluendum os diligenter . ne aliqua particula hostie remaneat intra dentes. Porro dyaconus debet recipere uinum huiusmodi in calice alio quam sit calix cum quo celebratur . et postea aliis ministrare ⁝ stando a dextris altaris. Debet autem tenere pedem calicis cum mappa pulcra et decenti . cum qua eciam fratres post ablutionem oris labia detergant. Si autem fuerit magnus conuentus ⁝ Subdiaconus a sinistris altaris stans ⁝ poterit uinum in alio calice eodem modo ministrare ⁝ ut cicius expediatur conuentus. Cauendum est autem fratri ne post communionem spuat cito. Quod si cauere non potest ⁝ debet in loco honesto proicere sputum. Et sciendum est quod si astet magna multitudo expectans finem misse ⁝ poterit differri communio usque post missam ⁝ nisi in die cene ⁝ si uisum fuerit priori. Alioquin facienda est antequam communio dicatur.

Solent autem fratres comun[i]care quandocunque fit rasura in die sollempni . vel in aliqua feria sequenti . quando fratres melius possunt interesse ⁝ si prelato uisum fuerit expedire.

Postquam autem frater communicauerit et uinum receperit ⁝ potest orare secreto dum alii communicant. Qui autem non communicant . et sunt in choro ⁝ interim stent super formas prostrati.

Si autem ante finem communionis viderit sacerdos quod nimia multitudo hostiarum fuerit preparata ⁝ potest duas et duas dare fratribus ⁝ ne nimiam multitudinem oporteat reseruare. Que autem remanserint ⁝ posite a sacerdote in pixide per diaconum precedentibus ceroferariis ad locum debitum honorifice portentur . fratribus facientibus genuflexionem modo supradicto.

Nullus autem debet remanere ab huiusmodi communione

[1] *ad* struck out by red line.

sine licencia speciali ⁊ nisi celebret missam ipsa die. Qui autem extra sunt ⁊ debent extra communicare. vel cum redierint quam cito commode possunt.

Quando dicendum est.

Gloria in excelsis. In natiuitate domini. et deinceps cotidie usque ad octauas epiphanie. nisi in festo innocentium quando est extra dominicam ⁊ dicatur. *Gloria in excelsis.* Dicatur eciam in vigilia pasche. et cotidie per octauas. Et in assensione† domini. et cotidie per octauas. Et in vigilia pentecostes. Et deinceps cotidie usque ad trinitatem. Dicatur eciam in omnibus dominicis per totum annum ⁊ nisi in aduentu et in septuagesima. et deinceps usque ad pascha exclusiue. Dicatur eciam in omnibus festis simplicibus. et semiduplicibus. nisi in festo innocentum quando est extra dominicam. et nisi in illis que a septuagesima usque ad ramos palmarum celebrantur. In festis uero duplicibus ⁊ et totis duplicibus ⁊ dicatur omni tempore ⁊ nisi in vigilia natalis domini. Dicatur etiam cotidie infra omnes octauas ⁊ nisi in missis de vigiliis. si extra dominicam occurrerint celebrande. Dicatur eciam in omnibus sabbatis quando de beata uirgine celebratur preterquam in aduentu et a septuagesima usque ad pascha ⁊ et preterquam in vigilia assumptionis ⁊ quando in sabbato euenerit.

Quod si aliqua missa in die qua cantandum est *Gloria in excelsis*. ocurrerit celebranda ⁊ dicatur eciam in illa ⁊ nisi fuerit pro defunctis vel de uigilia sancti ⁊ cum extra dominicam celebratur. et nisi in ieiuniis quatuor temporum et in quadragesima et tribus diebus rogationum. in missis de ieiuniis. quando festum simplex uel maius in temporibus occurrerit supradictis. Quando uero in profestis diebus missa de spiritu sancto. vel de beata uirgine. vel de quocumque sancto celebratur ⁊ non cantetur. *Gloria in excelsis.* Quandocumque *Gloria in excelsis* dicitur ⁊ Missa per *Ite missa est* ⁊ terminetur. Quando uero non dicitur ⁊ terminetur per *Benedicamus* ⁊ nisi missa fuerit pro defunctis. Que per *Requiescant in pace* ⁊ terminari debet ⁊

De numero orationum in missa.

IN missis conuentualibus tres tantum orationes dicantur nisi memoriarum necessitas exigat. quod si tantum quatuor occurrerint dicende ⁊ quinta non superaddatur. In duplicibus uero /et totis duplicibus preterquam in duobus diebus [fo. 483. post natale. et nisi in die circumcisionis. Item per totam ebdomadam pasche. et pentecostes. et ubicumque specialiter est signatum ⁊ una sola oracio est dicenda. Quando eciam due misse in conuentu fuerint celebrande. in missa que sollemnior

fuerit ⁊ vna tantum oratio dicatur ⁊ nisi quando altera missarum fuerit pro presenti defuncto. Tunc enim in missa pro defuncto una tantum dicenda est. In alia uero tres ⁊ nisi fuerit de duplici uel de toto duplici. vel ibi aliud specialiter sit notatum.

De orationibus dicendis in misa† conuentuali ⁊ nisi quando celebratur pro defunctis.

Per aduentum in dominicis diebus secunda oratio. *Deus qui de beate marie.* Tertia. *Deus qui caritatis.* Quod si uigilia beati andree in prima dominica aduentus euenerit ⁊ in missa de uigilia. secunda oratio erit de dominica. Tertia ⁊ de beata uirgine. In missa uero de dominica ⁊ tantum una dicatur oratio.

Feria secunda ⁊ secunda oratio de aduentu. Tertia de beata uirgine.

Feria tercia ⁊ secunda oratio de beata uirgine. Tercia. *Ineffabilem.*

Feria quarta ⁊ secunda de beata uirgine. Tercia. *Pretende.*

Feria quinta ⁊ secunda de beata uirgine. Tercia. *Corda famulorum.*

Feria sexta ⁊ secunda de beata uirgine. Tercia ⁊ *Adesto domine supplicationibus.*

Quod si festum in aliqua dictarum feriarum occurrerit ⁊ secunda erit de aduentu. Tercia ⁊ de beata uirgine. vel de memoria si occurrerit.

Sabbato ⁊ secunda oratio ⁊ de aduentu. Tercia ⁊ *ecclesie* vel de memoria.

Si uero festum fuerit ⁊ secunda erit de aduentu. Tercia ⁊ de beata uirgine. Quod si cum festo ⁊ memoria occurrerit ⁊ secunda erit de beata uirgine. Tercia ⁊ de memoria natiuitate domini usque ad octauas innocentum exclusiue ⁊ dicantur orationes secundum ordinem memoriarum que diebus illis fieri in uesperis. et laudibus consueuerunt.

In octaua innocentum ⁊ secunda oratio. *Deus qui salutis.* Tercia ⁊ *Deus omnium fidelium.*

In vigilia epiphanie. secunda oratio. *Deus qui salutis.* Tercia ⁊ *Corda famulorum.*

Per ferias infra octauas epyphanie preterquam in sabbato ⁊ secunda oratio erit de beata uirgine. vel tercia ⁊ quando memoria de sancto fuerit facienda. quia tunc secunda erit de memoria.

Feria secunda ⁊ tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

Feria tercia ⁊ Tercia de beato dominico.

Feria quarta ⁊ Tercia ⁊ *Deus omnium.* Quod si missa fuerit de dominica. Secunda oratio erit. *Deus qui hodierna. die unigenitum.* Tercia ⁊ *Deus qui salutis.*

Feria quinta. Tercia. *Corda famulorum.*

Feria sexta. Tercia ⁊ *Pretende.*

Sabbato ⁊ secunda de epyphania. Tercia ⁊ *Ecclesie.* vel de memoria.

Dominica ⁊ secunda erit de epyphania. Tercia ⁊ *Deus qui salutis.* vel de memoria ⁊ si occurrerit. et tunc quarta erit. *Deus qui salutis.*

In octaua epiphanie secunda de sanctis hylario et Remigio. Tercia ⁊ de beata uirgine. Quod si dominica fuerit. secunda erit de dominica. Tercia ⁊ de sanctis ⁊ quarta de beata uirgine.

Obt octauis. epyphanie usque ad caput ieiunii exclusiue dicantur orationes hoc ordine.

Dominica secunda ⁊ oratio. *Deus qui caritatis.* vel de dominica si festum fuerit. Tercia ⁊ *A cunctis.*

Feria secunda si missa de sancto fuerit. secunda oratio erit de dominica. Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne. deus. qui uiuorum.*

Feria tercia. secunda ⁊ de beata virgine. Tercia ⁊ *Pretende.*

Feria quarta ⁊ secunda de beato dominico ⁊ Tercia ⁊ *Corda famulorum.*

Feria quinta. secunda. *Deus qui corda.* Tercia ⁊ *Concede quesumus. o[mnipotens]. d[eus]. ut intercessio.*

Feria sexta ⁊ secunda ⁊ *Deus a quo sancta.* Tercia ⁊ *A cunctis.*

Sabbato secunda de dominica. vel de beata uirgine ⁊ si de festo missa fuerit ⁊ Tercia ⁊ *Ecclesie.*

Quando in predictis diebus memoria de sancto occurrerit facienda ⁊ secunda oratio erit de eo ⁊ Tercia ⁊ non mutabitur.

In capite ieiunij ⁊ et deinceps usque ad cenam domini exclusiue ⁊ dicantur orationes hoc ordine.

Dominica ⁊ secunda *Deus qui caritatis.* Tercia ⁊ *A cunctis.*

Feria secunda ⁊ secunda oratio. *Exaudi quesumus d[omine]. supplicum.* Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

Feria tercia ⁊ secunda *Corda famulorum.* Tercia. *Concede quesumus o[mnipotens]. d[eus]. ut intercessio.*

℔ Feria quarta ⁊ secunda ⁊ *Exaudi quesumus d[omine]. supplicum.* Tercia ⁊ *A cunctis.*

℔ Feria quinta ⁊ secunda. *Ineffabilem.* Tercia ⁊ *Pretende.*

℔ Feria sexta ⁊ secunda ⁊ *Exaudi quesumus d[omine].* Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

Sabbato ⁊ secunda de beata uirgine. Tercia ⁊ *Ecclesie.*

Quando autem in aliqua precedentium feriarum festum aliquod celebrabitur ⁊ in missa de festo una tantum oratio dicatur. In missis uero de ieiunio ⁊ secunda oratio et tercia ⁊

dicantur sicut in feriis prenotatum est nisi in annuntiatione Tunc enim in missa de ieiunio. secunda oratio erit. *Deus qui de beate marie.* Tercia ⁊ non mutabitur.

Quod si aliqua eciam die infra dictum tempus ⁊ memoria de sancto euenerit ⁊ secunda ⁊ oratio erit de ipso sancto. Tercia non mutabitur ⁊ nisi in sabbato. Tunc enim secunda erit de beata uirgine. Tercia de sancto.

Obt octauis pasche usque ad dominicam ante ascensionem exclusiue ⁊ dicantur orationes hoc ordine.

Dominica ⁊ secunda de cruce. *Deus qui pro nobis.* vel de dominica ⁊ si festum fuerit. Tercia ⁊ *A cunctis.*

℔ Feria secunda si festum fuerit. secunda erit de cruce ⁊ Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

℔ Feria tercia ⁊ secunda. de cruce. Tercia ⁊ *Adesto domine supplicum.*

Feria quarta. secunda de cruce ⁊ Tercia ⁊ *A cunctis.*

Feria quinta secunda de cruce. Tercia ⁊ *Concede quesumus o[mnipotens]. d[eus]. ut intercessio.*

℔ Feria sexta ⁊ secunda. *Deus a quo sancta.* vel de cruce si festum fuerit. Tercia ⁊ *Deus omnium fidelium.*

Sabbato ⁊ secunda de cruce. Tercia ⁊ *Ecclesie.* Si missa de festo fuerit ⁊ secunda oratio de beata uirgine. Tercia de cruce.

Quando uero infra dictum tempus occurrerit memoria de sancto facienda ⁊ secunda oratio erit de sancto. Tercia de cruce. nisi in sexta feria quando missa de cruce celebrabitur. quia tunc tercia non mutatur. Predictus ordo seruetur nisi in festo sancte crucis quod si in dominica euenerit ⁊ secunda oratio erit de dominica ⁊ Tercia ⁊ de sanctis. Si uero in sabbato ⁊ secunda oratio erit de beata uirgine. Tercia ⁊ de sanctis. Si autem alio die ⁊ secunda erit de sanctis. Tercia ⁊ non mutabitur.

Dominica ante ascensionem secunda oratio de cruce. Tercia ⁊ *A cunctis.*

℔ Feria secunda. secunda de cruce. Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

℔ Feria tercia ⁊ secunda de cruce. Tercia ⁊ *Adesto domine supplicum.*

Feria quarta ⁊ secunda de cruce ⁊ Tercia ⁊ *A cunctis.*

℔ Quod si in dominica uel in aliqua dictarum feriarum festum euenerit ⁊ in missa de festo una tantum oratio dicatur. In missa uero de dominica /vel de feria. vt supra. [fo. 483.v. excepto festo sancte crucis. in cuius missa. vna tantum oratio dicatur. In missa uero de dominica. vel de feria ⁊ secunda erit de martyribus. Tercia non mutabitur. Si uero memoria tantum occurrerit ⁊ secunda erit de ipsa. Tercia de cruce.

In crastino ascensionis ⁊ secunda oratio. *Deus a quo sancta.* Tercia ⁊ *Concede quesumus o*[*mnipotens*]. *d*[*eus*]. *ut intercessio.*

Sabbato. secunda de ascensione. Tercia ⁊ *Ecclesie.* Si missa fuerit de festo ⁊ secunda erit de octauis. Tercia de beata uirgine. Si memoria cum festo occurrerit. quarta oratio dicatur de ipsa.

In dominica secunda de ascensione. Tercia. *A cunctis.* Si festum fuerit ⁊ secunda de ascensione. Tercia de dominica. Si memoria. cum festo occurrerit. quarta oratio dicatur de ipsa.

Feria secunda. secunda *Pretende.* Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne. deus qui uiuorum.*

Feria tercia ⁊ secunda de beato dominico. Tercia ⁊ *Adesto domine supplicum.*

Feria quarta ⁊ secunda ⁊ *Deus qui caritatis.* Tercia. *A cunctis.*

Feria quinta ⁊ secunda ⁊ *Corda famulorum.* Tercia ⁊ *Concede quesumus. o*[*mnipotens*]. *deus. ut intercessio.*

¶ Si in aliqua feria infra octauas missa fuerit de festo celebranda. secunda oratio erit de octauis. Tercia ⁊ non mutabitur. nisi memoria fuerit facienda. quia tunc tercia erit de memoria. Si uero memoria tantum occurrerit facienda ⁊ secunda oratio erit de ea. Tercia non mutabitur.

Feria sexta fiat missa pro defunctis ⁊ nisi festum impediat. Si uero de sancto fiat ⁊ secunda oratio erit. *Omnipotens sempiterne deus qui facis.* Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

In crastino trinitatis ⁊ secunda oratio. *Corda famulorum.* Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

Feria tercia ⁊ secunda de beato dominico. Tercia ⁊ *Deus omnium fidelium.*

Feria quarta ⁊ secunda. *Deus qui caritatis.* Tercia ⁊ *A cunctis.*

Feria quinta ⁊ secunda. *Deus qui corda.* Tercia ⁊ *Concede quesumus omnipotens deus ut intercessio.*

Feria sexta ⁊ secunda. *Deus qui unigeniti.* Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

Sabbato. secunda ⁊ de octauis trinitatis. Tercia ⁊ *Ecclesie tue.*

¶ Si in aliqua feria hujus ebdomade missa de aliquo sancto fuerit celebranda. secunda oratio erit de octauis ⁊ Tercia ⁊ non mutabitur. excepto quod tercia oratio erit in sexta feria. de cruce. Et in sabbato de beata virgine. Quod si memoria tantum occurrerit facienda ⁊ secunda oratio erit de ea. Tercia ⁊ sicut dictum est. Si uero memoria cum festo ⁊ secunda oratio erit de octauis. Tercia de memoria. *deus omnium* usque ad aduentum exclusiue sunt hoc ordine orationes dicende.

Dominica ⁊ secunda oratio erit de trinitate. Tercia ⁊ *A cunctis.*

Feria secunda. si de tempore uel de festo agatur ⁊ secunda oratio erit *Pretende.* Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.*

Feria tercia. secunda de beato dominico. Tercia ⁊ *Deus omnium fidelium.*

℔ Feria quarta ⁊ secunda. *Deus qui caritatis.* Tercia. *A cunctis.*

Feria quinta ⁊ secunda. *Omnipotens sempiterne deus qui facis.* Tercia ⁊ *Concede quesumus omnipotens deus ut intercessio.*

Feria sexta ⁊ secunda. *Corda famulorum.* Tercia ⁊ *Deus a quo.*

Sabbato ⁊ secunda. *Ineffabilem.* Tercia ⁊ *Ecclesie.*

Si a *deus omnium* usque ad aduentum in dominica memoria occurrerit facienda ⁊ secunda oratio erit de ea. Tercia non mutabitur. Si uero missa de festo fuerit ⁊ Secunda oratio erit de dominica. Tercia ut prius. vel de memoria ⁊ si cum festo occurrerit facienda. Quod si festum et octaue simul euenerint ⁊ Secunda oratio erit de octauis ⁊ Tercia de dominica. Quando uero feria secunda. vel tercia uel quarta missa de sancto fuerit ⁊ secunda oratio et tercia non mutabuntur. Quod si cum missa de sancto occurrerit memoria facienda ⁊ secunda oratio erit de memoria ⁊ Tercia non mutabitur. Si autem in quinta feria. vel sexta ⁊ vel sabbato. missa de sancto vel de tempore fuerit ⁊ in feria quinta erit secunda oratio de spiritu sancto. In feria sexta ⁊ de cruce. In sabbato ⁊ de beata uirgine. Tercia non mutabitur ⁊ nisi memoria fuerit facienda.

℔ Sabbato uero infra octauas si missa fuerit. de beata uirgine ⁊ secunda erit de octauis ⁊ Tercia ⁊ *ecclesie* uel de memoria. Item si in ieiuniis quatuor temporum septembris missam de festo fieri contigerit ⁊ in missa [1] [1] In missa autem de ieiunio. Secunda et tercia oratio ⁊ ut in feriis supra notate sunt ⁊ excepta octaua natiuitatis beata virginis. que si in quarta feria quatuor temporum euenerit ⁊ in missa de octauis. una tantum oratio dicetur. In missa uero de ieiunio ⁊ Secunda erit de octauis. Tercia ⁊ de sancto Nichomede.

D[1] [1]

HOc ordine dicantur in conuentu orationes. pro defunctis. Pro presenti siue pro uno defuncto. Si episcopus fuerit ⁊ prima oratio dicatur. *Deus qui inter apostolicos.* Si alius ⁊ *Inclina.* Si uero femina ⁊ *Quesumus domine* ⁊ secunda ⁊ *Deus uenie* ⁊ Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.* Pro fratribus familiaribus. et benefactoribus ⁊ prima. *Deus uenie.* secunda ⁊ *Deus qui nos patrem* Tercia ⁊ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.* In omni anniuersario ⁊ Prima. *Deus*

[1]—[1] An erasure.

indulgentiarum. Secunda ℣ *Deus venie.* Tercia ℣ *Omnipotens sempiterne deus qui uiuorum.* Si simul euenerint obitus et anniuersarium ℣ dimittatur *Deus uenie.* Et prima oratio dicatur pro presenti defuncto. secunda ℣ pro anniuersario ℣ Tercia ℣ non mutatur.

℔ Sciendum autem quod in missis pro defunctis siue in conuentu ℣ siue extra ℣ non debent dici alique orationes nisi pro defunctis. vel communes pro uiuis et defunctis. Similiter in missis aliis non debent dici orationes pro defunctis ℣ nisi presens defunctus fuerit ℣ [1] [1]

[Quando dicendum est *Credo* in missa.][2]

NOtandum quod in natiuitate domini ad omnes missas, et cotidie per octauas eciam in festis sanctorum. In circumcisione. et in epyphania. In die pasche. et cotidie per. octauas. In die ascensionis. In die pentecostes. et cotidie per ebdomadam ipsius ℣ In diebus dominicis ad omnes missas nisi fuerint pro defunctis. In utroque festo sancte crucis. In omnibus sollempnitatibus beate Marie. Et apostolorum et euangelistarum ℣ nisi in cathedra sancti petri. Item in festo sancti Barnabe. Et sancte marie magdalene. Et sancti michaelis. In festo omnium sanctorum. In festo dedicationis. Et in anniuersario eiusdem ℣ dicendum est. *Credo*. in missis de festis. Aliis uero diebus uel temporibus ℣ non dicatur.

D[3][e prefationibus].[3]

IN die natalis domini ad omnes missas. et cotidie per octauas. nisi in festo sancti iohannis. Item in circumcisione ℣ dicatur prefacio. *Quia per incarnati* cum suo *Communicantes.* Quod eciam dicatur in festo sancti /iohannis. In epiphania et [fo. 484 cotidie per octauas in missa de octauis. et in missa de dominica infra octauas. et in octaua dicatur prefacio. *Quia cum unigenitus* cum suo *Communicantes.*

℔ Feria quarta in capite ieiunii. et deinceps usque ad dominicam in passione nisi in dominicis dicatur prefatio. *Qui corporali* ℣ in missis de tempore.

In dominica de passione et deinceps usque ad parasceuen in missis de tempore. Et in utroque festo sancte crucis dicatur prefacio. *Qui salutem.*

In sabbato secundo[4] pasche. Et in die. et cotidie per octauas. et in octaua dicatur prefatio. *Te quidem domine* ℣ cum suo *Communicantes* ℣ et *hanc igitur.*

[1]—[1] An erasure. [2] Supplied from the printed editions.
[3]—[3] An erasure. The words within square brackets have been supplied from the printed editions. [4] Thus. the MS. has *scd'o.*

In die ascensionis. et cotidie per octauas in missis de octauis. et in missa de dominica infra octauas. et in octaua dicatur prefatio. *Qui post resurrectionem* ⁊ cum suo *Communicantes.* Hec prefatio eciam dicatur in missis sanctorum nisi in sabbato quando de beata virgine celebratur. et nisi in festiuitatibus que propriam habent prefacionem. *Communicantes* tamen non dicatur. In sexto uero feria post octauas. nec prefatio de ascensione. nec *Communicantes* dicuntur.

In vigilia pentecostes. et in die et cotidie per ebdomadam dicatur prefatio. *Qui ascendens* cum suo *Communicantes*. et *hanc igitur.*

In festo trinitatis et cotidie per ebdomadam in missis de trinitate dicatur prefatio ⁊ *Qui cum unigenito.*

In omnibus festiuitatibus apostolorum preterquam in cathedra sancti petri. Item cotidie per octauas apostolorum petri et pauli in missis de octauis. et in octaua sancti iohannis euangeliste. et in festo sancti barnabe ⁊ dicatur prefatio. *Te domine.*

¶ A natiuitate domini usque ad purificationem in missis de beata uirgine. et in festo purificationis. dicatur prefatio. *Quia per incarnati.*

In annuntiatione. Et in assumptione beate virginis. et cotidie per octauas in missis de octauis. Et in natiuitate eiusdem et cotidie per octauas in missis de octauis ⁊ dicatur prefatio. *Et te in annuntiatione*. vel *assumptione* vel *natiuitate.* A festo purificationis usque ad natiuitatem domini. eciam in vigilia assumptionis ⁊ in omnibus missis beate virginis siue in conuentu siue extra ⁊ dicatur prefatio. *Et te in veneratione.*

Sciendum autem quod de trinitate siue de spiritu sancto. siue de cruce. non est propria dicenda prefatio tam in conuentu quam extra ⁊ nisi in illis diebus de quibus superius est notatum.

APPENDIX.

RUBRIC FROM A DOMINICAN MISSAL PRINTED AT LUBECK IN 1502. (BODLEIAN LAUD MISC. 283.)

/¶ De missis priuatis. [fo. 1.*b*.

IN missis privatis debet seruitor esse diligens quod vestis† sacerdotis dum ei seruit induendo se decenter componantur Quod toalias altaris et pallas explicando et replicando mature et alia circa altare decenter disponat et ordinet . Et prouideat ne cum vestibus suis sacras vestes vel alia sacra circa altare irreuerenter tangat . Attendat eciam quod vinum quod minstraturus† est sit bene sanum Et de aqua similiter videat quod recens sit et munda . Et caueat sollicite ne vnum pro alio minstretur† . Si autem non sit in maioribus ordinibus non tangat calicem nuda manu . nec minstret† propria manu hostiam vel vinum et aquam sed sacerdoti exhibeat minstranda† . meliusque vt epistolam relinquat sacerdoti dicendam . quam quod ipse dicat cum non est in aliquo sacrorum ordinum constitutus . parum autem vel nichil sit[1] prostratus in tota missa . sed oculos et mentem habeat circa altare . vt videat que fuerint facienda et audiat cum sacerdoti fuerit respondendum . Cum autem transfertur liber a sacerdote transferat cum libro candelam . nisi ex vtraque parte altaris fuerit[2] candela . Trahere casulam cum expedierit non omittat.

Sacerdos quoque induendo se cum habere poterit camisiam primo illam induat . Et induendo caueat ne in sola tunica sine capucio appareat discoopertus Horas et officium mature et distincte dicat . Quando immediate post primam celebrat . non dicat in prima *Confiteor* . sed sufficit illud quod immediate ante missam dicendum . Numerum consuetum collectarum non excedat . plolixitatibus† que solent accidere in querendo collectas vel alia in eligendo hostias . in parando calicem . et similibus astantes non fastidiat . Sequenciam non dicat . In voce mediocritatem seruet . ne nimis alto clamando conturbet alios celebrantes . vel nimis submisse dicendo non audiatur . Canonem sic submisse dicat quod intelligi non possit a circumstantibus . Finita missa cum alius post eum celebraturus fuerit . altare non detineat in dicendo alia officia . sed cito recedat . et vestes sacras in quibus celebrauit quam cito deponat si in ipsis est celebraturus subsequens sacerdos . Cum fluxu narium vestes sacras non

[1] stet : 1483. 1512.

[2] cereus uel : *add.* 1483. 1512.

deturpet . sed panno ad hoc deputato vtatur . Psalmis et orationibus alicuius deuocionis que scripta non sunt vt dicantur sicut *Iudica me met deus* . &c.[1] Post missam seruitorem non impediat . Officium tamen de proprietate temporis si illud non audiuit vel non sit auditurus in choro et officium de beata virgine et euangelium iohannis *In principio* cum collecta *Omnipotens sempiterne deus dirige actus nostros in beneplacito tuo . vt in nomine dilecti filij tui mereamur bonis operibus habundare . Qui tecum* . Premisso *dominus vobiscum* . poterit dicere deponendo vestes . vel post deposicionem in diebus in quibus dicitur officium de beata virgine extra chorum . Ita tamen quod in his non impediat celebraturum post se Quando autem predicta officia siue de tempore siue de beata virgine dicuntur post missam priuatam non dicatur ibi *Gloria in excelsis* . nec *Sanctus* . nec *Agnus dei* . et in officio de beata virgine dicatur semper post Communio *Graciam* . Hec igitur . et alia dicta circa missam conuentualem que ad huiusmodi missas pertinent tam in genibus non flectendis quam in alijs diligenter exequantur . tam sacerdos quam seruitor . Terminatis vero omnibus . potest orare sacerdos secreto prout ei dominus inspirauerit . Caueat tamen a prolixitate si ab alijs expectatur In via vero vel alias quando fratres missam habere non[2] possunt . dicere possunt officium misse beatee virginis cum *Sanctus* . et *Agnus* . Et post Communio *Graciam* . Et eciam cum *Gloria in excelsis* . si dicendum fuerit in illa die.

* * *

[Colophon]

Missale *Predicatorum* per sacre theologie magistrum eiusdem ordinis admodum peritissimum . medullitus perspectum . diligentissimeque correctum . Ac cura peruigili in inclita imperialique ciuitate Lubicen . per *Stephanum ardnes* inibi conciuem his eneis literis effigiatum . Hocque fine quam salubriter completum . Anno domini . M. ccccc. ij. decimo Kalendas Maij. De quo gloria sit ihesu bone tibi nunc et iugiter. Amen.

[1] ante missam *Benedicite sacerdotes* &c., *add.* 1483. 1512.
[2] *om.* 1483.

EXTRACTS

FROM AN

ENGLISH CHARTERHOUSE MANUSCRIPT WRITTEN ABOUT 1500.

(BRIT. MUS. NERO A. iii.)

/[1]The fyrst petycion in the colloquium.[1] [fo. 130.

SYr I besyche yow and alle the Convent for the luffe of god , owr lady sanct marye , sant John of baptiste , And alle ye hoyle cowrte of hevyne , That ze wolde resaue me , to lyve and dye here emonges yow , In ye state of a monke os† prebendarye and seruant vnto alle , to ye honor of god , solace to ye company , prouffet to the place , And helth vnto my sawle,

The answer vnto ye examinacyon.

Syr I tryste thrugh ye helpe of god and yor good prayeres to kepe all thes thynges , which ze haue now heyr rehersede

The fyrst peticyon before ye profession

SYr I haue beyn heyr now yis twellmowth nere hand , and lovyde be god , melykes ryght well , both ye order and ye company , Wher apon I be syche yow , and all the company , for ye luffe of god , owr lady sanct marye , sanct John of baptyst , and all ye hoyle company of hevyn , yt ze wyll resaue me , vnto my professyon , at my twellmowth† day , accordyng to my petycion whych I made , when I was fyrst resaved heyr emonges yow etc.

/*ad introitum misse* [fo. 130.*b*.

℣. Pone domine custodiam ori meo ,
℟. Et ostium circumstancie labijs meis,

CONfiteor deo et beate marie et omnibus sanctis et tibi pater . quia peccaui nimis , mea culpa , per superbiam , cogitacione , locucione , opere et omissione , precor te ora pro me ,

Misereatur tui omnipotens deus . per intercessionem beate marie , et omnium sanctorum , et dimittat tibi omnia peccata tua , et perducat ad vitam eternam, Amen ,

[℣.] Adiutorium nostrum in nomine domini ,
℟. Qui fecit celum et terram ,
[2]*statim ante medium altaris inclinando , dicat , Pater noster , et Aue maria*[2] ,

[1]—[1] *enclosed in a red line.*
[2]—[2] *red lines round these words.*

Absolucio post confessionem priuatam.

DOminus noster ihesus christus per suam pijssimam misericordiam et per meritum sue amarissime passionis te absoluat, et ¹ego te absoluo¹ et auctoritate dei et ordinis ego te absoluo a sentencia excommunicacionis si indegeas, necnon ab istis et ab omnibus alijs peccatis et negligencijs tuis confessis et oblitis. In nomine patris et filij et spiritussancti, Amen,

/De missis celebrandis forma. ⌈fo. 131.

POst missam conuentualem celebraturi monachi statim finito *deo gracias*, vel *amen*, exeant chorum. signantes se, Induant se ecclesiasticis cucullis et accedant ad medium altaris ibique ad gradum inclinant vel genu flectant Iunctisque manibus super cubitos innitentes Dicant *Pater noster*, et *Aue maria*, Et surgentes signent se et inclinent, Accedentesque preparent altare, librum, corporalia, calicem, et se, Stantesque ad sinistrum cornu altaris versa facie ad austrum signent se, Iunctisque manibus inclinent ad confessionem, Ter tunditur pectus dicendo *cogitacione*, *locucione*, *opere et omissione*,

Facta confessione accedat sacerdos ante medium altaris et inclinatus iunctisque manibus, Dicit orationem dominicam et *Aue maria*, Deinde osculatur altare signat se et accedit ad librum stetque ibi reuerenter Dicendo *Gloria in excelsis* stet manibus iunctis pectore tenus Et cum dicit *dominus* modice inclinando ad altare, et vertens se ad populum dicens *Vobiscum* inclinando, parum disiungit manus et reiungit, reuertitque ad librum,

Dicendo, *Dominus sit in corde* etc. ponit librum super lectorium Deinde expandit corporalia, oscu/latoque ⌈fo. 131.*b*. altari vertit se ad librum et dicit *Dominus vobiscum*, Et dum respondetur, *Gloria tibi domine*, vertens se [ad] altare signat se et inclinat vertensque se ad librum iunctis manibus non innitendo super altare Dicit euangelium, quo dicto ⁝ osculatur librum.

Credo non dicitur in festis martirum, confessorum, ac virginum xij leccionum Eciam si sint candelarum, Nisi occurrant in dominica, Et quando *Credo* dicitur expansis manibus ⁝ similiter et offertorium quo dicto inclinat. tenensque manus coniunctim vadit ad lauandas manus, lotis manibus dicendo *Quid retribuam domino* etc. Accipit calicem vtraque manu, ponendo aquam in calicem dicit *De latere dominj* etc, Si secularis ministrat sacerdos ponit aquam in calicem, Deinde

¹—¹ *struck through in red.*

accipiens calicem vadit ad medium altaris eleuansque illum reuerenter vtraque manu pectore tenus dicit, *In spiritu humilitatis* etc. Dicendo, *In nomine patris* etc. facit crucem cum ipso calice vtraque manu et deponit illum Depositaque hostia super corporalia nichil dicendo vel faciendo, cooperit calicem corporalibus, vertensque se ad populum i/iungit† manus, et dicit *Orate fratres* parumper aperit eas, [fo. 132. iterumque iungit et reuertit ad altare, Dum secretas dicit tenet manus simul ante calicem,

Finitis secretis leuat manus cum dicit, *Per omnia secula seculorum* tenet que expansas vsque ad fraccionem hostie nisi cum se inclinat ante faciem altaris vel cartam vertit vel forte manutergium sibi necessarium sumit, tunc enim iungit digitos illos quibus hostiam tenuit vel tenere debet, Dictaque prefacione inclinabit sacerdos ante faciem altaris et dicit, *Sanctus* etc. usque *benedicas* tunc erigit se et facit cruces sicut disposite sunt in missali quas facit reuerenter integra manu non circumgirando, Signat se, Ad *Benedictus qui venit* inclinando,

Cum incipit *Memento* non inclinat, sed in fine modice reuerenter, In *communicantes* dum dicitur *In primis gloriose semper virginis marie genitricis dei et domini nostri ihesu christi*, non facit duas inclinaciones sed tantum vnum† reuerenter, Dicendo fiat *di /dilectissimi*† *filij tui domini nostri* [fo. 132.*b*. *ihesu christi*, inclinans ad *ihesu*, preparat se cum omni reuerencia ad consecrationem, et non tergat digitos suos super corporalia vel super altare, Ad *Qui pridie quam pateretur* cum dicitur *accepit panem*. Accipit hostiam vtraque manu, et suo loco benedicit Dum dicit *gracias agens* reuerenter eleuat oculos Tenebitque hostiam ita, inquantum potest quod a circumstantibus non videatur antequam eleuetur, Consecrata hostia sacerdos antequam ipsam eleuat parum geniculat, Post eleuacionem deposita hostia reuerenter inclinat, sed non genuflectit, Cum dicitur *accipiens et hunc preclarum calicem*, Accipit calicem vtraque manu, primo retractis paululum corporalibus, et restrictis inter digitos ad oram calicis ne decidant, Dicto *gracias agens* vbi reuerenter eleuat oculos, deponit calicem sed manum sinistram non remouet, Facta autem cruce ad *Benedixit*, Iterum resumit vtraque manu calicem et eleuat parum. eleuatumque tenet vsque *Vnde /et memores*, [fo. 133. Dum tamen dicit *Hec quocienscunque* eleuat calicem parum alcius ad distinguendum sacrum a non sacro, Quociens post consecracionem tenet hostiam, ea deposita, excutit digitos super calicem quibus hostiam tenuit et cooperto inclinat sicut post eleuacionem hostie,

Ad *supplices te rogamus*, Inclinat ante faciem altaris cancellatis manibus, ita quod dextera sit super sinistram, Dicens

quotquot ex hac altaris participacione, Osculatur altare, et erectus signat corpus sanguinem et seipsum, Dicens *nobis peccatoribus*, in silencio sicut cetera tundit pectus semel, ita quod sonitus non audiatur, Discooperto calice ponit sinistram manum super pedem calicis iunctis police et indice, et dextera accipiens hostiam facit tres cruces equales super calicem, dicens, *per ipsum, et cum ipso, et in ipso*, Facta autem tercia cruce, et remanente manu cum hostia super calicem, iungit et sinistram tenensque vtraque manu hostiam et calicem dicit, *est tibi deo patri* etc. Dicens *per omnia secula seculorum* leuat calicem et hostiam,

Cum dicitur *amen* deponit vtrumque /Dicens *Oremus* [fo. 133.*b*. *preceptis salutaribus moniti* etc. digitis excussis cooperit calicem, Ad *libera nos* tamen dicit, *et intercedente beata et gloriosa semper virgine dei genetrice maria*, patenam accipit Dicens, *Et intercedentibus beatis apostolis tuis, petro et paulo* signat se cum patena, Cum qua tangit hostiam, dicens, *Da propicius*, cum dicitur *pacem*, pacem accipit de patena, Dicens *Vt ope misericordie tue adiuti*, leuat hostiam super patenam, Cum dicit, *Et a peccato simus semper liberi et ab omni perturbacione securi*, discooperit calicem, accipit hostiam, Dicendo, *Per eundem dominum nostrum ihesum christum filium tuum* frangit hostiam, non tamen per medium Ponitque minorem partem cum dextera manu super patenam Dicens, *Qui tecum viuit et regnat deus*, frangit per mediam portionem alteram, et partem quam sinistra tenet cum eadem manu deponit in patena, Dicendo *In vnita/te spiritus sancti* vtraque manu tenet terciam [fo. 134. partem et calicem et levat ea parum dicendo, *per omnia secula seculorum* Deponitque calicem cum respondetur, *Amen*

Tenensque manum sinistram supra calicem, ac dicendo *pax domini sit semper vobiscum*, de predicta parte facit tres cruces infra ambitum calicis, ipsam cum respondetur, *Et cum spiritu tuo*, deponens in sanguinem. excussisque digitis, ac cooperto calice, inclinatus ante faciem altaris, Dicit oracionem, *Domine ihesu christe fili dei viui*, qua finita, corpus de patena, sumensque calicem vtraque manu percipit sanguinem, quo percepto, accipit vnam locionem qua percepta positoque calice super altare colligit micas super patenam, tuncque ponens calicem super corporalia excutit micas de patena in calicem et digitis supra calicem iunctis Secundam accipit locionem Depositoque calice digitis in calicem discussis iunctis manibus et digitis supra calicem, lauat digitos quibus lotis et extersis su/mit [fo. 134.*b*. dictam locionem qua percepta reclinat calicem super patenam versus corporalia.

Dicat *agnus dei* etc. vsque *placeat tibi* ante librum, Finito *placeat* quod dicit in medio altaris iunctis manibus, osculatur

altare, Deinde dicendo *In principio* vel cetera, plicat corporalia, involuit calicem, cooperit altare, et deponit vestimenta, Flectensque genua ad gradum dicat semel, *Pater noster*, et *Aue maria* surgensque signat se inclinat et recedit.

Ante pronunciacionem euangelij dicat sacerdos

Dominus sit in corde meo, et in labijs meis, vt recte pronunciem euangelium pacis,

Quando accedit ad primam locionem manuum

Lauabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum domine,

Veni sancte spiritus reple tuorum corda fidelium, et tui amoris in eis ignem accende,

Emitte spiritum tuum et creabuntur,

Et renouabis faciem terre

Oremus,

Deus qui corda fidelium sancti spiritus illustratione docuisti, da nobis in eodem spiritu recta sapere, et de eius semper consolacione gaudere, per christum

Antequam accipiat calicem dicat sacerdos [fo. 135.

Quid retribuam domino pro omnibus que retribuit michi, Calicem salutaris accipiam et nomen domini invocabo,

Infundendo aquam in calicem, dicat sacerdos

De latere domini nostri ihesu christi exiuit sanguis et aqua in remissionem peccatorum, deo gracias,

Offerendo calicem d[*icat*]

In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur domine a te, et sic fiat sacrificium nostrum, vt a te suscipiatur hodie et placeat tibi domine deus, In nomine patris ✠

Orate fratres pro me peccatore, ad dominum deum nostrum

Post suscepcionem sacramenti dominici corporis

Quod ore sumpsimus [1]*domine et*[1] pura mente capiamus, Et de munere temporale, fiet nobis remedium

post missam

Placeat tibi sancta trinitas deus, obsequium seruitutis mee et presta, vt hoc sacrificium laudis, quod indignus in conspectu

[1]—[1] *interlinea.*

diuine maiestatis tue obtuli, tibi sit placens, michique et omnibus pro quibus illud obtuli, sit te miserante propiciabile, in vitam eternam, Amen

* * * * *

/De officio nudo quomodo agatur. [fo. 156.*b.*

CUm nudum officium misse conuentualis fuerit subiungendum, oratio, *Placeat tibi sancta trinitas* casula retenta candelis in altari accensis remanentibus vsque in finem differtur,

Et in tali officio dicendum sequens modus obseruatur, Oraciones dicantur provt ad horas diei quando redditur in conventu, Epistola vero que non ab eo qui ad missam aliam dixit Epistolam, Sed cuj contingit ex ordine est legenda, et dicatur more prophetarum leccionum quando ad missas sunt dicende, Euuangelium quod a celebrante in sinistro cornu altaris est dicendum sonum non amittit consuetum quamuis remissius decantetur, nec se vertit sacerdos ad populum cum dicit, *dominus vobiscum*, *Kyry eleyson* per choros alternatim, Cetera omnia dicantur ab omnibus sine cantu plane tantum et cum quadam grauitate,

Gloria in excelsis Credo, *Sanctus*, et *Agnus dei* conuentualiter in talibus officiis omni tempore reticentur, Et post completum quod in dextero cornu dicitur dictum officium ab eo celebrante cum *dominus vobiscum* et *Benedimus*† *domino* terminatur, Vbi vero a non celebrante tale officium redditur in secreto semper completa reticetur in qua fit mencio de suscepcione sacramenti loco cuius iteratur misse oracio principalis

Denique peractis omnibus depositis sacerdotalibus vestibus, ad gradum dicat flexis genibus *pater noster* etc.

/ihesus [fo. 157.

In missis dominicalibus in conventu oracio propria, Et si nulla tunc consueta suffragia scilicet,
Concede quesumus omnipotens deus,
Omnipotens deus christiani,
Omnipotens sempiterne deus edificator,
Ecclesie,
Deus qui caritatis,
Deus a quo,

In missis diebus festis tam .iij. leccionum, quam .xij. leccionum
Memoria si sit,
Concede quesumus omnipotens deus,
Omnipotens deus christiani,
Deus largitor

Ecclesie tue,
Deus qui caritatis,
Deus a quo,

In missis sancte trinitatis, Sancti spiritus, sancte crucis et Beate marie, Oracio eiusdem primo
Concede quesumus omnipotens,
Omnipotens deus christiani,
Deus largitor,
Deus a quo,
Ecclesie,
Omnipotens [sempiterne deus] qui viuorum,
Et si vna sit memoria omitti debet, Deus largitor, *Et si sint due tunc*, Deus largitor, et omnipotens christiani, *omitti debent Et non plures eciam si numerus excedatur*,

Missa pro benefactore,

Omnipotens sempiterne deus cui,
Inclina,
Deus [qui] inter apostolicos,
Deus venie,
Fidelium,
Omnipotens qui viuorum,

Missa pro breui,
Inclina,
Deus cuj proprium [. . . famu]lorum [famu]larum,
Deus qui inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens sempiterne deus cuj,
Fidelium,

Missa de tercennario currente,
Inclina cum iiij^{or} consuetis, videlicet
Deus qui inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens sempiterne cuj nunquam,
et Fidelium
/Item in qualibet agenda aniuersaria, Deus indul- [fo. 157.*b.*
gencie pluraliter, et Inclina pluraliter cum iiij^{or} consuetis,
Missa pro misericordia sit specialis dicatur prima oracio provt pertinet ei, Si autem generalis sit pro pluribus hominibus et feminis dicatur prima oracio Inclina domine [. . . famu]lorum [et famu]larum,
Deus cui proprium pro tercenario currente,
Fidelium,

Omnipotens qui viuorum,

PRo tercennario incipiendo vel monachatu incipiendo Oracio propria semper. pro tercennario,
Inclina,
Deus qui inter apostolicos
Deus venie largitor,
Omnipotens cuj nunquam,
Fidelium, *et non plures.*

In festis Candelarum, oracio propria Et tunc memoria si sit deinde
Ecclesie tue quesumus domine,
Deus a quo,
Et ad implendum numerum si necesse fuerit,
Deus qui caritatis

In festo sancti Stephani, *lector in Capitulo sic pronunciat commemoracio benefactorum nostrorum, pro quibus tunc dicitur*
De profundis,
pater noster, Et ne nos
A porta inferi,
Dominus vobiscum.
Oremus
Inclina [famu]lorum [famu]larum,
Omnipotens sempiterne deus qui viuorum,
Requiescant in pace, *postea provt sequitur*

POst Circumcisionem domini, *quam cicius dies vacans occurrerit dicitur pro eis agenda in conventu, Et singuli sacerdotes* [fo. 158. *singulas reddunt missas, quarum prima redditur a priore in conventu vel ab antiquiori in qua dicitur tractus* De profundis, *Cetere autem misse priuatim a sacerdotibus ceteris persoluantur, Oraciones autem sunt hee prima oracio*,
Inclina [. . . famu]lorum [famu]larum,
Deus cuj proprium,
Deus [qui] inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens cuj nunquam,
Fidelium, *quibus additur in missis*,
Omnipotens quj viuorum,

Circa festum Sancti, Antonij *fiat vnum tercennarium pro domino*, Talarando *Cardinali in quo dicitur ista oracio* Da nobis domine vt animam famuli tuj[1] et sacerdotis tuj atque pontificis

[1] *struck through in red.*

Inclina [famu]lorum [famu]larum,
Deus cuj proprium [famu]lorum [famu]larum,
Deus cuj inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens cuj nunquam,
Fidelium

Circa principium mensis marcij fiat annuatim tercennarium pro domina, Regina francie et pro domino Carulo viro suo ac liberis eorum cum oracione,
Inclina famulorum [famu]larum,
Deus cuj proprium,
Deus quj inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens cuj nunquam,
Fidelium
Omnipotens sempiterne deus qui viuorum, *que non nisi in missa dicitur*

Circa festum sancti Marci Euangeliste *fiat vnum tercennarium pro*, Amblardo episcopo, *etc. cum oracione*
Inclina famulorum [famu]larum,
Deus cuj proprium,
Deus qui inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens cuj nunquam,
Fidelium

In officio capituli generalis singuli sacerdotes dicant [fo. 158.*b.*
missas singulas et oraciones sequentes,
Inclina [famu]lorum [famu]larum,
Deus cuj proprium [famu]lorum [famu]larum,
Deus qui inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens sempiterne deus cuj nunquam,
Fidelium
et in missa, Omnipotens quj viuorum,

Circa festum sancti luce Eua[n]geliste *fiat officium pro* cluniacensibus, *singuli sacerdotes reddant missas singulas, Oraciones*, Inclina [famu]lorum [famu]larum,
Deus cuj proprium,
et pro tercennario currente
Inclina [famu]lorum [famu]larum
Deus qui inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens cuj nunquam,

Fidelium
et in missa additur Omnipotens sempiterne qui viuorum

Pro Abbate *Cluniacensi mortuo, Oraciones sequentes*

Da nobis *singulariter*,
Inclina [famu]lorum [famu]larum,
Deus quj inter apostolicos,
Deus venie,
Omnipotens cuj nunquam,
Fidelium,
non dicitur Omnipotens quj viuorum,

In die, Omnium sanctorum *ante completorium dicitur* Placebo *in cellis cum oracione*, Fidelium et, Inclina [famu]lorum [famu]larum, *que eciam dicuntur ad missam de eadem diuisim, et non plures neque pauciores dicende sunt, nisi prior iusserit, et nisi corpus presens fuerit tunc post primam Oracionem dicenda est eius oracio, et pro tercennario postea, Et nichilominus pro presenti /defuncto et tercennario vnam specialem missam* [fo. 159. *facimus set et singuli oracionem suam dabimus post quas dicitur oracio* Fidelium, *duntaxat*,

De officio defunctorum in crastino Reliquiarum, *in missa prima oracio*,
Deus venie,
Inclina [famu]lorum [famu]larum,
Deus cuj proprium [famu]lorum [famu]larum,
Deus quj inter apostolicos,
Omnipotens deus cuj nunquam,
Fidelium
et ad missam sed non ad placebo dicitur oracio, Omnipotens qui viuorum,

QUotidianum, *dicitur sedendo cum ix psalmis et tribus lecciones et cum antiphona* dirige *et ℣.* Co[n]uertere domine *ante lecciones Oraciones sunt*, Inclina [famu]lorum [famu]larum, Deus qui inter apostolicos, Deus venie, Omnipotens sempiterne deus cuj nunquam, Fidelium, *Et nota quod a festo* Omnium sanctorum, *vsque ad*, Septuagesimam *quando cotidiana dicuntur. iij lecciones prime dicuntur in dominica, et seria*† 2ª *.iij. secunde, et feria. iij*ª. *tres tercie, quarta vero feria a capite reincipiuntur*, A Septuagesima, *vsque ad nouembris inicium ad agendam cotidianam vel specialem diebus xij leccionum non tenemur, Et ideo illo tempore dicimus feria secunda tres lecciones primas, feria tercia tres* [*lecciones*] *secundas, feria .iiij*ª. *tres tercias, quinta vero feria reincipiuntur*

/*Sciendum est quod in omni missa festorum .iij.* [fo. 159.*b* *leccionum pro omni tempore dicitur* Kyryel[eyson] *feriale nec dicitur in ea*, Gloria in excelsis, *nec*, Tractus *neque* Prefacio, *nisi communis eciam neque si sit vnius*, Apostoli *vel*[1] *vigilie beate marie*,

Credo *dicimus in omnibus dominicis per totum annum, et in cena dominj. Et in omnibus festis* Apostolorum et Euangelistarum *xij. leccionum. Item in omni festo*, Candelarum, *Et exceptis festis martirum. Confessorum. et Virginum sicut sanctorum* Thome *martiris* Benedicti *Abbatis*, Marie magdalene, *et similium.*

De officio diaconi, Communicat diaconus per totum annum in diebus dominicis et in festis candelarum, Exceptis festis Sancti Johannis euangeliste et alijs minoribus, vt sancti hugonis, Sancti benedicti, Sancte marie magdalene, Nec de consuetudine in festo sancti Thome cantuariensis episcopi et martiris, Et exceptis octauis Natiuitatis pasce et pentecostes, Diaconus finita missa veniam ad gradum sumit quociens super formas ad missam procumbimus, Pacem fert alijs quociens kyryeleyson dominicale dicitur, Qui fallit in euangelio ad gradum oportune veniam sumit Et eciam sumit veniam retro altare quando sumitur, corpus dominj cum pixide, Et eciam quando posuit pixidem super altare veniam sumit ad pedem altaris, Similiter facit /ad offertorium Aue maria, Sed notandum quod [fo. 160. de consuetudine veniam sumit in sede seruitoris cum hic versus cantatur [1]Veni sancte spiritus[1]

De missis

Misse sacerdotis edomadarij† vel eius vicarij ex debito duntaxat, nouicius in conventu non celebret (sed in priuato) sunt iste, Omnes misse proprie per totam ebdomadam suam per totum annum, Item infra octavam natiuitatis dominj eciam priuatis diebus, Item tribus diebus capituli generalis, Et tribus diebus rogacionum, Item in die animarum, Item in crastino reliquiarum, Item duorum breuium, et eciam omnium breuium in sua ebdomada contingencium, Item participacionum, Item misericordiarum que petuntur, Item pro famulis domus quando in nostro seruicio moriuntur,

Edomadarij† vel eius vicarij et alijs missis, et monachatus

De missis quibus singuli sacerdotes tenentur

Misse quoque quas singuli sacerdotes celebrare tenentur Defunctis sunt tres numero, pro benefactoribus [2]in crastino[2]

[1] *interlined.* [2]—[2] *struck through with a red line.*

sancti Stephani, Pro officio generalis capituli, Et pro cluniacensi quarum semper prime misse in conventu celebratur, sic singuli sacerdotes cum eisdem oracionibus celebrant, Monachatus vero sic redduntur, ab hijs quibus placet, vel in parte vel in toto, missas pro psalterijs celebrare, prima missa fit semper de Requiem cum oracionibus ipsorum defunctorum et tercennarij currentis, cetera ad placitum sumuntur, Alie misse primam sequentes de eodem monachatu sint ad placitum Sed in penvltimo loco semper dicitur defuncti, oracio,

PREPARATIO SACERDOTIS

FROM

MISSALE ROMANUM,

VENETIIS 1493. 8°.

(*BRITISH MUSEUM, IA.* 23,359.)

/Preparatio sacerdotis. [fo. ix·

SAcerdos celebraturus prius apud se penset que sit celebrandi intentio : vt non propter vanam gloriam : lucrum : consuetudinem aut verecundiam celebret. Sed intendat precipue latriam domini colere : mortem christi seu passionem recolere : ecclesiam totam eiusque membra : precipue quibus magis obligatus est : et que plus indigent iuuare. Intendat denique huius virtute sacramenti et sacrificij se consecuturum peccatorum remissionem : augmentum diuine dilectionis : sueque tandem assecutionem eterne saluationis seu beatificationis. At vero vt predictum finem seu fines consequatur : aput se considerate† debet huius mysterij veritatem videlicet quid et quis recipit. Quid : considerando rei dignitatem : magnificentiam : inmensam maiestatem atque ineffabilem clementiam. Quoniam hic sumitur verus deus sanctus sanctorum : rex regum : et dominus dominantium : qui sua bonitate cuncta creauit. Et vt nostre redemptionis precium deo patri offeret : inestimabili pietate homo factus : mortem crucis pertulit : seque sumendum hoc sacramento et in eius passionis memoriam et hereditatis eterne pignus nobis instituit.

Denique consideret quis sit ipse qui sumere debet : quia creatura humana et rationabilis : spiritualium omnium : quanto infimior et infirmior : tanto indignior. Sic igitur consideratio nostre prauitatis ad timorem et reuerentiam respectu tante maiestatis animum inclinabit. Nam si ipsius clementiam bonitatem et sanctitatem attendamus : quo maior est dignatio sua : quam indignitas nostra : eo ipso respectu tante bonitatis in amorem et deuotionem simul accendamur vt et ibi simul sit cum fiducia timor non seruilis : sed cum humilitate amor filialis. Sicque in spem misericordie consequende erigemur : vt ab ipso auxilium secure postulemus : qui dixit : Petite et accipietis : querite et inuenietis. Quod maxime nobis in hac oblatione assequi credendum est : in qua sacerdos pro se et alijs veniam et gratiam desursum postulat.

Sed quoniam orantis non est satis diuinum affectare subsidium : nisi proprium prius recognoscat defectum et delictum : ideo missam : que est orationum precipua debet precedere de omissis et commissis generalis confessio : contritio atque saltem in proposito satisfactio.

Unde nouerit sacerdos quod si cum conscientia certa vel

probabili peccati mortalis missam celebret : triplex adminus mor|tale peccatum incurrit. [fo. ix.*b.*

Primum quia indignus presumit accedere. Secundum quia indignus presumit sacra tractare sacramque hostiam conficere. Tertium quia corpus christi et sanguinem indigne et ad iudicium sibi non formidat accipere.

Quapropter cum se ad missam celebrandam disponit a mundanis et vanis operationibus et cogitationibus quantum potest abstineat : et se totum id est facta sua recolligat : et sacerdotem adiens conscientiam suam facta sua manifestans ore proprio accuset petens primo benedictionem dicens.

Benedicite pater.

Sacerdos. Dominus sit in corde tuo et in labijs tuis ad confitendum peccata tua . In nomine patris et filij *etc.*

Tunc dicat peccata sua . Quibus manifestatis : Sacerdos dicat :

Misereatur tui omnipotens deus et dimittat tibi omnia peccata tua : et perducat te ad vitam eternam . amen.

Indulgentiam et remissionem omnium peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens pius et misericors dominus . amen.

Meritum passionis domini nostri iesu christi suffragia sancte matris ecclesie bona que fecisti : et que per dei gratiam facies sint tibi in remissionem peccatorum. Amen.

Tunc iniungat ei penitentiam . Deinde absolute[1] *dicens.*

Dominus noster iesus christus qui est summus pontifex per suam pijssimam misericordiam te absoluat . Et ego auctoritate ab eo michi concessa Absoluo te primo a sententia minoris excommunicationis si indiges . Deinde absoluo te ab omnibus peccatis tuis : In nomine patris et filij et spiritus sancti.

Et notandum est quantum ad formam absolutionis : quod quedam verborum multiplicationes satis solite dici quantumcumque ad deuotionem incitent : vt volunt doctores tutius dimittuntur quam proferuntur.

His itaque peractis et penitentia iniuncta si sibi vt eam ante missam perficiat iniunctum est completa cum contritione et proposito de satisfaciendo de his et his quibus tenetur : dicat orationem : Actiones nostras *&c . vt ante canonem continetur.*

Hec sunt capitula seu accidentia que possunt accidi in celebratione missarum.

NOta quod si per negligentiam euenerit perlecto canone et perfecta consecratione : nec vinum nec aqua reperiantur in calice : debet statim infundi vtrumque : et sacerdos reiterabit consecrationem ab illo loco canonis scilicet. Simili modo postea quam cenatum est *vsque ad finem : ita tamen quod illas duas cruces obmittat que separatim fiunt super hostiam.*

[1] read : *absoluat.*

Si contigerit etiam vt de simplici vino vel de aqua sine vino : fiat consecratio : vinum reputatur pro sacramento : sed aqua non Sed si aqua| tantum defuerit cum tantum vinum [fo. x. *transubstantietur in sanguinem christi : non est reiterandus canon : nec aqua postmodum admiscenda : obmissor vero est grauiter puniendus.*

Si vero sola aqua in calice apposita fuerit : statim cum sacerdos perceperit procedat sicut supradictum est ac si in calice nec aqua nec vinum apposita fuissent : sed si oblata defuerit : a principio est canon reincipiendus.

Item si ceciderit sacrificium de manu offerentis terretenus vt non inueniatur : omne quodcunque inuentum fuerit in quo ceciderit comburatur : et cinis in sacro loco reponatur. Si vero inuentum fuerit sacrificium : locus scopis mundetur. et terra inde igne comburatur : et cinis in sacro vt supra.

Item si in dicto sanguine musca vel aranea vel aliquid tale ceciderit : caute de sanguine extrahatur. et in alio calice vino sepius perfundatur. et quando cautius et diligentius fieri potest abluatur : ablutionem vero si sine [*t*]*errore et vehementi abhominatione fieri potest : sumat sacerdos et vermis super piscinam comburatur Sed si probabiliter timeretur quod species vini veneno sit infecta vel sacerdos sine vomitu vel* [*t*]*errore nimio sumere non audeat comburatur et carbones in sacrario reponantur.*

Item si sacerdos incipiat egrotare in altari cum nec opus ceptum possit perficere : cunc† si presens est alius sacerdos : etsi egrotus potest indicare vbi dimiserit ibidem debet incipere et perficere. Si vero non possit indicare : incipiat vbi eum per certa signa creditur dimisisse. Si autem alius sacerdos non sit presens : expectetur in crastinum : et clericus secundum quod poterit alij vbi debet incipere indicet sacerdoti.

Si autem per ministrum suum vel per quencunque alium assistentem certificari non possit et vbi sacerdos egrotans dimiserit penitus ignorauerit : tunc consecrationem repetat ac deuote perficiat. quoniam tradit auctoritas : Non dicitur iteratum quod nescitur esse factum.

Item si corpus domini infirmo datum propter infirmitatem siue per aliam qualemcunque causam reijcitur prout diligentius poterit recipiatur. etsi propter humanam fragilitatem non inuenitur qui reiectionem illam velit sumere : aut non possit comburatur et combustio in sacro reponatur.

Item de eucharistia inueterata ex concilio aureliano capitulo .v. Omne sacrificium sordida vetustate perditum : igne comburendum est : et cinis iuxta altare condendus.

Item si corpus domini a muribus vel araneis consumptum ad nihilum deuenerit : siue horribiliter corrosum fuerit : si integre vermis in eo inuentus fuerit comburatur si sine horrore

residuum predicto modo corrosum sumi poterit tutius est vt sumatur : sinautem comburatur vt supra.

/Restat inquirere de omissionibus vel negligentijs que [fo. x.*b.* *circa missam solent contingere qualiter de huiusmodi sit agendum.*

Unde nota quod si aqua mixta non fuerit nihilominus conficitur potest tamen semper apponi ante transubstantiationem : post non : si vinum non miscetur quamuis aqua misceatur. Si ante verba transubstantiationis scilicet Hic est calix . *celebrans hoc perpenderit debet mitti vinum si solum omissum fuerit vel vtrumque si fuerit omissum et ita procedat in consecratione. Si vero post verba transubstantiationis et quasi cum ventum est ad sumptionem hoc perpenderit quia apud aliquos magistros dubium est vtrum confectio in vna specie possit fieri sine confectione in alia specie : licet plures non dubitent quin bene fiat et possit fieri : ponat hostiam illam in sequestri altaris cum magna reuerentia : et in fine misse sumatur a ministro vel ab alio ad hoc preparato : premissaque confessione sacerdos ministret denuo panem et vinum et aquam : si aqua in calice non fuerit et reincipiat ab illo loco canonis scilicet :* Hanc igitur oblationem *&c.*

Sed quid si pregustauerit aquam : et ita soluerit ieiunium : reseruet hostiam illam in crastinum et tunc sumatur a ministro vel ab infirmo post perceptam ab ipso canonem.[1]

Si ex naso sanguis fluxerit vel nauseam passus fuerit : afferatur vas a ministro et recipiatur ne contaminentur sancta : et terso naso : et abluto ore sub silentio quantum potest reincipiat vbi dimisit.

Si musca vel aranea in calicem ceciderit ante verba transubstantiationis vini in sanguinem proijciatur in piscinam : et iterum aqua et vinum ministretur.

Similiter si statim post sumptionem passus fuerit nauseam : quamuis non in ventrem : sed in mentem transeat cibus ille : qui est cibus anime tamen propter sacramenti reuerentiam : si ibi aliqua pars eucharistie inueniatur illa cum reuerentia sumatur : et vomitus comburatur : et puluis cum reliquijs reponatur.

Si ante transubstantiationem effusa fuerit pars vini aliqua : mutetur palla sub silentio : et sic celebrans officium prosequatur.

Si totum effusum fuerit : mutatis lintheaminibus ministret denuo et reincipiat ab Hanc igitur *premissa tamen confessione.*

Si post transubstantiationem effusa fuerit pars sanguinis : nihilominus celebrans officium prosequatur . Si totum quod nihil omnino remanserit : quod est valde difficile ponat super propitiatorium et ministret denuo panem et vinum et aquam : et reincipiat ab Hanc igitur . *Confessione premissa : et sumatur prima hostia a ministro vel ab infirmo : vel ab alio ad hoc parato.*

[1] read : *communionem.*

Si sanguis in calice congeletur debet tamdiu exhalare desuper : donec dissoluatur : vel prunas reuerenter apponere : aut etiam si aliter non valeret solidum transglutire.

[*Colophon*]

Missale secundum consuetudinem sancte ecclesie romane : singulari cura ac diligentia emendatum : sumptibus et iussu famosissimi Nicholai de Franchfordia : arte itemque et industria probatissimi viri iohannis Herczog de Landoia . Impressum Venetijs : explicitum est : anno virginalis partus post millesimum quaterque centesimum nonagesimo tertio . Kalendas Iulias

ORDO MISSAE
IOANNIS BURCKARDI.

/ORDO MISSE.[1] [fo. i.

/Reuerendissimo in christo patri et domino : domino [fo. ii. B[ernardo] . miseratione diuina sacrosancte Romane Ecclesie tituli sancte Crucis in Ierusalem : presbitero Cardinali Saguntino Presidio suo.

Iohannes Burckardus Argentinensis decretorum Doctor et sedis Apostolice Protonotarius Magister Cerimoniarum Capelle Sanctissimi domini nostri pape se humiliter commendat.

Versatus ab adolescentia circa sacras Cerimonias Reuerendissime domine : cum viderim complures presbiteros in celebratione Missarum : multas abusiones : et diuersos ritus : et gestus inconuenientes frequenter imitari indignum existimaui : non esse a sancta Romana ecclesia : omnium ecclesiarum Matre et Magistra traditum sacerdotibus certum modum : qui in celebratione huiusmodi vniuersaliter obseruaretur. Collegi propterea alias in vnum et in publicum tradidi : ex diuersis decretis sanctorum patrum : que Summi Pontifices pro celebratione predicta

[1] *On the recto of this leaf is written the following note in a hand of the first half of the sixteenth century, the ink now much faded:*

[. . . . . xlviij. annos indulgenciarum *struck out*] Insuper [*interlined*] Et [omnibus *interlined over* omnes *which is struck through*] christi fidelibus vtriusque sexus qui causa devotionis ad eandem capellam cimiterium vel claustrum [vocatum pardoner chyrchyardes cotidie *written at top of page for insertion here*] devote visitauerint dicendum orationem dominicam et salutationem beate marie devote pro omnibus fidelibus defunctis. et pro animabus quarum corpora ibi requiescunt xlviij annos Indulgen*ciarum*. In omnibus festis duplicibus et principalibus et quadragesime et iiij^{or} temporibus duplicantur et remissio tercie partis pro [omnibus] plenarie concedimus.

At bottom of page is written:

Lumley.

On the verso of leaf 1, *which is blank, is written the following in the same hand:*

Sanctus gregorius papa misit karolo magno . vnum agnus dei cum versibus sequentibus continentibus aliquas uirtutes et proprietates dicti agnus dei . prout sepius compertum est ab illis qui sincera fide et bona devocione . et cum debita reverencia recipiunt dictum Agnus dei. ℣.

Balsamus et cira munda cum crismatis vnda
Conficiunt agnum quem do tibi munere magnum.
Fonte velut natum per mistica sanctificatum.
Peccatum frangit ut christi sanguis et angit
Portatus munde seruatque a fluctibus vnde,
Munera dat dignis virtutem destruit ignis
Pregnans saluatur sine ve partus liberatur
Fulgura desursum pellit procul omne malignum.
Morte repentina seruat sathaneque rvina
Si quis honorat eum retinebit ab hoste tropheum.
Parsque minor tantum quantum valet integra tota
Agne dei miserere mei qui crimina tollis.

instituerunt. Et cum nuper collecta huiusmodi reuiderem comperi plura esse omissa quam tradita. Addidi igitur que occurrebant: et prout potui compleui opus: quod offero correctioni Reuerendissime. d[ominationis]. v[estre]. que est sacrorum expertissima: et omnium dubiorum circa diuina verus resolutor: cui supplico: dignetur ex eo euellere et reformare prout viderit oportunum: vt ex eius correctione auctoritatem recipiat: et omnibus vtile fiat.

/Responsio Reuerendissimi domini Cardinalis sancte Crucis. [fo. ii.*b*.

Reuerende pater: vidimus ordinarium misse quod non sine labore et magno fructu ex antiquis et modernis compilastis: et quantum in presentia nobis occurrit: nihil in se habet diminuti aut superflui: habemus itaque vobis ingentes gratias: quod consuetudinem Ro[mane]. ecclesie in celebratione maximi sacramenti presbyteros nostros plene docuistis: et certe oportuit eius rei vnicum ordinem tradi: vt videlicet sacramentum vnionis ecclesie: sacerdotes omnes vniformiter administrent. Bene valete.

¶ Dilecto filio Iohanni de Besicken impressori librorum Romanam Curiam sequenti.

Alexander papa .vj.

Dilecte fili Salutem et apostolicam benedictionem. Cum dilectus filius Magister Iohannes Burckardus Notarius noster Magister Ceremoniarum Capelle nostre ordinem celebrandi missam : secundum institutionem Romane ecclesie : nuper in melius reducere curauerit : quem per dilectum filium nostrum Bernardum tituli sancte Crucis in Ierusalem presbyterum Cardinalem reuideri fecimus diligenter : qui reductionem ipsam laudauit : tuque ordinem huiusmodi pro communi sacerdotum vtilitate : tua impensa proponas imprimere. Nos ne per pergraues impensas quas te circa impressionem huiusmodi subire oportet detrimentum patiaris paterna tibi charitate prouidere volentes / Uniuersis et singulis alijs librorum impres- [fo. iii. soribus et artem ipsam exercentibus in terris ecclesie predicte subiectis pro tempore degentibus sub excommunicationis : ac confiscationis : librorum impressorum penis : districtius inhibemus : ne per spacium Trium Annorum proxime futurorum opus huiusmodi pro eorum voluntate : aut ad instantiam quarumcumque personarum : cuiuscumque dignitatis : status : gradus : ordinis : nobilitatis : preeminentie : vel conditionis fuerint : quouis quesito colore imprimere : aut imprimi facere quoquo modo presumant : Uenerabili fratri Petro Episcopo Cesenatensi et pro tempore existenti Curie causarum Camere apostolice generali Auditori mandantes : vt per se vel alium seu alios faciant auctoritate nostra Inhibitionem nostram huiusmodi inuiolabiliter obseruari. Contradictores per censuram ecclesiasticam : ac alia Iuris oportuna remedia appellatione postposita compescendo. Non obstantibus Constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrarijs quibuscumque. Datum Rome apud Sanctum Petrum Sub Annulo piscatoris. die x Aprilis. M.ccccc.ij. Pontificatus nostri Anno Decimo.

Hadrianus.

/Rubrice huius operis. [fo. iii.*b*.

Que hore canonice dici debeant ante celebrationem Misse.
fol. iiij. [p. 126.]
Quibus hora et loco et quot presentibus debet Missa celebrari.
fol. eodem. [p. 126.]
De iunctione manuum ante pectus qualiter fieri debeat.
fol. viij. [p. 130.]
Qualiter Minister debet dare aquam manibus celebrantis : et ampullas vini et aque ministrare eidem. fol. eodem [p. 130.]
Quomodo et qualiter celebrans manu dextra populo vel rei : aut sibiipsi benedicit : et interim sinistram tenet. fol. x. [p. 133.]
Quando interessentes Misse debent genua flectere et quando stare vel sedere. fol. eodem. [p. 134.]
Que dici debeant in missa per celebrantem intelligibili voce.
fol. xiii. [p. 137.]
Quomodo debeat fieri inclinatio capitis ante altare.
fol. eodem [p. 138.]
De osculo altaris quomodo debeat fieri. fol. eodem. [p. 138.]
Qualiter liber Missalis ponitur super altare vsque ad Euangelium.
fol. eodem. [p. 138.]
Qualiter pro Euangelio et vsque ad Communionem.
fol. xix. [p. 146.]
Qualiter ad Communionem et vsque ad finem Misse.
fol. xxxiii [p. 164.]
Quando dicitur Gloria in excelsis Deo. fol. xv. [p. 140.]
Qualiter celebrans se sustinet cum genuflectit
fol. eodem. [p. 140.]
/Qualiter extensio manuum ante pectus fieri debeat. [fo. iiii.
fol. eodem [p. 140.]
Quando Oremus et omnes orationes et postcommuniones cum suis conclusionibus vsque ad earum finem dicuntur ante librum. fol. xvi. [p. 141.]
Quando ad nomina Ihesus et maria caput inclinatur.
fol. eodem. [p. 141.]
Si altare est versum populo : celebrans se non vertit cum populum alloquitur vel ei benedicit. fol. eodem. [p. 142.]
Quando celebrans ad Orate fratres : et populi benedictionem dumtaxat circulum perficit. fol. eodem. [p. 142.]
Quot : et quo ordine dicuntur orationes siue collecte.
fol. eodem. [p. 142.]
Quando Alleluia non dicitur : et quomodo dicitur in Missa.
fol. xix. [p. 145.]

De deosculatione textus Euangelii. fol. xx. [p. 147.]
Quando C r e d o est dicendum. fol. xxi. [p. 148.]
Quomodo dicuntur ea que dicenda sunt in medio Altaris. fol. xxii. [p. 149.]
Quot et quo ordine debent dici secrete : et postcommuniones. fol. xxiiii. [p. 152.]
Que ommittuntur in Missis defunctorum : ex his que dicuntur in alijs Missis. fol. xxxix. [p. 172.]
De celebratione Duarum vel Trium Missarum eadem die. fol. eodem [p. 172.]
De Missa Sicca. fol. xl. [p. 172.]
De eadem in mari et fluminibus dici solita. fol. eodem. [p. 173.]
De eadem coram infirmo : vel alia persona dicenda. fol. xli. [p. 174.]

/*Ordo*[1] *seruandus per Sacerdotem in celebratione Misse* [fo. iiii.*b.* *sine cantu et sine ministris secundum ritum sancte Romane ecclesie : et dici debent ex libro expedite : non tamen nimis festinanter: et fieri omnia vt iacent nihil obmisso : addito : aut in eis mutato : vel de ipsis minuto : et ordinem huiusmodi obseruant etiam summus Pontifex et domini Cardinales Patriarche : Archiepiscopi: et Episcopi : quando non celebrant pontificaliter sed in priuato. Cum autem in pontificalibus celebrant : obseruant Cerimonias in pontificali et Cerimoniali positas.*

Quibus hora et loco et quot presentibus debet Missa celebrari.

Missa debet dici ab aurora vsque ad horam Nonam in loco et altari ab Episcopo consecratis : potest tamen de licentia Episcopi ordinarij : aut superioris sui dici etiam in loco non consecrato : alias tamen congruo et honesto et super Altari portatili consecrato : et duobus presentibus : si est publica : vel si priuata vno presente qui respondeat in persona totius populi quam soli sacerdoti rite ordinato et indumentis debitis parato detecto capite dicere licet et debet seruari ordinarium misse tam in dicendis quam etiam in actibus.[1]

Que hore canonice dici debeant ante celebrationem Misse.

[2]*Sacerdos igitur missam celebraturus : in primis ad minus matutinas : et primam horas canonicas dicat deuote : nisi statuto vel consuetudine ecclesie aut alias habeat infra: vel inmediate post matutinas ante horam primatum*† *celebrare : quo casu poterit antequam primam dicat id peragere : et si in peccato mortali constitutum se cognouerit : ante omnia coram alio sacerdote : absoluendi eum iurisdictionem seu /potestatem habente :* [fo. v. *genuflexus capite discooperto confiteatur eidem : cooperto capite : in conuenienti loco sedenti : omnia peccata sua : et ab eodem absolutionem et penitentiam salutarem : pro commissis criminibus recipiat . Deinde si voluerit poterit pro deuotione orationem sequentem ante altare : vel alio conuenienti loco genuflexus dicere.*[2]

[1]—[1] The recension of V. begins with this paragraph :

¶ *Ordo seruandus per sacerdotem in celebratione misse sine cantu et sine ministris secundum ritum sancte Romane ecclesie : per Re[uerendum]. pa[trem]. dominum Iohannem Burckardum Argentinensem Se[dis]. ap[ostolice]. prothonotarium Prepositum ecclesie sancti Florentij Hasalacensis Argentinensis diocesis Capelle Sanctissimi domini nostri Pape Magistrum cerimoniarum : pro instructione sacerdotum nouiter ordinatorum compilatus . Non rethorico : sed vulgari quodam dicendi sermone : communibus magis intelligibili.* V.

[2]—[2] *SAcerdos missam celebraturus in primis matutinas et primas horas canonicas ad minus dicat deuote . Et si in peccato mortali constitutum se cognouerit : ante omnia confiteatur alij sacerdoti omnia peccata sua : ab eo absolutionem et penitentiam pro commissis criminibus recipiat . Et in celebratione misse non sit prolixus : aut tediosus : neque festinus : sed moderatus et deuotus . Et si sacerdos voluerit : poterit pro maiori deuotione orationem sequentem genuflexus ante altare : aut alio conuenienti loco dicere.* V.

Oratio.

Summe sacerdos et vere pontifex qui te obtulisti deo patri hostiam viuam. puram. et inmaculatam in ara crucis pro nobis miseris peccatoribus: quique dedisti nobis carnem tuam ad manducandum: et sanguinem tuum ad bibendum: et posuisti misterium illud in virtute spiritus sancti dicens. Hoc quotienscumque feceritis in mei memoriam facietis. rogo te per sanguinem tuum preciosum magnum salutis nostre precium: rogo te per hanc miram et inenarrabilem charitatem qua nos miseros et indignos sic amare dignatus es: vt lauares nos a peccatis nostris in sanguine tuo. doce me indignum seruum tuum: quem inter cetera dona tua etiam ad officium sacerdotale vocare dignatus es: nullis meis meritis: sed sola misericordie tue dignatione: doce me queso per spiritum sanctum tuum tantum tractare misterium ea reuerentia et honore: ea deuotione et timore quibus oportet et decet: fac me queso per gratiam tuam semper illud de tanto misterio credere et intelligere: sentire et firmiter tenere: dicere et cogitare: quod tibi placet et expedit anime mee. Intret spiritus tuus bonus in cor meum: qui sonet ibi /sine sono: et sine strepitu verborum loquatur veritatem [fo. v.*b.* tantorum misteriorum profunda sunt quippe nimis: et sacro tecta velamine. Propter magnam clementiam tuam concede mihi missarum solemnia puro corde et munda mente celebrare. Libera cor meum ab inmundis et nephandis: vanis: et noxijs cogitationibus. Muni me queso beatorum angelorum pia et fida tutela atque fortissima custodia: vt hostes omnium bonorum confusi discedant per virtutem tanti misterij: et per manum sancti angeli tui repelle a me et a cunctis seruis tuis spurcissimum et nephandissimum spiritum inanis glorie: iracundie: fornicationis: superbie: et cenodoxe: inuidie: auaritie: blasphemie: et inmunditie: dubietatis: et diffidentie: vt tantum sacrificium cum omni puritate valeam tibi offerre. Confundantur qui me persequuntur. Pereant illi qui perdere cuncta bona festinant.

Rex virtutum deus amator castitatis et integritatis celesti rore benedictionis tue extingue in corpore meo totum fomitem ardentis libidinis: vt maneat in me tenor totius castitatis et integritatis anime et corporis. Mortifica in membris meis carnis stimulos: omnesque libidinosas commotiones: et da mihi veram et perpetuam castitatis sanctimoniam: cum ceteris donis tuis que tibi placent in veritate: vt sacrificium laudis tue casto corpore: et mundo corde valeam tibi offerre. Quanta enim cordis contritione et lacrimarum fonte: quanta reuerentia: timore: et tremore quanta cordis[1] castitate: et anime puritate: /illud diuinum [fo. vi.

[1] corporis: V.

et celeste sacrificium est celebrandum domine : vbi caro tua in veritate sumitur : et sanguis tuus in veritate bibitur : vbi yma summis iungitur : vbi adest sanctorum angelorum presentia : vbi tu es sacerdos et sacrificium mirabiliter et ineffabiliter :

quis digne hoc celebrare potest : nisi tu omnipotens deus offerentem feceris dignum. Scio vere domine : et scio ac id ipsum bonitati tue confiteor : quod non sum dignus accedere ad tantum misterium : propter nimia peccata mea : et infinitas negligentias meas : Sed scio veraciter : et credo ex toto corde : et ore confiteor : quia tu me potes facere dignum : qui solus potes facere mundum de inmundo conceptum semine : et de peccatoribus iustos facis et sanctos Per hanc omnipotentiam tuam te rogo : concede mihi peccatori hoc celeste sacrificium celebrare cum timore et tremore : cum cordis puritate : et lacrimarum fonte cum leticia spirituali. et celesti gaudio. Sentiat mens mea domine dulcedinem beatissime presentie tue : et excubias sanctorum angelorum tuorum in circuitu meo.

Ego enim memor venerande passionis tue accedo ad altare tuum licet peccator : vt offeram tibi de tuis donis sacrificium quod tu instituisti : et offerri tue maiestati precepisti in commemorationem tuam pro salute nostra. Suscipe ergo illud queso summe pastor pro ecclesia tua sancta : pro populo tuo quem acquisiuisti sanguine tuo. Et quoniam me peccatorem inter te et eundem populum /tuum medium esse voluisti : licet [fo. vi.*b.* in me boni operis testimonium non agnoscas : officium saltem dispensationis mihi credite non recuses : ne per me indignum famulum tuum eorum salutis pereat precium : pro quibus victima factus : dignatus es esse redemptio salutaris. Profero ergo domine si digneris propitius intueri : tribulationes plebium : pericula populorum : captiuorum gemitus : miserias orphanorum. necessitates peregrinorum : inopiam debilium : desperationes languentium defectus senum : suspiria iuuenum : vota virginum lamenta viduarum :

tu enim misereris omnium domine : et nihil odisti eorum que fecisti. Memorare que sit nostra substantia : quia tu pater noster es : tu deus noster es : ne irascaris : neque multitudinem viscerum tuorum misericordie tue : super nos contineas. Non in iustificationibus prosternimus preces ante faciem tuam : sed in miserationibus tuis multis. Aufer a nobis iniquitates nostras : et ignem sancti spiritus in nobis clementer accende. Aufer a nobis cor lapideum de carne nostra : et da nobis cor carneum : quod te timeat : te amet : te diligat : in te delectetur : te perfruatur : te sequatur. Oramus domine clementiam tuam : vt sereno vultu familiam tuam : sacri tui nominis officia prestulantem aspicere digneris : et vt nullius sit irritum votum : nullius vacua postu-

latio : tu nobis preces suggere : quas ipse audire propitius et exaudire delecteris.

Rogamus te etiam pater sancte : et pro omnium fidelium animabus defunctorum vt sit illis salus [1]eterna : perpetua[1] sanitas : gaudium et refrigerium sempiternum : hoc magnum puritatis /sacramentum : Deus meus sit illis hodie magnum et [fo. vii. plenum conuiuium de te pane viuo qui de celo descendisti : et das vitam mundo : de carne tua sancta et benedicta : agni videlicet : qui tollit peccata mundi : que de sancto et glorioso vtero beate virginis Marie est assumpta et de spiritu sancto concepta : de illo precioso sanguine tuo qui pietatis fonte per lanceam militis ex tuo sanctissimo latere feliciter emanauit : vt inde sanati : refrigerati : refecti et consolati exultent in laude et gloria tua. Peto clementiam tuam piissime redemptor : vt descendat super hunc panem : et calicem istum plenitudo diuinitatis tue. descendat etiam domine illa sancti spiritus tui inuisibilis forma[2] : et incomprehensibilis maiestas sicut quondam in hostijs patrum descendebat : que et oblationes nostras corpus et sanguinem tuum efficiat et me indignum sacerdotem tuum doceat tantum tractare misterium cum cordis puritate : et lacrimarum fonte : cum reuerentia et tremore : ita vt placide et benigne suscipias sacrificium laudis de manibus meis : ad salutem omnium tam viuorum quam fidelium defunctorum.

Rogo te domine per ipsum sacrosanctum misterium corporis et sanguinis tui : quo quotidie in ecclesia tua pascimur et potamur : abluimur et sanctificamur : atque vnius tue summe diuinitatis participes efficimur : vt mihi concedas virtutes tuas sanctas : quibus repletus bona conscientia : ad altare tuum accedam : ita vt hec sacramenta celestia efficiantur mihi salus et vita. Tu enim dixisti ore tuo sancto et benedicto : panis quem ego dabo caro mea est /pro mundi vita : qui manducat me viuet [fo. vii.*b*. propter me ipse manet in me : et ego in eo. Ego sum panis viuus qui de celo descendi : si quis manducauerit ex hoc pane : viuet in eternum. Panis dulcissime sana palatum cordis mei : vt sentiam suauitatem amoris tui. Sana me domine ab omni languore : vt nullam preter te sentiam dulcedinem : nullum preter te queram amorem : nullam preter te amem pulcritudinem. Panis candidissime : habens omne delectamentum : et omnem saporem suauitatis : qui nos de te semper reficis : et in te nunquam deficis : comedat te cor meum et dulcedine saporis tui repleantur viscera anime mee. Manducat te angelus pleno ore : manducat te peregrinus homo pro modulo suo : ne deficere possit in via : tali recreatus : viatico. Panis sancte : panis viue : panis pulcherrime : panis munde : qui descendisti de celo : et

[1]—[1] *om.* V. [2] *om.* V.

das vitam mundo : veni in cor meum : et munda me ab omni inquinamento carnis et spiritus. Intra in animam meam : sana et sanctifica me interius et exterius. Esto tutamen et perpetua[1] salus et protectio corporis et anime mee. Repelle a me insidiantes mihi hostes. Recedant procul a potentia presentie tue : vt tua protectione foris et intus munitus : recto tramite ad regnum tuum perueniam : vbi non misteriis sicut in hoc tempore agitur : sed facie ad faciem te videam. Amen.

[2]*Oratione huiusmodi completa vel etiam obmissa : si eam dicere non sit dispositus Sacerdos induitur paramentis sacerdotalibus in sacristia vel ante altare vbi est celebraturus : aut alio loco /ad hoc ordinato. si huiusmodi paramenta est recepturus in* [fo. viii. *sacristia : vel alio loco adhoc ordinato. lauat manus in loco deputato : et alia facit vt infra dicetur. Si autem eisdem paramentis indui velit ante altare in quo est celebraturus antequam ascendat ad ipsum altare genuflectit in eius infimo gradu :*

De iunctione manuum ante pectus.

et detecto capite iunctis manibus ante pectus : extensis et iunctis digitis : ita quod summitas digitorum humeros non transcendat : posito pollice dextro super sinistram in modum crucis : quod in omni iunctione manuum ante pectus obseruatur. vel si paramenta ipsa accepit in sacristia : vel alibi : antequam ascendit ad altare genuflexus coram eo vt prefertur secrete dicit.

Introibo in domum tuam : in holocaustis reddam tibi vota mea : que distinxerunt labia mea.

Surgit : ascendit ad altare : accipit Missale : perquirit et perlegit Missam : et ad commemorationem et alia que est dicturus ordinat signa : ne in missa sit audientibus tediosus : prouidet sibi de ministro qui ei in receptione paramentorum sacerdotalium et Missa seruiat : ac vbi opus erit respondeat : nisi prius talem habeat : vel sit in ecclesia ad hoc aliquis specialiter deputatus vel ordinatus.

Qualiter minister debet dare aquam manibus celebrantis et ampullas vini et aque ministrare.

lauat manus ministro detecto capite : ampullam aque dextra manu tenente : et aquam fundente : et sinistra peluim submittente : quod si non est peluis apponit sinistram manum pedi ampulle : quam dextra retinet : vt ambabus nudis manibus seruiat : quod etiam in alia lotione obseruat. Similiter cum sumpto per celebrantem /sacramento eidem pro purificatione et ablu- [fo. viii.*b.* *tione vinum fundit in calicem ambabus nudis manibus detecto*

[1] continua : V.

[2] -[2] *Oratione huiusmodi sancti ambrosij completa : sacerdos lauet manus dicens :* Lauabo inter innocentes manus meas : et circumdabo altare tuum domine : vt audiam vocem laudis tue : et enarrem vniuersa mirabilia tua : amplius laua me domine ab iniustitia mea : et a peccato meo munda me.

capite: vt premittitur: id facit: lotis manibus sacerdos abstergit eas mappula ad hoc ibi parata. antequam autem manus lauet: vel cum eas lauat dicit secrete.

Da domine virtutem manibus meis ad abstergendum omnem maculam inmundam: vt sine pollutione mentis et corporis valeam tibi seruire. Amen.[2]

[3]*deinde supra vestes communes siue quottidianas quibus communiter vtitur: quarum exterior debet saltem talum siue collum pedis attingere: et super Rochetum si est prelatus secularis: vel super Superpellicium: si est religiosus qui Rocheto non vtatur: aut alius sacerdos et Superpellicium commode possit haberi. Alioquin etiam sine Superpellicio calciatus pedibus: paramentis sacerdotalibus se induit: dicens: ad singula singulas orationes sequentes antequam paramenta ipsa accipiat. In primis accipit circa extremitates et cordulas hinc et inde Amictum quem in medio deosculatur et ponit super caput: et mox declinat ad collum: et circum circa vestium collaria tegit: ducit cordulam a sinistro latere pendentem sub brachium dextrum: et aliam a dextro latere pendentem sub brachium sinistrum per dorsum circumducens ad ventrem reducit et ligat prius dicens*

Impone domine capiti meo galeam salutis ad expugnandos diabolicos incursus. Amen.[3]

[4]*Tum alba induitur manicam dextram brachio dextro: deinde sinistram brachio sinistro imponens: ac alias | ipsam albam* [fo. ix. *corpori adaptans prius dicens.*

Dealba me domine et munda cor meum vt in sanguine agni dealbatus gaudijs perfruar sempiternis. Amen.[4]

Oratio.

LArgire sensibus meis omnipotens pater: vt sicut hic exterius abluuntur inquinamenta manuum mearum: sic a te mundentur interius pollutiones mentium: et crescat in me augmentum sanctarum virtutum. Per dominum.

¶ *Dum manus tergit dicat:*

Da domine virtutem manibus meis ad abstergendam omne maculam immundam: vt sine pollutione mentis et corporis valeam tibi servire. Per christum

Alia oratio

EXue me domine veterem hominem cum actibus meis: et indue me nouum hominem qui secundum deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis. V.

[2—2] *Postea paramentis sacerdotalibus se induit dicens ad singula singulas orationes sequentes. Antequam paramenta accipiat: in primis accipit amictum: quem deosculatur et ponit supra caput: et mox declinat ad collum et circum circa vestium collaria tegit: ducit chordulam a sinistro latere pendentem sub brachium dextrum: et aliam a dextro latere pendentem sub brachium sinistrum per dorsum circumducens: ad ventrem reducit et ligat: Et dicat*

POne domine galeam salutis in capite meo ad expugnandas diabolicas fraudes. Per iesum christum filium. V.

[4—4] *Tum alba induitur dicens:*

DEalba me domine: et a delicto meo munda me: vt cum his qui stolas suas dealbauerunt in sanguine agni: gaudijs perfruar sempiternis. V.

[1]*Eleuat ante et a lateribus hinc et inde albam : ac cingulo sibi per ministrum a tergo porrecto se cingit dicens.*

Precinge me domine cingulo puritatis . et extingue in lumbis meis humorem libidinis : vt maneat in me virtus continentie et castitatis. Amen.[1]

[2]*Minister eleuat albam supra cingulum circum circa vt honeste dependeat : tegat vestes : et eius fimbrias diligenter aptat vt ad latitudinem vnius digiti vel circa : supra terram equaliter fluant : Sacerdos accipit manipulum in brachium sinistrum dicens.*

Merear domine portare manipulum fletus et doloris : vt cum exultatione recipiam mercedem laboris.[2] Amen.

[3]*Stolam ambabus manibus accipit : deosculatur eam in medio : imponit medium eius collo : et transuersando eam ante pectus in modum crucis ducit partem a sinistro humero pendentem ad dexteram : et partem a dextro humero pendentem ad sinistram : sicque vtranque partem stole extremitatibus cinguli hinc et inde ipsi cingulo coniungit dicens.*[3]

Redde mihi domine obsecro stolam inmortalitatis quam perdidi in preuaricatione primi parentis et quamuis[4] indignus accedo ad tuum sacrum misterium merear tamen gaudium sempiternum. Amen.

Induitur casula dicens.[4]

/Domine qui dixisti : iugum meum suaue est : et onus [fo. ix.*b.* meum leue : [5]fac vt illud portare sic valeam : quod consequar tuam gratiam . Amen.[5]

Suprascripte orationes non ex precepto sed ex deuotione dicuntur : poterit etiam sacerdos his orationibus demissis dum se parat dicere psalmum M i s e r e r e m e i d e u s : vsque ad finem : cum Gloria patri : [6]*aut alium psalmum vel orationem conuenientem : Sic omnibus paramentis indutus sacerdos : si illis in sacristia vel*

[1—1] ¶ *Deinde cingens se cingulo . et dicat :*
PRecinge me domine cingulo fidei : et virtute castitatis lumbos meos : et extingue in eis humorem libidinis : vt iugiter maneat in eis tenor totius castitatis. V.

[2—2] ¶ *Tum accipiens manipulum in brachio sinistro et dicat orationem istam :*
MErear domine manipulum portare mente flebili : vt cum exultatione cum iustis portionem accipiam. V.

[3—3] ¶ *Deinde stolam accipiens : eam deosculatur : et transuersando ante pectus in modum crucis ducit partem a sinistro humero pendentem ad dexteram : et partem a dextro humero pendentem ad sinistram : sicque vtramque partem stole extremitatibus cinguli hinc exinde ipsi cingulo coniungit dicens.* V.

[4—4] indignus accedere presumo ad tuum sacrum mysterium cum hoc ornamento presta : vt cum eodem letari merear imperpetuum.

¶ *Tum induitur casula dicens.* V.

[5—5] presta queso : vt sic illud portare valeam imperpetuum : quatenus possim consequi tuam gratiam : V.

[6—6] *Sic omnibus paramentis indutis sacerdos : accedit ad altare explicat corporalia : et calicem iuxta illa collocat cum patena . Tum stans ante infimum gradum altaris iunctis manibus detecto et inclinato capite producens coram se a fronte ad pectus signum crucis : dicit :* V.

alio loco ab altari : in quo est celebraturus : distanti indutus est : accipit manu sinistra calicem cum patena simul ligata : et desuper ponit bursam cum corporali : et palla : que debent esse de puro panno lineo : non de panno intincto aut de serico : et bursam ipsam ne cadat manu dextra retinens : cooperto capite accedit ad altare. Ministro cum missali : cussino : ampullis vini et aque : hostiaria cum hostijs : candelis et intorticio mortuis : seu non ardentibus ipsum precedente : vbi ante infimum gradum stans sacerdos caput altari seu ymagini crucifixi desuper posite profunde inclinans : debitam ei reuerentiam facit : tum ascendit ad medium altaris · vel si paramenta ante altare huiusmodi accepit : ibidem explicat corporale et calicem de suo sacculo siue lintheo soluit : exponit et iuxta corporale collocat cum patena versus cornu Epistole : ac hostiam super patenam ponit : et palla cooperit : si est consecraturus vnam vel plures hostias pro communione vnius vel plurium illa die dispensandas aut pro alijs /diebus reseruandas ponit etiam illam vel illas super [fo. x. *patenam sub hostia pro se parata : si ille commode super patenam stare possunt : alioquin locat eas super corporale ad dextram prope vbi post offertorium calix erit locandus : hoc est ad sinistram sui celebrantis : aut in aliquo calice vel vase mundo consecrato ponit eas retro locum vbi calix misse erit locandus et alia patena cooperit : conspicit tobaleas siue mappas super altare positas : que debent esse tres an sint omnes : et si qua desit facit eam apportari : et super altare extendi : interim minister accendit candelas : et apponit candelabris hinc et inde super altare positis. Si altare non est consecratum habere debet altare portatile desuper in medio positum : aduertat sacerdos an lapis in ipso altari portatili consecratus : sit longitudinis vnius palmi : et latitudinis ad minus medij palmi vel circa : hoc est tante quantitatis : quod possit commode desuper poni calix et hostia : distantia competenti : quod si lapis ipse illius quantitatis non est : nullatenus celebret super eo.*

Tum descendit ante infimum gradum altaris iunctis manibus ante pectus detecto capite : et si est celebraturus coram summo pontifice : aut Cardinale. vel Patriarcha : Archiepiscopo vel Episcopo : in eorum residentijs vel loco iurisdictionis eorum : facit prius ei coram quo ex predictis est celebraturus reuerentiam conuenientem : et mox ad altare se conuertit : aut si non est coram aliquo premissorum celebraturus quam primum /ad [fo. x.*b. infimum gradum descendit de altari : conuertit se ad ipsum altare : vbi eodem modo stans :*

producens manu dextra a fronte ad pectus signum crucis : sinistram ponit infra pectus in alijs benedictionibus cum est in altari : ponit eam super altare : vel si et

Quomodo et quali- *quando manica albe eum impedit retinet ipsa*

ter celebrans manu dextra populo vel rei aut sibiipsi benedicit et interim sinistram tenet.

manu sinistra manicam huiusmodi brachij dextri. Cum sibiipsi benedicit: vertit ad se palmam manus dextre: et omnibus illius digitis iunctis et extensis a fronte quam tangit ad pectus: ac ab humero sinistro ad humerum dextrum signum crucis format. Si vero alijs vel rem benedicit paruum digitum vertit ei cui benedicit: ac benedicendo totam manum dextram extendit: omnibus illius digitis pariter iunctis: et extensis: quod in omni benedictione obseruatur

dicit intelligibili voce.[6] In nomine patris et filij et spiritus sancti. Amen.

[1]*Iungit manus ante pectus dicens simili voce* ℣. Introibo ad altare dei.

Minister ad eius sinistram aliquantulum tamen retro genuflexus respondet Ad deum qui letificat iuuentutem meam.

Quando interessentes misse debent genua flectere et quando stare vel sedere.

Interessentes quoque misse huiusmodi que legitur genuflectere debet a principio vsque ad benedictionem post eius finem per celebrantem datam: excepto cum Euangelium legitur: ad quod stare debent attenti. In missa vero que cantatur si est de dominica vel de festo: aut de feria inter pasca et festum sancte Trinitatis: genua flectunt ad confessionem: qua finita stant /vsque ad [fo. xi. *adorationem sacramenti: cum celebrans illud ostendit populo adorandum: qua adoratione facta surgunt stantes vsque finem misse. Si autem missa ipsa cantatur pro defunctis: vel de feria extra tempus pascale predictum: genuflectunt vsque ad finem confessionis, et ad orationes ante Epistolam et in .xl. ad vltimum versum Tractus. Domine non secundum peccata nostra etc. et a dicto per celebrantem: Sanctus etc. quousque missa compleatur ad omnes alias partes eiusdem misse stare debent nisi esset locus conueniens sedendi: et tunc possent sedere in missa que cantatur a dicto Kyrie eleison etc. per celebrantem vsque ad Gloria in excelsis deo. et ab illo per eundem dicto vsque ad Dominus vobiscum, ante orationes: et ad Epistolam et quousque dicatur. Dominus vobiscum pro Euangelio: a dicto Credo in vnum deum per celebrantem quousque dicat Dominus vobiscum: ante Offertorium: et a dicto per eundem offertorio quousque incipiat prephationem: et a purificatione celebrantis quousque dicat: Dominus vobiscum ante postcom-*

[1]—[1] *Deinde iungit manus ante pectus dicens*
℣. Introibo ad altare dei
℟. Ad deum qui letificat iuuentutem meam

muniones. Ad verba autem: Et incarnatus est: vsque et homo factus est inclusiue in Credo in vnum deum: et in euangelio Io[annis]. Et verbum caro factum est: et in euangelio Matthei. quod in die Epiphanie domini habetur. Et procidentes adorauerunt eum in omni missa qua dicuntur genuflectitur: nec debea[n]t alia officia vel alias orationes dicere: etiam si celebrantem vel latinum non intelligant: sed deuote attendere celebrantem et intentionem suam dirigere ad ea que dicit et facit celebrans et in animo simul cum eo /offerre: supplicare: et orare que ipse celebrans offert [fo. xi.*b*. *supplicat et orat: excepto tempore adorationis sacramenti et infra canonem dum celebrans secrete orat pro tempore: licet specialiter orare et se et quos quis voluerit deo commendare.*

celebrans prosequitur.[1]

Iudica me deus et discerne causam meam de gente non sancta: ab homine iniquo et doloso erue me.

[2]*Minister et interessentes dicunt singulos alios siue secundarios versus: et ad alia vt infra ponitur respondent.*[2]

Quia tu es deus fortitudo mea: quare me repulisti: et quare tristis incedo dum affligit me inimicus.

Emitte lucem tuam et veritatem tuam ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum: et in tabernacula tua.

Et introibo ad altare dei: ad deum qui letificat iuuentutem meam.

Confiteor tibi in cythara deus deus meus: quare tristis es anima mea: et quare conturbas me.

Spera in deo quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei et deus meus.

[3]*Celebrans inclinat caput deo dicens.*[3]

Gloria patri et filio et spiritui sancto.

Sicut erat in principio et nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

Introibo ad altare dei.

Ad deum qui letificat iuuentutem meam.

[3]*Celebrans manu dextra producit a fronte ad pectus signum crucis dicens*.[3] ℣.

/Adiutorium nostrum in nomine domini. [fo. xii.

℟. Qui fecit celum et terram.

[4]*Celebrans caput humiliter deo inclinat dicens.*[4]

[2]—[2] *omit.* V.

[3]—[3] *Tum producit a fronte ad pectus signum crucis dicens:* V.

[4]—[4] *omit.* V. In margin of V. opposite *confiteor* is: *capite inclinato.*

Confiteor deo omnipotenti : beate Marie semper virgini : beato Michaeli archangelo : beato Iohanni Baptiste : sanctis Apostolis Petro et Paulo : omnibus sanctis : et vobis fratres : quia peccaui nimis : cogitatione verbo et opere.

Manu dextera percutit pectus suum interim dicens.

mea culpa : mea culpa : mea maxima culpa. Ideo precor beatam Mariam semper virginem : beatum Michaelem archangelum : beatum Iohannem baptistam . sanctos Apostolos Petrum et Paulum : omnes sanctos : et vos fratres orare pro me ad dominum deum nostrum.

[1]*Si est coram summo pontifice : aut Cardinale : in ecclesia vel loco sui tituli seu Cardinalatus : aut legato sedis apostolice vel Patriarcha : Archiepiscopo seu Episcopo : in eorum prouincia : ciuitate vel diocesi constitutis : non alias : stat coram altare remotius : aliquantulum versus ad ipsum summum pontificem : Cardinalem legatum : Patriarcham : Archiepiscopum : vel Episcopum : et obmissa confessione prescripta dicit sequentem*

Confiteor deo omnipotenti : beate Marie semper virgini : beato Michaeli Archangelo : beato Iohanni baptiste : sanctis Apostolis Petro et Paulo omnibus sanctis : et vobis pater et fratres quia peccaui nimis cogitatione : verbo : et opere.

manu dextra |percutit pectus suum interim dicens. [fo. xii.*b*.

mea culpa mea culpa mea maxima culpa . Ideo precor beatam Mariam semper virginem : beatum michaelem archangelum : beatum Ioannem baptistam : sanctos apostolos Petrum et Paulum : omnes sanctos et vos pater et fratres orare pro me ad dominum deum nostrum.

Summus pontifex Cardinalis . legatus . patriarcha . archiepiscopus vel episcopus : ac minister et interessentes genuflexi dicunt.[1]

Misereatur tui omnipotens deus et dimissis[2] peccatis tuis : perducat te ad vitam eternam . ℟. Amen.

Subsequenter dicunt ijdem genuflexi celebrante[3] *se erigente.*

Confiteor deo omnipotenti : beate Marie semper virgini : beato Michaeli archangelo : beato Iohanni baptiste : sanctis apostolis Petro et Paulo omnibus sanctis : et tibi pater quia peccaui nimis : cogitatione : verbo et opere.

[4]*Manu dextra percutiunt pectus suum interim dicentes.*[4]

Mea culpa : mea culpa : mea maxima culpa . Ideo precor beatam Mariam semper virginem : beatum Michaelem archangelum : beatum Ioannem baptistam : sanctos apostolos Petrum et Paulum : omnes sanctos : et te pater orare pro me ad dominum deum nostrum.

[5]*Respondet celebrans.*[5] Misereatur vestri omnipotens deus :

[1—1] *Minister et astantes genuflexi dicunt :* V. [2] omnibus : *add.* V.
[3] *sacerdote :* V. [4—4] *om.* V. [5] *Quibus dictis respondet sacerdos :* V.

et dimissis[1] peccatis vestris perducat vos ad vitam eternam . ℟. Amen.

[2]*Celebrans producens manu dextra a fronte ad pectus signum crucis dicit.*[2]

Indulgentiam absolutionem et remissionem peccatorum nostrorum tribuat nobis omnipotens /et misericors [fo. xiii. dominus . ℟. Amen.

[3]*Celebrans stans capite inclinato dicit.*[3]

℣. Deus tu conuersus viuificabis nos.

℟. Et plebs tua letabitur in te.

Ostende nobis domine misericordiam tuam.

Et salutare tuum da nobis.

Domine exaudi orationem meam.

Et clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Oremus . [4]*Et dicit secrete celebrans.*[4]

Aufer a nobis quesumus domine cunctas iniquitates nostras: vt ad sancta sanctorum mereamur puris mentibus introire. per christum dominum nostrum. Amen.

Que dici debeant in missa per celebrantem intelligibili voce.

[5]*Predicta omnia celebranti ordinata : excepto . A u f e r u n o b i s etc. dicit debent per eum intelligibili voce : ita quod ab interessentibus misse intelligibiliter audiantur . Similiter , et introitus cum suo psalmo : et G l o r i a p a t r i . K y r i e e l e y s o n . G l o r i a i n e x c e l s i s d e o . e t c . D o m i n u s v o b i s c u m . O r e m u s . F l e c t a m u s g e n u a l e u a t e . orationes . prophetie . Epistola . Graduale cum suo versu . Tractus cum suis versibus . Euangelium . C r e d o . D o m i n u s v o b i s c u m . Offertorium . O r a t e f r a t r e s . P e r o m n i a s e c u l a s e c u l o r u m Prephatio S a n c t u s etc. N o b i s q u o q u e p e c c a t o r i b u s . P e r o m n i a s e c u l a s e c u l o r u m . p a x d o m i n i etc. A g n u s d e i etc. P a x t e c u m . D o m i n e n o n s u m d i g n u s . Communio . D o m i n u s v o b i s c u m . O r e m u s . Postcommuniones . H u m i l i a t e c a p i t a v e s t r a d e o . d o m i n u s v o b i s c u m . I t e m i s s a e s t . B e n e d i c a m u s /d o m i n o . R e q u i e s c a n t i n p a c e . B e n e d i c a t* [fo. xiii.*b. v o s . etc. omnia alia que in missa dicuntur : dici debent*

[1] omnibus : *add.* V.

[2—2] *Tum sacerdos producens signum crucis a fronte ad pectus seipsum signat dicens.* V.

[3—3] *Deinde dicit sacerdos stans capite inclinato :* V. Capite inclinato : *in m.*

[4—4] *om.* V.

[5—5] *Deinde sacerdos ascendit ad altare : coram eo stans capite inclinato et manibus iunctis sub silentio dicit :* V. Capite inclinato : *in m.*

secrete : ita quod a circumastantibus seu interessentibus misse non audiantur :

Quomodo fieri debeat inclinatio capitis ante altare.

dicto A u f e r a n o b i s etc. celebrans ascendit ad medium altaris : coram eo stans capite inclinato : manibus iunctis super altare positis : posito pollice dextro super sinistrum que ita super altare ponuntur : quod digiti parui dumtaxat frontem seu medium anterioris partis tabule seu mense altaris tangant : residuo manuum inter altare et se retento : quod semper obseruatur cum manus iuncte super altare ponuntur.

secrete dicit.[5]

Oramus te domine vt per merita sanctorum tuorum quorum reliquie hic sunt : et omnium sanctorum indulgere digneris omnia peccata mea . Amen.

De osculo altaris quomodo debeat fieri.

[1]*Osculatur altare in medio manibus extensis hinc et inde super ipsum altare positis : quod in omni deosculatione altaris ante consecrationem sacramenti obseruatur . Similiter et post consecrationem eiusdem : solo dempto quod pollices ab indicibus propterea tunc non disiunguntur*

accedit ad cornu sinistrum altaris videlicet Epistole : vbi stans versus ad altare : producens manu dextra a fronte ad pectus signum crucis : iunctis manibus supra librum positis :

Qualiter liber missalis ponitur super altare vsque ad Euangelium.

ex libro missali ibidem existente qui recte inter anteriorem et posteriorem partes altaris poni debet : dicit intelligibili voce Introitum misse diei conuenientem cum psalmo . et G l o r i a p a t r i : si est dicendum : deinde repetit Introitum . Si vero legit pro defunctis /vel alias . [fo. xiiii. *G l o r i a p a t r i non sit dicendum : post psalmum obmisso G l o r i a p a t r i : repetit Introitum*[1]*. Postea manibus ante pectus iunctis : accedit ad medium altaris : vbi stans versus ad illud : manibus vt supra iunctis dicit* [2]*voce simili.*[2]

Kyrieeleison . *Minister* . Kyrieeleison .
Kyrieeleison. *Minister* . Christeeleison .
Christeeleison . *Minister* . Christeeleison.
Kyrieeleison . *Minister* . Kyrieeleison .
Kyrieeleison.

[1]—[1] *Deinde osculatur altare in medio subsequenter accedit ad cornu sinistrum altaris videlicet . Epistole vbi stans versus ad altare producens ante se a fronte ad pectus signum crucis iunctis manibus supra librum positis ex libro missali ibidem existente dicit introitum misse diei conuenientem cum psalmo et* Gloria patri . *Deinde repetit introitum misse . Si vero pro defunctis legit post psalmum : siue versum obmisso* Gloria patri . *Repetit introitum.* V.

[2]—[2] *om.* V.

[1]*Si minister vel interessentes celebranti non respondeant: celebrans ipse solus omnia dicit: tum in eodem loco stans manibus iunctis ante pectus: voce predicta dicit: si sit dicendum.* Gloria in excelsis deo. *Quod dicendo continuo manus extendit: et iterum iungit ante pectus: et caput deo inclinat: quo ibidem per ipsum dicto: iunctis manibus vt prius: in eodem loco: ac eodem modo stans prosequitur.*[1]

et in in† terra pax hominibus bone voluntatis.

Laudamus te.

Benedicimus te.

Adoramus te.

Glorificamus te.

Gratias agimus tibi. *quod dicendo caput deo inclinat et prosequitur.*

propter magnam gloriam tuam.

Domine deus Rex celestis deus pater omnipotens.

/Domine fili vnigenite Iesu christe. *Deo caput* [fo. xiiii.*b*. *inclinando.*

Spiritus et alme orphanorum paraclite.

Domine deus Agnus dei filius patris.

Primogenitus Marie virginis matris.

Qui tollis peccata mundi miserere nobis.

Qui tollis peccata mundi suscipe deprecationem nostram. *quod dicens caput deo* [2]*inclinat.*

Ad Marie gloriam.

Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis.

Quoniam tu solus sanctus.

Mariam sanctificans.

Tu solus dominus.

Mariam gubernans.

Tu solus altissimus.

Mariam coronans.

Iesu Christe. *Caput deo inclinans.*

Cum sancto spiritu. [3]*Quod dicendo seipsum signat manu dextra signo crucis a fronte ad pectus interim perficiens.*[3]

in gloria dei patris. Amen.

Textus in rubro positus dicitur tantum in missis beate Marie virginis [4]*tam festiuis et eorum octauis: etiam si infra ipsam*

[1]—[1] *Sed si minister sacerdoti non respondeat sacerdos solus omnia dicit. Tum sacerdos in eodem loco stans: manibus ante pectus extensis: digitis tamen non disiunctis: dicit si sit dicendum:* Gloria in excelsis deo. *dicendo* deo *continuo manus iungit ante pectus et caput deo inclinat. Quo ibidem per ipsum dicto iunctis manibus vt prius in eodem loco stans dicit:* V.

in medio altaris *in m.*

[2] *aliquantulum: add.* V.

[3]—[3] *quod dicendo seipsum signo crucis a fronte ad pectus signans: interim perficit:* V.

[4]—[4] *om.* V.

octauam de dominica vel aliquo alio festo agatur : quam votiuis eiusdem ex consuetudine tantum : quia in quibusuis missis votiuis quocunque tempore regulariter non dicitur Gloria in excelsis deo : exceptis votiuis beate Marie virginis : et angelorum pro eo quod angeli /hunc hymnum primitus [fo. xv. *decantarunt.*

Quando dicitur et quando non dicitur Gloria in excelsis deo

Si infra hebdomadam in aduentu dicitur officium misse dominice non dicitur in ea Gloria in excelsis deo : nec in missis defunctorum quocunque tempore : nec in missis de tempore a dominica .lxx. inclusiue vsque ad diem Iouis sancte† exclusiue . Dicitur autem quando extra aduentum infra hebdomadam missa huiusmodi officii celebratur . Dicitur etiam Gloria in excelsis deo in missis officij singulorum dierum in quo dictum est in matutinis Te deum laudamus : et non alias : nisi die Iouis sancta que Cena domini appellatur : et Sabbato sancto In quibus etiam Gloria huiusmodi in missa dicitur : licet Te deum in matutinis non habeatur : et secunda et tertia et quarta ferijs que Rogationum seu letaniarum minorum nuncupantur ante festum Ascensionis domini Gloria in excelsis deo in missis dierum earundem non dicitur : licet in matutinis Te deum laudamus habeatur : dicitur autem in missa eisdem diebus si de festo missa celebratur.[1]

[1]*Quo ibidem per ipsum completo : vel si non sit dicendum illo obmisso : si legenda est prophetia : dicto Kyrie eleison : celebrans reuertitur ad cornu Epistole : vbi stans ante librum extendit et iungit manus ante pectus dicens eadem voce .* Oremus.

Tunc iunctis manibus subiungit simili voce . Flectamus genua. *et ibidem rursus vt stabat manibus extensis hinc et inde super altare positis vt se ad ipsum altare sustineat : quod in omni genuflectione ante altare fieri consueuit excepto a /consecratione* [fo. xv.*b.* *vsque ad ablutionem digitorum post communionem : quo tempore medios annulares : et paruos digitos duntaxat extendit : dum ad altare se sustinens genuflectit : et sine mora dicit eadem voce .* Leuate. *Surgit et stans ibidem manibus extensis ante pectus : dicit intelligibili voce orationem in missali ordinatam : cum sua conclusione : ad quam iungit manus et orationem perficit . Extensio autem manuum ita fit : quod vna*

Qualiter celebrans se sustinet cum genuflectit.

[1]—[1] *Quo ibidem per ipsum sacerdotem completo vel illo omisso si non sit dicendum osculetur altare in medio : et iunctis ante pectus manibus ad dextram vertit se ad populum et dicit :* Dominus vobiscum. *quod dicendo extendit et iungit manus ante pectus : digitis tamen non disiunctis .* ℟. Et cum spiritu tuo. *Tamen iunctis manibus reuersus per eandem viam ad medium altaris : facta ibidem cruci reuerentia : accedit ad librum vbi dicit :* V.

manus aliam respicit: digitis non disiunctis: quorum summitas altitudinem humerorum non transcendat: et eorum distanciam non excedat quod in omni extensione manuum ante pectus obseruatur. Deinde manibus iunctis: vel disiunctis prout sibi magis placet super librum vel altare positis: legit prophetiam: qua finita minister dicit. Deo gratias.

Tum celebrans stans eodem modo legit ibidem Graduale. Et si plures prophetie sunt dicende: ante singulas prophetias dicit. Oremus, flectamus genua, leuate et facit: ac minister in fine singularum dicit. Deo gratias: prout de prima dictum est: nisi missale aliter contineat: prout est in diebus veneris sancte† et sabbati sancti. In vigilia autem penthecostes et diebus mercurij ac sabbati penthecosten inmediate sequentibus non dicitur. Flectamus genua leuate: prout etiam in missali ordinatur.

dicto Graduali post prophetiam: vel si non sit legenda prophetia: alijs vt premittitur dictis: celebrans stans ante medium altaris manibus hinc et inde desuper /positis: illud [fo. xvi. *osculatur in medio. tum iunctis ante pectus manibus demissis oculis ad terram ad manum sinistram: hoc est ad latus dextrum: vertit se ad populum: et dicit voce predicta.*

Dominus vobiscum. *quod dicendo extendit et iungit manus ante pectus digitis tamen non disiunctis.*

℟. Et cum spiritu tuo. *Tum iunctis vt prius manibus reuertitur per eandem viam ad medium altaris: et facta ibidem cruci reuerentia: accedit ad librum vbi dicit simili voce.*[1]

Oremus. *quod dicendo extendit et iungit manus ante pectus: et caput deo inclinat* [2]*cum extensis manibus ante pectus: eadem voce dicit ibidem*[2] *orationem diei conuenientem vsque ad.*

Quod Oremus et omnes orationes et postcommuniones cum suis conclusionibus vsque ad earum finem dicuntur ante librum.

Per dominum nostrum. *vel aliam conclusionem: quam dicendo iungit manus ante pectus:* [3]*et sic tenet eas vsque ad finem orationis quam cum sua conclusione ante librum perficit*[3] *et dicendo.*

Iesum christum filium tuum.

[4]*Et quotiescunque hoc nomen Iesus nominat, caput deo inclinat. Conuenit etiam quod cum nomen gloriose virginis Marie nominatur caput ei inclinatur. et si sunt plures orationes dicende idem in eis in voce*[4]*: extensione et iunctione manuum et capitis inclinatione: quod supra dictum est*

Quod ad nomina Iesus et Maria caput inclinatur.

[2]—[2] *Tum extensis manibus ante pectus vt supra diximus: dicit:* V.
[3]—[3] *om.* V.
[4]—[4] *caput deo inclinat. sicque tenet manus vsque ad finem orationis: et si plures orationes dicende sint: idem in eis:* V.

obseruatur : sed ante primam tantum orationem ex pluribus huiusmodi dicitur O r e m u s : et sub conclusione vltime orationis omnes terminantur.[1]

Si altare est versum populo celebrans se non vertit cum populum alloquitur vel ei benedicit.

[2]*Aduertendum quod si altare est versum ad populum : et in eo celebrans stat facie populo versa /non* [fo. xvi.*b.*] *si vertit aliter : cum dicturus est D o m i n u s v o b i s c u m ante orationem : sed osculato altari stans ad populum versus vt erat dicit : D o m i n u s v o b i s c u m . Idem obseruatur ad monitionem : O r a t e f r a t r e s etc. D o m i n u s v o b i s c u m ante offertorium ac ante et post communionem : I t e m i s s a e s t : et benedictionem populi si est danda.*

Quod celebrans ad orate fratres et populi benedictionem dumtaxat circulum perficit.

Cum autem in alio altari se vertit ad populum bis tantum videlicet ad O r a t e f r a t r e s : et cum in fine populo benedicit circulum perficit alijs vicibus semicirculo facto ad eandem manum ad quam se populo verterat ad medium altaris se conuertit.[3]

Quot et quo ordine dicuntur orationes siue collecte.

Sciendum quod ecclesia Romana in festis duplicibus vna tantum oratione vtitur : [3]*nisi festum ipsum extra aduentum et quadragesimam in dominica venerit cuius officium non possit in alium diem illius hebdomade transferri : et de qua sit commemoratio facienda : et tunc oratione festi sub sua conclusione dicta : dicitur alia de ipsa dominica tantum etiam sub sua conclusione : nisi sit infra aliquam octauam de qua fit† agenda commemoratio : tunc commemoratio octaue subiungitur commemorationi dominice : et sub conclusione orationis octaue ambe ipse orationes concluduntur . Si vero in aduentum vel .xl. huiusmodi festum in dominica venerit festum ipsum transfertur in diem sequentem in qua . similiter et quocunque die tunc huiusmodi festum venerit : dicta oratione festi sub sua conclusione : dicitur alia oratio de feria siue tempore : etiam sub sua conclusione /nisi sit* [fo. xvii.] *infra octauam de qua venit commemoratio habenda : quia tunc*

[1] *concludantur* : V. [2]—[2] *om.* V.

[3]—[3] *nisi festum ipsum in dominica venerit : de qua sit commemoratio facienda . et tunc oratione festi sub sua conclusione dicta : dicitur alia de ipsa dominica. In dominicis vero et alijs festiuis diebus communiter tribus . Similiter et in diebus feriatis etiam in aduentu : et in .xl. in quibus et si aliquando .iiij. et rarissime .v. orationibus vtitur : quintam tamen nunquam consueuit excedere. Et si de sanctis orationes huiusmodi sint dicende : debet post primam orationem in alijs ordo litaniarum obseruari . scilicet . de beata virgine : si de ea commemoratio veniat agenda sit prima : sequatur de apostolis : deinde de martyribus : de confessoribus : de virginibus : et sic de alijs de quibus erit agendum : nisi esset infra aliquam octauam : quia tunc oratio de octaua haberet primum locum post primam orationem . Et si etiam de dominica esset habenda commemoratio illa fieret prima post primam orationem : deinde de octaua : postea de alijs vt prefertur.* V.

dicta oratione de festo huiusmodi sub sua conclusione : subiungitur oratio octaue : quam sequitur oratio de feria : siue de tempore : sub cuius conclusione ambe terminantur . Nec vnquam cum prima oratione misse : concluditur secunda oratio : nisi in collatione ordinum : consecratione Episcoporum : virginum ecclesiarum et altarium : benedictione Abbatum : Abbatissarum : et cimiterij : benedictione et consecratione Regum et Reginarum . In dominicis vero et alijs festiuis : ac feriatis diebus : etiam in aduentu et in xl . tres orationes dicuntur : exceptis festo sanctorum Innocentum : et ipsum sequentibus diebus : vsque ad diem sancti Siluestri inclusiue : et alijs diebus quibus in missali commemorationes habende specificantur : in quibus dicuntur orationes ibidem ordinate . Et si de sanctis orationes huiusmodi sunt dicende : debet post primam orationem : in alijs ordo letaniarum obseruari : scilicet de sancta Trinitate : vel de spiritu sancto aut de sancta Cruce : seu de beata virgine : si de earum altero commemoratio veniat agenda sit prima sequatur de Apostolis : deinde de martiribus : confessoribus : virginibus : respectiue : et sic de alijs de quibus erit agendum : nisi esset infra aliquam octauam : quia tunc oratio de octaua haberet primum locum post primam orationem : extra tamen diem dominicam[3] *. Si vero orationes de pace : contra paganos : pro Papa : pro benefactoribus : pro seipso : vel similes : celebrans*[4] *sit dicturus quibus omnibus /orationes de sanctis sunt proponende :* [fo. xvii.*b*. *vtatur discretione in huiusmodi : proponendo*[5] *et postponendo orationes : prout magis conueniat.*

[6]*Si in vigilijs festorum et alijs diebus de quibus sunt proprie misse ordinate : vel in quibus hore canonice dicuntur de alio quam ordinarium officium illius diei requirit celebratur alia missa quam de vigilia vel die currente : debet in missa huiusmodi de ipsa vigilia : siue die commemoratio haberi : et orationi vigilie siue diei addi alia oratio conueniens : nisi esset infra aliquam octauam de qua ageretur : quia tunc prius fieret commemoratio de octaua deinde de vigilia siue die huiusmodi . Quando autem missa dicitur de vigilia : et hore canonice dicuntur de festo vel sancto : in ipsa missa post dictam orationem vigilie sub sua conclusione dicitur oratio de festo vel sancto predicto : cui additur alia oratio conueniens . Idem obseruatur si in xl . agitur de festo simplici : quod non habet propriam missam etiam si habeat propriam orationem cum secreta et postcommunione : et missa celebratur de die currente quadragesime post conclusionem orationis ordinarie misse huiusmodi : dicitur oratio de dicto festo : cui alia oratio conueniens adiungitur . Si concurrant eadem die duo festa agitur de digniore eorum : aut si sunt paria de eo quod habet plura de proprio . de alio autem non fit commemoratio sed transfertur in*

[4] *sacerdos :* V. [5] *preponendo :* V. [6]—[6] *om.* V.

alium diem quo agi possit de eo conuenienter. Et si in dominica vel infra aliquam octauam venerit festum: cui dominica vel octaua non cedit: etiam |non fit de huiusmodi festo [fo. xviii. *commemoratio: sed transfertur in alium diem extra dominicam et octauam huiusmodi: quo non habetur aliud festum: et tunc de ipso agitur.*

Et si festum vigiliam habens venerit secunda feria: vigilia et officium vigilie huiusmodi agitur in die sabbati precedentis: et non in dominica: siue per integrum officium siue per commemorationem vt prediximus conueniat peragi. Si quarta feria vel sabbato quorumcunque quatuor temporum: aut alia quacunque die: qua in missa ante Epistolam habetur prophetia: dicitur missa de aliquo sancto: vel votiua aut alia: in qua ferie huiusmodi currentis commemoratio sit facienda: prima oratio que post introitum misse illius ferie posita est: dicitur pro eiusdem ferie commemoratione.

In ecclesijs in quibus sunt plures sacerdotes beneficiati: si in .xl. aut dominicis vel alijs diebus in quibus habetur propria missa: que non potest in alium diem transferri: dicenda sit missa de festo duplici vel solemni currente. Unus Sacerdotum eorundem dicit missam de dominica vel de feria: seu aliam propriam illius diei ordine solito: alius de festo absque aliqua commemoratione. In ceteris autem ecclesijs: vnicum sacerdotem habentibus: in quibus in missis festorum de dominica vel feria seu die alias proprium officium habente commemoratio debet haberi vt supra diximus: conuenit quod sacerdos qui missam celebrauit dicto per eum post benedictionem in fine misse datam Euangelio sancti Iohannis: deposita casula stans in |cornu Epistole versus ad [fo. xviii.*b*. *altare legat ex missali officium proprie misse illius diei prout etiam dicemus infra de missa sicca. Quando autem officium misse dominicalis potest conuenienter in alium diem illius hebdomode† transferri: prout comminuter† fieri potest de officijs dominicarum extra aduentum .lxx. lx. l. et .xl. debet dici officium misse festi: eo die quo occurrit absque commemoratione dominice: et infra hebdomodam† tunc currentem missa officij dominice huiusmodi celebrari. In missa votiua dicta oratione ordinaria sub conclusione sua subiungi potest alia de feria: aut de festo: vel de sanctis: de quibus illa die agitur: et eidem addi alia ipsi et ipsi misse conueniens vel conuenienter omnes commemorationes pretermitti.*[6]

[1]*Si non celebrat pro defunctis*[1] *: sed velit pro aliquo defuncto: vel pluribus orare: ponit orationem ipsam pro defunctis huiusmodi: ante vltimam: ita quod oratio pro defunctis non concludat: sed sub vltime orationis conclusione concludatur.* [2]*Si vero celebrat pro*

[1]—[1] *Et si pro defunctis non celebret:* V. [2]—[2] *om.* V.

defunctis: in die exequiarum: vna tantum oratio dici consueuit. In tertio autem .vii. xxx. et anniuersario diebus: ac alijs missis pro defunctis: prima oratione sub sua conclusione terminata possunt alie due orationes addi pro defunctis: que sub vltime conclusione terminantur: et conuenit quod ipsa vltima oratio huiusmodi sit generalis pro omnibus fidelibus defunctis: videlicet: F i d e l i u m d e u s o m n i u m etc. In ipsa quoque missa defunctorum oratio de sanctis: vel feria: aut alia quam pro defunctis dici non debet.[3]

|finitis orationibus: celebrans[3] *positis super librum* [4]*vel* [fo. xix. *altare*[4] *manibus iunctis: vel disiunctis: prout sibi magis placet: dicit* [5]*eadem voce intelligibili Epistolam ibidem: cuius vltimam sillabam aliquantulum protrahit: qua dicta minister dicit.*

Deo gratias.

Tum eodem modo stans celebrans dicit simili voce: vel paululum mutata. Graduale et Alleluia cum suo versu: ac prosam vel sequentiam si habetur: aut omissis Alleluia cum versu suo: et prosa vel sequentia: si misse aut tempori non conueniant vel non habeantur: dicit Tractum si sit dicendus.[5]

Quando alleluia non dicitur et quando dicitur in missa.

[6]*Nam alleluia non dicitur in missis pro defunctis: et a dominica septuagesime inclusiue vsque ad vigiliam Pasce exclusiue: et in quatuor temporibus Aduentus: et mensis septembris: et omnibus vigiliis totius anni in quibus est indictum ieiunium: exceptis vigiliis pasce: penthecostes: et natiuitatis christi: si venerit in dominica: ac festo innocentum si venerit in dominica: in quibus tunc dicitur Alleluia. Si autem in diebus huiusmodi in quibus Alleluia non dicitur: dicenda est aliqua missa votiua vel alia: in qua Tractus non habeatur: poterit post Graduale cum suo versu: loco Tractus: omisso: Alleluia: dici eius versus: vel etiam eo omisso: dicto Graduali cum versu suo dici: M u n d a c o r m e u m: et alia prout habetur infra. In dicendo autem Alleluia hic modus seruatur: ante versum: bis Alleluia dicitur: et post versum: semel replicatur. Ab octaua vero pasce vsque ad octauam Penthecostes: quo tempore |Graduale non dicitur: sed illius loco secundum* [fo. xix.*b.*

[3] *sacerdos:* V. [4]—[4] *om.* V.

[5]—[5] *Epistolam ibidem Graduale et* Alleluia *vel Tractum si sit dicendus:* V.

[6]—[6] *Nam in missis pro defunctis et a dominica .lxx. inclusiue vsque ad vigiliam pasche non dicitur* Alleluia *quo tempore si dicenda sit aliqua missa votiua vel alia in qua Tractus non habeatur poterit post Graduale cum suo versu loco Tractus obmisso* Alleluia *dici eius versus. in dicendo autem* Alleluia: *hic modus seruatur ante versum bis* Alleluia: *dicitur: et post versum semel replicatur. Inter octauas vero pasche et penthecostes: quo tempore Graduale non dicitur: sed illius loco secundum* Alleluia: *primo iungitur: ante versum primi: bis* Alleluia *dicitur: et post versum semel: similiter: et post secundi versum* alleluia *replicatur. Quibus dictis portat librum missalem ad cornu dextrum altaris videlicet Euangelij vbi cum ita ponit quod ipse legens vertat faciem ad posterius cornu altaris in parte predicta: et non ad parietem siue ad partem eius contra se directam. Deinde:* V.

Alleluia primo iungitur: ante versum primi: bis Alleluia dicitur: et post versum semel. Similiter et post secundi versum Alleluia semel replicatur. quocunque autem tempore prosa seu sequentia est dicenda: illa post versum dicitur: antequam Alleluia replicatur: quod post dictam prosam seu sequentiam huiusmodi repetitur: quibus dictis minister seu celebrans ipse portat librum missalem ad cornu dextrum altaris: videlicit Euangelij: si altare ipsum non sit magne longitudinis.

Qualiter liber missalis ponitur super Altare pro Euangelio et alijs dicendis vsque ad communionem.

Si vero sit magne longitudinis: ponit librum missalem inter ipsum cornu dextrum et medium altaris: vt celebrans in medio altaris stans: possit omnia dicenda ex eo comode dicere: et eundem missalem ita locat: quod caput missalis respiciat ipsum posterius cornu altaris in parte predicta: et non ad parietem siue ad partem eius contra se directam.

Tum celebrans[6] *stans in medio Altaris versus ad illud: leuatis ad deum oculis: iunctis manibus ante pectus secrete dicit.*

Munda cor meum et labia mea omnipotens deus: qui labia Esaye prophete calculo mundasti ignito: ita me tua grata miseratione dignare mundare: vt sanctum Euangelium tuum digne valeam nunciare: per christum dominum nostrum. Amen.

[1]*Tum similiter stans dicit eo|dem modo.*[1] [fo. xx.

Iube domne benedicere.

et sibi ipsi respondet et benedicit dicens.

Dominus sit in corde meo et in labiis meis: vt digne et competenter annunciem Euangelium suum. [2]Amen.

His dictis vertit se ad librum missalem vt premittitur positum: vbi sic stans iunctis manibus ante pectus: dicit intelligibile† voce.[2]

℣. Dominus vobiscum.

℟. Et cum spiritu tuo.

[3]*Deinde pollice dextre manus: signat primo librum super principium Euangelij quod est dicturus: postea seipsum in fronte ore: et pectore signo Crucis dicens eadem voce.*[3]

Sequentia sancti Euangelij secundum .N.

vel si est dicendum.

Initium sancti Euangelij secundum .N.

Gloria tibi domine.

[4]*Tum iunctis iterum vt prius manibus: stans versus vt supra:*

[1]—[1] *Tum dicit:* V. In medio altaris iunctis manibus: *in m.*

[2]—[2] *His dictis accedit ad dextrum cornu altaris: vel euangelij vbi stans iunctis manibus ante pectus versus ad librum dicit:* V.

[3]—[3] *Deinde signando primo librum: postea seipsum in fronte ore et pectore signo crucis dicat:* V.

[4]—[4] *Tum iunctis iterum vt supra manibus prosequitur euangelium vsque ad finem prout in ordinario. Quo completo osculatur euangelium per eum dictum. Tum*

prosequitur Euangelium voce predicta vsque ad finem: et eius vltimam sillibam aliquantulum protrahit: quo completo minister dicit.

Laus tibi christe.

Celebrans osculatur Euangelium per eum dictum in eius principio: nisi celebret pro defunctis: quia tunc non osculatur Euangelium: vel celebret coram summo Pontifice aut Cardinale: Patriarcha: Archiepiscopo vel Episcopo cui liber et textus Euangelij portatur per eum osculandus: quo casu celebrans Euangelium ipsum /etiam non osculatur. [fo. xx.*b*.

De osculatione textus Euangelij.

Tum stans in medio altaris versus ad ipsum altare manibus iunctis ante pectus et aliquantulum eleuatis: intelligibili voce dicit: si est dicendum.[4]

Credo in vnum deum.

[1]*quod dicendo extendit et iterum iungit manus et stans manibus iunctis ante pectus: in eodem loco prosequitur vsque ad finem eadem voce.*[1]

patrem omnipotentem factorem celi et terre: visibilium omnium et inuisibilium. Et in vnum dominum Iesum Christum.

Caput deo inclinat.

filium dei vnigenitum. Et ex patre natum ante omnia secula. Deum de deo: lumen de lumine deum verum de deo vero genitum non factum consubstantialem patri: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines: et propter nostram salutem descendit de celis.

[2]*In eodem loco vbi stabat genuflectit coram altari dicens.*[2]

Et incarnatus est de spiritu sancto ex Maria virgine[3]: et homo factus est.

Surgit et stans vt prius prosequitur.

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum scripturas. Et ascendit in celum sedet ad dexteram patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos et mortuos: cuius Regni non erit finis. Et in spiritum sanctum dominum et viuificantem Qui ex patre filioque procedit. Qui cum patre et filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas. Et vnam sanctam catholicam /et apostolicam ecclesiam. Con- [fo. xxi. fiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi seculi. Amen.

stans versus ad altare eleuatis aliquantulum et extensis manibus in medio altaris dicit si est dicendum: V.

[1]—[1] *quod dicendo iungit ibidem manus: et in eodem loco stans manibus iunctis prosequitur vsque ad finem:* V.

[2]—[2] *hic stando deuote dicens:* V.

[3] *hinc genuflectit coram altari dicens: add.* V.

Et dum hec vltima verba profert producit [1]*manu dextra*[1] *signum crucis a fronte ad pectus.*

[2]*Credo autem dicitur in omnibus diebus dominicis totius anni: etiam si de festo missa celebretur: vel octaua in qua alias Credo non esset dicendum: aut votiua dicatur: in qua tantum de dominica commemoratio habeatur Item ad missam noctis: et ambas alias missas diei Natiuitatis domini nostri Iesu Christi: et sex diebus sequentibus. In Circumcisionis domini. in octaua sancti Iohannis Euangeliste. In Epiphanie domini: et per totam eius octauam. In conuersionis sancti Pauli Apostoli. In omnibus festiuitatibus beate Marie virginis: et per eorum octauas que habentur. In Cathedre sancti Petri Feria quinta Cene domini. In Resurrectionis et sex diebus sequentibus. In Ascensionis domini et per octauam. In Penthecostes: et sex diebus sequentibus. In corporis christi: et per octauam. In sancti Iohannis ante portam latinam. In Apostolorum Petri et Pauli: et per octauam perperea*[3] *In octaua beati Iohannis baptiste. In sancti Petri ad vincula. In octaua sancti Laurentij. In inuentionis: et exaltationis sancte Crucis. In Angelorum. In omnium sanctorum: et per eius octauam: ac singulorum Apostolorum: et Euangelistarum: ac Quatuor Doctorum festiuitatibus. In omnibus consecrationibus /Ecclesiarum: Altarium: et Pontificum: et in* [fo. xxi.*b.* *singulis ecclesijs in festo illius sancti vel sancte: in cuius honorem: Ecclesia ipsa: vel Altare specialiter sunt consecrata: etiam si in illius festo alias dicere non liceret: ac per octauam eiusdem festi et anniuersarijs dedicationum Ecclesiarum vel Altarium et eorum octauas: si eas habent: dicitur quoque infra singulas octauas suprascriptas Credo: etiam si non de ipsa octaua: sed de quocunque alio festo tunc currente missa celebretur. In quibuscunque autem missis votiuis: etiam beate Marie virginis: Credo non dicitur: nisi esset in die dominica: vel infra aliquam octauam: infra quam hoc liceret dicere: quia tunc in omni missa votiua dicitur Credo: si in ipsa fit de dominica aut octaua huiusmodi commemoratio alias non Nec dicitur in missis defunctorum vel quibuscunque alijs superius non specificatis.*[3]

Quando Credo est dicendum.

dicto Simbolo vel si non sit dicendum: illo omisso: osculatur Altare in medio: et iunctis manibus ante pectus: ibidem ad [4]*manum sinistram: hoc est ad latus dextrum*[4] *vertit se ad populum: et dicit* [2]*intelligibili voce.*[2]

Dominus vobiscum.

quod dicendo extendit et iungit manus ante pectus.

℟. Et cum spiritu tuo.

[1]—[1] *sibi:* V. [2]—[2] *om.* V.

[3] *This word printed as* ꝑpea *is omitted in all subsequent editions that I have looked at.* [4]—[4] *dexteram:* V.

Iunctis manibus reuersus per eandem viam ad medium altaris : facta reuerentia cruci : [1]*manibus vt supra iunctis : stans ibidem versus ad ipsum Altare . dicit voce simili.*[1]

Oremus *quod dicendo similiter extendit et iungit manus ante pectus : et caput deo inclinat . Tum* /*iunctis* [fo. xxii.

Quomodo dicuntur ea que dicenda sunt in medio altaris.

[2]*vt prius manibus : dicit eadem voce offertorium prout in ordinario : et omnia que vsque ad finem misse in medio altaris dicenda sunt : dicit ibidem stans versus ad ipsum altare : et non ad aliam partem : nisi vbi infra aliter ordinatur dicto Offertorio : Si sint qui volentes offerre : celebrans accedit ad cornu Epistole : vbi stans detecto capite latere suo sinistro altari verso deponit manipulum de brachio sinistro : et accipiens illud in manum dextram porrigit summitatem eius : singulis offerentibus osculandam dicens singulis.*

Acceptabile sit sacrificium tuum omnipotenti deo . *vel.*

Centuplum accipias : et vitam eternam possideas.

Accepta omnium oblatione celebrans reponit manipulum in brachium sinistrum : et reuertitur ad medium altaris : vel si non sint offerentes stans in eodem medio altaris : versus ad illud : accipit patenam cum hostia et hostijs desuper posita et positis : si qua sit vel que sint : pro alterius vel aliorum communione consecrande : dispensande : vel conseruande illam ambabus manibus vsque ad pectus eleuatam tenens : et si sunt alie hostie non super patenam : sed super corporale vel alio calice seu vase ad hoc conuenienti posite pro communione populi consecrande : calicem illum seu vas manu dextra discooperit et intentionem suam dirigens . vel etiam illas offerre et consecrare oculis ad deum intentus dicit secrete.[2]

/Suscipe sancte pater omnipotens eterne deus hanc [fo. xxii.*b*. immaculatam hostiam : quam ego indignus famulus tuus offero : tibi deo meo viuo et vero : pro innumerabilibus peccatis . et offensionibus et neglegentijs meis : et pro omnibus circumstantibus : sed et pro omnibus fidelibus christianis viuis et defunctis : vt mihi et illis proficiat ad salutem in vitam eternam . Amen.

[3]*Facit signum Crucis cum patena super Corporale : et locum in*

[1]—[1] *accedit ad librum vbi adhuc manibus vt supra iunctis stans dicit :* V.

[2]—[2] *manibus dicit offertorium pro ut in ordinario . quo dicto recipit hostiam ex hostiaria ponens eam supra patenam : si id a principio non ficit : et stans in medio altaris versus ad illud accipit patenam cum hostia desuper posita . illamque aliquantulum ambabus manibus vsque ad faciem vel pectus eleuatum† tenens : oculis aliquantulum ad deum eleuatis dicit :* V.

in oblatione hostie : *in m.*

[3]—[3] *Facet signum crucis cum patena super corporalia et locum in quo positurus est hostiam : quam deinde cum patena ponit super corporalia ad manum suam sinistram : vel si magis placet in medio corporalium ante se : et patenam ad manum dextram :*

quem positurus est hostiam : quam deinde cum patena ponit in medium seu circa medium anterioris : siue proximioris partis Corporalis ante se : et patenam ad manum dexteram : aliquantulum subtus Corporale : et Calicem seu vas aliarum hostiarum : si sit sua patena cooperit : postea accipit Calicem quem purificatorio diligenter mundat : et ampullam vini de manu ministri : quam ille manu dextera nuda : detecto capite sibi porrigit : accipiens imponit vinum in Calicem ad sufficientiam : nihil dicens. Tum si non celebrat pro defunctis : facit signum Crucis super ampullam aque : quam etiam de manu eiusdem similiter manu dextera nuda : detecto capite : illam sibi porrigentis accipit : et ex ea imponit pusillum aque in Calicem secrete dicens.[3]

Deus qui humane substantie dignitatem mirabiliter condidisti : et mirabilius reformasti : da nobis per huius aque et vini misterium eius /diuinitatis esse consortes : qui [fo. xxiii. humanitatis nostre fieri dignatus est particeps : Iesus christus filius tuus dominus noster : qui tecum viuit et regnat in vnitate spiritus sancti deus : per omnia secula seculorum. [1]Amen.

Si vero celebrat pro defunctis. non producit signum crucis super ampullam aque : sed imponit absque signo huiusmodi ex ea pusillum aque in Calicem dicens eandem orationem proximo scriptam. Imposita aqua : et finita oratione predicta : accipit ambabus manibus calicem discoopertum : videlicet cum sinistra pedem : cum dextra autem nodum infra cuppam calicis : et stans in medio altaris : calicem ipsum discoopertum vsque ad pectus eleuatum tenet et intentus ad deum oculis dicit secrete.[1]

Offerimus tibi domine Calicem salutaris : tuam deprecantes clementiam : vt in conspectu diuine maiestatis tue : pro nostra et pro totius mundi salute cum odore suauitatis ascendat. [2]Amen.

Signat cum Calice super Corporale : et ipsum in medio seu circa medium eorum post hostiam collocat et palla cooperit : ac iunctis manibus super altare positis : capite inclinato dicit secrete.[2]

In spiritu humilitatis : et animo contrito suscipiamur a te

aliquantulum subtus corporalia. Postea accipit calicem : quem purificatorio diligenter mundat : et ampullam vini accipiens : imponit vinum in calicem ad sufficientiam : nihil dicens. Tum facit signum crucis super ampullam aque : quam accipit : et imponit pusillum aque in calicem : secrete dicens : V.

imponendo aquam in calicem : *in m.*

1—1 *Imposita aqua : et finita oratione predicta : accipit ambabus manibus calicem discoopertum videlicet cum sinistra pedem : cum dextera autem nodum infra cuppam calicis : et stans in medio altaris illum de altari vsque ad faciem vel pectus eleuatum tenet : et eleuans aliquantulum ad deum oculos dicit :* V.

in oblatione calicis : *in m.*

2—2 *Signat cum calice super corporalia et illum in medio iuxta hostiam : videlicet ad sinistram hostie : vel si magis placet : post hostiam collocat. et palla cooperit : ac iunctis manibus super altare positis : capite inclinato dicit :* V.

capite inclinato : *in m.*

domine: et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie: vt placeat tibi domine deus.

[1]*Eleuat manus extensas: et iungit eas ante pectus secrete dicens.*[1]

Veni sanctificator omnipotens eterne deus: et bene✠dic.

Signando [2]*manu dextera*[2] *communiter /super hostiam* [fo. xxiii.*b. et Calicem.*

hoc sacrificium tuo sancto nomini preparatum.

[3]*Tum iunctis ante pectus manibus accedit ad cornu Epistole vbi stans: ministro aquam fundente lauat et tergit manus dicens secrete.*[3]

Lauabo inter innocentes manus meas: et circundabo altare tuum domine.

Ut audiam vocem laudis tue: et enarrem vniuersa mirabilia tua.

Domine dilexi decorem domus tue: et locum habitationis glorie tue.

Ne perdas cum impijs deus animam meam: et cum viris sanguinum vitam meam.

In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus.

Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me et miseerre mei.

Pes meus stetit in directo in ecclesijs benedicam te domine.

[4]Gloria patri et filio et spiritui sancto.

Sicut erat in principio et nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

Lotis et tersis manibus et illis ante pectus iunctis: ad medium altaris reuertitur. vbi stans: ad deum eleuatis oculis: manibus iunctis: super altare positis inclinato capite: versus: ad ipsum altare dicit secrete.[4]

Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem quam tibi offerimus ob memoriam passionis. Resurrectionis. et Ascensionis Iesu christi domini nostri: et in /honore beate Marie [fo. xxiiii. semper virginis: et beati Iohannis baptiste: sanctorum Apostolorum Petri et Pauli et istorum et omnium sanctorum: vt illis proficiat ad honorem: nobis autem ad salutem: et illi pro nobis intercedere dignentur in celis: quorum memoriam facimus in terris: per christum dominum nostrum. Amen.

Extensis manibus hinc inde super Altare positis: osculatur

[1]—[1] *Eleuat et iungit manus ante faciem suam dicens*: V.
eleuatis et iunctis manibus: *in m.* [2]—[2] *om.* V.
[3]—[3] *iunctis ante pectus manibus ad cornu Epistole accedit vbi stans ministro aquam fundente lauat manus dicens*: V.
Cum lauat manus: *in m.*
[4]—[4] Gloria patri et filio *etc. lotis manibus et iunctis ante pectus: ad medium altaris reuertitur: vbi stans eleuatis ad deum oculis: inclinato capite versus ad illud aicit*: V.
capite inclinato: *in m.*

altare in medio : tum iunctis manibus ante pectus [1]*demissis oculis ad terram : vertit se ad manum sinistram : hoc est ad latus dextrum ad populum : et sic versus ad illum dicit voce aliquantulum eleuata.*[1]

Orate fratres [2]*Et secrete prosequitur*[2]

vt meum et vestrum sacrificium acceptabile fiat apud deum omnipotentem.

quod dicendo extendit et iungit manus ante pectus : et continuo ad altare reuertitur perficiendo circulum inceptum Minister vero [3]*et alij interessentes genuflexi : detectis capitibus : respondent dicentes secrete.*[3]

Suscipiat dominus sacrificium de manibus tuis : ad laudem et gloriam nominis sui : ad vtilitatem quoque nostram : et totius ecclesie sue sancte.

[4]*Quod si minister vel alij interessentes non responderint : celebrans ipse dicit secrete.*[4]

Suscipiat dominus sacrificium de manibus meis : ad laudem et gloriam nominis sui : ad vtilitatem quoque nostram : et totius ecclesie sue sancte.

Quot et quo ordine debent dici secrete et postcommuniones.

[5]*Tum celebrans ipse iunctis manibus ante pectus : stans ante librum dicit secrete : orationem secretam : /diei conuenientem extensis manibus* [fo. xxiiii.*b.*] *ante pectus vsque ad* Per dominum nostrum. *vel aliam conclusionem quam dicendo iungit manus ante pectus : et ad verba* . Iesum Christum filium tuum . *caput deo inclinat : sicque manibus iunctis continuat vsque ad verba* . Per omnia secula seculorum . *exclusiue si vnica est secreta . Si vero plures secrete sunt dicende addit conclusioni prime : etiam illa verba : p e r o m n i a s e c u l a s e c u l o r u m . A m e n . Deinde absolute subiungit alias orationes secretas : prioribus orationibus conuenientes : quia tot : et conuenientes : ac eodem ordine dici debent secrete et postcommuniones : quot : quo ordine : et de quibus dicte sunt ante Epistolam orationes :*

peruento in conclusione vltime secrete ad verba . P e r o m n i a s e c u l a s e c u l o r u m : exclusiue : celebrans stans in medio altaris : depositis super eo hinc et inde manibus extensis : dicit conuenienti voce et intelligibili Prephationem sequentem : que

[1]—[1] *ad dexteram vertit se ad populum dicens :* V. ad populum versus : *in m.*

[2]—[2] *om.* V.

[3]—[3] *Sibi respondet dicens :* V.

[4]—[4] *quod si minister non responderit sacerdos ipse dicit.* V.

[5]—[5] *stans iunctis manibus ante librum dicit . ℣.* Domine exaudi orationem meam. *℟.* Et clamor meus ad te veniat . Oremus . *subiungit orationem secretam diei conuenientem : quam dicit cum alijs opportunis : extensis manibus ante pectus vsque ad* Per dominum . *vel aliam conclusionem : quam dicendo iungit ambas manus ante*

communis est omnibus missis : etiam defunctorum : nisi specialis habeatur . Et vbi specialis prephatio habetur illa dicitur tam in festo quam infra eius octauam : si octauam habeat : etiam si infra ipsam octauam agatur de dominica vel aliquo alio festo specialem prephationem non habente . Si vero ipsum festum de quo infra octauam agitur habeat specialem prephationem : illa specialis dicitur obmissa prephatione octaue : nisi in missali aliter ordinetur . In missa quoque votiua dicitur prephatio propria illius diei vel festi de cuius votiua agitur si dies ipsa vel festum prephationem propriam habeat.[5]

/Per omnia secula seculorum . ℟ . Amen. [fo. xxv.

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

[1]*Manus extensas eleuat hinc et inde vsque ad pectus dicens.*[1]

Sursum corda.

℟. Habemus ad dominum.

Gratias agamus domino deo nostro . [2]*quod dicendo iungit manus ante pectus : et caput deo inclinat.*[2]

℟. Dignum et iustum est . *Eleuatis et extensis vt prius manibus prosequitur prephationem* [3]*sequentem : si non habetur alia propria.*[3]

Vere dignum et iustum est equum et salutare : Nos tibi semper et vbique gratias agere : domine sancte pater omnipotens eterne deus : per christum dominum nostrum.

Quod dicendo[4] *caput deo inclinat . tum extensis vt prius manibus prosequitur.*

Per quem maiestatem tuam laudant angeli : adorant dominationes : tremunt potestates : Celi celorumque virtutes : ac beata seraphin socia exultatione concelebrant : cum quibus et nostras voces : vt admitti iubeas deprecamur supplici confessione dicentes.

Iunctis manibus ante pectus voce mediocri dicit.

Sanctus : Sanctus : Sanctus dominus deus sabaoth . Pleni sunt celi et terra gloria tua Osanna in excelsis . *manu dextra producendo signum crucis a fronte ad pectus se ipsum signat dicens.*

pectus : et ad verba iesum christum filium tuum : *caput deo inclinat . sicque manibus iu[n]ctis continuat vsque ad verba* Per omnia secula seculorum . *exclusiue si vnica est secreta . Si vero plures secrete sint dicende : addit conclusione prime etiam illa verba* Per omnia secula seculorum . *deinde iterum dicit* Oremus . *et subiungit omnes alias orationes secretas : prioribus orationibus conuenientes . quia tot et conuenientes ac eodem ordine dici debent secrete : et postcommuniones quot : quo ordine : et de quibus dicte sunt ante Epistolam orationes : peruento in conclusione vltime secrete ad verba* Per omnia secula seculorum *exclusiue : stans in medio altaris : depositis super illo hinc et inde manibus extensis : dicit in tono conuenienti :* V.

[1]—[1] *Eleuat ambas manus vsque ad pectus dicens :* V.

[2]—[2] *dicendo* nostro *iungit ambas manus ante pectus : et caput aliquantulum deo inclinat :* V.

[3]—[3] *om.* V. [4] *iungit manus ante pectus : et aliquantulum : add.* V.

Benedictus qui venit in nomine domini Osanna in excelsis.

/*Manibus iunctis super altare positis: stans ante* [fo. xxv.*b. medium altaris*[1]*: versus ad illud: eleuatis ad deum oculis et sine mora demissis capite inclinato dicit secrete.*[1]

Te igitur clementissime pater per Iesum christum filium tuum dominum nostrum: supplices rogamus ac petimus [2]*osculatur ante se altare: erigit se et stans eleuatis et iunctis manibus ante pectus dicit.*[2]

vti accepta habeas: et benedicas. *Dextera manu ter signat communiter super Hostiam et Calicem dicens.*

Hec do✠na: hec mu✠nera: hec sancta ✠ sacrificia illibata. *Extensis manibus ante pectus prosequitur.*

in primis que tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica: quam pacificare: custodire: adunare: et regere digneris: toto orbe terrarum vna cum famulo tuo Papa nostro. N. *exprimendo nomen Pape.*

et antistite nostro. B. *specificando nomen Patriarche: Archiepiscopi: vel Episcopi ordinarij sui.*

[3]*Si celebrans est Episcopus: Archiepiscopus: vel Patriarcha: omissis verbis: et antistite nostro N dicit*

et me indigno seruo tuo.

Si autem est papa qui celebrat dictis verbis: toto orbe terrarum omissis vna cum famulo tuo papa nostro. N. et antistite nostro. N. dicit.

vna cum me famulo tuo indigno quem gregi tuo preesse voluisti. *et continuant omnes vt sequitur.*[3]

et omnibus orthodoxis atque catholice et apostolice fidei cultoribus.

/Memento domine famulorum famularumque [fo. xxvi. tuarum.

Stans in quiete: manibus iunctis: et vsque ad faciem: vel pectus prout sibi magis placet eleuatis: agit commemorationem viuorum christi fidelium ad suam voluntatem: eorum tamen nomina non [4]*est necesse quod*[4] *exprimat: sed solum in mente eorum memoriam habeat. potest tamen celebrans*[5] *si pro pluribus orare intendit* (*Ne circumstantibus sit molestus*) *ante missam in animo suo proponere omnes illos: tam viuos quam defunctos: pro quibus in ipsa missa* [6]*orare intendit*[6] *et in hoc loco generaliter vnico contextu ipsorum viuorum commemorationem agere:* [7]*quibus ante missam proposuit in ipsa missa suis orationibus subuenire:*

qua facta seu habita[7]*: demissis et extensis manibus vt prius continuat.*

om. V.

[2]—[2] *osculatur altare: erigit se: et stans eleuatis et iunctis manibus dicit:* V

[3]—[3] *om.* V. pro viuis: *in m.* [4]—[4] *om.* V.

[5] *sacerdos:* V. [6]—[6] *vult orare:* V. [7]—[7] *qua facta:* V.

et omnium circumastantium quorum tibi fides cognita est et nota deuotio pro quibus tibi offerimus : vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se : suisque omnibus pro redemptione animarum suarum : pro spe salutis et incolumitatis sue tibi reddunt vota sua eterno deo viuo et vero

[1]*Stans eodem modo dicit.*[1]

Communicantes et memoriam venerantes inprimis gloriose semperque virginis Marie genitricis dei et domini nostri Iesu christi . [2]*Inclinat caput deo et prosequitur.*[2]

Sed et beatorum Apostolorum ac martyrum tuorum.

/Petri et	Lini	[fo. xxvi.*b.*
Pauli	Cleti	
Andree	Clementis	
Iacobi	Sixti	
Iohannis	Corneli	
Thome	Cipriani	
Iacobi	Laurenti	
Philippi	Grisogoni	
Bartholomei	Iohannis et	
Symonis et	Pauli	
Tathei	Cosme et	
	Damiani.	

Et omnium sanctorum tuorum quorum meritis precibusque concedas : vt in omnibus protectionis tue muniamur auxilio : per eundem christum dominum nostrum . [3]Amen.

Minister accendit Intorticium : quod erectum in dextra manu retinens : et conuenienter eleuans : genuflectit in gradu : vel in terra : pro dispositione loci : retro celebrantem : qui dictis premissis extendit manus versus oblata : dicens secrete.[3]

Hanc igitur oblationem seruitutis nostre : sed et cuncte familie tue quesumus domine vt placatus accipias : diesque nostros in tua pace disponas : atque ab eterna damnatione nos eripi : et in electorum tuorum iubeas grege numerari . per christum dominum nostrum . Amen

[4]*iungit manus ante pectus dicens secrete.*[4]

Quam oblationem tu deus in omnibus quesumus.

[5]*Dextra manu communiter signat ter super hostiam et calicem dicens.*[5]

/Bene✠dictam : Ascri✠ptam : Ra✠tam : rationa- [fo. xxvii.
bilem : acceptabilemque facere digneris : vt nobis . *semel separatim signat super hostiam tantum dicens.*

[1]—[1] *Infra actionem stans eodem modo dicit :* V. extensis manibus : *in m.*
[2]—[2] *om.* V. [3]—[3] *extendat manus versus oblata dicens :* V.
[4]—[4] *iungit ambas manus ante pectus dicens :* V.
[5]—[5] *manu dextra communiter signat super hostiam et calicem dicens :* V.

cor✠pus *deinde super calicem tantum dicens*. et san✠guis *Eleuat et iungit manus ante pectus prosequens.*

fiat : dilectissimi filii tui domini nostri Iesu christi

[1]*Inclinat caput deo : et tergit aliquantulum pollices et indices super corporale dicens secrete.*[1]

Qui pridie quam pateretur. [2]*accipit cum pollice et indice dextre manus hostiam : et eam cum illis : ac pollice et indice etiam sinistre manus tenens*[2] *: stans erectus ante medium altaris dicit.*

accepit panem : in sanctas ac venerabiles manus suas *Eleuat ad deum oculos :* [3]*et sine mora demittit*[3] *dicens.*

et eleuatis oculis in celum ad te deum patrem suum omnipotentem : tibi gratias agens.

[4]*tenet hostiam inter pollicem et indicem sinistre manus : et dextra producit semel signum Crucis super eam dicens*[4]

bene✠dixit fregit deditque[5] discipulis suis dicens : Accipite et manducate ex hoc omnes.

[6]*discooperit manu dextera calicem seu vas aliarum hostiarum : si sit et cubitis super altare positis : stans inclinato capite : verba consecrationis distincte secrete : et reuerenter profert super hostiam et simul super omnes : si plures sunt consecrande : et hostiam suam tantum pollicibus et indicibus tenet dicens.*[6]

/Hoc est enim corpus meum. [fo. xxvii.*b*.

[7]*His dictis celebrans hostiam inter pollices et indices super altare tenens : reliquis manuum digitis extensis ac binis et binis simul iunctis : et ceteris hostijs si sunt plures consecrate in loco in quo a principio misse sunt posite super corporali : vel in alio calice siue vase dimissis genuflexus eam adorat. Tum se erigit eleuat in altum quantum commode potest hostiam : et populo ostendit reuerenter adorandam : et mox ipsam veneranter super Corporale reponit vnde eam leuauit : et pollices ac indices non disiungit vsque post communionem : nisi quando hostiam consecratam tangere vel tractare debet et infra dicetur. Tum vsque in terram genuflexus hostiam ipsam veneratur : et calicem seu vas aliarum hostiarum*

[1]—[1] *tergit aliquantulum pollices et indices super corporalia dicens :* V.

[2]—[2] *accipit hostiam dextra et ambabus manibus illam tenens :* V.

[3]—[3] *om.* V. eleuat oculos : *in m.*

[4]—[4] *tenet hostiam sinistra manu : et dextra semel signat super eam dicens :* V.

[5] dedit : V.

[6]—[6] *Verba hec consecrationis distincte et reuerenter proferenda sunt super hostiam per sacerdotem : cubitibus super altare positis : inclinato capite stantem : et hostiam pollicibus et indicibus tenentem :* V.

verba consecrationis : *in m.*

[7]—[7] *Hic dictis sacerdos hostiam ambabus manibus super altare tenens : genuflexus adorat. Tum se erigens : ipsam in altum eleuat et populo ostendit reuerenter adorandam : et mox ipsam veneranter super corporalia reponit vnde eam leuauit. et indices non disiungit vsque post communionem quando hostiam consecratam tangere vel tractare debet. Tum vsque in terram genuflexus hostiam veneratur. deinde discooperit calicem : et pollices ac indices super illius labium aliquantulum tergit : et stans erectus dicit :* V.

si sit : sua patena cooperit . Interim dum celebrans hostiam eleuat : minister etiam eleuat manu sinistra fimbrias posteriores planete siue Casule celebrantis : ac totam posteriorem eius partem ne ipsum celebrantem impediat in extensione brachiorum : deinde celebrans discooperit Calicem : et pollices ac indices super illius labium aliquantulum tergit : et eos iterum iungit : et stans erectus dicit secrete.[7]

Simili modo posteaquam[1] cenatum est.

Ambabus manibus accipit Calicem [2]*iuxta nodum infra cuppam Calicis : et illum aliquantulum eleuat : et sine mora reponit in eundem locum de quo eum leuauit : super Corporale*[3] *: in-*
/terim prosequens. [fo. xxviii.

accipiens et hunc preclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas item tibi gratias agens.

tenet Calicem manu sinistra per nodum infra Cuppam : dextra vero signando super eum dicit.

Bene✠dixit : deditque discipulis suis dicens . Accipite et bibite ex eo omnes.

Accipit ambabus manibus Calicem videlicet cum sinistra pedem : cum dextera vero nodum infra cuppam Calicis : et cubitis super Altare positis : stans inclinato capite : super Calicem secrete[4] *: distincte : et reuerenter verba consecrationis profert dicens.*

Hic[5] est enim calix sanguinis mei noui et eterni testamenti misterium fidei : qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionum peccatorum.

reponit Calicem super Corporale[6] *dicens secrete.*[4]

Hoc quotienscumque feceritis : in mei memoriam facietis.

Et genuflexus sanguinem reuerenter adorat : tum se [8]*erigit : accipit calicem discoopertum cum sanguine ambabus manibus vt prius : eleuat eum quantum commode potest : illum populo ostendens adorandum : et mox ipsum reuerenter reponit super corporale : in locum solitum : et manu dextera ipsum palla cooperit : et genuflexus sacramentum veneratur . Interim dum celebrans Calicem eleuat Minister manu sinistra eleuat dictas fimbrias /et* [fo. xxviii.*b.*
posteriorem partem planete celebrantis : vt prius : et postquam celebrans calicem super corporale reposuerit surgit extinguit intorticium : et reponit in locum suum

[1] postquam : V.

[2]—[2] *videlicet cum sinistra pedem : et cum dextra nodum infra cuppam calicis : et illum aliquantulum eleuat : et sine mora reponit super corporalia :* V.
accipit eleuat et reparat† calicem : *in m.*

[3] *vt prius : add.* V. [4] *om.* V.

[5] verba consecrationis : *in m.* V.

[6] *corporalia :* V. genuflexus adorat : *in m.*

[8]—[8] *erigens : eleuat calicem cum sanguine : et populo ostendit adorandum : et mox ipsum reuerenter reponit super corporalia in loco solito : et manu dextera palla ipsum cooperit : Tum genuflexus sacramentum veneratur : stans vt prius ante altare extensis manibus ante pectus more consueto : dicit :* V.

Tum celebrans vt prius ante altare extensis manibus ante pectus more consueto dicit secrete.[3]

Vnde et memores domine nos serui tui: sed et plebs tua sancta christi filii tui domini nostri tam beate passionis: necnon et ab inferis resurrectionis: sed et in celos gloriose ascensionis: offerimus preclare maiestati tue de tuis donis ac datis.

[1]*Iungit manus ante pectus: tum*[1] *manu dextera signat ter communiter super hostiam et calicem dicens.*

Hostiam ✠ puram: hostiam ✠ sanctam: hostiam ✠ immaculatam.

Super hostiam tantum signat dicens.

Panem ✠ sanctum vite eterne.

Super calicem tantum signat dicens.

et calicem ✠ salutis perpetue.

secrete[2] *prosequitur: stans manibus ante pectus more solito extensis.*

Supra que propitio ac sereno vultu respicere digneris: et accepta habere: sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti: Abel: et sacrificium Patriarche nostri Abrahe: et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech sanctum sacrificium inmaculatam hostiam.

Inclinat se ante medium Altaris et manibus iunctis super illo positis dicit secrete.[2]

/Supplices te rogamus omnipotens deus iube[3] hec [fo. xxix. perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum in conspectum diuine maiestatis tue: vt quotquot ex hac altaris participatione.[4]

Separatis manibus hinc et inde super altare positis: osculatur altare: erigit se: et iunctis manibus continuat.

sacrosanctum filij tui. [1]*signat manu dextra*[1] *super hostiam tantum dicens.*

cor✠pus *signat* [1]*eadem manu*[1] *super Calicem tantum dicens.*

et sangui✠nem sumpserimus omni bene✠dictione *quod dicendo se ipsum* [5]*eadem manu signat signo Crucis a fronte ad pectus et*[5] *continuat.*

celesti et gratia repleamur: per eundem christum dominum nostrum. Amen.[2]

Memento etiam domine famulorum famularumque tuarum.

Stans manibus iunctis ante pectus: vel vsque ad faciem eleuatis: sicut magis sibi placuerit: oculis ad sacramentum in altari positum intentus agit commemorationem fidelium[3] *defunctorum: de*

[1]—[1] *om.* V. [2] *om.* V.

[3] capite inclinato: *in m.* V.

[4] Participatione *in* V. *is placed after the following rubric immediately before* sacrosanctum.

[5]—[5] *signat et:* V.

quibus sibi[1] *videbitur: eodem modo: prout de commemoratione viuorum supra diximus: qua habita stans extensis manibus ante pectus vt prius continuat dicens.*

qui nos precesserunt cum signo fidei: et dormiunt in somno pacis: ipsis domine et omnibus in christo quiescentibus locum refrigerij lucis et pacis vt indulgeas deprecamur: per eundem christum dominum nostrum. Amen.[2]

|Dextra manu percutit pectus suum aliquantulum [fo. xxix.*b.*

altius dicens.

Nobis quoque peccatoribus. [3]*Et secrete prosequitur.*[3]

famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus partem aliquam: et societatem donare digneris cum tuis sanctis Apostolis et martyribus cum.

Iohanne	Petro
Stephano	Felicitate
Mathia	Perpetua
Barnaba	Agata
Ignatio	Lucia
Alexandro	Agnete
Marcellino	Cecilia
	Anastasia et omnibus

sanctis tuis: intra quorum nos consortium non estimator meriti: sed venie quesumus largitor admitte. per christum dominum nostrum.

[4]*Tum iungit manus ante pectus dicens secrete.*[4]

Per quem hec omnia domine semper bona creas.

Manu dextera ter signat communiter super hostiam et calicem dicens.

sancti✠ficas: viui✠ficas: bene✠dicis: et prestas nobis.

discooperit [3]*manu dextera*[3] *Calicem: et genuflexus reuerentiam facit sacramento. tum se erigit: et reuerenter accipit hostiam* [5]*inter pollicem et indicem dextre manus*[5]*: et cum ea super Calicem: quem sinistra manu tenet per |nodum infra cuppam: signat* [fo. xxx.

ter[2] *a labio in labium dicens.*

per ip✠sum: et cum ip✠so: et in ip✠so. *cum ipsa hostia bis inter se et calicem a labio calicis incipiens: signat dicens.*

est tibi deo patri ✠ omnipotenti: in vnitate spiritus ✠ sancti omnis honor et gloria. [3]*Tenet manu dextera hostiam super Calicem*[3]*: eleuat aliquantulum ambabus manibus hostiam: simul et calicem: et sine mora illum ac illam reponit in locis solitis: pollices et indices super labium Calicis aliquantulum tergit iungit: et Calicem palla cooperit: et vsque ad terram genuflectens sacramentum veneratur: erigit se: et manibus more solito extensis:* [5]*hinc et inde*[5] *super altare positis: dicit* [5]*intelligibili voce.*[5]

[1] *magis: add.* V. [2] *om.* V. [3]—[3] *om.* V.
[4]—[4] *Tum iungit manus dicens:* V. [5]—[5] *manu dextra:* V.

Per omnia secula seculorum. ℟.
Amen.[1]
Oremus.
Preceptis salutaribus moniti: et diuina institutione formati audemus dicere.

[2]*eleuat et iungit manus ante pectus: et oculis ad sacramentum in altari positum intentus: capite inclinato: dicit eadem voce.*[2]

Pater noster. [3]*extensis manibus ante pectus vt prius continuat.*[3]
qui es in celis: Sanctificetur nomen tuum: Adueniat Regnum tuum: fiat voluntas tua sicut in celo et in terra. Panem nostrum quottidianum da nobis hodie Et dimitte nobis debita nostra /sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne [fo. xxx.*b.*
nos inducas in temptationem.

Respondet minister Sed libera nos a malo.

[4]*celebrans dicit secrete*[4]
Amen.

Et manu dextra: pollice et indice non disiunctis: accipit patenam de Altari et inter indicem et medium digitos dicte manus tenet ipsam super Altare erectam: sinistram vero tenet ante pectus: more solito extensam dicens secrete.

Libera nos quesumus domine ab omnibus malis: preteritis: presentibus: et futuris: et intercedente beata et gloriosa semper virgine dei genitrice Maria: et beatis Apostolis tuis Petro et Paulo atque Andrea: et omnibus sanctis.

[5]*eleuat manu dextra patenam de Altari: et signat seipsum cum ea: producendo crucem a fronte ad pectus: ac patenam ipsam osculatur: interim dicens secrete.*[5]

da propitius pacem in diebus nostris: vt ope misericordie tue adiuti: et a peccato simus semper liberi: et ab omni perturbatione securi.

Submittit patenam hostie: [6]quam ponit[6] *in ipsam patenam: discooperit Calicem: et genuflexus in terram sacramentum veneratur: erigit se: accipit hostiam [7]inter pollicem et indicem dextre manus: et cum illis ac pollice et indice sinistre manus*[7] *eam super sanguinem in calice tenens: cum reuerentia frangit per medium: et mediam quam [8]inter pollicem est et indicem dextre manus [8]tenet: ponit in patenam interim dicens.*

[1] *Tum eleuatis manibus extensis ante pectus dicit: add.* V.
[2—2] *iunctis manibus et oculis ad sacramentum in altari positum intentus: capite aliquantulum inclinato dicit.* V.
[3—3] *et extensis manibus stans vt prius continuat:* V.
[4—4] *Sacerdos dicit:* V.
accipit patenam: *in m.*
[5—5] *seipsum cum patena signat producendo crucem a fronte ad pectus: ac patenam osculatur interim dicens:* V.
[6—6] *ponit hostiam:* V.
[7—7] *ambabus manibus: et:* V.
[8—8] *in dextra manu:* V.
frangit hostiam: V. *in m.*

/Per eundum dominum nostrum Iesum christum [fo. xxxi. filium tuum

De alia media quam [1]*inter pollicem et indicem sinistre manus*[1] *tenet : accipit* [2]*cum pollice et indice manus dextre*[2] *particulam quam* [3]*inter ipsos dextre manus pollicem et indicem*[3] *retinet : partem vero quam in sinistra habet adiungit medie : per ipsum super patenam posite : interim dicens.*

qui tecum viuit et regnat in vnitate spiritus sancti deus

particulam quam retinuit in dextra : tenet super Calicem : [4]*quem manu sinistra per nodum infra cuppam retinet*[4] *. intelligibili voce dicens.*

Per omnia secula seculorum . ℟.

Amen *Cum ipsa particula signat ter a labio in labium calicis dicens.*

Pax ✠ domini sit ✠ semper vo✠biscum. ℟. Et cum spiritu tuo.

Particulam quam dextera manu tenet : imponit in sanguinem : dicens secrete.[5]

Fiat commixtio et consecratio corporis et sanguinis domini nostri Iesu christi accipientibus nobis in vitam eternam. Amen.

Pollices et indices super labium Calicis aliquantulum tergit : iungit : Calicem palla cooperit : et genuflexus sacramentum veneratur. surgit : et stans iunctis manibus ante pectus capite inclinato : dicit [6]*intelligibili voce*[6]

Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.

[6]*manu dextera percutit pectus suum et prosequitur*[6]

Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.

[6]*Iterum manu dextera percutit pectus suum : et tertio dicit.*[6]

/Agnus dei qui tollis peccata mundi dona nobis [fo. xxxi.*b.* pacem.

[7]*Percutit tertio eadem manu pectus suum. Tum inclinato capite : ante medium Altaris manibus iunctis super Altare positis dicit secrete.*[7]

Domine Iesu christe qui dixisti Apostolis tuis pacem meam do vobis : pacem relinquo vobis : ne respicias peccata mea : sed

[1]—[1] *in sinistra manu :* V. [2]—[2] *manu dextra :* V.
[3]—[3] *in ipsa dextra :* V. [4]—[4] *cuius pedem manu sinistra tenet :* V.
[5] *om.* V. [6]—[6] *om.* V.
[7]—[7] *In fine cuiuslibet percutit dextera manu pectus suum.*
in fine cuiuslibet pecutit pectus : *in m.*
Si vero missa pro defunctis celebratur : dicit : et in fine cuiuslibet seu vllius pectus non percutit. Agnus dei qui tollis peccata mundi dona eis requiem. Agnus dei qui tollis peccata mundi dona eis requiem. Agnus dei qui tollis peccata mundi dona eis requiem sempiternam.
hic pectus non percutit : *in m.*
Inclinato ante medium altaris capite et manibus iunctis super altare positis : dicit : nisi pro defunctis celebret : quia tunc non dicitur.
capite inclinato : *in m.*

fidem ecclesie tue: eamque secundum voluntatem tuam pacificare [1]et coadunare dignare. qui viuis et regnas deus per omnia secula seculorum. Amen.[1]

[2]*Si est daturus pacem osculatur altare in medio: et instrumentum pacis: sibi porrectum per ministrum: iuxta ipsum ad dexteram videlicet in cornu Epistole genuflexum prius dicens voce competenti.*

Pax tecum. *Et minister sibi respondet.*

Et cum spiritu tuo.

Surgit minister et pacem interessentibus misse porrigit osculandam: dignioribus primo: deinde alijs: vltimo mulieribus singulis dicens.

Pax tecum *Et singuli respondent ei.*

Et cum spiritu tuo. *Celebrans pace osculata: stans in medio altaris inclinatus vt prius dicit sequentes orationes. Si non est daturus pacem etiam si illius datio Misse conueniat: non osculatur altare: sed premissa oratione dicta sine mora: stans vt prefertur: subiungit sequentes orationes. Si vero celebrat pro defunctis: omissis omnibus precedentibus: ab Agnus dei inclusiue huc vsque positis intelligibili voce: sine vlla pectoris percussione.*

/Agnus dei qui tollis peccata mundi dona eis [fo. xxxii. requiem

Agnus dei qui tollis peccata mundi dona eis requiem

Agnus dei qui tollis peccata mundi: dona eis requiem sempiternam.

Tum prosequitur secrete sequentes orationes que etiam in singulis alijs missis dicuntur: excepta sola veneris sancta: quia non missa sed singulare officium celebratur.[2]

Domine Iesu christe fili dei viui qui ex voluntate patris cooperante spiritu sancto per mortem tuam mundum viuificasti: libera me per hoc sacrum corpus et sanguinem tuum ab omnibus iniquitatibus meis: et vniuersis malis: et fac me tuis semper inherere mandatis: et a te nunquam separari permittas qui cum eodem deo[3] patre et spiritu sancto viuis et regnas[4] in secula seculorum. Amen.

[1]—[1] custodire: coadunare: et regere digneris: qui viuis et regnas cum deo patre in vnitate spiritus sancti deus per omnia secula seculorum: V.

[2]—[2] *osculatur altare in medio: et instrumentum pacis per ministrum iuxta ipsum ad dexteram in cornu Epistole genuflexum sibi porrectum: prius dicens.* Pax tecum *et minister* [dat pacem: *in m.*] *sibi respondet* Et cum spiritu tuo. *surgit minister et pacem: ibidem existentibus porrigit osculandam: dignioribus primo: deinde alijs: vltimo mulieribus: singulis dicens.* Pax tecum *et ei singuli respondent* Et cum spiritu tuo. *Si vero celebrans non sit daturus pacem alijs: osculatur altare nihil dicens: tum: vel pace osculata: stans in medio altaris: inclinatus vt prius: dicit sequentes nisi pro defunctis celebretur: quia tunc obmissis omnibus precedentibus post* agnus dei *positis dicit tantum sequentes orationes:* V.

capite inclinato: *in m.*

[3] *om.* V. [4] deus: *add.* V.

Perceptio corporis[1] tui domine Iesu christe quod ego indignus sumere presumo non mihi proueniat in iudicium et condemnationem : sed pro tua pietate prosit mihi ad tutamentum mentis et corporis et ad medelam percipiendam. qui viuis et regnas cum deo patre in vnitate spiritus sancti deus per omnia secula seculorum. Amen.

His dictis in terram genuflectens sacramentum veneratur : tum se erigit[2] et dicit secrete.

Panem celestem accipiam et nomen domini inuocabo.

Quo dicto ambabus manibus patenam cum sacramento de corporali recipiens : illam inter indicem et medium digitos sinistre manus tenet : et pollice ac indice dextre manus accipit de patena reuerenter /ambas partes hostie super illam positas : [fo. xxxii.*b.* *et eas recipit ex dextera inter pollicem et indicem sinistre manus : et tenens illas supra patenam manu dextera tribus vicibus percutit pectus suum interim etiam tribus vicibus dicens : voce aliquantulum eleuata*[3]

Domine non sum dignus[3]. *et secrete prosequitur*[3]. vt intres sub tectum meum sed tantum dic verbo et sanabitur anima mea.

[4]*Quibus tertio factis et dictis :*[4] *accipit ambas partes predictas hostie : ex sinistra : inter pollicem et indicem dextre manus : et cum illis supra patenam signat se ipsum signo Crucis dicens secrete.*[7]

Corpus domini nostri Iesu christi custodiat animam meam in vitam eternam. Amen.

Cubitis super altare positis : et patena sinistra manu [5]*partibus hostie predictis : et*[5] *ori supposita : reuerenter sumit* [6]*easdem ambas partes*[6] *: quibus sumptis deponit patenam super corporale : erigit se : et ambas manus ante faciem iungens : aliquantulum quiescit : deinde depositis manibus dicit secrete.*[7]

Quid retribuam domino pro omnibus que retribuit mihi.

discooperit Calicem : ac pollices et indices super labium ipsius aliquantulum tergit [8]*ac iterum eas iungit*[8] *: accipit patenam et eam diligenter cum pollice dextre manus super Calicem extergit : ne quid de hostia super ea remaneat :* [9]*et si sunt hostie consecrate super Corporali posite pro alio tempore conseruande : facta eis reuerentia debita : reponit eas in vas ad hoc ordinatum : /et* [fo. xxxiii.

[1] et sanguinis : *add.* V.

[2]—[2] *et ambabus manibus patenam cum sacramento de corporalibus recipiens : illam inter indicem et medium : digitos sinistre manus tenet : et pollice ac indice dextre manus accipit de patena reuerenter ambas partes hostie super illam positas : quas supra patenam tenens dicit.* Panem celestem accipiam et nomen domini inuocabo. *ambas partes predictas hostie accipit de dextra in pollicem et indicem sinistre manus : et tenet illas supra patenam. dextra vero manu percutit pectus suum tertio dicens.* V.

[3]—[3] *om.* V. [4]—[4] *om.* V. [5]—[5] *om.* V.

[6]—[6] *ambos† partes predictas :* V. [7] *om.* V.

[8]—[8] *om.* V. [9]—[9] *om.* V.

diligenter aduertit : ne qua particula quantumcumque minima maneat super Corporali : sed studiose et accurate reponit in Calicem[9] *: et pollicibus ac indicibus iunctis : genuflexus iterum sacramentum veneratur : surgit et Calicem ambabus manibus : videlicet cum sinistra pedem : cum dextera vero nodum infra cuppam accipit : dicens secrete.*[1]

Calicem salutaris accipiam : et nomen domini inuocabo.

Laudans inuocabo dominum : et ab inimicis meis saluus ero.

[2]*et signans se signo crucis cum Calice dicit secrete.*[2]

Sanguis domini nostri Iesu christi custodiat animam meam in vitam eternam . [3]Amen.

Et stans[3] *reuerenter sumit totum sanguinem : cum particula in calice posita : quibus sumptis dicit secrete.*[1]

Quod ore sumpsimus domine : pura mente capiamus : et de munere temporali : fiat nobis remedium sempiternum . [4]Amen.

Interim porrigens Calicem ministro : qui infundit in eum vinum : quo celebrans se purificat . et si qui sunt communicandi eos communicat : antequam digitos abluat : seruato ordine de tempore et modo communicandi populum in presbiterali dato . Tum purificatis et ceteris communicatis : dicit secrete.[4]

Corpus tuum domine quod sumpsi : et sanguis quem potaui : adhereat visceribus meis : et presta . vt in /me non [fo. xxxiii.*b.* remaneat scelerum macula : quem pura et sancta refecerunt sacramenta . qui viuis et regnas cum deo patre in vnitate spiritus sancti deus per omnia secula seculorum . [5]Amen.

eodem ministro vinum iterum fundente : celebrans abluit pollices et indices super Calicem : et ablutionem etiam sumit : deinde extergit etiam os : et Calicem : purificatorio : et purificatorium super Calicem : ac desuper patenam ponit : et prout sibi magis placet collocat : ad partem dexteram : vel sinistram : aut in medio altaris dimittit : interim liber missalis per ministrum ad cornu Epistole reportatur : ac directe inter anteriorem et posteriorem partes altaris ponitur : vbi expeditis premissis : celebrans stans versus ad altare : manibus iunctis vel disiunctis : prout sibi magis placet : super altare vel super librum positis : legit exinde Communionem : qua lecta : iunctis manibus ante pectus : vadit ad medium altaris : vbi depositis super eo manibus : hinc et inde extensis : illud in medio osculatur : tum iunctis vt prius manibus ante pectus demissis oculis ad terram ibidem ad manum sinistram :

[1] *om.* V. [2]—[2] *om.* V. Signat se cum calice : *in m.*

[3]—[3] *om.* V. porrigit calicem ministro et vinum infundit : *in m.*

[4]—[4] *Alia oratio :* V.
abluit digitos super calicem et sumit ablutionem *: in m.*

[5]—[5] *Porrigens interim calicem ministro qui infundit in eum vinum quo purificat se sacerdos : tum eodem vinum infundente sacerdos abluit pollices et indices super calicem et ablutionem huiusmodi etiam sumit : deinde extergit os et digitos ac calicem : plicat corporalia : et illa in medio altaris dimittit : interim liber missalis per ministrum ad*

hoc est ad latus dextrum : vertit se ad populum : et dicit intelligibili voce populo versus.[5]

Dominus vobiscum . *Extendendo interim et iungendo manus ante pectus : digitis tamen non dissimilis*[1] . ℟.

Et cum spiritu tuo . *Iunctis manibus per ean-/dem* [fo. xxxiiii. *viam ad medium Altaris reuersus : facta ibidem Cruci reuerentia . accedit ad librum : vbi*[2] *extendendo et iungendo manus ante pectus : stans ad altare versus : dicit* [3]*eadem voce.*[3]

Oremus . *et caput deo inclinat : extensis manibus ante pectus : stans vt prius diximus : dicit Postcommunionem misse conuenientem vsque ad*

Per dominum . *seu aliam conclusionem : quam dicendo : iungit manus ante pectus :* [4]*et ad verba sic eas tenet vsque ad finem Postcommunionis : quam cum sua conclusione ante librum perficit : et dicendo.*

Iesum christum . *caput deo inclinat : et sic manus tenet : vsque ad*[4] *finem Postcommunionis qua ibidem perfecta : si alie sunt Postcommuniones dicende responso*

Amen . *repetit* [5]*simili voce.*[5]

Oremus . [6]*et subiungit eas : prout de orationibus et secretis supra diximus : quibus ibidem vsque ad finem dictis : iunctis manibus ante pectus : reuertitur ad medium Altaris : et depositis super eo manibus : hinc et inde extensis : illud in medio osculatur : ac eodem modo iunctis manibus vt prius demissis ad terram oculis : ad manum sinistram : hoc est ad latus dextrum ad populum versus : dicit voce predicta.*[6]

Dominus vobiscum . [7]*Extendendo et iungendo interim manus ante pectus : digitis non disiunctis.*[7] ℟.

/Et cum spiritu tuo . *et adhuc ad populum versus :* [fo. xxxiiii.*b*. *iunctis manibus ante pectus : dicit* [8]*intelligibili voce.*[8]

Ite missa est . [9]*quod dicitur ad omnes missas in quibus dictum est Gloria in excelsis deo : quo dicto celebrans per eandem viam reuertitur ad medium altaris . ℟.*

cornu Epistole reportatur : vbi expeditis premissis stans sacerdos versus ad altare manibus super librum positis : legit exinde communionem : qua lecta vadit ad medium altaris : vbi illud osculatur . Tum iunctis manibus ante pectus : ibidem ad dextram manum reuertit se ad populum et dicit : V.

[1] Sic : *disiunctis :* V. [2] *om.* V. [3]—[3] *om.* V.

[4]—[4] *caput deo inclinat sicque manus tenet vsque in :* V. [5]—[5] *om.* V.

[6]—[6] *et subiungit alias postcommuniones prout de orationibus et secretis supra diximus : quibus ibidem vsque ad finem dictis reuertitur ad medium altaris : et illud iterum osculatur : ac eodem modo vt prius ad populum versus dicit.* V.

osculatur altare in medio : *in m.* [7]—[7] *om.* V.

[8]—[8] *om.* V.

versus populum : *in m.*

[9]—[9] *quo dicto per eandem viam reuertitur ad medium altaris : vel si missa ferialis sit dicto post orationem.* Dominus vobiscum . *vertit se ad altare vbi stans versus illud iunctis manibus ante pectus loco .* Ite missa est . *dicit* Benedicamus domino : [versus ad

Deo gratias . *vel si missa ferialis sit : aut alia in qua non sit dictum Gloria in excelsis deo : finita postcommunione : et dominus vobiscum repetito : vertit se per viam predictam ad Altare : vbi stans versus ad illud : iunctis manibus ante pectus loco Ite missa est . dicit intelligibili voce.*

Benedicamus domino . ℟.

Deo gratias . *In quadragesima a die Cinerum inclusiue : vsque ad quartam feriam hebdomade sancte : etiam inclusiue in feriali officio dumtaxat : postquam celebrans dixit omnes postcommuniones : cum suis solitis conclusionibus : prout superius ordinatum est : antequam repetat dominus vobiscum : stans in eodem loco : in quo postcommuniones dixit ante librum : conuersus ad altare vt erat : dicit absolute intelligibili voce.*

Oremus.

Humiliate capita vestra deo . *Inclinat caput : et subiungit eadem voce orationem super populum ibidem ordinatam : cum sua conclusione : qua finita : accedit ad medium Altaris osculatur illud : et /conuersus modo superius dato : ad populum dicit .* [fo. xxxv. *Dominus vobiscum : et alia : vt supra diximus . Dominicis vero : et aliis diebus quadragesime in quibus de aliquo festo : vel pro defunctis : aut votiua Missa celebratur : oratio huiusmodi super populum cum suo Oremus humiliate capita vestra deo non dicitur : sed missa ipsa modo prius dicto terminatur . Si vero celebrauit pro defunctis ommissis : Ite missa est : et Benedicamus domino : dicto secundo dominus vobiscum : reuertitur per eandem viam : per quam ad populum se conuerterat ad altare : vbi stans in medio : versus ad illud : iunctis manibus ante pectus : dicit intelligibili voce.*

Requiescant in pace . ℟.

Amen . *Tum stans ante medium altaris capite inclinato : et manibus iunctis super altare positis : dicit eadem voce.*[2]

Placeat tibi sancta trinitas obsequium seruitutis mee et presta : vt sacrificium quod oculis tue maiestatis indignus obtuli : tibi sit acceptabile : et mihi ac omnibus pro quibus illud obtuli : sit te miserante propitiabile per christum dominum nostrum. [1]Amen.

Extensis manibus hinc et inde super Altare positis : ipsum Altare osculatur : erigit se : et adhuc stans versus ad illud : dicit intelligibili voce.[1]

Benedicat vos omnipotens deus . [2]*Iungit manus ante pectus : et*

altare : *in m.*] *aut si pro defunctis sit celebratum : dicit eodem modo stans vt proxime diximus .* Requiscant in pace . [versus ad altare : *in m.*] *tum stans ante medium altaris : capite inclinato : et ambabus manibus iunctis super altare positis dicit :* V.

capite inclinato : *in m.*

[1]—[1] *osculatur altare : erigit se et adhuc stans versus illud dicit :* V.

[2]—[2] (p. 168, line 22.) *iungit ambas manus ante oculos vertit se ad dextram manum : et per girum tertio populo benedicit : primo versus cornu epistole : secundo in*

caput deo inclinat : et iunctis manibus ac demissis oculis ad terram. Si altare est |populo versum : ita quod in eo celebrans [fo. xxxv.*b.* *stat populo versus : stans vt erat benedicit manu dextera populo : primo inter cornua Euangelij : tum in medio altaris : deinde inter cornua Epistole dicens interim : p a t e r : e t f i l i u s : e t s p i r i t u s s a n c t u s . Si vero Altare non est populo versum : sed communi modo positum : vertit se ad manum sinistram : hoc est ad latus dexterum : et per girum tertio populo benedicit. Primo versus cornu Epistole : vbi manu dextra signum crucis producens super populum dicit eadem voce* pa✠ter *tum in medio dicens simili voce.*

et fi✠lius *deinde versus ad cornu Euangelij dicens voce predicta.*

et spiritus ✠ sanctus. ℟.

Amen. *Primam autem et tertiam benedictiones huiusmodi non dat directe versus cornua Epistole et Euangelij : sed magis versus medium super populum ibidem existentem. Aut si populus qui Misse interfuit est in medio : dictis per celebrantem verbis : B e n e d i c a t v o s o m n i p o t e n s d e u s vertit se : vel non vertit pro dispositione altaris : vt supra diximus : et super populum manu dextera in medio : vnicum tantum Crucis signum producit dicens : p a t e r e t f i l i u s ✠ e t s p i r i t u s s a n c t u s et circulum perficit. Si celebrauit coram summo Pontifice : aut Cardinale : vel legato sedis apostolice : Patriarcha : Archiepiscopo : vel Episcopo : in prouintia : ciuitate : vel diocesi sua existente : celebrans non benedicit |propria auctoritate : sed dicto* [fo. xxxvi. *per eum P l a c e a t : conuertit se ad summum Pontificem genuflexus aut Cardinalem : legatum : vel prelatum ipsum : capite inclinato : ab eo benedictionem recepturus : nisi summus Pontifex : Cardinalis : legatus : vel prelatus signum dederit : celebrans iterum ad altare conuersus dicit. B e n e d i c a t v o s o m n i p o t e n s d e u s : p a t e r e t f i l i u s : et interessentibus ad manum sinistram : videlicet in cornu Epistole : et in medio benedicit : ommissis verbis e t s p i r i t u s s a n c t u s : ac signo crucis ad dextram : videlicet in cornu Euangelij : in qua est Pontifex ipse : Cardinalis : legatus : vel prelatus : et ibidem sine mora Pontifici genuflectit : vel Cardinali : legato : vel prelato : caput inclinat : qui ei benedicit. Si vero locus summi Pontificis : Cardinalis : legati : vel prelati huiusmodi non esset in cornu*

medio : tertio versus cornu euangelij dicens Pa✠ter : et fi✠lius : et spi✠ritus sanctus. *Perfecto circulo stans ibidem versus ad altare vel si pro defunctis missam dexerit† obmissa benedictione : quia post missam pro defunctis non datur benedictio osculato post* Placeat *vt supra altari stans iunctis manibus versus ad cornu euangelij dicit :* Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. *signat altare et se in fronte ore et pectore dicens Initium sancti euangelij secundum Iohannem.* ℟. Gloria tibi domine. *tum eodem modo stans prosequitur.* V. which resumes on p. 168, line 22.

iunctis manibus ante pectus : *in m.*

Euangelij : sed in alia parte : vel altare esset populo versum : celebrans recepto signo : benedicendo pertransit eum et non ei : sed alijs benedicit ordine solito : tum ab eo benedictionem accipit vt prediximus. Si autem celebrauit coram Cardinale : Patriarcha : Archiepiscopo : vel Episcopo extra eorum titulum : ecclesiam siue prouinciam : ciuitatem et diocesim constitutis : non habet ad eos in huiusmodi respectum : sed eis vt ceteris interessentibus more solito benedicit. Perfecto circulo vel si celebrauit pro defunctis : ommissa benedictione : quia post missam pro defunctis non datur benedictio : osculato post dicto p l a c e a t vt premittitur altari in medio. et si est vas cum hostiis consecratis pro alio tempore conseruandis /reponendum illud · facto† sacramento [fo. xxxvi.*b. debita reuerentia detecto capite defert et deponit illud in locum suum : et locum ipsum bene claudit : quo facto reuertitur ad medium altaris : et stans ibidem iunctis manibus ante pectus versus ad cornu Euangelij dicit intelligibili voce.*

Dominus vobiscum. ℟.

Et cum spiritu tuo *Signat pollice dextre manus ibidem Altare : et se in fronte ore et pectore dicens eadem voce.*

Initium sancti Euangelij secundum Iohannem.

Gloria tibi domine. *tum eodem modo stans iunctis manibus ante pectus prosequitur simili voce.*[2]

In principio erat verbum : et verbum erat apud deum : et deus erat verbum : hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt : et sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat : et vita erat lux hominum : et lux in tenebris lucet : et tenebre eam non comprehenderunt. Fuit homo missus a deo cui nomen erat Iohannes. Hic venit in testimonium : vt testimonium perhiberet de lumine : vt omnes crederent per illum. Non erat ille lux : sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum : in mundo erat : et mundus per ipsum factus est : et mundus eum non cognouit. In propria venit : et sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius : /Qui non ex sanguinibus : [fo. xxxvii. neque ex voluntate carnis : neque ex voluntate viri · sed ex deo nati sunt.

[3]*genuflexus dicit voce predicta.*[3]

Et verbum caro factum est.

surgit et stans vt prius : perficit Euangelium [4]*eadem voce.*[4]

et habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti a patre : plenum gratie et veritatis.

[3]—[3] *tum genuflectit dicens :* V. [4]—[4] *om.* V.

[1]*Finito Euangelio si celebrauit coram summo Pontifice : aut Cardinale : Patriarcha : Archiepiscopo seu Episcopo : in eorum residentijs : aut ecclesia vel loco iurisdictionis eorum : conuertit se ad eum coram quo ex predictis celebrauit : et facit ei reuerentiam conuenientem : quod si non celebrauit coram aliquo predictorum vt prefertur : huiusmodi conuersionem et reuerentiam pretermittit.*

Minister accipit candelas de altari et extinguit eas. Celebrans plicat corporale palla intraposita : reponit ea in bursam corporalis : et calicem cum patena in sacculum sine† lintheum ad hoc ordinatum ligat : ponit desuper bursam cum Corporali : et omnia in manum sinistram recipiens : manu dextera retinet bursam Corporalis ne cadat : et precedente ipsum ministro cum Missali : Cussino : ampullis vini et aque : hostiaria cum hostijs : candelis et intorticio extinctis : redit ad Sacristiam : vel alium locum conuenientem vbi deposit[ur]us est sacras vestes : interim dicens Antiphonam et Psalmos : et alia sequentia . Si vero sit dimissurus huiusmodi vestes ante Altare /vbi [fo. xxxvii.*b.* *celebrauit : finito Euangelio predicto : dimissis vt sunt super Altari Corporali : et Calice : ac alijs supradictis : easdem vestes deponit ibidem . et super ipsum Altare reponit : interim dicens secrete Antiphonam.*[1]

Trium puerorum cantemus hymnum : quem cantabant sancti in camino ignis benedicentes dominum.

Psalmus.

Benedicite omnia opera domini domino : laudate et superexaltate eum in secula.

Benedicite angeli domini domino : benedicite celi domino.

Benedicite aque omnes que super celos sunt domino : benedicite omnes virtutes domini domino.

Benedicite sol et luna domino : benedicite stelle celi domino.

Benedicite ymber et ros domino : benedicite omnes spiritus dei domino.

Benedicite ignis et estus domino : benedicite frigus et estas domino.

Benedicite rores et pruina domino : benedicite gelu et frigus domino.

Benedicite glacies et niues domino : benedicite noctes et dies domino.

Benedicite lux et tenebre domino : benedicite fulgura et nubes domino.

Benedicat terra dominum : laudet et superexaltet eum in secula.

[1]—[1] *Finito euangelio redit ad sacristiam vel alium locum conuenientem vbi sacras vestes deponit : et post euangelium predictum dicit Antiphonam :* V.

Benedicite montes et colles domino: benedicite vniuersa germinantia in terra domino.

/Benedicite fontes domino: benedicite maria [fo. xxxviii. et flumina domino.

Benedicite cete et omnia que mouentur in aquis domino: benedicite omnes volucres celi domino.

Benedicite omnes bestie et pecora domino: benedicite filij hominum domino.

Benedicat Israel dominum: laudet et superexaltet eum in secula.

Benedicite sacerdotes domini domino: benedicite serui domini domino.

Benedicite spiritus et anime iustorum domino: benedicite sancti et humiles corde domino.

Benedicite Anania Azaria Misael domino: laudate et superexaltate eum in secula.

Benedicamus patrem et filium cum sancto spiritu: laudemus et superexaltemus eum in secula.

Benedictus es domine in firmamento celi: et laudabilis et gloriosus et superexaltatus in secula.

Psalmus.

LAudate dominum in sanctis eius: laudate eum in firmamento virtutis eius.

Laudate eum in virtutibus eius: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Laudate eum in sono tube: laudate eum in psalterio et cythara.

Laudate eum in tympano et choro: laudate eum in cordis et organo.

Laudate eum in cimbalis bene sonantibus: laudate eum in cimbalis iubilationis: omnis spiritus laudet dominum

/Gloria patri et filio et spiritui [1]sancto. [fo. xxxviii.*b*.

Sicut erat in principio et nunc et semper: et in secula seculorum. Amen.

repetit Antiphonam secrete.[1]

Trium puerorum cantemus hymnum quem cantabant sancti in camino ignis benedicentes dominum.

stans detecto capite[2] *in cornu Epistole versus ad ipsum altare: si est coram eo: vel si est alibi detecto capite dicit secrete.*[2]

Kyrieeleison. Christeeleison.

Kyrieeleison.

Pater noster. *quo secrete completo dicit.*

Et ne nos inducas in temptationem.

[1]—[1] *etc. repetitur. Antiphona.* V. [2]—[2] *dicit*: V.

Sed libera nos a malo.
Confiteantur tibi domine omnia opera tua.
Et sancti tui benedicant tibi.
Exultabunt sancti in gloria.
Letabuntur in cubilibus suis.
Non nobis domine non nobis.
Sed nomini tuo da gloriam.
Domine exaudi orationem meam
Et clamor meus ad te veniat.

Oratio.[1]

Deus qui tribus pueris mitigasti flammas ignium : concede propitius : vt nos famulos tuos non exurat flamma vitiorum.

Alia oratio.

Actiones nostras quesumus domine aspirando preueni : et adiuuando prosequere : vt cuncta nostra [2]oratio et[2] operatio a te semper incipiat : et per te [3]incepta funiatur[3] : per christum dominum nostrum . Amen.

[4]|*Quibus dictis et sacris vestibus depositis reponit* [fo. xxxix. *Calicem et Patenam in sacculum siue lintheum ad hoc ordinatum ligat : plicat Corporale palla intraposita : reponit ea in bursam : restituit omnia ad loca sua : et vadit in pace.*[4]

[1] *V.* Dominus vobiscum . *R.* Et cum spiritu tuo. Oremus.
[2]—[2] *om.* V. [3]—[3] cepta finiatur : V.
[4]—[4] *quibus dictis et sacris vestibus depositis vaait in pace.* V *Here* V. *ends.*

¶ *De his que ommittuntur in Missa pro defunctis.*

In missa pro defunctis : ad Introitum non dicitur Gloria patri : neque dicitur Gloria in excelsis deo neque Alleluia : neque Iube domne† benedicere : et benedictio ante Euangelium : neque Euangelio dicto osculatur textus : neque dicitur Credo in vnum deum. Aqua Calici imponenda pro sacrificio non benedicitur. Agnus dei specialia habentur. Oratio Domine Iesu christe qui dixisti Apostolis etc. non dicitur. Pax non datur : neque Missa finita populo benedicitur : sed dicto Placeat etc. ommissis Ite missa est : et Benedicamus domino dicitur : Requiescant in pace. Alia omnia dicuntur et fiunt que et prout in ceteris Missis dici et fieri consueuerunt.

¶ *De celebratione Duarum vel Trium Missarum eadem die.*

Sunt nonnulli sacerdotes : ob raritatem clericorum : aut ecclesiarum paupertatem : duas parochiales ecclesias obtinentes : quibus a Iure conceditur Duas Missas celebrare in die. Hij vel quicunque alij sacerdotes : in casibus a Iure permissis /bis in [fo. xxxix.*b.* *die celebrare volentes non debent in prima missa post sumptum sanguinem se purificare : vel ablutionem digitorum sumere : sed post sanguinis sumptionem : digitos super Calicem abluere : et ablutionem huiusmodi in aliquod vas mundum reponere : et alia die qua vnam missam tantum celebrarunt : post sanguinis sumptionem : vel eadem die post dictam secundam Missam de ea se purificare : seu post purificationem et ablutionem eiusdem secunde Misse eam sumere. Plures autem quam duas Missas vna die celebrare non licet : sola die Natiuitatis Saluatoris nostri Iesu christi excepta : in qua quilibet Sacerdos : alias ad celebrandum dispositus : potest tres Missas celebrare : quod facturus etiam non debet in Prima et Secunda Missa se purificare aut ablutionem digitorum sumere : sed eam in aliquod vas mundum reponere : et eam post purificationem Tertie Misse sumere. Qui autem eadem die plures Missas celebraturus : in prima vel Secunda Missa se purificauerit : aut ablutionem sumpserit : non debet illa die vlterius celebrare Preterea sacerdos in die Natiuitatis predicte duas vel tres missas : etiam sine aliqua intermissione celebraturus : debet ante quamlibet missarum huiusmodi dicere confessionem : et in fine cuiuslibet populo benedicere : et post primam et secundam Missas huiusmodi dicere Euangelium. S. Iohannis In principio /erat verbum etc. ac omnia alia facere et dicere :* [fo. xl.

purificatione ommissa : vt prefertur : que in alijs Missis dierum : in quibus vna tantum Missa celebratur : dicuntur et fiunt . post tertiam vero missam loco dicti Euangelij . S . Io[annis] solet dici Euangelium secundum Matheum : Cum natus esset Iesus etc. quod habetur in Missa diei Epiphanie domini.

¶ *De Missa Sicca nuncupata.*

Sunt et alij sacerdotes qui in . xl . vel alijs diebus in quibus due misse speciales habentur : videlicet vna de festo et alia de dominica : vel feria : celebrata earum altera : aliam pro deuotione sua legunt : absque consecratione : quod fieri licet hoc ordine : data benedictione post missam celebratam et Euangelio S . Io[annis] lecto : celebrans deponit Casulam : et alijs omnibus paramentis retentis : stans in cornu Epistole versus ad Altare : detecto capite : legit absolute ex missali Introitum alterius misse : Gloria in excelsis deo : si illud in prima missa non dixit : et secunde misse conueniat : alioquin ipsum pretermittet . Idem obseruat de Credo in vnum deum : subiungit Orationem . Epistolam . Graduale : Alleluia : vel Tractum Euangelium : Offertorium : Communionem et Postcommunionem : omnia intelligibili voce legens : et sic ibi absque alia Cerimonia officium ipsum terminat . Tum dicit secrete seu competenti voce Antiphonam Trium puerorum etc. deponit omnia paramenta prout superius post missam ordinariam dictum est.

/¶ *De eadem Missa sicca in mari et fluminibus celebrari solita.* [fo. xl.*b*.

In loco fluctuanti vt in mari : et fluminibus : celebrare non licet alicui : consueuit tamen in nauibus in Mari : pro populorum deuotione : absque consecratione Missa (quam siccam vocant) dici per sacerdotem : hoc ordine . In loco Nauis Ecclesiola nuncupato : parata est Mensa : supra quam ponitur mappa munda : etiam non benedicta : et in medio partis posterioris eiusdem mense Crux ac hinc et inde in cornibus posterioribus ipsius mense : duo Candelabra cum duabus candelis ardentibus collocantur : vbi sacerdos Missam huiusmodi dicturus : ante dictam Mensam stans : accipit Superpellicium : et desuper Stolam ab humeris dependentem : quam trauersat ante pectus in modum Crucis : et Cingulo eam firmat : vel secundum alios : omnibus paramentis sacerdotalibus induitur : ordine superius dato : obmissa sola Planeta siue Casula : qua non vtitur . Sicque paratus stans ante mensam predictam : facit confessionem cum interessentibus dicens . In nomine patris et filij et spiritus sancti . Introibo etc. prout habetur supra in principio Misse : vsque ad orationem : Oramus te domine vt per merita etc. exclusiue : ascendit ad mensam predictam : et ommisso illius osculo : stans in cornu Epistole : legit

illius Introitum : kyrieeleison : /Gloria in [fo. xli. *excelsis : si est dicendum : Dominus vobiscum : non vertendo se ad populum : Oremus et orationem ordinariam : deinde si placet : et dici conueniat : facit vnam vel duas commemorationes : legit Epistolam . Graduale . Alleluia si est dicendum : vel Tractum . portat librum ad cornu Euangelij : dicit in medio mense . Munda etc . Iube etc . deinde ante librum : Dominus vobiscum Sequentia etc. signando librum et se in fronte : ore et pectore . finito Euangelio osculatur textum : dicit Credo : si dies et officium requirit . Dominus vobiscum non vertendo se ad populum . Oremus . Offertorium . Prephationem . Sanctus etc . Oremus preceptis salutaribus etc . Pater noster . Agnus dei : et dat osculum pacis : si alias officio Misse illius diei quod legit conueniat : reuertitur cum libro ad cornu Epistole dicit Communionem in eodem loco . Dominus vobiscum non vertendo se ad populum . Postcommunionem et commemorationes : si prius fecit : ibidem Dominus vobiscum vt prius : et Ite missa est : vel Benedicamus : prout conuenit : aut Requiescant in pace : si legit pro defunctis : quo dicto ibidem se vertit ad populum et illi more solito benedicit : Si non legit pro defunctis . Pro quibus si legit : benedictionem huiusmodi pretermittit . Tum dicit Dominus vobiscum et signans seipsum in fronte : ore et pectore : continuat Initium sancti Euangelij secundum Iohannem /In principio etc . vt supra . quo finito* [fo. xli.*b*. *vestes sacras quas recepit : ibidem deponit . Omnia premissa in missa huiusmodi dicuntur voce intelligibili : ita quod ab omnibus illi interessentibus audiantur.*

¶ *De eadem missa coram infirmo vel alia persona celebranda.*

Et si aliquando accidat : quod quis infirmus vel alius velit missam audire vbi non est sacerdos ad celebrandum dispositus : quia eadem die celebrauit : vel ex alia legiptima† causa poterit Sacerdos in ecclesia : vel alio loco conuenienti : vt premittitur paratus missam huiusmodi siccam legere : in omnibus et per omnia : prout superius de missa Nauali dictum est : et non debet in ea sacramentum ostendere : etiam si illud in ecclesia ibidem in loco suo sacro habeat paratum propter periculum ostensionis.

Ad laudem Saluat oris nostri.

Finis.

¶ *Impressum Rome per Iohannem de Besicken . Anno domini . M . cccc . ij . die . xxix . mensis Augusti . Sedente Alexandro . vi . Pontifice maximo . Anno eius Vndecimo.*

APPENDIX from *Missale Romanum* (Venetiis, P. Liechtensteyn, et I. Hertzog de Landoya, 1501. Sexto kalendas Nouembris, 8°), the symbol of which in the preceding pages is V.

¶ Tabula pro ornando se paramentis: ad pulsandum campanas quot et quot: [C.i *et quando: in festis maioribus duplicibus: semiduplicibus: atque ferialibus diebus.*

Hec sunt festa duplicia maiora in quibus pulsantur tres campane.

¶ *December*

viij	Conceptio virginis marie	*Paramenta alba*
xxv	Natiuitas domini	*Para. alba*
xxvj	Sancti stephani	*para. rubea*
xxvij	Sancti ioannis euangeliste	*para. alba*

¶ *Ianuarius*

j	Circumcisio domini	*para. alba*
vj	Epiphanie domini	*para. alba*
xvj	Sanctorum quinque fratrum minorum	*para. rubea*

¶ *Februarius*

ij	Purificatio virginis marie	*para. alba*

¶ *Martius*

xix	Sancti ioseph confessoris	*para. alba*
xxv	Annunciatio virginis marie	*para. alba*

¶ *Aprilis*

	Dominica resurrectionis et duobus sequentibus diebus	*para. alba*
xxv	Sancti marci euangeliste in quo fit processio in vtriusque vesperis	*para. rubea*

¶ *Madius* [fo. C.i.*b*.

xxv	Translatio sancti francisci confessoris	*para. alba*
xx	Sancti bernardini confessoris	*para. alba*
	Ascensio domini	*para. alba*
	Dominica penthecostes et duobus sequentibus diebus	*para. alba*

¶ *Iunius*

	Festum trinitatis	*para. alba*
	Corporis christi	*para. alba*
xiij	Sancti antonij confessoris	*para. alba*
xxiiij	Natiuitas sancti ioannis baptiste	*para. alba*
xxix	Apostolorum petri et pauli	*para. rubea*

¶ *Iulius*

ij	Visitatio beate virginis marie	*para. alba*
xiij	Sancti bonauenture confessoris	*para. alba*
xxvj	Sancte anne nec virginis nec martyris	*para. virida*

¶ *Augustus*

ij	Festum portiuncule	*para. alba*
v	Sancte marie ad niues	*para. alba*
vj	Transfiguratio domini	*para. alba*
x	Sancti laurentij martyris	*para. rubea*
xij	Sancte clare virginis	*para. alba*
xv	Assumptio gloriose virginis marie	*para. alba*
xix	Sancti ludowici confessoris	*para. alba*

¶ *September*

viij	Natiuitas beate virginis marie	*para. alba*
xvij	Festum stigmatum	*para. rubea*
/xxix	Dedicatio sancti michaelis	*para. alba* [fo. C.iii[1]

¶ *October*

iiij	Sancti patris gloriosi francisci	*para. alba*

¶ *Nouember*

j	Omnium sanctorum	
xxj	Presentatio virginis marie[2]	

Hec sunt festa minora duplicia in quibus pulsantur pro primo signo campana maior pro secundo mediana et pro tertio mediana et parua.

¶ *December*

vij	Sancti ambrosij confessoris	*para. alba*
xxj	Sancti Thome apostoli	*para. alba*

¶ *Ianuarius*

xxv	Conuersio sancti pauli	*para. alba*
xxxj	Translatio sancti marci euangeliste	*para. alba*

¶ *Februarius*

xxij	Cathedra sancti petri	*para. alba*
xxiiij	Sancti mathie apostoli	*para. alba*
xv	Translatio sancti antonij confessoris	*para. alba*

¶ *Martius*

xij	Sancti gregorij pape	*para. alba*
xxi	Sancti benedicti abbatis	*para. crocea*

¶ *Madius*

j	Apostolorum philippi et iacobi	*para. rubea*
iij	Inuentio sancte crucis	*para. rubea*
vj	Sancti ioannis ante portam latinam	*para. alba*
xvij	Translatio sancti bernardini confessoris	*para. alba*

¶ *Iunius*

xxv	Apparitio sancti marci	*para. alba*
/xj	Sancti barnabe apostoli	*para. rubea* [fo. Ciij.*b*.[3]
xxx	Commemoratio sancti pauli	*para. rubea*
	Octaua corporis christi	*para. alba*

¶ *Iulius*

vj	Octaua apostolorum petri et paul	*para. rubea*
ix	Octaua visitationis virginis marie	*para. alba*
xxv	Sancti iacobi apostoli	*para. rubea*

¶ *Augustus*

[*i*]	Sancti petri ad vincula	*para. alba*
xxiiij	Sancti bartholomei apostoli	*para. rubea*

[1] C.iii. thus: for C.ii.
[2] For these two feasts the colours are not given.
[3] Thus for C.ii.*b*.

xxviij	Sancti augustini confessoris	*para. alba*
xxii	Octaua assumptionis virginis marie	*para. alba*

¶ *September*

xiiij	Exaltatio sancte crucis	*para. rubea*
xxj	Sancti mathei apostoli et euangeliste	*para. rubea*
xxx	Sancti hieronymi confessoris	*para. alba*

¶ *October*

ij	Translatio sancte clare virginis	*para. alba*
xj	Octaua sancti francisci confessoris	*para. alba*
xviij	Sancti luce euangeliste	*para. rubea*
xxviij	Apostolorum simonis et iude	*para. rubea*

¶ *Nouember*

viij	Octaua omnium sanctorum	*para. alba*
viij	Translatio sancti ludowici confessoris	*para. alba*
ix	Dedicatio basilice Saluatoris	*para. alba*
ix	Dedicatio basilice apostolorum petri et pauli	*para. alba*
xxx	Sancti andree apostoli	*para. rubea*

¶ *December*

xv	Octaua conceptionis virginis marie	*para. alba*

Hec sunt festa semiduplicia in quibus pulsantur pro primo signo campana maior et pro secundo parua

¶ *December*

vj	Festum sancti nicolai confessoris	*para. alba*
xiij	Sancte lucie virginis	*para. alba* [fo. C.iij.
xxviij	Sanctorum innocentium	*para. nigra*
xxxj	Sancti siluestri confessoris	*para. alba*

¶ *Ianuarius*

[*iv*]	Octaua innocentium	*para. rubea*
ij	Octaua sancti stephani	*para. rubea*
iij	Octaua sancti ioannis	*para. alba*
xiij	Octaua epiphanie	*para. alba*
xxj	Sancte agnete virginis	*para. alba*

¶ *Februarius*

v	Sancte agathe virginis	*para. alba*

¶ *Madius*

xviij	Apparitio sancti michaelis	*para. alba*
	Octaua ascensionis	*para. alba*
xxvij	Octaua sancti bernardini confessoris	*para. alba*

¶ *Iunius*

xx	Octaua sancti antonij confessoris	*para. alba*

¶ *Iulius*

j	Octaua sancti ioannis baptiste	*para. alba*
	Octaua sancti bonauenture	*para. alba*
xxij	Sancte marie magdalene	*para. virida*

¶ *Augustus*

xvij	Octaua sancti laurentij martyris	*para. rubea*
xix	Octaua sancte clare virginis	*para. alba*
xxvj	Octaua sancti ludowici confessoris	*para. alba*
xxix	Decollatio sancte iohannis baptiste	*para. rubea*

¶ *September*

xv	Octaua natiuitatis virginis marie	*para. alba*

¶ *Nouember*

xj	Sancti martini confessoris	*para. alba*
xix	Sancte helisabeth	*para. virida*
xxij	Sancte cecilie virginis	*para. alba*
xxv	Sancte katherine virginis	*para. alba*

/Nota quod in festis maioribus duplicibus pulsantur tres campane pro [fo. C. iii.*b*. quolibet signo. videlicet in vesperis et matutinis: pro tertia vero pro primo signo pulsantur campane tres et pro secundo pulsatur campana parua: pro completorio autem pulsatur campana maior pro primo signo: et pro secundo parua.

¶ I[t]em in festis minoribus duplicibus pulsatur campana maior pro primo signo pro secundo mediana: et pro tertio mediana et parua. videlicet in vesperis et matutinis: pro tertia autem pulsatur campana maior pro primo signo et pro secundo parua: pro completorio autem pulsatur maior pro primo signo et pro secundo parua.

¶ Item in festis semiduplicibus pulsatur campana maior pro primo signo et pro secundo parua. videlicet in vesperis matutinis tertia et completorio.

Item in dominicis diebus pulsatur campana maior pro primo signo et pro secundo parua. videlicet in vesperis completorio matutinis et tertia. Ceteris autem horis tam in festis maioribus quam minoribus: tam simplicibus quam ferialibus semper pulsatur pro primo signo mediana: et pro secundo parua. Item in duplicibus maioribus minoribus et in dominicis diebus quando dicitur Te deum lau[damus]. vel nouem ℟. vel quando dicitur Gloria patri†. campana pulsatur.

Item paramentis nigris vel violatis vtitur in diebus afflictionis et abstinentie et in missis pro peccatis et pro defunctis et in quatuor temporibus et vigilijs et ab aduentu vsque ad vigiliam natiuitatis et a septima† vsque ad prophetias de sabbato sancto excepto quod ad benedictionem oliuarum et processionem: que tunc fit et ad benedicendum cereum vbi vtitur paramentis solennioribus.

Item nota quod in diebus ferialibus et communibus festis vtitur indumentis viridibus.

In octauis sanctorum vtitur rubeis.

Item ad hos quatuor principales colores referuntur ceteri: quia coccineus refertur ad rebeum: croceus ad viridem.

In omnibus diebus dominicis et ferialibus a septuagesima vsque ad pascha vtitur paramentis nigris excepto quod in dominica quarta quadragesime scilicet de letare in qua dantur paramen/ta rubea: et in aduentu similiter vsque ad natiuitatem [fo. C. iiij. domini in diebus dominicis et ferialibus vtitur paramentis nigris: excepto quod in dominica tertia aduentus, scilicet de gaudere in qua ponuntur paramenta rubea:

viridibus autem indumentis vtendum est in dominicis diebus post octauam epiphanie vsque ad dominicam septuagesime: et in octaua penthecostes si non cantatur missa de trinitate: viridibus indumentis vtitur deinceps vsque ad aduentum tam in dominicis quam in ferialibus diebus quando dicitur missa de dominica. Si in octaua penthecostes dicatur missa de trinitate vtitur paramentis albis.

Croceum tamen in colorem permittit et sustinet ecclesia in natali confessorum non pontificum ad distinguendum inter confess[ores]. ponti[fices] et non pontifi[ces] sicut de sancto benedicto et in sancto ludowico regis francie et similibus.

Item nota quod quater in anno paratur sacristia. scilicet. in natiuitate domini in pascha resurrectionionis in penthecoste et in solennitate nostri Patroni N. huius ecclesie.

INDUTUS PLANETA

FROM

MISSALE ROMANUM

F. FRADIN, 1507. 8°.

Missale romanum peroptime or‖*dinatum : ac diligenti studio castigatum : ab his erroribus : qui*‖*bus vel ignorantia vel incuria librariorum adductis communis ab*‖*usus inualuit : nouiter impressum totum ad longum : minime*‖ *require tali folio oneratum vel imperfectum : sed solerti in*‖*dustria emendatum, atque fideliter purgatum cum multis missis ac benedictionibus, preparationibus-que missa*‖*rum : vna cum :* Indutus planeta. *quod ante* Te igitur ‖ *situm est, vbi modus dicendi missam tradetur,* ‖ *atque pluribus alijs valde necessarijs in*‖*locis suis positis, quas cetera mis*‖*salia non habent : nec olim in lucem de*‖*ducte fuerunt vt patet intuenti.* ‖

Anno domini ‖

1507.

℣ *Incipit ordo agendorum et dicendorum a sacerdote In missa priuata et feriali iuxta consuetudinem ecclesie romane.* [fo. civ.

INdutus planeta sacerdos stet ante gradum altaris et iunctis manibus mediocriter eleuatis dicit antiphonam

Introibo ad altare dei.

℟. Ad deum qui letificat iuuentutem meam.

Ps. Iudica me deus. *cum* Gloria patri.

deinde repetatur Antiphona Introibo [ad altare dei].

℟. Ad deum [qui letificat iuuentutem meam].

℣. Adiutorium nostrum [in nomine domini].

℟. Qui fecit [celum et terram].

Deinde faciet confessionem inclinatus profunde [1]*et stet taliter inclinatus*[1] *donec responsum fuerit* Misereatur tui *etc.*

Et tunc erigens se facit absolutionem[2] *: qua facta dicit.*

℣. Deus tu conuersus [viuificabis nos].

℟. Et plebs [tua letabitur in te].

℣. Ostende nobis domine [misericordiam tuam].

℟. Et salutare tuum [da nobis].

℣. Domine exaudi [orationem meam].

℟. Et clamor [meus ad te veniat].

℣. Dominus vobiscum.

℟. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Aufer a nobis *etc.*

Et dicitur hec oratio aliquantulum alte dum ascendit sacerdos ad altare.

finis Per christum dominum nostrum.

℟. Amen.

Postea inclinatus coram medio altaris iunctis manibus dicit sub silentio hanc orationem.

Oremus[3] te domine vt per merita sanctorum quorum reliquie hic sunt *etc.*

Si non fuerint ibi reliquie dicat

Per merita omnium sanctorum *&c.*

Qua completa erigit se et manus super altare deponens osculatur illud.

[1]—[1] *om.* 1508. 1515.

[2] confessionem : 1508. 1515.

[3] Oramus : 1508. 1515.

ℭ *De iunctione manuum.*

ETt nota quod iungende sunt manus quotiens inclinat se sacerdos ante altare et in osculis et in collectis secretis: et in postcommunionibus quando venitur ad Per dominum *vltimum si plures dicuntur. et postquam inceperit* Gloria in excelsis deo *&c.* Credo in vnum deum. *et quando vadit ad sedem et quando vertitur ad altare et in fine prefationis et antequam leuet hostiam cum dicit* Fiat dilectissimi *&c. et ante* Pater noster *cum dicitur.* Et prestas nobis *et quando accepit hostiam a*[1] *patena vt frangat super calicem et quando vadit a libro vsque ad medium altaris et quando reuertitur ad librum dicto* Dominus vobiscum. *et si vadit ab altari ad piscinam*[2] *reuertitur: et quando a sacristia vadit indutus ad altare et quando completa missa reuertitur ad sacristiam.*

ℭ *De inclinationibus.*

ITem nota quod primo inclinat se sacerdos ante gradum altaris in confessione vt predictum est.

Secundo cum dicit Oramus te domine.

Tertio post euangelium cum dicit. Suscipe sancta trinitas.

Quarto cum dicit Te igitur.

Quinto cum dicit Supplices te rogamus omnipotens deus.

Sexto ante pacem cum dicit. Domine iesu christe qui dixisti apostolis[3] tuis *&c.*

Septimo post pacem cum dicit Domine iesu christe fili dei viui: qui ex voluntate patris cooperante spiritu sancto *&c.*

Octauo post missam cum dicit. Placeat tibi sancta trinitas obsequium seruitutis mee et presta: vt sacrificium quod oculis *&c.*

|Et sciendum quod iste inclinationes profunde fiunt [fo. civ.*b. coram*[4] *altari. Sunt etiam alie inclinationes que fiunt mediocriter super altare.*

Prima cum dicit. Suscipe deprecationem nostram.

Secunda quando sacerdos debet legere euangelium dicendo Munda cor meum et labia mea *&c. vel* Sit dominus in corde meo.

Tertia cum dicit. Et homo factus est.

Quarta quando[5] *collocato calice vadit ad abluendum manus.*

Quinta cum dicit Sanctus

Sexta quando[6] *nominatur beata virgo in* Communicantes.

Septima post consecrationem hostie antequam eleuetur.

Octaua ante Pater noster: *cum dicit* Et prestas nobis.

[1] super: 1508. 1515.
[2] discipulis: 1508. 1515.
[3] et dum: *add.* 1508. 1515.
[4] ante: 1508. 1515.
[5] dum: 1508. 1515.
[6] cum: 1508. 1515.

Nona cum nominatur beata virgo in oratione Libera nos quesumus.

Decima quando dicit Agnus dei.

Undecima in perceptione.

Duodecima si post perceptionem vadat ad piscinam

et omnes iste inclinationes fiunt ante medium altaris. Vertens enim se ad populum tantum cum dicit Orate fratres. *parum se inclinat.*

De osculo altaris.

ITem nota quod primo osculatur sacerdos altare dicta oratione. Oramus te domine

Secundo ante collectam primam vbi dicitur Dominus vobiscum.

Tertio post euangelium cum dicitur Dominus vobiscum.

Quarto antequam dicat Orate fratres.

Quinto post Te igitur. *ante* vti accepta habeas.

Sexto post supplices *cum dicit*. Ex hac altaris participatione.

Septimo finita oratione. Domine iesu christe qui di[xisti].

Octauo [1]*ante postcommunionem*[1]. *cum dicit*. Dominus vobiscum.

Nono[2] *completa oratione* Placeat tibi.

¶ *De modo osculandi.*

ET nota quod omnia oscula supradicta fiunt demissis manibus super altare. Ante collocationem autem calicis: et post perceptionem fiunt in medio altaris. Post collocationem vero[3] *calicis et ante perceptionem*[4] *a sinistris calicis prope hostiam. Et nota quod nunquam osculandus est liber nisi ad*[5] *euangelium.*

¶ *De eleuatione manuum* [6]*et extensione.*[6]

ITem [7]*circa eleuationem manuum sacerdotis et extensionem notandum*[7] *quod semper eleuat manus sacerdos mediocriter ita quod eleuatio non excedat humeros nec nimis deprimatur sitque distensio in latum semper moderata et equalis in missa: et quando stat versus ad altare et quando vertit se ad populum vacat ab vsu preterquam in oratione*. Unde et memores. *nisi* [8]*specialis fit commemoratio passionis. Aliquando fiat prolixior distensio brachiorum vsque ad proximas sequentes signationes. In omni vero iunctione manuum simul eleuatio precedat equalis scilicet et moderata.*

[1]—[1] autem post communionem: 1508. 1515.
[2] cum dicit vltimo Dominus vobiscum: *add.* 1508. 1515.
[3] autem: 1508. 1515.
[4] fiunt: *add.* 1508. 1515.
[5] post: 1508. 1515.
[6]—[6] *om.* 1508. 1515.
[7]—[7] nota; 1508. 1515.
[8] ubi: 1508. 1515.

¶ *De prosecutione misse.*

POstquam osculatus fuerit sacerdos altare completa oratione illa. Oramus te domine. *vadit ad dextrum cornu altaris: et ibi stans sine aliquo versu prece|dente incipit legere* [fo. 105. *Introitum. cum ministro vel ministris* [1]*ibi: similiter*[1] *et* Kyrieleison. *Deinde vadit ad medium altaris et ibi incipit* Gloria in excelsis deo *si est dicendum. quo finito vel non inchoato si non est dicendum osculatur medium altaris et vertens se ad populum dicit.* Dominus vobiscum *Quo dicto*[2] *vertit se ad librum*[3] *qui est in dextro cornu*[3] *dicens.* Oremus. *Et*[4] *ibidem finiat orationem et*[4] *si plures dicantur vltima similiter ibidem terminatur. Quando vero dicendum est* Flectamus genua *sacerdos stans ad dextrum cornu et non conuersus ibi* [4]*ad populum incipit absolute* Oremus. *sine* Dominus vobiscum *Et facto modico interuallo Postquam dixerit* Flectamus genua *dicit* Leuate *Deinde absolute prosequitur collectam Si diaconus ministrat ipse dicit* Flectamus genua *et* Leuate.

Finita collecta legitur lectio vna vel plures in quibus omnibus iste modus obseruatur ibi[5]*: preterquam in vltima oratione que precedit epistolam in qua semper vertens se ad populum vt predictum est: dicit* Dominus vobiscum *Deinde legitur epistola semper ante gradus contra medium altaris ibi*[5] *in missa conuentuali. In priuatis autem semper ab ipso sacerdote super dextrum cornu altaris. Dum vero legitur epistola a subdyacono sacerdos extendit corporale quod superponitur super altare ita quod longitudo corporalis in longitudinem altaris extendatur: nec explicetur propter puluerem vsque ad oblationem calicis hoc facit dyaconus si ministrat.*

Corporale vero quod supponitur calici habeat quatuor plicas in longitudine: et tres in latitudine.

Quo peracto in missa conuentuali vadit sacerdos ad sedem: et lecta vero epistola et graduali cum alijs que ante euangelium legenda sunt cum ministro vel ministris in sede perlectis: subdyaconus parat calicem in loco suo: collocando hostiam super patenam: et vinum tantum calici infundendo: et sic paratum ponit super altare. In missa vero priuata si non affuerit subdyaconus parat sacerdos calicem antequam incepta fuerit missa vel post euangelium secundum quod opportunum sibi fuerit.

Sacerdos vero antequam legat euangelium super medium altaris inclinatus dicit. [3]Sit dominus in cor meum *etc. vel*[3] Munda cor meum *etc. Et signans se signo crucis legit euangelium in sinistro cornu altaris. Finito vero euangelio osculatur librum et reuersus*

[1—1] id est similiter: 1508. id est simul: 1515.
[2] finito: 1508. 1515.
[3—3] *om.* 1508. 1515.
[4] *om.* 1508. 1515.
[5] id est: 1508. 1515.

ad medium altaris dicit. Credo in vnum deum. *si est dicendum. Sinautem osculatur altare et vertens se ad populum dicit*. Dominus vobiscum *reuersusque ex parte dextera altaris dicit in medio* Oremus *et legit Offertorium*. [1]*Quales autem et quot ministri et qualiter se debent habere ministri in missa /ordinata et* [fo. 105.*b. solenni presente ibi vel non presente episcopo: in ordinationibus diuini officij declarabitur.*[1]

¶ *De oblatione calicis* [1]*et misse.*[1]

SI missa simplex conuentualis vel priuata fuerit sacerdos accipit patenam cum hostia duabus manibus ibi [1]*mediocriter eleuatis et dicit*. Suscipe sancte pater omnipotens eterne deus hanc immaculatam hostiam *etc.*

Interim vero minister ad dexteram sacerdotis assistens offert ampullam cum aqua quam benedicens sacerdos infundit calici dicens. Deus qui humane substantie dignitatem mirabiliter condidisti *etc.*

[1]*Et nota quod tam in priuatis missis quam in conuentualibus et ordinatis tempore et ordo infundendi aquam calici idem penitus obseruatur.*[1]

Deinde accipiens calicem cum duabus manibus mediocriter eleuatis offert eum dicens. Offerimus tibi domine calicem salutaris: tuam deprecantes clementiam *etc.*

Collocatur vero hostia ad sinistram: [2]*calix vero ad dextram*[2]. *Deinde cooperitur calix corporali simplici plicato quod supponitur calici cum hac oratione*. In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur a te domine *etc.*

Postea fit signum crucis super hostiam et calicem cum oratione. Veni sanctificator omnipotens eterne deus *etc.*

ita quod primo ducitur manus super hostiam. secundo super vtrumque et sic semper fit quando communiter vtrumque signatur: et parum inclinatus super altare vadit ad abluendum manus suas.

[1]¶ *De benedictione vero incensi et incensatione et alijs que pertinent ad solennitatem habebitur in ordinationibus.*[1]

Deinde rediens ad medium altaris inclinatus dicit. Suscipe sancta trinitas hanc oblationem quam tibi offerimus ob memoriam passionis resurrectionis *&c.*

qua finita erigens se osculatur altare et vertens se ad populum dicit. Orate fratres vt meum ac vestrum sacrificium *&c.*

Circunstantes vero respondent. Suscipiat deus sacrificium de manibus tuis ad laudem et gloriam nominis sui *etc.*

Deinde gyrens[3] *se ex parte sinistra dicit secretam vel*[4] *secretas stans*[1] *contra medium altaris quibus completis: eleuatis et extensis*

[1]—[1] *om.* 1508. 1515.
[2]—[2] calicis: 1508. 1515.
[3] girans: 1508.
[4] ad librum: *add.* 1508. 1515.

manibus secundum formam superius taxatam dicit. Per omnia secula seculorum.

Finita vero prefatione dicit Sanctus *cum ministro vel ministris mediocriter inclinatis super altare et signat se signo sancte crucis cum dicit* Benedictus qui venit.

Deinde inclinatus coram altari iunctis manibus dicit. Te igitur.

Et erigens se ibi[1] *osculatur altare cum dicit*. Uti accepta habeas *facietis*[2] *tres cruces dicendo* Hec dona : hec munera : hec sancta sacrificia *Deinde eleuatis et extensis manibus sicut superius dictum est prosequitur canonem vsque* Quam oblationem tu deus in omnibus /quesumus *etc.* [fo. 106.

Et postea facit tres cruces continue super hostiam et calicem communiter dicens. Benedictam : ascriptam : ratam . *Et iterum eleuatis ibi*[1] *manibus dum dicit*. Rationabileque[3] facere digneris . *Facit iterum duas cruces dicens* Corpus et sanguis . *Primam super hostiam . secundam super calicem.*

Cum vero peruentum est ad Qui pridie . *ductis plane digitis super pallam altaris accipit* [4]*ibi ostiam*[4] *dicens*. Accepit panem . *Et parum eleuans*[5] *signat eam dicens*. Benedicit[6] . *Et dicto* Hoc est corpus meum . *Et adorato corpore domini cum mediocri inclinatione eleuat illud reuerenter ita quod a circunstantibus possit videri : postea deponit in loco suo . Deinde coopertum calicem accipit cum duabus manibus et parum eleuat dicens*. Accipiens et hunc preclarum calicem *etc. Deponit iterum super altare dicens*. Item tibi gratias agens . *Deinde signat dicens* . Benedicit[7] . *Et iterato eleuans dicit*. Accipite et bibite *&c. vsque* in mei commemorationem[8] facietis.

Deinde deposito calice dicit . Unde et memores *extensis brachijs aliquantulum in modum crucis vt predictum est*.

Nota quod ab hoc loco vsque ad vltimam purificationem manuum sacerdotis iungendus est index cum pollice preterquam in signationibus : et cum tangitur corpus domini . Ante vero hunc locum et post dictam[9] *purificationem dum lauat manus et extendit separatur*[10] *pollex a ceteris digitis sibi inuicem copulatis . ab hinc autem vsque ad proximum* . Per omnia . *fiant signationes sicut in missali signantur et inclinationes sicut supradictum est. Hoc addito quod in fine huius orationis* Nobis quoque peccatoribus *dicitur* Per christum dominum nostrum . ℟[11] . Amen . *et dicit sacerdos* per quam[12] hec omnia . *quia istud pendet de fine precedentis orationis . Dicto autem* . Et prestas nobis . *Discooperit calicem et accipiens*

[1] *om.* 1508. 1515.
[2] faciens : 1508. 1515.
[3] rationabilem acceptabilemque : 1508. 1515.
[4] hostiam : 1501. 1515.
[5] benedixit : *add.* 1508. hostiam : *add.* 1515.
[6] Benedixit : 1508. 1515.
[7] Benedixit : 1515.
[8] memorium : 1508. 1515.
[9] hanc : 1508. 1515.
[10] parum : *add.* 1508. 1518.
[11] sine responsione : 1508. 1515.
[12] quem : 1508. 1515.

corpus domini signat ter cum ipso super calicem a labio in labium dicens: Per ipsum et cum ipso et in ipso . *Eleuatis autem digitis cum corpore domini signat bis inter se et calicem a labio calicis incipiens et dicens quod sequitur* . Est tibi deo patri . *etc.*

Quo finito tenet corpus domini super calicem et parum eleuato calice cum ambabus manibus dicit . Per omnia secula . *Dicendo autem* Oremus preceptis salutaribus . *Tunc deponit calicem et hostiam in locis suis et corporale calici superponit . Cum vero venerit ad :* Pater noster . *eleuet manus et extendat sicut prius vsque ad* Da propitius pacem . *Ubi accipiens patenam signet se simpliciter de ipsa . Deinde submittens eam hostie et discooperiens calicem faciat fractionem super calicem frangendo hostiam per medium et ponens illam partem* [1]*in patena que est in sinistra ma|nu*[1] . [fo. 106.*b.*] *Illam vero que est in dextra frangat per medium et particulam que remanet in sinistra manu post fractionem coniungat parti que est in patena Alteram vero que est in dextra manu erectus sacerdos teneat supra calicem et parum eleuato calice dicit* . Per omnia secula seculorum . *Et iterum deposito calice signat ter super sanguinem cum particula quam tenet in dextra dicens* . Pax domini sit semper *etc.*

Quo dicto mittit particulam ipsam in sanguine dicens . Fiat commixtio et consecratio *etc.*

Deinde cooperto calice dicit . Agnus dei qui tollis peccata mundi . *ter parum inclinatus et demissis super altare manibus.*

Postea inclinatus ante altare dicit. Domine iesu christe qui dixisti apostolis tuis *etc.*

Qua finita erigit se et osculatur altare dans pacem ministro et dicens . Pax tecum . [2]*Qui respondeat* . Et cum spiritu tuo.[2]

Item inclinans se ante altare dicit Domine iesu christe *etc. et* Perceptio corporis *etc.*

Quibus dictis erigens se reuerenter accipiens ibi patenam eleuat aliquantulum et cum manu dextera accipit corpus domini et tenet super patenam dicens Panem celestem accipiam *etc.*

Deinde dicit ter . Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum *etc. dicto signat se cum patena in qua iacet corpus domini et ab eadem patena non cum manu sed cum lingua sumit et discooperiens calicem si que reliquie dominici corporis remanent in patena cum digito vel pollice reponit eas in calicem. Liceat tamen quibus magis placuerit sumere corpus domini cum manu de patena*[3] *secundum priorem curie romane consuetudinem.*[3]

Depositaque patena cum reuerentia accipit calicem dicens . Quid retribuam domino pro omnibus que retribuit mihi . Calicem salutaris accipiam *etc.*

[1]—[1] que est in sinistra manu in patena : 1508. 1515.
[2]—[2] *om.* 1508. 1515. [3]—[3] sed prior est curie romane consuetudo : 1508. 1515.

Quibus dictis signans se cum calice dicat orationem. Sanguis domini nostri iesu christi *etc*. *Et extunc*[1] *percipit sanguinem domini.*

Perceptione autem facta vadit ad cornu altaris dextrum et purificationem calicis accipiens dicit. Quod ore sumpsimus pura mente capiamus. Corpus tuum domine *etc.*

Quibus dictis[2] *purificatione digitorum facta*[2] *super calicem :* [3]*dimittens in calice*[3] *declinet ad abluendum manus. Qua ablutione facta assumit quod remanserat in calice et reclinans eum super patenam et plicato corporali lectaque communione in dextro cornu iterum sumit si quid remansit in calice. Quo facto reuertitur ad medium altaris et complet missam vt predictum est. Qua completa benedicat populum dicens*. [4]Benedicat nos et custodiat[5] omnipotens[4] dominus pater et filius et spiritus sanctus. Amen.[6]

℔ *Nota quod* Gloria in excelsis deo *non cantatur a prima dominica de aduentu vsque ad natiuitatem /Nec a septua-* [fo. 107. *gesima vsque ad cenam domini nisi in festis nouem lectionum. In reliquis autem festis et dominicis generaliter cantatur.*

℔ *Nota quod si festum nouem lectionum venerit die dominico et fiat missa de festo dicitur* Credo in vnum deum *. propter diem dominicum : non propter festum. Nota quod* Gloria in excelsis deo *et* Te deum laudamus *etc*. *et* Ite missa est *dicuntur simul hijs supradictis diebus.*

Credo in vnum deum *. dicitur omnibus dominicis totius anni et ad tres missas diei natalis domini et infra octauas et in octauis. Et in epiphania et per eius octauas. Et in conuersione sancti pauli et in purificatione beate marie virginis et in annunciatione domini et in resurrectione domini et per totam hebdomadam : Et in ascensione domini : et per totas octauas. Et in penthecosten : et per totam ebdomadam : Et in festo sancti Iohannis ante portam latinam : Et in festo apostolorum petri et pauli : et per octauas cuiuscunque festum in eis occurrat : Et in festo sancti petri ad vincula : et in assumptione beate marie virginis et per totam octauam cuiuscunque festum occurrat Et in natiuitate beate virginis : et per totam octauam eodem modo vt supra dictum est. In festis angelorum et in festis sancte crucis : et omnium apostolorum et euangelistarum : et sancti barnabe et in festo omnium sanctorum : et in omnibus consecrationibus ecclesiarum et altarium.*

Deo gratias.

℔ *Finis ordinum agendorum ac dicendorum a Sacerdote in missa priuata atque feriali iuxta Romane ecclesie ordinem.*

[1] tunc. 1508.
[2]—[2] purificationem digitorum factam : 1508. 1515.
[3]—[3] *om.* 1515.
[4]—[4] Benedicat et custodiat nos : 1508. 1515.
[5] deus : *add.* 1508. 1515.
[6] 1508 and 1515 end here.

APPENDIX

from *Missale secundum ritum laudabilenque vsum sancte vceciensis ecclesie*, Lugduni, Ioh. Neumester de Maguncia, et Mich. Topie, 1495. folio. (British Museum, IB. 41877.)

/* * * [a. vi.*b.*

¶ *Ad induendum se sacris vestibus: sacerdos inclinans se prostratus dicat.*

CHriste te deprecor miserere clemens: qui venisti redimere ad te venio salua me. In nomine patris et filij et spiritussancti amen.

Ad amictum dic.

HUmeros meos et pectus meum domine: spiritussancti gratia protege: renesque meos vicijs omnibus expulsis: virtute tua precinge: ad sacrificandum tibi deo viuenti et regnanti in secula seculorum amen.

Ad albam.

OMnipotens sempiterne deus: te suppliciter exoro vt sorde omnium viciorum exutus: albaque veste indutus te sequi merear ad regna vbi vera sunt gaudia. Per christum dominum nostrum.

Ad cingulum.

PRecinge lumbos mentis mee: zona iusticie: pater clementissime et circumstringe in me dilectionem dei: et proximi: et circuncide vicia cordis mei. Per christum dominum nostrum.

Ad manipulum.

DA domine virtutem manibus meis ad abstergendam omnem maculam immundam: vt sine pollutione mentis et corporis tibi valeam puro corde seruire. Per christum dominum nostrum.

Ad stolam.

STola iusticie circunda domine ceruicem meam: et ab omni corruptione peccati purifica mentem meam: quia tu dicis: iugum meum suaue est: et onus meum leue. Per christum dominum nostrum.

Ad casulam dic.

INdue me domine ornamento humilitatis pacis et charitatis : vt vndique munitus atque protectus virtutibus vicijs possim resistere et hostibus . Per christum.

¶ *Incipit ordo agendorum et dicendorum a sacerdote in missa : iuxta consuetudinem romane ecclesie.*

INdutus planeta sacerdos stat ante gradum altaris et iunctis manibus mediocriter eleuatis dicit.

℣. Introibo ad altare dei.

℟. Ad deum qui letificat iuuentutem meam.

Deinde dicat psalmum.

Iudica me deus et discerne causam *per totum . / cum* [fo. a.vii. gloria patri.

Deinde repetitur.

℣. Introibo ad altare dei.

℟. Ad deum qui letificat iuuentutem meam.

℣. Adiutorium nostrum in nomine domini.

℟. Qui fecit celum et terram.

Deinde facit confessionem absolute inclinatus mediocriter et stat taliter inclinatus donec responsum fuerit . Misereatur tui . *Et tunc erigens se facit absolutionem . Qua facta dicit versus sequentes.*

℣. Deus tu conuersus viuificabis nos.

℟. Et plebs tua letabitur in te.

℣. Ostende nobis domine misericordiam tuam.

℟. Et salutare tuum da nobis.

℣. Domine exaudi orationem meam.

℟. Et clamor meus ad te veniat.

℣. Dominus vobiscum.

℟. Et cum spiritu tuo.

Oratio.

AUfer a nobis quesumus domine cunctas iniquitates nostras : vt ad sancta sanctorum : puris mereamur mentibus introire . Per christum dominum.

Et hec oratio dicitur aliquantulum alte : dum ascendit sacerdos ad altare . Postea inclinatus coram medio altari iunctis manibus dicit secrete hanc orationem.

Oratio.

ORamus te domine per merita sanctorum tuorum : quorum reliquie hic sunt et omnium sanctorum indulgere digneris mihi omnia peccata mea . Amen.

Si non fuerint reliquie dicat.

Ut per merita omnium sanctorum.

Qua completa erigit se et manus super altare deponens osculatur illud.

¶ *De iunctione manuum.*

Et nota quod iungende sunt manus quotiens inclinat se sacerdos ante altare et in collectis : et in complendis : accipiensque thuribulum a diacono incensat altare : et reddito thuribulo diacono : perlegit introitum : cum ipsis ministris . kyrieleyson . *Deinde dicit sacerdos .* Gloria in excelsis : *si est dicendus . Quo finito antequam dicat . ℣.* Dominus vobiscum *osculatur altare in medio . In fine vero Gradalis aut* Alleluya . *aut Tractus inclinat se diaconus coram altari et dicit hanc orationem.*

Oratio.

MUnda cor meum et labia mea omnipotens deus qui labia esaye prophete calculo mundasti ignito : ita me tua grata miseratione dignare mundare : vt sanctum euangelium digne valeam nunciare . Per christum dominum nostrum . Amen.

Dicta oratione et accepto textu inclinat se diaconus sacerdoti celebranti et petit benedictionem . Tunc dicit sacerdos.

Dominus sit in corde tuo : et in labijs tuis : vt competenter annuncies euangelium suum . ℟. Amen.

Quando sacerdos offert hostiam super altare dicit hanc orationem.

SUscipe sancte pater omnipotens eterne deus : hanc immaculatam hostiam : quam ego indignus famulus tuus offero tibi deo meo viuo : et vero : pro innumerabilibus peccatis et offensionibus et negligentijs meis : et pro omnibus circunstantibus : sed et pro omnibus fidelibus christianis viuis atque defunctis : vt mihi et illis proficiat ad salutem in vitam eternam Amen.

Quando mittit aquam in calicem dicit Orationem.

DEus qui humane substantie dignitatem et mirabiliter condidisti : et mirabilius reformasti : da nobis per huius aque et vini mysterium : eius diuinitatis esse consortes qui huma-/nitatis nostre fieri dignatus est particeps ihesus [fo. a. vi*b*. christus filius tuus dominus noster . Qui tecum viuit et reg[nat].

Quando offert calicem super altare dicit Orationem.

OFferimus tibi domine calicem salutaris : tuam deprecantes clemenciam : vt in conspectu diuine maiestatis tue : pro nostra et pro totius mundi salute : cum odore suauitatis ascendat. ℟. Amen

Deinde dicit.

IN spiritu humilitatis : et in animo contrito : suscipiamur domine a te : et sic fiat sacrificium nostrum : in conspectu tuo hodie vt placeat tibi domine deus.

℣ *Sequitur oratio : super hostiam et calicem cum signo crucis.*

UEni sanctificator omnipotens eterne deus bene✠dic hoc sacrificium : tuo sancto nomini preparatum.

℣ *Cum ponit incensum in thuribulum.*

PEr intercessionem : beati michaelis archangeli stantis a dextris altaris incensi et omnium electorum suorum : incensum istud : dignetur dominus bene✠dicere : et in odorem suauitatis accipere . Per christum.

℣ *Cum incensat altare dicit.*

INcensum istud a te bene✠dictum ✠ ascendat ad te domine ✠ et descendat super nos misericordia tua.

℣ *Cum incensat altare dicit.*

DIrigatur domine oratio mea : sicut incensum in conspectu tuo . Eleuatio manuum mearum : sacrificium vespertinum Pone domine custodiam ori meo : et hostium circunstantie labijs meis . Ut non declinet cor meum in verbum malum : ad excusandas excusationes in peccatis.

Quando reddit thuribulum diacono dicat.

AScendat dominus in nobis ignem sui amoris : et flammam eterne charitatis Amen.

℣ *Lauet deinde manus dicens.*

LAuabo inter innocentes manus meas : et circundabo altare tuam† domine . Ut audiam vocem laudis tue : et enarrem vniuersa mirabilia tua Domine dilexi decorem domus tue : et locum habitationis glorie tue . Gloria patri.

Tunc inclinat se ante altare et dicit hanc orationem.

Oratio :

SUscipe sancta trinitas : hanc oblationem quam tibi offerimus ob memoriam passionis resurrectionis et ascensionis ihesu christi domini nostri : et in honore beate marie semper virginis et beati iohannis baptiste : et sanctorum apostolorum petri et pauli istorum : et omnium sanctorum : vt illis proficiat ad honorem : nobis autem ad salutem : et illi pro nobis intercedere dignentur in celis : quorum memoriam facimus in terris . Per eundem christum.

Erigens se deosculatur altare et vertit se ad populum dicens.

ORate fratres vt meum ac vestrum sacrificium : acceptabile fiat apud deum : patrem omnipotentem.

Circunstantes vero respondent sub silentio.

SUscipiat dominus sacrificium de manibus tuis : ad laudem et gloriam nominis sui : ad vtilitatem quoque nostram : totius que ecclesie sancte.

℣. Domine exaudi orationem meam.

℟. Et clamor meus . etc.

Oremus.

Deinde legatur secreta : cuius finis est initium prefationis.

[FINIS MISSALIS.]

EXTRACTS

FROM

LUD. CICONIOLANUS'

DIRECTORIUM DIVINORUM

OFFICIORUM.

ROME, 1539.

/**Directo||rium Diuinorum || Officiorum** iuxta [ſo. ✠ i. Romanę Cu||rię ritum, per Ludouicum || Ciconiolanum regularis ob||ſeruantię, prouincię Cam||panię ęditum. Et per do||minum Paulum Ter||tium Pontificem ma||ximum approbatum.|| omnibus peru||tile, et neces||ſarium.|| In quo continentur ea, quę se||quens pagellę facies indicat.||

/℔ *In nomine domini nostri Iesu Christi.* [fo. ✠ i.*b.*

HOc in libello partibus absumpto duabus est diuinorum officiorum secundum Ro. curię consuetudinem perpetuus ordo. In quarum prima quædam claræ recitantur regulæ ad inueniendum Pascha cum cęteris mobilibus festis, Aureum numerum, Literam dominicalem, cum dominicalibus, ferialibus, festiuisque rubricis, differentiis, locationibus suis per tabulas, et menses dispositis. In secunda, quæ pars festiua nuncupatur: habes speciales, et generales rubricas de sanctis rite ordinatas. In qua etiam multa continentur, videlicet. De missarum celebratione. De festis duplicibus, et obseruandis, et de reliquis. De vigiliis, et aliis diebus ieiunandis, De residuis, et festis relictis. De coloribus sacrorum indumentorum. De officio defunctorum, quoties, et quo tempore a fratribus minoribus specialiter dici solet. De cursu Lunę. De epacta. De indictione. De quibusdam annotationibus dictiones corruptas continentibus, cum symbolo Athanasii in hæroico carmine ædito: aliisque ad Redemptorem nostrum carminibus: vt suis in locis cuncta patebunt.

/PAVLVS PAPA. III. [fo. ✠ ii.

DIlecte fili salutem, et apostolicam benedictionem. Cum sicut nobis exponi fecisti. Tu ad Dei laudem, et communem personarum ecclesiasticarum officium diuinum recitantium vtilitatem quoddam opusculum Directorium diuinorum officiorum a te appellatum composueris, ædereque et imprimi facere intendas. Cupiasque lucrum, si quod inde perceptum fuerit, cum licentia nostra in pauperum vsus erogare. Nos pium tuum laborem, ac propositum apostolico fauore dignum censentes, teque speciali gratia prosequi volentes, tuisque precibus nobis super hoc humiliter porrectis inclinati. Tibi, vt tui superioris licentia in his obtenta, dictum Opusculum ędere, atque imprimi. Impressumque vendi, ac lucrum si quod inde fuerit perceptum, in dictos pauperum vsus conuerti, et erogari facere libere, et licite valeas concedimus. Necnon quibusuis vbique existentibus tam Bibliopolis, et librorum Impressoribus quam aliis personis, sub excommunicationis latæ sententiæ. In terris vero nostris mediate, vel /immediate subiectis etiam Vigintiquinque aureorum, [fo. ✠ ii.*b.* ac amissionis Librorum pœna ipso facto, si contrauenerint, incurrenda, inhibemus, ne ad Sex annos a data præsentium computandos sine tuo expresso consensu dictum Opusculum imprimere,

aut imprimi facere, aut venale proponere, vel habere audeant. mandantes vniuersis Archiepiscopis, et Episcopis, eorumque generalibus in spiritualibus Vicariis, ac in Terris nostris etiam illarum Gubernatoribus, et Locatenentibus : vt præsentes literas quarum transumptis manu scriptis, et impressis personæ in dignitate constitutæ, Sigillo, et Notarii publici subscriptione munitis plenam fidem haberi decernimus, sine mora, ad omnem tuam requisitionem exequantur. Contrariis non obstantibus quibuscunque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris. Die .XIX. Octobris. M.D.XXXVIII. Pontificatus nostri Anno Quarto.

Blosius.

/* * * [fo. 36.

¶ *De Credo.*

CRedo in vnum deum dicitur in omnibus diebus dominicis totius anni, etiam si de aliquo festo missa dicatur, de quo alias Credo non esset dicendum. Nec omittitur in illis dominicis, de quibus non fit commemoratio.

In natiuitate domini et per totam octauam.

In octaua sancti Stephani, quia est intra octauam sancti Ioannis.

In octaua sancti Ioannis Euangelistę.

In Epiphania domini et per totam octauam.

In Conuersione sancti Pauli.

In omnibus festis sancte Marie virginis et per eius octauas.

In Cathedra sancti Petri.

/In feria quinta in cęna domini. [fo. 36.*b.*

In resurrectione domini et per eius octauam.

In festo Ascensionis domini et per totam octauam.

In festo Pentecostes et per totam octauam.

In festo Corporis domini et per totam octauam.

In festo sancti Ioannis ante portam latinam.

In festo apostolorum Petri et Pauli et per octauam.

In festo sancti Petri ad vincula.

In festo transfigurationis Domini.

In octaua sancti Laurentij quia venit intra octauam virginis.

In festiuitatibus sanctę Crucis.

In festo omnium sanctorum et per octauam.

In festis omnium apostolorum, Angelorum, Euangelistarum, Quatuor doctorum. Et sancti Barnabę.

In omnibus consecrationibus ecclesię altarium et episcoporum.

In festo alicuius sancti, vel sanctę, in cuius nomine dedicata est ecclesia. Vbi notare velis pro ecclesia non intelligi debere sacellum, seu capellam, quę est pars totius corporis ecclesię, sed totam ecclesiam.

Fratres minores et alij religiosi possunt illud / dicere in [fo. 37. omnibus solennitatibus sui ordinis.

¶ *De coloribus quibus in sacris vestibus vtimur.*

¶ *De Colore albo.*

ALbo colore vtimur in vesperis vigilie natiuitatis domini vsque ad octauam epiphanię inclusiue, exceptis festis martyrum, que interueniunt.

¶ Feria quinta in cena Domini.

¶ Sabbato sancto in officio missę, et ab illo die vsque ad octauam Ascensionis domini inclusiue, quandocunque agitur officium de tempore, pręter dies rogationum et pręter missam que dicitur in die sancti Marci de officio Letanię.

¶ In omnibus festis gloriosę virginis Marie, et eius octauis.

¶ In festo sanctę Trinitatis.

¶ In festo omnium sanctorum.

¶ In festis angelorum.

¶ In festo natiuitatis sancti Ioannis Baptistę.

¶ In principali festo sancti Ioannis euangelistę.

¶ In Conuersione sancti Pauli.

In Cathedra sancti Petri.

¶ In festis omnium confessorum, et omnium sanctorum qui martyres non sunt.

¶ In crismando.

In dedicationibus ecclesiarum.

¶ Item per octauas festorum prędictorum, quando de octauis agitur.

¶ Adde transfigurationem Saluatoris. Et/ vincula [fo. 37.*b*. sancti Petri.

¶ *De colore rubeo.*

RVbeo colore vtimur a vigilia Pentecostes in missa vsque ad sabbatum post festum ipsum inclusiue.

In festis sanctę Crucis.

In festo decollationis sancti Ioannis Bap[tiste].

In festo omnium apostolorum euangelistarum, pręter principale festum sancti Ioannis euangelistę. Et pręter festum conuersionis sancti Pauli, et cathedra Petri.

In festis omnium sanctorum et sanctarum martyrum prenter † festum sanctorum Innocentum quando extra dominicam venit. Tunc enim violaceo vtimur. Et quando venit in dominica vtimur rubeo, et in octaua quacunque die venerit, rubeo colore vtimur. Eodem rubeo colore vtendum est per octauas prędictorum festorum, quando de ipsis octauis agitur.

Et in degradatione cuiuscunque ordinis.

¶ *De colore viridi.*

VIridi colore vtimur inter octauam epiphanię et septuagesimam. Et inter festum Pentecostes et Aduentum, /quando dominicale officium agitur. [fo. 38.

¶ *De colore nigro vel violaceo quos pro vno aliqui reputant.*

NIgro aut violaceo colore vtimur a prima dominica aduentus vsque ad missam in vigilia natiuitatis domini inclusiue.

Et a septuagesima vsque ad officium missę in vigilia resurrectionis exclusiue, quandocunque in prędictis temporibus officium de tempore agitur, excepta quinta feria in cęna domini, in qua albo colore vtimur et feria sexta in parasceue, in qua vtimur nigro.

Et intelligendum est quod Sabbato sancto in toto officio quod agitur ante missam vtendum est nigro, vel violaceo colore excepto quod diaconus qui cantat benedictionem cerei, indutus esse debet dalmatica alba. Sed benedictione cerei cantata diaconus ipse amota dalmatica alba, assumit aliam nigri vel violacei coloris et tenet eam vsque ad officium missę.

Item in quatuor temporibus.

In vigilijs sanctorum, quando dicitur missa de vigilia.

In diebus rogationum. Et in missa quę dicitur in die sancti Marci de officio Lętanię.

/In festo sanctorum Innocentum quando extra do- [fo. 38.*b*.
minicam occurrit.

In purificatione virginis Marię in receptione candelarum et in processione.

In processione in die palmarum.

Item in missis defunctorum.

Hęc habentur in pontificali.

Hęc supradicta de coloribus sumpta sunt ex pontificali libro. Sed alij addunt colorem croceum.

¶ *De colore croceo.*

CRoceo colore vtimur in festiuitatibus confessorum non pontificum.

* * *

/¶ *De celebratione missarum.* [fo. 80.*b*.

OPere pretium quoque esse duxi, quędam quę mihi necessaria visa fuerunt, succincte de altissimo sacrificio, seu missarum solemnijs in medium afferre. Non enim cuncta amplectendi incessit cupido, ne nimis in longum protenderetur opus. Et quoniam de inclinationibus profundis, et mediocribus, de osculationibus, manuum iunctionibus, cęterisque rite ordinatis in missę ordinario diffuse reperitur, hic illa inserere non opus fuit, sed aliqua non ibi tacta ad communem cunctorum profectum orthoxorum[1] conscribere conatus sum, quę cum omittuntur, vel secus fiunt, quam fieri debeant, non in minimam ducunt admira-

[1] orthodoxorum: *corrected thus amongst the lists of errata printed at the end of the book.*

tionem eos, qui in hac re sedulo exercentur. Noli ergo hęc nostra post terga dare, sed obsecro, vt illa sępius perlegere velis. Nam quantum in eis proficies, non pęnitebit.

¶ *De loco celebrationis.* [fo. 81.

CElebrandum est in locis Deo dicatis. scilicet in ecclesijs, aut ex causa vrgente, videlicet quando aliqua persona non potest ad ecclesiam conuenire. Tunc domi in loco honesto cum altari viatico seu portatili celebrari potest. Sunt tamen nonnulli parum deum timentes, aut spe lucri, aut aliqua irrationabili causa, qui in meretricum cubiculis celebrare non erubescunt. Quantam ex hoc penam merentur, cum ipsam luent, iudicare atque cognoscere poterunt.

¶ *De Altari.*

OLim quibusdam vertebatur in dubium an occidentem versus, altare collocari posset. Quibus breuiter respondetur, quod apud maiores nostros, cum altare in occidente collocatum esset, seu occidentalem plagam versus collocari contigisset, sacerdos a posteriori parte altaris collocatus, versa facie ad populum sacrificium, seu missam celebrabat. Hodie vero cum aliter a summis Pontificibus constitutum sit, vsusque vniuersalis ecclesię sic se habeat, vt sacerdos ad populum versis celebret tergis, nec iure sit cautum, vt ne occidentem versus altare fabricetur. Relinquitur ergo, vt in nostro sit arbitrio, quamcunque orbis partem /versus altare ipsum collocare. In quo celebrari non [fo. 82.*b.* potest. nisi per alicuius orthodoxi episcopi manus consecratum existat aut super tabulam per eundem consecratam, seu altare portatile.

¶ *De Altari viatico seu portatili.*

ALtare paruum, seu portatile collocari debet super altare lapideum non consecratum, aut ligneum, eo modo quo locatum est ac positum altare magnum, ita quod longitudo altaris parui correspondeat longitudini altaris magni, et latitudo vnius latitudini alterius. Quod sic probari potest. Pręceptum est in missarum ordinario, quod in signationibus primo ducatur manus super hostiam, secundo super vtrumque, scilicet super hostiam et calicem. Ex quibus duobus manus ductibus constituitur et conficitur salutiferę crucis signum. Quod fit quando hostia a calicis latere collocatur. Sed si hostia inter calicem et sacerdotem collocaretur, neque ex primo, neque ex secundo

manus ductu conficeretur crucis signum, nec secundus manus ductus fieri potest super vtrumque, scilicet super hostiam et calicem. Recte ergo collocant ea religiosi illi, qui secundum longitudinem altaris a latere vnius, collocant alterum, hoc est a latere dextro calicis, quod est versus sinistrum cornu altaris, ponunt hostiam, vt signationes ab ecclesia institutas/ [fo. 82. recte facere valeant.

¶ *De Linteis altaris.*

ALtare, super quo celebrandum est, coopertum esse debet, tribus linteis, saltem vno, quando tria haberi non possunt super quibus corporalia extenduntur. Sunt tamen aliqui qui sub corporali extendunt pallam, quę non necessario requiritur. Sed qui sine corporali et linteis celebraret, mortali culpa peccaret.

¶ *De sacris indumentis.*

SAcerdos absque sacris indumentis sine graui. id est mortali culpa celebrare, et sacrificium offerre non potest. Sacra indumenta hęc sunt. Amictus, alba, manipulus, stola, planeta, seu casula. Sed qui ex obliuione manipulum et stolam omitteret, mortaliter non peccaret.

¶ *De Stola et manipulo.*

STola a sacerdote missam celebrante tenetur in vtroque humero. A diacono vero in sinistro. Manipulus semper in manu sinistra.

¶ *De Calciamentis.*

CAlciamenta licet in veteri testamento in esu paschalis agni teneri preciperentur in nouo tamen, cum pręcepta non reperiantur, /si quis sine ipsis celebraret quando ea [fc. 82.*b.* habere non posset, non peccaret.

¶ *De Corporalibus.*

COrporalia debent esse linea, nec ex serico laborata, sed simplicia, et ab episcopo, aut ab authoritatem habentibus, benedicta, pura et munda. Et veh illis sacerdotibus tenentibus ea ita immunda, vt cauponariorum mappę candidiores appareant.

¶ *De Igne altaris.*

HOc excellentissimum Sacrificium non sine luminaribus offerri debet, vt habetur de celebr. mis. c. vltimo. Et licet non sit iure cautum, vt ignis, quo in altari in sacrificio vtimur, non sit in alia materia accensus pręterquam in cęra munda, et optima, tamen si temporales domini cęreis vtuntur in suis mensis, quanto magis in mensa regis regum, et domini dominantium illis vti debemus.

¶ *De Sacerdote sacrificium oblaturo.*

SAcerdos ad altissimum sacramentum pręparatus cum omnium qua potest deuotione sacris induatur indumentis, et accedens ad altare, deposito super illud calice, alijsque prępparatis vt decet, atque expedit, procumbit in medio ante altare, et mente ad deum eleuata dicat.

Domine exaudi orationem meam,
/et clamor meus ad te veniat. [fo. 83.

Deus qui nobis sub sacramento mirabili passionis tuę memoriam reliquisti, etc. vsque in finem.

Postea crucis signo munitus surgit incipitque.

℣ Introibo ad altare dei.

℟ Ad deum qui lętificat iuuentutem meam.

Deinceps sacerdos inchoat psalmum Iudica me deus quem alternatim cum ministro vel ministris totum dicat. Et in fine dicitur Gloria patri et filio, etc. etiam in missis pro defunctis. facitque confessionem, qua facta accedat ad dextrum cornu altaris, ibique absolutę[1] introitum missę incipiat.

¶ *De Introitu missę.*

SAcerdos stans ad dextrum cornu altaris legit introitum cum Gloria patri, vel sine, vt tempus expostulat, et in missali continetur. Et repetitur sine Gloria patri. Quo dicto immediate in qualibet missa sequitur Kyrie eleyson[2] quod nonies alternatim cum ministro vel ministris dicitur hoc modo. videlicet.

Sacerdos Kyrie eleison. *Minister* Kyrieleyson. *Sac.* Kyrie eleyson. *Mini.* Christe eleison. *Sac.* Christe eleyson, *Mini.* Christe eleison. *Sac.* Kyrie eleyson. *Mini.* Kyrie eleison *Sacerdos.* Kyrie eleison.

[1] vbi legitur absolute introitum missæ : illud absolute sine diphthongo scribatur : *amongst errata at end.*

[2] Item scribe Kyrie eleison : hæc secunda dictio per, i, scribitur. Et licet apud græcos sit illa litera, quæ uocatur ita : per iota tamen scribitur, sicut in paraclitus : *amongst errata at end.*

Introitus in medio ecclesię non dicitur nisi vbi assignatur.

¶ De Introitu pro defunctis. [fo. 83.*b*.

IN introitu missę pro defunctis tam si celebratur pro vno, quam pro pluribus, melius est dicere Requiem ęternam dona eis quam ei. Oratio vero sit singularis, si pro vno celebratur. Cętera mutari non debent.

¶ *Progressio.*

FInito Kyrie eleison sacerdos dicit Gloria in excelsis deo, si est dicendum, et osculato altari scilicet in medio vertit se ad populum, dicens, Dominus vobiscum. Et eodem modo vertens se ad librum dicit orationem primam, qua terminata si plures sunt dicendę, dicat eas sine terminatione, sed vltima terminari debet.

¶ *De Gloria in excelsis deo.*

GLoria in excelsis deo dici debet in missis, de quibus dictę sunt matutinę, in quibus Te deum laudamus dicitur. Et in die iouis sancta. In missis lętaniarum non dicitur, nisi de feria factum esset, quia in illis feriis Te deum laudamus dicitur. In missis autem peculiaribus seu votiuis de iure non dicitur, vt habetur in c. consilium de cele. mis. sed ex consuetudine et deuotione huic iuri derogatum est. Potest ergo dici in omnibus missis votiuis, in quibus in proprio die Te deum laudamus dici conuenit, et hoc secundum celebrantis, aut celebrari facientis deuotionem. Sicut facimus in missis de /beata virgine, in quibus nunquam Gloria in [fo. 84. excelsis relinquitur, nisi in vigilia assumptionis eius. Ita quoque agendum esse omnibus suadeo in missis de domino scilicet de natiuitate, Epiphania, resurrectione, ascensione penthecoste, trinitate et de spiritu sancto, quoniam si in virgine et aliis sanctis ex deuotione dicitur, quanto magis deuotionem ad eum qui fecit sanctos habere debemus? Excipe missas de cruce, et de vulneribus, in quibus dici non conuenit. Sunt tamen aliqui qui quando est aliquod festum duplex in quadragesima, celebrant missam de feria cum commemoratione festi, et dicunt Gloria in excelsis, et Credo. Et si huiusmodi festum occurrit in aliqua dominica, in qua non potest dici Gloria in excelsis nec potest fieri de festo, ipsi faciunt commemorationem de festo et dicunt Gloria, quod nullo modo fieri licet.

¶ *De Orationibus.*

ORationum numerus vltra septenarium esse non debet. Conetur sacerdos ne orationes multiplicet. Nam tedio auditores afficit, et altissimus non verba sed corda attendit, atque exaudit. In festis duplicibus, et eorum octauis vna tantum oratio in missa conuentuali dicitur nisi quam[1] plures essent dicendę, quę vitari non possunt. Et si fuerit dominica, de qua fit commemoratio duę orationes dicuntur. In aliis festis tres tantum sufficiunt /In missis vero peculiaribus et priuatis solet vna dici, [fo. 84.*b*. aut tres. Qui vero plures addere volet, septenarium numerum non excedat, potius paucioribus sit contentus. Namque non in verbis, sed in mentis affectu deprecatio iusti consistit. Et si contingat in missis festiuis vel peculiaribus, seu votiuis, vt pro defunctis memoria fiat, illa oratio interponatur, ne fit vltima. Omnis oratio quę dirigitur ad patrem terminari debet per dominum nostrum. Si vero ad filium, terminatur Qui viuis et regnas etc. Et si in oratione directa ad patrem facta est mentio de filio, concludi debet per eundem dominum nostrum, vel qui tecum viuit etc. Et si facta fuerit mentio de spiritusancto terminetur in vnitate eiusdem spirituisancti[2] etc. In prima et secunda oratione dicitur oremus, in alijs non dicitur. Postremo nota, quod eodem ordine dici debent orationes in missa. sicut dicuntur in officio.

¶ *De Epistola et Euangelio Doctorum.*

EPistola. scilicet Testificor, et Euangelium Vos estis sal terrę, similiter et antiphona O doctor, que dicuntur in doctoribus intelligitur dici debere in quatuor tantum precipuis doctoribus scilicet Gregorio, Augustino, Ambrosio, et Hieronymo. Fratres vero minores ex priuilegio a / sede [fo. 85. apostolica sibi concesso dicunt illa in sancto Bonauentura et per octauam eius.

¶ *De Haleluiah.*

HAleluiah secundum rubricam, et antiquam constitutionem ab ecclesia ordinatam non dicitur in versu gradualis per totum annum, nisi semel[3] et bis in tempore pascali. Hanc autem consuetudinem, quę inoleuit, vt ter dicatur, et in tempore paschali quater, ego abusum et corruptelam appellarem, nisi quia ex se res mala non est. Dicant ergo alij vt velint, ergo[4]

[1] quando: *amongst errata at end.*
[2] spiritus sancti: *amongst errata at end.*
[3] nisi semel. hic facias punctum: *amongst errata at end.*
[4] ego: *amongst errata at end*

vero ecclesię, ac maiorum statuta seruabo. Quando autem dici aut omitti debet, habes rubricam in missali positam in quatuor temporibus mensis Septembris. Vbi aduertas quod quando historię Iudith, et Hester ponuntur in ferijs, in missa dicitur h a l e l u i a h, quia non prohibetur, et missa est de dominica.

¶ *De Benedictione.*

ANte Euangelij inchoationem stet sacerdos in medio altari iunctis manibus parum inclinatus summissa voce dicens, M u n d a c o r m e u m etc.

¶ *De Credo.*

NOn in omnibus missis ita facile dicendum est C r e d o, vt nostra tempestate nonnulli faciunt sacerdotes, Qui si ab eis /postularetur, vt in missis defunctorum C r e d o dicer- [fo. 85.*b.*
ent, contra omne ius, ac Ecclesię institutum illud dicere non erubescerent. Quam iniquum sit vt ad cuiuslibet rustici, ac vetulę petitionem quasdam missas cum g l o r i a i n e x c e l s i s et pluribus euangelijs, et C r e d o aliqui dicant, alijs iudicandum relinquo. Non enim prębus[1], nec lucro, quamuis maximo aliquis flecti deberet, vt a recta semita declinare vellet. In quibus ergo diebus ac solennitatibus dicendum sit, dictum est in loco suo. Quęre ibi.[2]

¶ *De Oblatione.*

SVscipiens sacerdos patenam cum hostia, ac vtraque manu illam tenens dicit. S u s c i p e s a n c t ę p a t e r etc. et collocat hostiam ad dextrum latus calicis. Et si plures habet hostias consecrandas, collocet eas iuxta illam super corporale. Si vero hostiarum copia, seu multitudo tanta fuerit, vt super patenam contineri non possit, collocentur prius a sacerdote vel a ministris super corporale in loco predicto, quia non necessario requiritur, vt in manibus sacerdotis habeantur tam in oblatione, quam in consecratione. Sufficit enim quod sacerdos coram se habeat hostias offerendas, et consecrandas, vt inferius dicetur.[3] Postea sacerdos offert calicem cum vino et parum aquę dicens O f f e r i m u s t i b i d o m i n e etc. Et collocat illum ad sinistrum hostię, cooperiendo ipsum corporali paruo, et acce/dit ad [fo. 86.
manuum lotionem quas abluendo dicere debet. L a u a b o i n t e r

[1] Non enim precibus : precor et preces sine diphthongo scribuntur, quia primam corripiunt : *amongst errata at end.*

[2] See above, p. 199, *De Credo.*

[3] See below, p. 209, *De consecratione.*

innocentes manus meas vsque ad finem psalmi cum gloria patri etc.

¶ *De aquę quantitate.*

AQua, quę vino miscenda est, modica esse debet, ne vinum a sua specie distrahatur propter nimiam aquę quantitatem, sed propter sui modicitatem in vinum transeat, et totum in christi sanguinem conuertatur. Et tanto minus aquę apponendum est, quanto vinum debilius fuerit. Secundum Alexandrum de ales vna gutta aquę sufficit. Ideo cautius est ponere aquam super patene marginem, et postea in calicem eam infundere. Et hoc duplici ratione, tum quia non tota aqua ampullę cruce signanda est, sed illa modica infundenda, tum etiam quia ex ampulla maior aquę quantitas labi, atque effundi solet.

¶ *De Prefationibus.*

PRefationes proprie consuetę et approbatę dicendę sunt non solum in propriis diebus festiuitatum, sed etiam in missis peculiaribus seu votiuis earundem. Et aduertas in missis commemorationum hoc est extra diem suum atque octauas, ne dicas hodie vel hodierna die, sed his dimissis vlterius procedas. Et in prefatione quando de conceptione celebras dicas. Et te in commemoratione conceptionis beatę Marię. Similiter in commemoratione annunciationis assumptionis, natiuitatis, vel presentationis. Eodem modo / [fo. 86.*b.* agendum est in orationibus, in quibus dimittere velis hodie, vel hodierna die. Et in oratione beati Ioannis dicas, Deus qui diem honorabilem, ne dicas prȩsentem. Sed in primo die et in eius octaua nihil dimittas.

¶ *De Memento.*

HOc in loco sacerdotis arbitrio relinquitur, quę tacite exprimere, vel meditari velit, commendando omnes pro quibus orare tenetur. Potest tamen hoc modo orare, Prius iunctis manibus iuxta faciem eleuata ad deum mente dicat.

Memento domine famulorum famularumque tuarum, mei peccatoris, cui tantam gratiam concedere digneris, vt assidue tuę maiestati placeam, illius pro quo, vel qua hoc sacrificium specialiter offero, amicorum, propinquorum, benefactorum, omniumque fidelium tuorum, meis indignis orationibus commendatorum, quos numero et virtutibus augere digneris.

Et si breuior esse cupit, postquam dixerit hoc sacrificium specialiter offero, addat, dicens omniumque pro quibus orare teneor.

ℂ *De Consecratione.*

VOlens sacerdos sanctissimum atquam† altissimum conficere sacramentum, accipit hostiam in manus suas, et si plures hostias consecrare decernit, vnam tantum in manibus [fo. 87. habeat, reliquę sint super corporale, vt dictum est. Et cum intentione diuinum conficiendi sacramentum, ac omnes hostias, quas coram se habeat consecrandi proferat consecrationis verba, et nihil dubitet omnes esse consecratas. Etiam si eas numerauerit, quod intentionem habeat consecrandi omnes coram se positas, siue sint plures, siue pauciores, quam esse crederet. De hoc vide doctores, pręsertim Ricardum in quarto sen. distinctione octaua, articulo tertio, quęstione prima dicentem. Quod si sacerdos omitteret omnia alia, quę sunt in canone, et in missa, et diceret tantum ista verba h o c e s t c o r p u s m e u m, super materiam debitam, et eum[1] intentione debita, vere consecraret, tamen omittendo alia grauiter peccaret tanquam contemptor ecclesię ordinationis, et reuerentię sacramenti. Ergo ad conficiendum sacramentum quatuor necessario requiruntur. Primum quod sit sacerdos legitime ordinatus. Nam non sacerdos si mille annos consecrationis verba proferret, nunquam consecraret. Secundum quod requiritur, est materia debita, scilicet panis triticeus et vinum de vite. Tertium est debita forma verborum, videlicet super panem, H o c e s t e n i m c o r p u s m e u m, et super vinum, H i c e s t e n i m c a l i x / s a n g u i n i s [fo. 87.*b.* m e i etc. vsque ad h ęc q u o t i e n s c u n q u e. Quartum est intentio consecrantis, qua illud sacramentum efficere velit secundum domini et saluatoris nostri, et ecclesię suę sanctę institutionem.

ℂ *Notandum.*

ET nota quod post consecrationem hostie aliqui sacerdotes adorant dominum dicentes, A d o r a m u s t e c h r i s t e, vel alia secundum suam deuotionem. Sunt tamen nonnulli, qui hoc improbant tenentes nullum verbum posse interponi inter consecrationem hostię et vini, atque affirmant quod si sacerdos aliquid dixerit, impeditur a consecratione sanguinis ac per consequens non consecrat. Quod falsum omnino esse censetur. Nam licet aliquid verborum exprimat, non tamen propter hoc potestatem consecrandi amittit. Quotienscunque enim iila quatuor prędicta in consecratione concurrunt, semper sequitur effectus. Consulo tamen omnibus celebrantibus, vt in tota missa nihil expressa voce addant. Est enim omnium doctorum opinio nihil in missa addi, vel minui posse. Si quid autem ex deuo-

[1] cum : *amongst errata at end.*

tione addere velint, potius corde, quam ore exprimant, vt sanctorum patrum in tanto sacrificio instituta seruentur. Ego autem quodam non paruo tempore in calicis eleuatione intelligibili voce dicere solebam,

Adoramus te domine iesu christe, et bene/dicimus tibi: [fo. 88 quia per crucem tuam redemisti mundum.

Hoc pro doctrina astantium sic proferebam, vt non tantum Christi sanguinem in calice esse crederent, sed etiam corpus viuens cum sanguine in eius venis existente. Christus enim, qui verus deus, et homo est, sub vtraque specie, Hoc est sub apparentia, et accidentibus panis et vini latitans, totus in hostia et totus est in calice, in quo nemo ambigere debet. Sed deinceps conscientię stimulo correptus, ac impulsus, hęc dicere omisi, ne aliis dicendi, et addendi occasionem pręberem. Nam multi multa expressa voce addunt, que tutius foret medicari,[1] quam voce exprimere.

¶ *De Signationibus.*

OMmnes† signationes, et actus deuote et grauiter fieri debent, presertim quando cum hostia fiunt. Sunt aliqui sacerdotes, qui hostiam consecratam accipientes faciendo cum ea signationes tam super calicem quam extra voluunt illam nec horsum, nec illorsum[2], ipsam deorsum tenentes. Quantum hoc turpe sit, exprimi non potest. Alii nimium eam leuantes faciendo signa in aere longe a calice, non attendentes sanctorum pontificum instituta prȩcipientium, vt sacerdos cum hostia / faciat [fo. 88*b*. cruces super calicem a labio in labium, et alias inter se et calicem iuxta labium calicis et non prope pedem. Debet ergo sacerdos tenere hostiam sursum duobus digitis scilicet pollice et indice, mouendo manuum,[3] et non digitos per se, et eo modo facere signationes, ita quod ad motum manus moueantur digiti tenendo faciem hostię versus se ipsum non voluendo illam in latera. Facto autem vltimo crucis signo inter ipsum sacerdotem, et calicem, debet recta et breuiori via super calicem hostiam ferre, nec circuire calicem, et a tergo (vt ita dicam) eam super calicem inducere, quia huiusmodi regiratio turpis et periculosa existit.

¶ *De secundo Memento.*

IN secundo memento quo ad mentem et manus, vt superius expressum est se habeat sacerdos, dicens secreto

[1] meditari: *amongst errata at end.*
[2] nunc horsum, nunc illorsum: *amongst errata at end.*
[3] manum: *amongst errata at end.*

Memento etiam domine famulorum famularumque tuarum illius vel illorum, vel illarum, pro quo, vel qua vel quibus specialiter orare teneor, parentum, propinquorum, amicorum, benefactorum, et omnium fidelium defunctorum, quibus ęternam requiem donare digneris, Qui nos prȩcesserunt, etc.

¶ *De Embolismo.*

/DIcta oratione dominica sacerdos summissa voce res- [fo. 89 pondeat ministro dicens.

Amen. Libera nos quȩsumus domine ab omnibus malis.

Et dicendo,

Et intercedente beata dei genitrice Maria,

iunctis manibus mediocriter inclinatus prosequendo dictam orationem sumat patenam, qua signet se crucis signo a fronte ad pectus prope cingulum et a sinistra ad dextram partem. Et non opus est tangere oculum dextrum et sinistrum patena quando nominat petrum et paulum, vt multi faciunt.

¶ *De ante comunione.*†

FActa fractione hostię, vt in ordinario continetur sacerdos inclinatus dicit.

Domine iesu christe fili dei viui[1] etc.

Quam orationem dimittere non debet etiam in missis pro defunctis. Qua finita si danda est pax sacerdos osculatur altare, et dans pacem ministro dicit. Pax tecum. Deinde prosequatur alias sequentes orationes sine oremus. Et in illa oratione tertia scilicet Perceptio corporis tui, dicat quod ego indignus sumere presumo, non quam ego, vt in multis codicibus legitur, nam non recte dicitur.

¶ *De Sacramenti sumptione.*

DDeinde † sacerdos accipiens manu sinistra patenam cum corpore Christi in/clinatus super sinistro genu [fo. 89*b*. omni cordis humilitate ac deuotione dicat,

Panem celestem accipiam et nomen domini inuocabo.

Et percutiens pectus suum ter dicat.

Domine non sum dignus.

Postea submissa voce, vel potius mente postulet ab eo, dicens,

Domine Iesu christe da mihi et omnibus fidelibus tuis gratiam, vt sicut te velatum videmus, te reuelatum videre, et in ęternum cum omnibus electis tuis laudare mereamur. Qui viuis etc.

[1] scribe, Domine Iesu Christe qui dixisti : *amongst errata at end.*

¶ *Notandum.*

ADuertat quoque sacerdos dum sacram communionem solis monialibus porrigit, vt dicat eis,

Domine non sum digna vt intres sub tectum meum,
quia nonnulli ignari dicere solent,
Domine non sum dignus
quod non conuenit mulieribus.

¶ *De defectu accidente.*

SI sacerdos cum sumpserit sanguinem, gustauerit aquam, quam loco vini posuit, et non aduerterit, nisi postquam deglutiuerit eam, vt peccatum mortale euitet, et sacrificium, quod perfecte, et complete facere debet, compleat, infundat vinum in calicem cum aqua dicens orationem Deus qui humanę substantię. Deinde accedat ad medium altaris, et dicat,

Simili modo postquam cenatum est accipiens dominus Iesus Christus et hunc pręclarum / calicem in sanctas et [fo. 90. venenerabiles† manus suas etc.

Usque ad

hęc quotienscunque feceritis in mei memoriam facietis

inclusiue. Postea sumat sacramentum cum ablutione calicis et manus, vt fieri solet. scilicet vino primus[1], secundo vt placet, vel vino et aqua simul, vel aqua sola. Hic modus in hoc casu seruari debet. Est enim remedium prȩsentaneum, et absque scandolo†. Et non opus est aliam offerre hostiam, et reiterare canonem. Hęc est sententia peritissimi theologi Scoti.

¶ *De terminatione misse.*

DIcta postcommunione vltima si pulres† esset† dicendę, sacerdos non osculato altari vertit se ad populum, et eum benedicit vno vel tribus crucis signis, vt facere consueuit, vel vt libet, et vertit se in gyrum. Quę versio seu regiratio bis a sacerdote fieri debet. scilicet cum dicit Orate fratres, et in hoc vltimo loco, vt dictum est. Et dicto placeat osculetur altare, Si autem primus[2] sibi placuerit dicere placeat, et postea benedicere populum, in suo positum est arbitratu.

¶ *De diligentia tenenda.*

VOlo insuper sacerdotem monitum esse, vt omni diligentia in hac sacratissima domini mensa vtatur, ne calix subuertatur,

[1] prius, uel primo : *amongst errata at end.*
[2] prius : *amongst errata at end.*

vt contingere solet. Aduertat etiam sacerdos, vt ex eadem parte calicis semper bibat, et non nunc ex vna de hinc / ex [fo. 90.*b*. alia sacramentum sumat, relinquendo calicis labium sacramento intinctum, quod facile fiet si aliquod signum in calicis pede positum aduerterit, ex quo doceri poterat[1], qua ex parte sacramento sumpserit, Si in caducis et vanis mundi rebus tanta sedulitate, ac diligentia vtimur, quanta in diuinis vti debemus.[2]

¶ *De Missis in natiuitate domini.*

SAcerdos in natiuitate domini et saluatoris nostri Iesu Christi tres celebrat missas, vt habetur in c. Nocte sancta de conse. di. i. quarum tempus et significationem his versibus inserere volui.

Tris celebrat missas domini natale sacerdos.
Ortus cum fuerit medijs tunc ille tenebris.
Sublimi veniens cęlo dum aurora corruscat.
Cumque suis radijs lustrauerit omnia phębus.
Quarum prima tibi tempus, quo lege carebant,
Altera dat Mosen, designat tertia Christum.

Vt clarius hoc intelligas. Prima missa celebratur in media nocte. Secunda in aurora. scilicet die illucesente†. Tertia in clarissima die. Per hęc tria tempora significantur tria tempora mundi, tempus ante legem scriptam a deo datam seu tempus legis naturę, in quo populus ambulabat in tenebris et in cęcitate, quando nec deus, nec via cęli cognoscebatur. Alterum fuit tempus / datę legis, in quo manifestatus est deus, et [fo. 91. via pręceptorum eius mundo, quando Mosi lex data fuit. Sed non erant omnia clara. Erant enim homines in aliqua luce, qua creator agnoscebatur, sed non perfecte. Tertium denotat tempus gratię, in quo lumen cęli. id est Christus filius dei, deus verus, homoque perfectus ex intacta virgine natus suo diuino fulgore mundum illustrauit, omnes propellens tenebras, mentes hominum suę diuinitatis luce serenauit, ac solare[3] lumine clariores reddidit. Cui cum eius genitore, ac sancto flamine sit sempiterna laus, et Gloria.

Sacerdos itaque volens ter illo die sacrificium offerre, sit sedulus et memor ne in prima neque in secunda missa purificationem sumat. Sed sumpto sacramento abluat vino digitos in calice, quem patena cooperiat, prętera in sequenti missa illudmet vinum apposito parum aquę offerat. Et si viderit non esse sufficientis quantitatis, potest aliquid vini addere, et deinde

[1] poterit : *amongst errata at end.*
[2] Item in fine post uerbum debemus fiat punctus interrogatiuus : *amongst errata at end.*
[3] scribe, solari lumine : *amongst errata at end.*

offerre. Nec opus est duos in altari habere calices, vel aliud vas, vt nonnullos facere vidi sed satis est calix vnus.

¶ *De casu.*[1]

QVid si sacerdos acciperet duas hostias ita connexas et coniunctas, vt vnam esse crederet et consecraret, an / ambę essent consecratę? Respondetur secundum [fo. 91.*b.* doctores quod illa prima, quę videtur est consecrata. Nam intentio consecrantis non fertur pręterquam ad id quod videt, et consecrare intendit, illa ergo que non videtur, non est consecrata, nisi sacerdos accipiens in manibus suis hostiam consecrandam et cogitaret posse esse aliam illi connexam, et intenderet ambas consecrare, tunc ambę essent consecratę, quia intentione actuali, aut virtuali conficitur sacramentum, non autem habituali. Actualis est illa, quando sacerdos actu consecrans consecrare intendit. Virtualis intentio est quando sacerdos paruo tempore ante consecrationem habuit intentionem consecrandi, puta in mane illius diei, vel quando induitur ad celebrandum, aut existens in altari, et postea obliuiscitur, illa virtualis intentio operatur. Habitualis est illa, quę per multos dies, vel annos habita est, quę conficiendi virtutem non habet. Sunt enim aliqui sacerdotes, qui in mente sua determinant quandocunque in vita sua hic casus contingeret, quod sua intentio feratur ad hostiam non visam. Et hac pręuia, et habituali intentione credunt ambas consecrare, sed non consecrant nisi hostiam visam. Hęc eliciuntur de mente scoti. Sacerdos in hoc casu sic se habeat. Postquam animaduerterit aut in fractione aut ante duas esse hostias, et se non habuisse actua/lem, neque virtualem intentionem consecrandi, separet [fo. 92. illam adhęrentem a consecrata, et post purificationem eam sumat propter reuerentiam ex contractu[2] sacramenti. Si vero habuit intentionem actualem, vel virtualem, simul eas sumat.

¶ *Notandum.*

SAcerdos et quicunque sacram communionem sumpserit, omni qua potest diligentia aduertat, ne statim sumpto sacramento expuat seu sputum emittat, sed competendi[t] spacio et temporis interuallo, aut si vsque ad corporalis cibi sumptionem abstinere poterit, abstineat, tum propter sacramenti reuerentiam, tum etiam ne aliqua particula expuatur. Et si vsque ad cibi sumptionem abstinere assuescet, multo laudabilius erit. Si vero ante

[1] de casu quodam : *amongst errata at end.*
[2] Scribe ex contactu sacramenti : *amongst errata at end.*

prandium expuere contingerit, conetur ne in loco qui pedibus calcatur expuat.

¶ *Notandum.*

SVnt aliqui sacerdotes sacros ignorantes canones, qui in parasceue hoc est in die veneris sancta, missam sancta† celebrant. Nouerint, ac sciant post hac† se mortaliter peccare. Nam in illo die non potest sine mortali peccato consecrari, vt ecclesia/ sancta instituit ob memoriam mortis Re- [fo. 92.*b*. demptoris nostri. Ideo reseruatur hostia prȩcedenti die consecrata.

¶ *De quibusdam inclinationibus.*

DEcreueram nihil de inclinationibus agere cum in ordinario de eis tractetur. Sed cum multos videam sacerdotes post consecrationem quoties opus fuerit, parum tanto domino inclinari, non possum non grauato, mȩstoque ferre animo. Si temporalibus dominis magna exhibetur reuerentia quanto longe maior ȩterno, vniuersalique domino exhiberi debet? Ideo genuflexiones† post consecrationem profundissime fieri condecet. Loquor sanis, et iuuenibus, non ȩgrotis, et senibus.

¶ *De lumine coram sacramento.*

SEpe in nonnullis vidi ecclesijs dominicum sacramentum id est corpus domini nostri Iesu Christi sine lumine conseruari. Quod quantum iniquum sit, alijs iudicandum relinquo. Et si sacerdotes pauperes sunt, dicant populo, qui non esset adeo ingratus domino, a quo beneficia cuncta assidue suscipiunt vt de oleo pro sacramenti lampade non prouiderent. Ignis enim ante dominum, vt iuris est semper ardere debet.

* * *

[Colophon.]

/¶ Impressum Romȩ per Antonium Bladum [fo. 41.*b*.[1] Asulanum non sine Pontificis Maximi priuilegio, vt nullibi Authore prȩdicto inuito excudi, aut vendi possit. Nec non cum Proregis Siciliȩ seu Neapolitani Regni decreto, vt intra decennium sub pȩnis in eo contentis nemo hoc opus typis excudere, seu imprimere, aut vendere in aliqua parte prȩdicti regni prȩsumat. Anno a partu virgineo. M. D. XXXIX. Mense Octobri. exactum.

[1] Thus for 101.*b*.

SARUM ORDINARY

OF THE THIRTEENTH CENTURY.

Sacerdos albis indutus dicat ymnum. [fo. 147.
Ueni creator spiritus.
℣. Emitte spiritum tuum [et creabuntur]
[℟. Et renouabis faciem terre.]

oracio.

Deus cui omne cor patet et omnis uoluntas loquitur. et a quem† nullum latet secretum purifica per infusionem sancti spiritus cogitaciones cordis nostri. ut te perfecte diligere. et digne laudare mereamur. per.

ps. Iudica me deus et discerne.
Kyrieleison. Christeleison. Kyrieleison.
Pater noster
Et ne nos [inducas in tentacionem]
[Set libera nos a malo Amen.]
Confitemini domino quoniam bonus
[Quoniam in seculum misericordia eius]
Confiteor deo celi.

Has preces dicat sacerdos post Confiteor *ante incoacionem misse.*

Deus tu conuersus uiuificabis [nos]
[Et plebs tua letabitur in te.]
Ostende nobis domine [misericordiam tuam.]
[Et salutare tuum da nobis.]
Sacerdotes tui induantur iusticia
[Et sancti tui exultent.]
AB occultis meis m[unda me domine.]
[Et ab alienis parce seruo tuo.]
Non nobis domine non nobis
[Set nomini tuo da gloriam.]
Sancta dei genitrix v[irgo semper maria.]
[Intercede pro nobis ad Dominum deum nostrum.]
Domine deus uirtutum conuerte nos
[Et ostende faciem tuam et salui erimus.]
Domine exaudi oracionem [meam.]
[Et clamor meus ad te ueniat.]
Dominus uobiscum
[Et cum spiritu tuo.]
Oremus.

Deinde osculetur diaconum et subdiaconum dicens.

Habete pacis osculum ut apti sitis sacrosancti altaris domini ministerio.

Postea accedat ad altare et tacita uoce inclinato corpore iunctisque manibus dicat hanc oracionem.

Aufer a nobis domine deus cunctas iniquitates nostras · ut ad sancta sanctorum puris mentibus mereamur introire ⁊ per christum dominum nostrum.

Finita oracione ⁊ osculetur altare.

Alia oracio ad idem et dicatur eodem modo si libet

Ante conspectum diuine maiestatis tue clementissime pater deus licet indignus assisto tuamque ineffabilem pietatem sup[p]lex exoro ⁊ ut qui me sacerdotalis officij concessisti ministrum fieri. facias me tibi semper esse placitum . et ad celebrandum tantum misterium dignum.

Benedictio super incensum| [fo. 147v.

AB ipso sanctificetur in cuius honore cremabitur.

Diaconus cum procedit ad legendum euangelium ⁊ dicat sacerdoti.

Iube domne[1] benedicere.

sacerdos respondeat

Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis ad pronunciandum sanctum euangelium dei.

Oracio post offerendum ⁊ dum calix collocatur.

Suscipe sancta trinitas hanc oblacionem quam ego quidem peccator et per omnia indignus . sed de sola immensitate tue bonitatis confisus tibi offero in memoriam beate incarnacionis . passionis · resurrectionis. Ascensionis domini nostri ihesu christi. et in honore beate et gloriose semper uirginis marie . et omnium sanctorum tuorum qui tibi placuerunt ab inicio mundi. et ut illis domine sit ad honorem · nobis autem et omnibus fidelibus uiuis et defunctis prosit ad salutem . et ipsi pro nobis intercedere dignentur in celis ⁊ quorum memoriam agimus in terris. Quod prestare dignetur qui in trinitate perfecta uiuit et regnat deus . per . omnia . secula · seculorum. Amen.

vel dicatur haec oracio.

Suscipe sancta trinitas hanc oblacionem quam ego miser et indignus offero in honore tuo . et beate marie perpetue uirginis · et omnium sanctorum tuorum . pro peccatis meis. et pro salute uiuorum et requie omnium fidelium defunctorum. Qui uiuis et regnas.

[1] *dñe.*

Deinde manibus lotis dicat hanc oracionem.

IN spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur domino† a te. et sic fiat sacrificium nostrum ut a te suscipiatur hodie ⁝ et placeat tibi domine deus.

Et cum erexerit se · altari osculato ⁝ faciat signum crucis super calicem · et in facie sua ita dicens.

Ueni sancte spiritus benedic et sanctifica hoc sacrificium ad laudem et gloriam nominis tui preparatum. In nomine . patris . et . f[ilii] . et s[piritus] . s[ancti] . Amen.

Deinde uersa facie ad populum dicat tacita uoce.

Orate fratres ut meum pariterque uestrum acceptum sit domino deo nostro sacrificium.

Responsio populi tacita uoce.

Sancti spiritus gracia illuminet cor tuum et labia tua ⁝ et accipiat dominus digne hoc sacrificium laudis de manibus tuis pro peccatis et offensionibus nostris.

Item ad populum ad missam pro defunctis.

Orate fratres pro fidelibus defunctis.

Responsio populi.

Requiem eternam dona eis domine . et lux perpetua · luceat · eis. Quam olim [Abrahae promisisti et semini eius.]

Finitis secretis ⁝ incipiat sacerdos.

Per omnia secula seculorum . *manibus non leuatis usque ad* sursum corda.

P[1]Er omnia secula seculorum. Amen.

Dominus uobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Sursum corda.

Habemus ad dominum

GRatias agamus domino deo nostro.

Dignum et iustum est.

W[2]Ere dignum et iustum est equum et salutare. Nos tibi semper et ubique gracias agere domine sancte . pater omnipotens . eterne deus ⁝ per christum dominum nostrum . per quem maiestatem /tuam laudant angeli . adorant [fo. 148. dominaciones . tremunt potestates. Celi celorumque uirtutes ac beata seraphin socia exultacione concelebrant. Cum quibus et nostras uoces ut admitti iubeas deprecamur sup[p]lices confessione dicentes.

Et ideo cum angelis et archangelis cum thronis et dominacionibus cumque omni milicia celestis exercitus ymnum glorie tue canimus sine fine dicentes

[1] Illuminated with a picture of the celebration of mass.

[2] Illuminated with a *vesica piscis* containing the Lamb and flag, supported by SS. John Baptist and Gabriel.

Sanctus. Sanctus. Sanctus. Dominus deus sabaoth. Pleni sunt celi et terra gloria tua osanna in excelsis. Benedictus qui uenit in nomine domini osanna in excelsis.

Postquam sacerdos dixerit sanctus sanctus *et cetera · et fecerit signum crucis in facie sua : osculetur crucifixum· Et deinde manibus iunctis et oculis eleuatis incipiat* Te igitur . *cito tamen corpore inclinato donec dicat* ac petimus *et tunc erigens se osculetur altare. Cum autem uenit ad* Hanc igitur oblacionem : *submittat manus suas super altare ex utraque parte corporalium et respiciat hostiam et calicem donec dicat* quesumus domine . *et tunc eleuans manus in pristinum statum : modeste respiciat sursum*

[1]Ad galeam
repone domine galeam salutis in capite meo ad expungnandas et superandas diabolicas fraudes.
Ad albam . Indue me domine uestimento et tuni[ca][2] iusticie et indumento leticie circumda me //
Ad zonam = Brecinget me domine cingulo fidei et uirtute castitatis lumbos mentis mee . et remoue uicia corporis et cordis
Ad Manip[u]lum . Da mihi domine sensum rectum et operacionem puram ut in spiritu seminando de spiritu metam uitam eternam
Ad stolam // Stolam iocunditatis indue me domine et coronam pulcritudinis pona super caput meum. //
Ad Casulam Indue me domine ornamento humilitatis et castitatis et concede mihi protectionem contra . fraudes inimicorum ut ualeam puro corde laudare nomen tuum gloriosum qui es benedictus in secula seculorum amen

[Canon Missae]

[3]TE IGITVR CLEMENTISSIME[3] [fo. 153.[4] pater per ihesum christum filium tuum dominum nostrum supplices rogamus ac petimus uti accepta habeas et benedicas. Hec + dona. Hec + munera. Hec + sancta sacrificia illibata. In primis que tibi offerimus pro ecclesia tua sancta catholica · quam pacificare . custodire . adunare . et regere digneris toto orbe terrarum · una cum famulo tuo papa nostro . N. et antistite nostro · N. et omnibus orthodoxis atque catholice et apostolice fidei cultoribus.

Memento domine famulorum famularumque tuarum . N· et N. et omnium circumstancium quorum tibi fides cognita est et nota deuocio . pro quibus tibi offerimus uel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro

[1] In a very late hand, perhaps end of fifteenth century. The ink is much faded.
[2] Added in margin.
[3]—[3] Illuminated.
[4] Leaves from 148 to 153 occupied with full page illuminations.

se suisque omnibus pro redempcione animarum suarum . pro spe salutis et incolumitatis sue tibi reddunt uota sua eterno deo uiuo et uero.

COmmunicantes et memoriam uenerantes in primis gloriose semper uirginis marie genitricis dei et domini nostri ihesu christi. Sed et beatorum apostolorum ac martyrum tuorum. Petri. Pauli. Andree Iacobi. Iohannis. Thome. Iacobi. Philippi. Bartholomei. Mathei. Simonis et thadei. Lini. Cleti. Clementis. Syxti Cornelii. Cypriani. Laurencii. Grisogoni. Iohannis et pauli. Cosme et Damiani . et omnium sanctorum tuorum. Quorum meritis precibusque concedas ⁊ ut in omnibus protectionis tue muniamur auxiliis . per eundem christum dominum nostrum· Amen.

HAnc igitur oblacionem seruitutis nostre . sed et cuncte familie tue Quesumus domine ut placatus accipias . diesque nostros in tua pace disponas . atque ab eterna dampnacione nos eripi ⁊ et in electorum tuorum iubeas grege /numerari . per christum [fo. 153v. dominum n[ostrum]. Amen.

QUam oblacionem tu deus in omnibus quesumus Bene+dictam Ascrip+tam Ra+tam . racionabilem acceptabilemque facere digneris. ut nobis cor+pus et san+guis fiat dilectissimi filii tui domini nostri ihesu christi.

Hic eleuet hostiam contra pectus ⁊ dicendo.

OVi pridie quam pateretur accepit panem in sanctas ac uenerabiles manus suas. et eleuatis oculis in celum ad te deum patrem suum omnipotentem tibi gracias agens . bene+dixit

hic faciat signum fractionis dicendo ⁊

fregit . dedit discipulis suis dicens. Accipite et manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum.

Hic eleuet alcius corpus ut uideatur ab omnibus . et postea humiliter reposito ⁊ teneat calicem inter manus et parumper eleuet dicens.

Simili modo postea quam cenatum est accipiens et hunc preclarum calicem in sanctas ac uenerabiles manus suas · item tibi gracias agens. bene+dixit dedit discipulis suis dicens. Accipite et bibite ex eo omnes.

Hic eleuet calicem contra pectus ℣ dicendo

Hic est enim calix sanguinis mei noui et eterni testamenti . misterium fidei . qui pro uobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum . hec quocienscumque feceritis ℣ in mei memoriam facietis.

Calice humiliter reposito . et cooperto ℣ extendat manus in modum crucis dicendo.

Unde et memores domine nos tui serui · sed et plebs tua sancta christi filii tui domini nostri beate passionis. necnon et ab inferis resurrectionis . set et in celos gloriose ascensionis ℣ offerimus preclari maiestati tue de tuis donis ac datis. Hostiam + puram. Hostiam + sanctam. Hostiam + immaculatam. Panem + sanctum uite eterne. Et cali+cem salutis perpetue.

Supra que propicio ac sereno uultu respicere digneris. et accepta habere sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iusti abel . et sacrificium patriarche nostri/ abrahe et quod tibi optulit summus [fo. 154. sacerdos tuus melchisedech sanctum sacrificium immaculatam hostiam.

Hic cancellatis manibus et corpore inclinato ℣ dicat.

Supplices te rogamus omnipotens deus iube hec perferri per manus sancti angeli tui in sullime† altare tuum in conspectu diuine maiestatis tue . ut quotquot

hic erigat se et osculetur altare dicens.

ex hac altaris participacione sacrosanctum filii tui cor+pus et sangui+nem sumpserimus ℣ omni benedic+cione celesti et gracia repleamur. per eundem christum dominum nostrum. Amen.

Memento eciam domine famulorum famularumque tuarum · N· et · N· qui nos precesserunt cum signo fidei et dormiunt in sompno pacis. Ipsis domine et omnibus in christo quiescentibus locum refrigerii lucis

et pacis ut indulgeas deprecamur ⁝ per eundem . christum d[ominum] . n[ostrum]· Amen.

hic percuciat pectus suum ⁝ dicens.

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miseracionum tuarum sperantibus partem aliquam et societatem donare digneris cum tuis sanctis apostolis et martyribus . cum Iohanne. Stephano. Mathia. Barnaba. Ignacio. Alexandro. Marcellino. Petro. Felicitate. Perpetua. Agatha. Lucia. Agnete. Cecilia. Anastasia. Et cum omnibus sanctis tuis. Intra quorum nos consorcium · non estimator meriti . set uenie quesumus largitor admitte . per christum dominum . n[ostrum].

Per quem hec omnia domine semper bona creas. Sanctifi+cas. Uiui+ficas. Bene+dicis . et prestas nobis.

Hic sumat sacerdos hostiam et faciat cum ea signaculum crucis quinquies . primo ultra calicem ex utraque parte. Secundo ⁝ calici equale. Tercio ⁝ infra calicem. Quarto ⁝ sicut primo. Quinto ⁝ incipiens in medio calicis . et perficiens ante calicem ⁝ corpore domini ibidem reposito.

Per + ipsum. Et cum + ipso. Et in + ipso. Est tibi deo + patri omnipotenti . in unitate + spiritus sancti omnis honor et gloria.

Hic teneat manus super altare usque

Oremus.

PEr omnia secula seculorum. Amen.

/Oremus ⁝ Preceptis salutaribus moniti et diuina [fo. 154v. institucione formati audemus dicere.

PAter noster qui es in celis sanctificetur nomen tuum Adueniat regnum tuum. Fiat uoluntas tua sicut in celo et in terra. Panem nostrum cotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra . sicut et nos dimit[t]imus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentacionem

chorus respondeat

Set libera nos a malo.

Sacerdos ⁝ tacita uoce Amen.

Libera nos quesumus domine ab omnibus malis preteritis . presentibus . et futuris . et intercedente beata et gloriosa semperque uirgine dei genitrice marie .

et beatis apostolis tuis petro et paulo atque andrea . cum omnibus sanctis ⁝ Da propicius pacem in diebus nostris ut ope misericordie tue adiuti · et a peccato simus semper liberi ⁝ et ab omni perturbacione securi. Per eundem dominum nostrum ihesum christum filium tuum. Qui tecum uiuis et regnas in unitate spiritus sancti deus.

PEr omnia secula seculorum. Amen.

Pax + domini sit + semper uo+biscum.
Et cum spiritu tuo.
Agnus dei qui tollis peccata mundi miserere nobis.
Agnus dei qui to[llis] p[eccata] m[undi] miserere nobis.
Agnus dei qui tol[lis] p[eccata] m[undi] dona nobis pacem.

Hic mittat sacerdos particulam corporis quam tenet in dextera ⁝ in calicem · dicendo.

Hec sacrosancta commixtio co[r]poris et sanguinis domini nostri ihesu christi fiat mihi omnibusque sumentibus salus mentis et · corporis. et ad uitam eternam promerendam ⁝ preparacio salutaris. per eundem christum d[ominum] n[ostrum] Amen.

Hee orationes dicantur ⁝ ante quam pax detur.

/Domine[1] ihesu christe qui dixisti apostolis tuis[1] [fo. 155. pacem meam do uobis. pacem relinquo uobis. ne respicias peccata mea · set fidem ecclesie tue. eamque uoluntate tua pacificare . custodire. et adunare dignare. Qui cum patre et spiritu s[ancto] uiuis et r[egnas]

Alia oracio.

Domine sancte pater omnipotens eterne deus da nobis hoc sacrosanctum corpus et sanguinem filii tui domini nostri ihesu christi ita digne sumere . ut mereamur per hoc remissionem omnium peccatorum nostrorum accipere et tuo sancto spiritu repleri. et pacem tuam habere quia tu es deus · et non est alius preter te. Cuius regnum gloriosum permanet in secula seculorum amen.

Hic detur pax.

Habete uinculum caritatis et pacis ut apti sitis sacrosanctis misteriis.

Postea dicat oraciones sequentes tenens utrasque manus cum corpore domini supra calicem donec percipiat illud.

[1]—[1] Almost illegible.

Deus pater fons et origo tocius bonitatis qui ductus misericordia unigenitum tuum pro nobis ad infima mundi descendere et carnem sumere uoluisti quam ego indignus hic in manibus meis teneo · te adoro . te glorifico. te tota cordis intencione laudo. et precor ut nos famulos tuos non deseras · sed peccata nostra dimittas . quatinus tibi soli uiuo ac uero deo puro corde et casto corpore seruire ualeamus ⁊ per e[undem] christum d[ominum nostrum]

Domine ihesu christe fili dei uiui qui ex uoluntate patris cooperante spiritu sancto per mortem tuam mundi† uiuificasti. libera me queso per hoc sacrosanctum corpus et sanguinem tuum a cunctis iniquitatibus meis ⁊ et ab uniuersis malis . et fac me tuis semper obedire mandatis · et a te nunquam in perpetuum separari permittas ⁊ saluator mundi qui cum deo patre et eodem spiritu sancto uiuis et r[egnas] deus . per o[mnia] s[ecula] s[eculorum]. Amen.

Gracias agimus tibi deus pater omnipotens[1] pro tam beatificatis postulantes nos eorum interuentu apud te adiuuari. pro hiis eciam qui in purgatoriis locis adhuc sunt ⁊ immolamus tibi patri filium supplicantes. ut per hanc sanctissimam hostiam eorum pena et breuior sit et leuior · pro nobis eciam quos adhuc grauant peccata carnis et sanguinis ⁊ offerimus tibi filium · exorantes ut peccata que ex carne et sanguine contraximus ⁊ caro mundet . sanguis lauet domini nostri[1] ihesu christi · Qui tecum uiuit.

Ante percepcionem.

Corporis et sanguinis tui domine iesu christe sacramentum quod licet indignus accipio non sit michi in iudicio /et condempnacioni . set tua prosit pietate corporis [fo. 155v. mei et anime saluti amen.

Quidam dicunt ad percepcionem corporis ⁊ hanc oracionem.

Auc ineternum sanctissima caro[2] michi ante omnia et super omnia ⁊ summa dulcedo . corpus domini nostri ihesu christi sit michi peccatori uia et uita.

Ad sanguinem percipiendum ⁊ oracio.

Aue ineternum celestis potus mihi ante omnia et super omnia summa dulcedo . corpus et sanguis domini nostri ihesu christi prosint michi peccatori ad remedium sempiternum in uitam eternam . Amen.

[1] In margin, rough bracket, and *vacat* written in late hand.
[2] Caret mark, and in late hand in margin *deest christi.*

Hic sumatur corpus et sanguis et postea dicatur hec oracio.

Gracias tibi ago domine sancte pater omnipotens eterne deus. qui me refecisti de sacratissimo corpore et sanguine filii tui domini nostri ihesu christi · et precor ut hoc sacramentum salutis nostre quod sumpsi indignus peccator · non ueniat michi ad iudicium neque ad condempnacionem pro meritis meis. sed ad profectum† corporis et anime mee [salutem] in uitam eternam pro misericordia tua. Amen.

Hic procedat ad digitos et calicem abluendos. et interim dicat.

Hec nos communio domine purget a crimine et celestis remedii faciat esse participes. per.

·Benedicta a filio tuo domina quia per te fructum uite communicauimus. per.[1]

Quod ore sumpsimus domine pura mente capiamus. et de munere temporali ⁘ fiat nobis remedium sempiternum ⁘ per.

Expleta missa ⁘ inclinato capite . ante altare . iunctisque manibus ⁘ dicat sacerdos.

Placeat tibi sancta trinitas obsequium seruitutis mee . et presta ut hoc sacrificium laudis[2] quod oculis tue maiestatis indignus optuli ⁘ sit tibi acceptale.† michique et omnibus pro quibus illud optuli ⁘ sit te miserante propiciabile. Qui uiuis et regnas deus· per.

Et sic erigens se · osculetur altare et signet se dicens.

In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen.

Sic completur officium misse ⁘ secundum usum sarum.

[1] Bracket in margin with *vacat* in late hand.
[2] Struck out with a black line and a row of points below.

An. Trium puerorum.
Ps. Benedicite sacerdotes.
Ps. Laudate dominum in sanctis eius.
Ps. Nunc dimittis.
An. Trium puerorum cantemus ymnum quem cantabant in camino ignis benedicentes dominum.
Kyrieleison.
Christeleison.
Kyrieleison.
Pater noster.
Et ne nos [inducas in temptacionem]
[Set libera nos a malo. Amen]
Deus tu conuersus uiuificabis [nos]
[Et plebs tua letabitur in te]
Ostende nobis d[omine misericordiam tuam]
[Et salutare tuum da nobis]
Domine deus uirtutum [conuerte nos]
[Et ostende faciem tuam et salui erimus]
Domine exaudi [oracionem meam]
[Et clamor meus ad te ueniat]
Dominus uobiscum.
[Et cum spiritu tuo. Oremus]

Oracio

Deus qui tribus pueris mitigasti flammas ignium. concede propicius ut nos famulos tuos non exurat flamma uiciorum: per d[ominum]

NOTES.

NOTES ON THE SARUM ORDINARY OF THE FOURTEENTH CENTURY.

p. 8. The printed Sarum missals have only *Veni Creator* as the prayer at putting on the vestments. But both this manuscript and Lord Crawford's (see above, p. 222.) have a special prayer at each vestment. So also the Sarum books (Brit. Mus. Add. MS. 30,506. fo. 167. Harl. 2984. fo. 112.) have like prayers, but *Veni Creator* also follows immediately as well. See above, John Burckard's *Ordo* (p. 132.) where *Miserere* may be said.

Prayers at Vesting, belonging to the same family, may be found in the Pontifical of Chr. Bainbridge. (Surtees Society, 1873. p. 4.) Also above, p, 34, where they are also followed immediately by *Veni Creator*. See also the Coutances Order, p. 55. above, and the Ordines in Martène, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, Lib. i. Cap. iv. Art. xii. Antv. 1736, t. i. col. 461.

Deus cui omne cor patet, which follows *Veni Creator* in the printed editions, is here absent.

p. 4. The versicles are for the most part omitted in the printed editions. MS. 25,588. fo. 102, says of them: *Hee preces predicte a quibusdam in Ecclesia Sarum non dicuntur set statim post absolucionem dicunt sic Adiutorium, &c.* See also B.M. Harl. 2787. fo. 10. *b.* Cf. Harl. 4919. fo. 11. *b.* Bodleian, Barlow 5. p. 170.

line 5. Ab occultis meis].

hic percuciet pectus suum dicens. Ab occultis. (Bodl. MS. Barlow 5. p. 170.)

line 18. Habete pacis].

Mr. Maskell held (*Ancient Liturgy of the Church of England*, Pickering, 1846. p. 14, note 15) that "that this ceremony is peculiar in this place to the Sarum and Bangor Churches: nor is it easy to say from whence it was introduced." It is, however, to be found in this place in *Ordo Romanus I.* (J. Mabillon, *Mus. Italic.* t. ii. Lut. Paris. 1724. p. 8.) See also the *Ordo Romanus* of St. Amand, (L. Duchesne, *Origines du Culte Chrétien*, Paris 1898. Appendix, p. 441.) and the *Ordo Romanus* of Hittorp. (*De divinis Catholicae Ecclesiae Officiis*, Parisiis, 1610. col. 7. E.) It is to be found also in *Ordines* III. (p. 56.) VI. (p. 71.) XV. (p. 477.) of Mabillon. Innocent III. has it. (*De sacro altaris mysterio*, lib. II. cap. xi.) D. Georgi (*de Liturgia Romani Pontificis*, Romae 1743. t. ii. pp. 18, 31, 32, 34, 38, 69.) speaks many times of the ceremony. Outside Rome it was not uncommon: at Sienna, (I. C. Trombelli, *Ordo Officiorum Ecclesiae Senensis*, Bononiae 1766. cap. xliii. p. 444.) very likely at Soissons (*Rituale seu Mandatum Insignis Ecclesiae Suessionensis*, Suessione, 1856, p. 171.) at Salzburg (Martène, *de antiq. Eccl. ritibus*, Lib. I. cap. iv. art. xii. ordo xiii.) certainly Stavelot (*ibid.* ordo xv.) and Vienne. (*ibid.* ordo xxx.) It was also the custom at Bayeux (Ulysse Chevalier, *Ordinaire et Coutumier de l'Église cathédrale de Bayeux*, Paris, 1902. p 26.) and according to Bona (*Rerum liturgicarum* lib. ii. cap. ii. § iii.) at the approach to the altar, the kiss of the ministers, gospel, and altar, was allowed in nearly all ancient rites. In the face of this evidence it does not seem possible to maintain Mr. Maskell's assertion.

line 25. The rubrics which in the printed editions are spread over several columns are here compressed into a few lines.

It is very likely that there is some displacement in this manuscript of parts of the rubric. Perhaps line 14 from bottom, *hiis completis erigat se sacerdos deosculans altare et signet se in facie dicens.* In nomine patris &c. *Deinde ponat incensum in thuribulo et dicat sacerdoti* Benedicite &c. *tunc incenset altare et sic ministri procedant ad officium peragendum*, should follow immediately the end of *Aufer a nobis.* The text would then agree better with the usual sequence of the rite.

It should be noticed that the chalice is already mixed before the offertory, though no distinct information is given as to the time of mixing, as in the printed books, where it takes place between the epistle and gospel.

p. 5. It should be noticed that the chalice and paten are offered separately, not together as in the printed editions and Lord Crawford's MS.

line 1. Suscipe sancta trinitas] This is to be found in the printed books and Lord Crawford's MS. (See above, p. 220.)

line 8. Offerimus tibi]. This is to be found in the Westminster Missal and the modern Roman Missal.

It will be noticed that *Veni creator* is not here in the usual Sarum place. It is said much in the same place at Hereford, York, Rouen, and Westminster. See also above, p. 59. the Coutances Order.

line 21. Veni Sanctificator]. This is not in the printed Sarum books, but it exists in a modified form in Lord Crawford's MS. (See above, p. 221.) and in British Museum, Egerton MS. 2677. fo. 115.

line 23. *humili voce*] probably much the same as the *tacita voce* of the Sarum rubrics. In Lord Crawford's MS. both *orate fratres* and its answer are said *tacita voce* (see above, p. 221.) while in the Sarum printed books the answer is to be said *privatim.* In many rites there was no answer to *Orate.*

line 26. Spiritus sanctus] a different form from that in Lord Crawford's MS. or the printed books. Mr. T. F. Simmons (*Lay Folks Mass Book*, Early English Text Soc. 1879. pp. 255–264.) has written at length on it. He thinks it peculiar to Rouen.

p. 7 In the Easter preface read *gloriosius* for *gloriosus.*

p. 9. line 1. The printed books read *vicerat* for *vincebat.* The Roman and usual reading is *vincebat.*

p. 10. line 5. *sinistra parte*] is the left hand of the priest, and if of *a dextris sacrificii* it be understood that the host and chalice have a right and left they would be opposite to the priest, and their right would be his left; so that the direction of the printed books agrees with this manuscript. Lord Crawford's MS. has here no rubrics.

line 4 from bottom. *Hic inclinet parum dicendo* Hanc igitur]. The printed books have: *Hic respiciat sacerdos hostiam cum magna veneratione, dicens. Alphabetum Sacerdotum*, p. 44 and the Coutances Order, p. 62 with John Burckard, p. 155, give a following of a levitical ceremony here (see Introduction to J. Wickham Legg and W. H. St. John Hope, *Inventories of Christ Church, Canterbury*, Westminster: Constables, 1902. p. xvi.) which did not prevail in England.

p. 11. line 15. *Hic elevet hostiam ut videatur*]. The object of the elevation is not only that the people may worship, but also that they may see the Sacrament. Above, p. 63, in the Coutances Order the rubric is *et statim elevet illud in altum: ut visum ab omnibus adoretur.* And in Lord Crawford's MS.: *Hic elevet alcius corpus ut uideatur ab omnibus.* (p. 223.)

Means were taken to render the host more visible by spreading a black cloth behind it. More than twenty years ago I found an instance of this custom existing at York about 1504–5. "I bequeth a hert of gold to be houngne upon the blak cloth whiche is drawne at the elevacion

tyme at the hyght awter in the sayd kirke ot York." (*Testamenta Eboracensia*, Surtees Society, 1865. vol. iii. p. 281. note. There may be another instance of the same in 1545-46, in the "blake sarcenett tippett" mentioned in *Test. Ebor.* 1902. vol. vi. p. 233.) Mr. Micklethwaite was, I think, almost the first to call attention in print to the existence of this curtain in England. He gives three instances of it in the first half of the sixteenth century. (*Ornaments of the rubric*, Alcuin Club Tracts, 1897. p. 26.) The same practice was noticed in France by Le Brun-Desmarettes at the end of the seventeenth century. At Chartres he says there was a little violet curtain about a foot square hung upon a little cord above the altar; and the deacon, just before the consecration, drew the curtain to the middle of the altar so that those at the end of the quire might see the host. After the elevation of the chalice the curtain was drawn back. And at Laon the subdeacon immediately before kneeling down for the elevation of the host drew a little black curtain to the middle of the altar, and the deacon drew it back at the end of the canon before the Lord's Prayer. Le Brun-Desmarettes speaks as if this were also the custom at Orleans, but I do not find any mention of it in his description of the ceremonies of that church. (*Voyages liturgiques de France*, Paris, 1718. pp. 226. and supplement 433.) Further, in Spain the custom lasted into the nineteenth century, if not to the present day: for Villanueva tells us that in the church of Vicq, not far from Barcelona, there was the custom of putting a black curtain behind the high altar a little before the elevation of the host, so that the people might see it more conveniently. (*Viagio literario*, Valencia, 1821. vol. vi. p. 98.) He also says it was once a general custom in Spain, and it was only lately that it had been abolished. But a correspondent of Mr. Micklethwaite's writes that he had actually seen the practice in several churches in Spain at the time of his writing, amongst them at the high altar of the church of Malaga. (*Supplementary Notes*, Alcuin Club Tract I. 1901. p. 66.)

I can hardly think that the object of this black curtain was to veil the imagery at consecration. What we know seems to point to the intention of making the host more visible by setting it against a black ground. There is good evidence that in the mediaeval mass the great aim of the common people was to see the host. Becon testifies to it in England in his profane way. "Before it was *Sursum Corda*, Lift vp your hearts vnto the Lord, but now it is *Sursum Capita*, come in, Lift vp your heads and loke vpon your maker betwene the priests hands * * * When the Bell once ryngs (if they can not conueniently see) they forsake their seates and runne from altare to altare, from Sakering to Sakering, peeping here and touting ther, and gasing at that thing, which the pildepate Priest holdeth vp in hys handes. And if the Priest be weake in the armes, and heaue not vp hye ynough, the rude people of the countrey in diuerse partes of England wyll crye out to the Priest, holde up Sir John, holde vp. Heave it a littel hyer. And one wil say to another: Stoupe downe thou fellowe afore, that I may see my maker. For I can not be mery, except I see my Lorde God once in a day." (Thomas Becon, *Displayeng of the Popysh Masse*, in *Workes*, London, 1563. vol. iii. ff. xli. *b.* and xliiii.)

Sir John is the Tudor name for the parish priest. He was the Sir John Mumblemattins of Henry VIII.

"My smered Chaplens

* * * * * * *

I make them to be called Syrs euery one"

(Hughe Hilarie, *The resurreccion of the masse*, Strasburgh, 1554. Sign. A. viii.)

Another writer of the same school speaks of his Sir John as a good "lifter."

"*Oliuer.* Can syr Iohn make thy maker? *Nicholas.* Yea that he doth euery dai. *Oliuer.* And doth he shew him vnto the? *Nicholas.* Yea, he is as faire a lifter as ani is within Hamshire." (*A dialogue or familiar talke betwene two neighbours*, Rouen, Michael Wodde, 1554. Sign. A. iiii.) Earlier Nicholas has said, speaking of the return of the mass: "But now I thancke God, I may se my maker againe." (Sign. A. ii.)

Similar customs seem to have prevailed in France or Germany, for they are spoken of by Henricus de Hassia or Langenstein, who was born in Hesse in the fourteenth century. He was considered in his time the light of the whole Church. He was Chancellor of the University of Paris, and died as Professor at Vienna towards the end of the fourteenth century. He left numerous works behind him, one of which, *Secreta Sacerdotum*, passed through many editions, the series beginning at the end of the fifteenth century. Thus we may be certain that the text is not later than that age.

"Plures in eleuatione sacramentum in summo diu tenent: hanc pro se habentes causam scilicet vt populi stantes a longe melius videant: velut vt accurrentes sacramentum cernant. Nam et ipsimet habent modum: vt sursum girantibus oculis hostiam respiciunt. Sic autem illi cum circumstantibus: si sacramentum oculis fidei et pure mentis conscientia intus non cernunt: modicum proderit foris quod viderunt. Subito ergo eleuata hostia submittatur successiue: non cum impetu vt quidam consueuerunt. quia non est deus altior sublimatus: nec depressior sub altari collocatus quod si remote stantes videri delectarentur vtique propius starent. Et si propter multitudinem accedere non possunt. sufficit vt eum credant quem tamen non viderunt. nam tales credentes beati erunt. velut Thome dictum est Ioh. xx. Beati qui non viderunt et crediderunt. . . . . .

"¶ Item aliqui in eleuatione vertunt hostiam hinc inde: et forte hanc habent opinionem quod illi qui retro altare directe stant solum videant. Et quod illi qui ad latera altaris stant: nisi sacramentum versum esset propter acumen et tenuitatem hostie non viderent sed hoc non est necessarium: quia in hoc casu non visum in quibusdam hominibus maiorem generat fructum. Cuius probationem ex multis accipies. Solent homines quidam tristari quando non viderunt corpus christi dolent diem integrum: et placidior est domino dolor propter se non vidisse quam vidisse: et in mente non meminisse. Unde multi sunt qui postquam corpus sanctum viderunt ad tabernam currunt: qui nisi vidissent in ecclesia permansissent."

(Henricus de Hassia, *Secreta Sacerdotum* cap. Qualiter hostia debet eleuari, Nuremberge, H. Höltzel, 1507 Sign. B. i. verso.)

It would almost seem that Becon knew this tract.

p. 18. line 3. *hic sacerdos*] a very similar rubric may be found in B.M. Add. MS. 11414. fo. 190.

NOTES ON LANGFORDE'S MEDITATIONS IN THE TIME OF THE MASS.

p. 19. line 16. The lefte ende of the Auter]

The right and left are here the right and left of a man looking at the altar or of the celebrant.

The end of the altar here means the right or left end of the western side. Becon uses the word in this sense also. The epistle and grail having been

said, "ye remoue as men soone weary of a place from the one end of the altare to the other" (fo. xxxiv. *b.*) and again: "After that ye haue mumbled ouer all these things, ye take vp youre masse boke and away ye go to the other ende of the altare to rede the gospell." (fo. xxxix. *b.*) and the south end is called by Becon the lower end: "at the lower ende of the altare saying the *Introite*." (fo. xxxiv. *b.*)

The word side or *latus* is also used of the end of the altar:

"The .ii. lyghtes that y sawe shynyng abowte the crucyfyxe afore seyde. sodenly paste thens. to the sowthe parte of the awter. Thanne y that was knelyng in the north side of the auter: at the right side of the crucyfyxe." (*Revelation of the Monk of Evesham* [Eynsham] London, W. de Mochlinia 1482, Ch. xii. British Museum I.A. 55449.)

In the original Latin there is: "in meridianam altaris plagam," and "in parte procumbebam aquilonari scilicet ad latus crucifixi dextrum." (Brit. Mus. Cleopatra c. xi. fo. 52 *b.*) It will be noticed that the translation renders both *pars* and *latus* as *side*. In foreign works the word *latus* is often used of that part of the western side of the oblong altar at which the gospel or the epistle is read.

See above, p. 39. at the gospel the rubric directs of the book: *differat missale ad aliud latus*. John Burckard more often uses the word *cornu*; but the rubrics of the later editions of the Roman Missal speak of *latus* in the directions for censing (*Ritus servandus* IV. 4.) as if it were a half of the western side, while *cornu* is the angle of the altar. Sometimes they are joined: Revertentibus in ecclesiam agant tertiam; qua finita veniat sacerdos ante altare iuxta eius cornu ex latere acquilonari benedicat ramos palmarum et aliarum arborum. (Bruno Albers, *Consuetudines Farfenses*, Stuttgart, Roth, 1900, p. 43.)

p. 20. line 11. The Ames on hys heide]

There seems good evidence that the amice was worn on the head in England. Thomas Watson (*Holsome and Catholyke doctryne*, London, R. Caly, 1558. Sermon xiii. fo. lxxvi.) speaks of "an Amise put vpon his head." Thomas Becon says: "ye first put on vpon your head an headpece, called an Amice, to kepe youre braynes in temper, as I thynke." (*Displayeng of the Popysh Masse*, in *Workes*, London 1563, vol. iii. fo. xxxvi.) Sir Thomas More: "the peple pull the priest from the aulter, and the amis from his head." (*Workes*, London 1557, fo. 641. col. ii. F.) John Lydgate: "Upon his heed an amyte fyrst he layeth." (Henry Huth, *Fugitive Tracts, first series*, 1493–1600. London 1875. Tract iii. *The vertue of the masse*.)

goostly strenghte] Amictus, humeros tegens, quo significatur fortitudo ad divina officia exequenda. (St. Thomas Aquin. *Commentum in lib. iv. Sententiarum*, Dist. xxiv. Quaest. iii. Art. iii. ed. Fretté, Paris, Vivès, 1874 t. xi. p. 45.)

line 4 from bottom. The episcopal ornaments, the mitre, the crosier, the gloves, the ring, the hosen, the sandals, the dalmatic, the tunicle, and the chasuble do not need any explanation here; but the tenth, the succinctory, according to St. Thomas and Durandus, is only the girdle. (*Rationale*, Lib. iii. Cap. ix.) There may be some doubt about this explanation, for Dominico Georgi speaks as if the succinctory were a sort of vestment shaped not unlike a maniple, which hangs on the left side of the Roman Pontiff, somewhat resembling the Eastern *epigonation*. (*De liturgia Romani Pontificis*, Romae, 1731, t. i. p. 145.)

Innocent III. also speaks of nine special ornaments (*De Mysterio Missae*, Lib. i. cap. x.) "Novem autem sunt Ornamenta Pontificum specialia, videlicet: Caligae, Sandalia, Succinctorium, Tunica, Dalmatica, Mitra et Chirothecae, Annulus et Baculus." St. Thomas also gives these ornaments

in the same order (*loc. cit.*) but it will be seen that the chasuble is omitted. These episcopal ornaments may be compared with those found in the tomb of Hubert Walter in Canterbury Cathedral. (See *Vetusta Monumenta*, Soc. of Antiquaries, Vol. vii. part i. 1893.)

p. 21. These nine duties of a bishop may be compared with the nine enumerated by Innocent III. above. "Quia munia novem sunt, in quibus specialis Episcoporum protestas consistit, videlicet: Clericos ordinare, Virgines benedicere, Pontifices consecrare, Manus imponere, Basilicas dedicare, degradandos deponere, synodos celebrare, Chrisma conficere, vestes et vasa consecrare." Langforde, it will be noticed, does not speak of the laying on of hands, which must be confirmation or the consecration of bishops; but the number is made up by adding to the others the hallowing of oil and chalices.

St. Thomas' enumeration is nearer Langforde's than that of Innocent III. "Clericos ordinare, virgines benedicere, Basilicas dedicare, clericos deponere, Synodos celebrare, chrisma conficere, confirmare, vestes et vasa consecrare." "To confirm" is not in some manuscripts and it will noticed that it is not in the English text.

The meditations on the vesting make it likely that it could be seen; perhaps it was done at the north end of the altar; the middle part being occupied by the chalice and paten, and the south end by the book.

line 10 from bottom. Bosteons] A cotton fabric, possibly a description of fustian. See Dr. Murray's *New English Dictionary*, under the word *Bustian*.

p. 22. In the mydes of the Avter *Gloria in excelsis*] "After these thynges, ye goe vnto the middes of the altare, and looking vp to the pyxe, where ye thynke your God to be, and making solemne curtesye lyke womanly Ione, ye saye the *Gloria in excelsis*." (Thomas Becon, *Displayeng of the popishe Masse*, in *Workes* 1563, Vol. iii. fo. xxxix.)

p. 23. line 4. To reuerently here the Gospell] This is an early instance of the split infinitive.

"¶ All these partes of the masse, yf you may conueniently, shulde be herde standynge. That is to saye, the office, the kyrie Gloria in excelsis, and specially the gospell, with due reuerence at this worde Iesus. The preface also the Pater noster, and sancte Iohns Gospell."

(Richard Whitford, *A dialogue or communication bvtwene the curate*, etc. London, John Waylande, 1537. Sign. F. iiii *b*.)

The standing at the gospel is mentioned by Becon. "Thys vse is obserued at thys day in the popish masses. I meane the people stande vp, and make curtesy when they heare the name of Iesus." (*Displayeng of the popish Masse*, in *Workes*, 1563, Vol. iii. fo. xxxix *b*.)

p. 24. line. 1. Kyssed the Crucifix on the masse book] By the rubrics of the printed Sarum missal (*Missale Sarum*, Burntisland, col. 613) the priest kissed the altar after the words *ac petimus* at the beginning of *Te igitur*. It may be that instead of kissing the altar the priest kissed the cross at the bottom of the picture of the crucifixion which so often precedes *Te igitur*.

line 18 from bottom. Salve lux mundi]

These hexameters may be compared with those in the Sarum processional (ed. Henderson, Leeds, 1882, p. 51) for Palm Sunday, and the Chester processional. (H.B.S. p. 5.) John de Burgo has verses beginning *Salve lux mundi*: but they are not the same as in the text.

Salue lux mundi: verbum patris hostia vera.
Viua caro: deitas integra: verus homo.

(*Pupilla oculi*, pars iv. cap. viii. Strassburg, Knoblouch, 1514, fo. xxvii.)

line 13 from bottom. *Ave pretium*] cf. F. J. Mone, *Lateinische Hymnen des Mittelalters*, Freiburg in Breisgau, 1853. Bd. i. p. 292. Nr. 228.

p. 27. line 20 from bottom. *Benedic anima mea*] the first five verses of Psalm CII. Vulgate numbering.

line 9 from bottom. Ze see the Oest devyded] Richard Smith? (*A Detection of the Deuils Sophistrie*, London, John Herforde, 1546) speaks of the people seeing the fraction. "Dothe not the preist, dayly in the masse, and hath done alway, breake the host consecrate, in the sight of the people, without offence or sclaunder?" (fo. xii.b.) and again: "when they saw the hooste broken in the masse" (fo. xiiii. *b.*) Also: "seen . . . the most blessed sacrament broken, by the mynister, bothe in the masse for a mysterie continually, and somtyme when hostes haue wanted for communion of other." (fo. xix.b.) There is a preface by Stephen Gardiner.

p. 29.

I have been unable to gain any information of the history of B. Langforde.

NOTES ON ALPHABETUM SEU INSTRUCTIO SACERDOTUM.

p. 32. Of the two names given in the first line of this introduction I have been able to find out nothing.

p. 34. Here the chalice is made before the vestments are taken. The practice was known in at least twelve churches or orders before 1570. (See *A comparative study of the time in the Christian Liturgy at which the elements are prepared and set on the holy table*, in *Transactions of the St. Paul's Ecclesiological Society*, 1895, vol. iii. p. 78.) Nor was the time of mixing considered of any great importance, as the following passage from Suarez will show:

De toto autem tempore a principio missae usque ad oblationem nulla est praecepti necessitas. Soto et Sylvester magis probare videntur, quod in initio missae fiat, quia est major mora temporis, ut aqua in vinum convertatur. Alensis vero dicit in missis solemnibus fieri post Evangelium; in privatis vero solere antea fieri. Contrarium autem a multis servatur, scilicet, ut in privatis missis fiat post Evangelium, in solemnibus autem antea. In missali tamen Romano dicitur fieri debere post Evangelium, facta hostiae oblatione; et hic modus est satis tutus et sufficiens. Denique in hoc, qui secutus fuerit suae Ecclesiae consuetudinem, non errabit. (Franciscus Suarez, *De Sacramentis*, Quest. 74, Art. viii. Disp. xlv. Sect. iii. § 5, in *Opera Omnia*, ed. Ch. Berton, Paris, Vivès, 1860, t. xx. p. 827.)

p. 36. line 12. beatissimi Iuliani] It was thought at first that this mention of St. Julian, perhaps the bishop of Le Mans, might give a clue to the source of this *Ordo*. But the early Le Mans books do not agree with this tract exactly. For example, in *Missale ad vsum cenomanensis . . . . ecclesie*, Paris, Ioh. hygman, 1493, the prayers after the canon do not correspond with those of *Alphabetum*. *Confiteor* is not given in full, so that it cannot be seen if St. Julian is mentioned.

p. 37. line 7 from bottom. Spiritus Domini] The variable parts of this mass are the same as the votive mass of the holy Ghost in the Roman Missal of 1474. (H.B.S. 1899. Edited by Dr. Lippe, p. 451.)

p. 39. line 12. *Deinde visitet hic*] A somewhat rare ceremony is here described. Above on p. 58 the Coutances Ordinary gives directions for a

similar practice, in words that very likely have a common origin with that in *Alphabetum*. At St. Pol de Leon, a Breton diocese, after the blessing before the gospel is this rubric: *Amoto corporali desuper calicem, antequam incipiat evangelium dicat:* Dominus vobiscum. *Deinde signando se, et evangelium, et calicem, dicat:* Sequentia etc. (Edm. Martène, *de antiquis Ecclesiae ritibus*, Lib. i. Cap. iv. Art. xii. Ordo xxxiv. Antv. 1736. t. i. col. 662.)

In the Stowe Missal also is seen a like ceremony of uncovering the chalice at this point in the service. The host is set on the altar before the introit, and the chalice is made by pouring first water and then wine into the cup. After the Epistle and Gradual there is "the uncovering so far as half, of the Host and of the Chalice, and what is chanted thereat, both Gospel and Alleluia as far as *oblata*". (Whitley Stokes and John Strachan, *Thesaurus Palaeo-hibernicus*, Cambridge, 1903, vol. ii. p. 252.) If Becon is to be trusted, something like this was also practised in England. The priest having finished all that is to be said before the gospel is to "go to the other ende of the altare to rede the gospell. But first of all ye vncouer the chalice, and looke whether youre drynke be there or no." (fo. xxxix. *b*.)

The explanation of this ceremony has yet to be found. Is it connected with the view that once prevailed that the *Missa Fidelium* began with the gospel?

p. 43. line 1. Sursum corda] There is no proper preface here as there would be if the mass were for the time of Pentecost.

p. 44. *Ponat manus supra calicem*, &c. This is an imitation of the ceremony spoken of in Leviticus (xvi. 21 : i. 4 : iii. 2).

It did not make its appearance in England so far as we know, but it was widely spread on the Continent. See above, pp. 62, 155. It is to be found in a large number of early missals, those printed before 1570, and it has been retained in the Pian edition.

But the Jewish ceremonies were not looked upon with favour by the post-mediaeval authorities: we read:

et ideo ibi melius explicabimus immutabilitatem huius instititutionis et consuetudinis quam Ecclesia habet vitandi usum caeremoniarum legalium tanquam mortiferum et a Deo reprobatum. (Franciscus Suarez, *Opera omnia*, lib. ix. de lege divina positiva, c. xiv. § 14. Paris, Vivès, 1856, ed. Ch. Berton, t. vi. p. 505.)

p. 45. line 14. *extendat manus*] This is no doubt the ancient ceremony of spreading and splaying the arms abroad (see above p. 25 line 11 from bottom) but it must be different from that a few lines lower, *Extendat brachia* at *Supra quae*, although generally speaking the ceremony at *Unde et memores* would seem better described by *Extendat brachia*. Cf. *Missale Ambrosianum*, 1548, where at *Unde et memores* there is *Hic extendat brachia*.

NOTES ON ORDINARIUM CONSTANCIENSE, 1557.

p. 55. Here the making of the chalice before the priest vests may again be noticed.

p. 56. The chasuble is put on at the altar while the priest says *Iudica*.

p. 57. line 16. *Sacerdos signans.*] It may be noticed that the priest turns himself to the people while saying *Indulgentiam*, thus retaining the reasonable practice of facing the congregation when speaking to them.

p. 59. line 6 from bottom. Veni Creator.] This hymn occurs in the Sarum Ordinary above (p. 5.) at this place. Also at York, Hereford, Westminster, and Rouen.

p. 61. line 4 from bottom. *oret pro vivis*] mark the *clausis oculis, &c.* and again on p. 64, line 7, at the second Memento.

p. 62. line 15. *Hic apponat.*] The direction is not that usual; which is to hold the hands at *Hanc igitur* over both host and chalice at once: here the hands are held over the chalice at *Hanc igitur*, and over the host at *Quam oblationem.*

line 9 from bottom. *Cancellet.*] The word seems here to have a meaning hard to find out. Is it akin to that of the English word *cancel*, to tear? See below, p. 259, for a discussion of the question of breaking the host at this moment.

p. 64. line 25. *Sacerdos discooperiat.*] Note that only four crosses are made. There is a further discussion of this moment below, see p. 263.

line 10 from bottom. *Hic ostendat populo hostiam.*] This showing of the Sacrament to the people, at the end of the canon, is very ancient, far older than the elevation after *Hic est enim, &c.* A slight lifting up of the chalice and paten exists still in the Roman rite at the words *omnis honor et gloria*, but the sacrament does not seem to be shown to the people.

A distinct showing of the sacrament to the people seems to have remained in this place in many French churches. At Sens for example: omnis honor et gloria: *Ostendat populo hostiam de manu dextera, et reponat in loco suo, et cooperto calice de corporali, dicat alta voce* Per omnia secula saeculorum. (ex ms. Pontificali insignis Ecclesiae Senonensis, in Ed. Martène, *de antiquis ecclesiae ritibus*, Lib. iv. Cap. xxii. Ordo vi. Antv. 1736. t. iii. Col. 260.) Very much the same words are used in a printed Sens missal of the first half of the sixteenth century. See also *Missale Parisiense*, Th. Kerver, 1501. *Missale insignis ecclesie Traiectensis*, Paris, 1497. *Missale secundum vsum . . . ecclesie Remensis*, Paris, 1542. *Missale paruum secundum vsum venerabilis Ecclesie Cameracensis*, Henrici Stephani et Simon Vostre, 1507. *Missale ad vsum insignis ecclesie Atrebatensis*, Atrebati, Ioannes Lagache, 1508.

Mr. F. C. Eeles has given me the following extract from a missal of Nevers that is in his possession which shows the continuance of this showing of the Sacrament to the people in that church in 1728, and I daresay instances could be greatly multiplied.

. . . in unitate Spiritus ✠ sancti, *elevans Calicem cum Hostia, et ostendens populo dicit:* Omnis honor et gloria, *et dicit alta voce*, Per omnia secula seculorum. ℟. Amen.

Reponit Hostiam, et cooperto Calice genuflectit, jungit manus, et dicit:

Oremus. Praeceptis . . .

(*Missale insignis Ecclesiae Nivernensis*, Orleans, 1728.)

With the Premonstratensian Canons the holding of the host over the chalice seems to have been continued from *omnis honor et gloria* to the beginning of the Lord's prayer:

Omnis honor et gloria. *Hic tangat calicem cum oblata, et mutet vocem.*

Nec reponat hostiam super corporale, sed teneat eam super calicem, quousque peruenerit ad Panem nostrum. *et tunc ostendat manu extensa, et eleuata supra latus dextrum, magna cum reuerentia, more matricis Ecclesię Praemonstratensis, vt adoretur Christus oblatus in hoc augustissimo Sacramento pro omnibus.* (*Missale secundum ritum et ordinem sacri ordinis Praemonstratensis*, Parisiis, apud Iacobum Kerver, 1578. fo. 146.)

In other churches, as Lyons, the showing does not seem to have taken place till the middle of the Lord's Prayer:

fiat voluntas tua *Hic elevat Calicem simul cum Hostia ut a populo*

adoretur, dicens, sicut in coelo, *Demittit dicens* et in terra. (*Missale Romano-Lugdunense*, Parisiis, 1866. p. 254.)

Lebrun-Desmarettes notes that at Lyons in his time, the end of the seventeenth century, there was no elevation at *omnis honor et gloria*, but that at *sicut in caelo*, the Sacrament was lifted up; (De Moleon, *Voyages liturgiques de France*, Paris, 1718. p. 58.) and in the same place he notes that this lifting took place at Langres at *Panem nostrum*. He tells us also that the lifting at Vienne was at *in caelo*. (p. 11.) Apparently the practice had somewhat changed at the time of the visit of Martène and Durand to Vienne:

"A l'oraison Dominicale le soudiacre reprend la patene comme auparavant, et la rend au diacre aprés que le celebrant en élevant le calice et l'hostie a dit *Panem nostrum quotidianum*." (*Voyage littéraire de deux religieux benedictins*, Paris, 1717, partie i. p. 256.)

The practice is also spoken of by Dom Claude de Vert as being the custom at Lyons and Vienne. (*Explication, &c.* Paris, 1706. t. i. p. 246.) He points out a little before (p. 230.) that at this moment in many churches in France the sacred symbols were censed, the ministers knelt, the deacon and subdeacon held up the chasuble of the celebrant, and a bell was rung. And at Paris and elsewhere the clerks would answer *Omnis honor et gloria* with these words: *Ave salus, ave vita, ave redemptio nostra.* Even the priests themselves in Brittany would say these words. Also that the Ceremonial of Chesal-Benoist, a Benedictine congregation, orders the elevation to be made at this moment for the purpose of adoration. Claude de Vert repeats all this again in t. iii. p. 306. *n.* and t. iv. p. 225. See also Pierre le Brun, *Explication . . . de la Messe*, Partie iv. Art. xvi. § 4. Paris, 1777, t. i. p. 530.

At Cordova in Spain, the sacrament was to be shown at this moment so that the people might see and venerate it.

Altera [crux] *super* in vnitate ✠ spiritus sancti omnis honor et gloria, *fit a labio calicis descendendo vsque ad pedem: deinde corpus domini super calicem tenens, inclinet se: vt a circumstantibus cerni adorarique possit.* (*Missale Cordubensis Ecclesiae*, Cordubae, Simon Carpinter & Alexis Cardenna, 1561. Sign. O iii. col. 2.)

This ceremony was called *parva elevatio*, or in France *petite elevation*, and in England the second sacring. (Thomas Becon, *Displayeng of the Popish Masse*, in *Workes*, 1563, vol. iii. fo. xlviii. *b.* Hughe Hilarie, *The resurreccion of the masse*, Strasburgh, 1554 Sign. A. v. *b.*)

The source of this elevation in the West may be found in the early *Ordines Romani*, where at this moment, the end of the canon, the archdeacon raises the chalice by its handles, and the prelate touches the side of the chalice with some of the hosts, saying *per ipsum et cum ipso* and continuing as far as *per omnia saecula saeculorum amen.* (J. Mabillon, *Museum Italicum*, Paris, 1724. t. ii. pp. 12. 16. 48. 58. in Ordines I. II. III. Compare L. Duchesne, *Origines du Culte chrétien*, Paris, 1898. 2e éd. Appendice, p. 444.)

This elevation appears to be very widespread in the East and is accompanied with *Sancta sanctis.* Mr. Brightman says that in the earlier writers there is no mention of the elevation, while the words are frequently mentioned and interpreted as an invitation and a warning in view of communion. He thinks it probable that the elevation was originally only the raising and exhibition of the gifts as they were brought out for the people's communion. (*Liturgies Eastern and Western*, Oxford, 1896. Glossary *s.v.* Manual Acts, p. 581.)

It seems likely enough that at the beginning this elevation in the West, too, was only an invitation to communion, taking place as it does im-

mediately before the Lord's prayer, which is the commencement of the preparation of the communicants. If this be the case, this elevation at the end of the canon has little or nothing in common with that at the consecration.

p. 67 line 10 from bottom. *remota casula.*] We may note that the chasuble is taken off for *In principio.*

p 68 line 22. Omnipotens sempiterne deus.] There is a curious farcing of an invocation of the saints into this collect immediately before its end.

line 3 from bottom. Here is a second blessing besides that given with the chalice on p. 67.

p. 69. line 4. Benedicite sacerdotes.] This short form of *Benedicite* is very common. Besides its appearance at Sarum it was frequent in France.

NOTES ON THE DOMINICAN ORDINARY.

Mr. H. A. Wilson suggests that the lines at the top of fo. 2. of this manuscript (see p. xxii. above) may be read as follows :

" Iste liber factus est pro magistro ordinis quicunque fuerit pro tempore ut quicunque dubitauerint in aliquo de officio possint per eum rectificari Non est [recurrendum] ad exemplar quia facile dest[ruitur] propter operis subtilitatem."

The words within square brackets are supplied by Mr. Wilson.

p. 73. A very considerable resemblance to this Dominican *Ordo* may be found in *Ordinale diuinorum officiorum sacre religionis Carmelitarum. Decreto capituli generalissimi celebrati Padue*, 1532. Venetiis, apud Nicolaum de Bascarinis, 1544. cap. xli. fo. 28. *c.* The Carmelite order seems to be drawn from some text or recension shorter than the Dominican, to which text however here and there additions have been made. Some of these additions have been reproduced in these notes with the symbol *Carm.* attached to them, and number of leaf, *a*, *b*, *c* and *d*, added according to the number of the four columns in the leaf.

line 11. ne gibbus aliquis notabilis] a frequent precaution in the rules of religious. It appears in Carm. 28. *c.*

line 20. ad tergendum nares.] This curious direction does not appear in Carm.

line 25. non plus quam duo.] This moderation in the use of candles is quite mediaeval.

p. 75. line 1. Et acoliti deponant.] Interim deponant cereos cum candelabris super gradus presbyterii, extinguentes eosdem, vel secundum consuetudinem quorundam conuentuum ponentes accensos cereos in altari cum candelabris ad hoc conuenientibus, et accedentes preparent altare, mappas explicando si oporteat. (Carm. 28. *d.*)

line 19. acoliti sedeant.] Carm. (29. *a.*) adds to this : Vel secundum consuetudinem aliorum : sedeat *sacerdos* in medio *diaconi* ad dexteram, et *subdiaconus* ad sinistram. et *acolyti* ad pedes eorum. Poterunt tamen *subdiaconus* et *acolyti* vbi opus fuerit : fratres in choro ad cantandum adiuuare.

Diaconus autem semper debet accedere ad partem illam vbi est missale et *subdiaconus* ad aliam partem. (Carm. 29. *a* and *b.*)

line 15 from bottom. pulchra et munda mappula.] This chalice veil would seem not to have been of silk.

line 8 from bottom. leuiter casulam per inferiorem trahat extremitatem.] There is the same action directed at the post communion. (See above, p. 83. line 9 from bottom.) Also at the censing of the altar at the offertory (p. 78. line 16 from bottom). Also at *Orate Fratres.* (p. 79. line 14.) and in the directions for private mass (p. 95. line 22.) It seems designed merely to ease the priest in his movements of the weight of the chasuble.

p. 77. line 19. dextrum latus altaris] line 19.

p. 79. line 1. uel recipiatur.] Carm. 30. *b.* has this : Sacerdos autem postquam calicem benedixerit, parum inclinans de medio altaris iunctis manibus eat ad piscinam, vbi dum manus lauat dicat Lauabo inter innocentes manus et cetera : vel Veni creator spiritus, vel Deus misereatur nostri. Hec autem ablutio seorsum suscipiatur : et non cum ablutione sacra. Ubi vero piscina apta non fuerit, *subdiaconus* ad dextrum cornu altaris, *ministris* inter *sacerdotem* et ipsum mundum manutergium tenentibus, fundat aquam super manum *sacerdotis*, quam in pelui suscipiat, et ipsum postea ad partem effundat.

line 6 from bottom. Et diaconus ei patenam tradat.] It is here at the *Sanctus* that the paten is given to the subdeacon, and it is covered by a *mappula.*

p. 78. line 11. Postmodum patenam.] The paten is put under the corporal, and the chalice is placed upon the foremost third or so of the corporal so that the corporal may be turned back and lifted upon the chalice : a disposition which may be seen in English illuminations.

p. 80. line 1. Sacerdos uero post *sanctus.*] Carm. (fo. 30 *c.*) *Sacerdos* autem postquam dixit. Sanctus, et cetera. suspiciens extensis brachiis : et eis statim reiunctis, se inclinet profunde et deuote dicendo Te igitur.

line 22. Benedixit.] Carm. (fo. 30. *d.*) Benedixit : signet hostiam signo crucis. Et cum dicit Fregit, eam desuper cum pollice et indice dextre manus leuiter agitando tangat. Quo facto tenendo hostiam cum vtraque manu super lapidem, et non in aere, verba consecrationis, cum intentione consecrandi perfecte proferat. For a detailed comparison of the ceremonies practised at the word *fregit*, see below, p. 259.

line 28. a tempore eleuationis.] The torches are only to be alight during the consecration ?

line 30. incensum.] Caueat tamen, ne fumus incensi sit talis aut tantus, quod visum sacramenti impediat, vel aliunde offendat *sacerdotem.* *Sacerdos* vero dictis his verbis *Hoc est enim corpus meum.* reuerenter inclinans sine genuflexione hostiam leuet intantum, vt omnibus astantibus conuenienter appareat, et eam statim reponat : iterum vt prius reuerenter inclinando. (Carm. 30. *d.*)

line 12 from bottom. Sacerdos autem quam cito.] Note that the priest does not genuflect immediately upon consecration and that he is forbidden to do so in Carm. (see above) and the host is to be made visible to those behind the priest.

p. 81. line 1. Ad Benedixit.] Benedixit : signet eum cum signo crucis : et deinceps vtraque manu ipsum super altare teneat : vsque dum dixerit In remissionem peccatorum : et tunc capite parum inclinato manibus coniunctis, vel cancellatis, sed a calice separatis, eum reuerenter adoret, moxque resumente calicem discoopertum vtraque manu aliquantulum leuet, vt tamen astantibus apparere possit, nisi consuetudo patrie aliud habeat : dicendo Hec quotiescunque feceritis : et cetera. Et statim ipsum reponat : et cooperiat corporali, siue cooperculo, vt prius. (Carm. 31. *a.*)

p. 82. line 11 from bottom. Postea calicem osculetur.] Postea cum dicit Secundum voluntatem tuam pacificare : etc. osculetur corporale siue

cooperculum: et labium calicis: nisi in missis defunctorum, et nisi in triduo ante pascha, et *diacono* dante pacem *sacerdoti*. *Sacerdos* ipsum cum signo crucis consignet dicens Habete vinculum pacis: etc. Deinde *diaconus* det *subdiacono* venienti ad se ante superiorem gradum altaris. Et ille consequenter det *acolytis* retro se ordinate stantibus. *Acolyti* vero in festis duplicibus et totum duplicibus accepta pace, deferant eam *cantoribus*: et deinde primis stantibus in choro, hinc et inde, et illi alijs sic per ordinem descendendo. Alijs autem temporibus *acolyti* solum dent pacem secularibus, si presentes fuerint, et modus patrie fuerit. Si tamen episcopus presens fuerit, illi ante omnes post *sacerdotem* deferenda erit. (Carm. 31. *b.* and *c.*)

p. 83. line 9. consuetudo patrie.] This is referred to twice or three times in the Dominican order, while in Carm. it appears oftener.

line 11. Sacerdos itaque.] The corresponding paragraphs in Carm. 31. *c.* and *d.* are much expanded, containing the cues of the more modern private prayers of the priest.

line 15. Postmodum vtraque manu.] Postea vtraque manu tenens calicem veniat ad dextrum cornu altaris, et indicibus ac pollicibus supra calicem iunctis, primam ablutionem faciat de vino, *subdiacono* sibi ministrante. Ablutione facta ponat calicem iuxta super altare, deinde iunctis manibus inclinet ante altare dicendo Quod ore sumpsimus: et cetera, et postea erectus vadat ad piscinam: et eundo dicat Tibi laus tibi gloria et cetera. Caueat tamen, ne aliquid de digitis stillet in terram. Lotis autem, et extersis digitis, reuertatur iunctis manibus ad altare, et sumpta expiatione quam statim super digitos acceperat, iterum si opus fuerit, accipiat vinum, non super digitos, sed super calicem tantum. Hec tamen vltima, id est tertia ablutio, non videtur esse necessaria, et a paucis cismontanis nostri ordinis fratribus practicatur. Expiatione ergo siue illo vino hausto reclinet calicem super patenam. Ubi autem honesta piscina non fuerit, predicta ablutio de aqua recipiatur in aliquo vase ad hoc conuenienti, et postea ad aliquem locum sacrum et separatum deferatur. (Carm. 31. *c.* and *d.*)

p. 84. line 14. Here the blessing may or may not be given according to the custom of the country. In Carm. there are full directions for it. And immediately after there is: Post illam benedictionem chorus statim flectat genua: et incipiat *cantor* sine nota *antiphonam* Salue regina: et cetera. (31. *d.*) followed by *Ora pro nobis* and *Protege*, with *In principio*.

Becon notes a like practice in England. After *Ite missa est* "Then fall ye once agayne to knelyng downe at the altare, and bycause ye are oure Ladyes Knyghtes, ye salute her moste humbly with some deuoute orison. That done, ye ryse vp agayne lyke tall fellowes, and saying the beginnyng of S. Iohns Gospell, ye blesse you, and Crosse you." (*Displayeng of the popishe Masse*, in *Workes*, 1563. vol. iii. fo. lii.) I have not found much notice of this practice in manuscripts of the Sarum missal, and I hardly think it is connected with the saying of the *Pater noster* and *Ave Maria* with which the next hour after mass would begin. (Procter and Wordsworth, *Breviarium . . . Sarum*, Cambridge, 1879, fasc. ii. col. 500.)

line 22. Ubi autem.] This and the paragraph beginning *Si episcopus* are not unlike those in Carm. 32. *a.*

line 3 from bottom. *De sacra communione.*] Carm. 33 a. cap. xlv. omits all that the text has down to p. 85 line 29 when resemblance begins. Carm. apparently contemplates communion *infra missam*. Cap. xliv. fo. 32. *d.* describes reservation.

p. 85. line 8 from bottom. In primis autem] here Carm. 33. b. begins to show more resemblance to the text.

p. 86. line 9. Sacerdos autem] the text is like Carm. here but contains a few more sentences.

To line 13 Carm. adds: Inter pollicem etiam et indicem sinistre manus,

super patenam poterit simul aliam tenere hostiam, vt si ij simul communicent sine reditu *sacerdotis* ad altare, vel poterit omnes hostias consecratas simul imponere patene, et sic sine reditu, vel conuersione ministrare communicandis.

The remainder of this page has less affinity with Carm.

p. 87. line 5. *Gloria in excelsis.*] Compare Carm. 26 *c.* cap. xxxvii.

line 8 from bottom. *De numero orationum*] Compare Carm. 25. d. cap. xxxiv. *sub fine.*

p. 88. line 5. *De orationibus*] Most of these collects may be found in *Missale Predicatorum*, Iunta, 1504, 8°. beginning at fo. ccliii.

p. 90. For *Adesto domine supplicum* read *Adesto domine supplicationibus.*

p. 92. line 8 from bottom. Hoc ordini dicantur] Carm. 26. *b.* cap. xxxviii. is on different lines from that of the text.

p. 95. line 16. ut epistolam relinquat] Note the practice of having the epistle read at low mass by the assistant provided he were in holy orders.

line 21. transferat cum libro candelam] Et statim a principio misse candelam de cera accensam habeat, et illam in sinistra parte altaris supra candelabrum honestum statuat, nisi ipsam oporteat haberi ad librum : et tunc cum libro transferatur. (Carm. 36. a. cap. xlvi. *sub fine.*) The rest of this portion of Carm. may be compared with the text.

The English custom is very similar :

> Loke that thy candel of wax hyt be,
> And set hyre, so that thow hyre se,
> On the lyfte half of thyn autere.

(John Myrc, *Instructions for Parish Priests*, line 1875. Early English Text Society, 1868, p. 58.)

p. 96. line 13 from bottom. In via vero] Compare Carm. 36 a. first line where a like permission for *missa sicca* is given. See *Three Chapters in Recent Liturgical Research*, S.P.C.K. 1903, p. 34.

NOTES ON THE ORDINARIUM CARTUSIENSE.

p. 99. Compare the introductory part, *Ordinarium Cartusiense, Officium Missarum*, etc., which follows the Kalendar, beginning fo. 1. in *Missale secundum Ordinem Cartusien.* ex officina Cartusiae Papiensis, 1562.

At fo. 26 *b.* there is the profession of a novice.

line 12 from bottom. Pone domine] This is claimed as a rite common to the Charterhouse and the church of Lyons. (C. le Couteulx, *Annales*, Monstrolii, 1888, t. ii. p. 534.)

Confiteor deo] This shorter form of *confiteor* was much in vogue in the early printed Roman breviaries. See *Breviarium secundum morem romane curie*, Venetiis, 1481. die 28 Sept. per I. de Colonia et N. Jenson. See the *confiteor* at compline. Sig. G. 4 *b.* col. 1. Le Couteulx (*loc. cit.*) says it is almost the same as that in the Ordinary of Bursfeld. He might have said the same, only with a change of the singular into the plural. (*Ordinarius diuinorum nigrorum monachorum de obseruancia Bursfeldensi*, cap. xliii. [? 1476])

See also the *confiteor* from a breviary of Monte Cassino. (Edm. Martène, *de antiquis Ecclesiae ritibus*, Ant. 1738, t. iv. col. 48, Lib. i. cap. iv. § xii.

p. 100. line 2. Dominus noster] This is the form of absolution after sacramental confession.

line 9. De missis celebrandis] The paragraphs which follow may be compared with those in *Repertorium statutorum ordinis cartusiensis*, Basle, 1510. prima pars statutorum antiquorum, cap. xliii

A very useful comparison of the Charterhouse ceremonies with those of other rites is contained in C. le Couteulx, *Annales Ordinis Cartusiensis*, Monstrolii, 1888, vol. ii. p. 526.

line 17. sinistrum cornu altaris] The saying of *confiteor* at the north horn of the altar facing the south is by no means peculiar to the Charterhouse. It will be seen by the following extract from the *Consuetudines* of Cluny that it was followed in that ancient order.

Accedens autem portat et ipse codicem missalem in brachio sinistro ; quo deposito in dextrum cornu altaris, inclinat ad orationem, maxime Dominicam, vel si magis voluerit, *Domine sancte*, &c. Osculatur altare et textum evangelii, dat locum diacono ut stare possit prope dextrum cornu altaris ; ipse quoque stat prope sinistrum, et inclinis contra diaconum similiter inclinem, dicit confessionem. (*Antiquiores Consuetudines Cluniacensis Monasterii*, liber ii. cap. xxx. in L. d'Achery, *Spicilegium*, Parisiis, 1723, t. i. p. 676, col. ii.)

Such was also the custom at our own Westminster Abbey. For the celebrant approaching the altar there is the rubric :

Osculatoque altari stans iuxta sinistrum cornu altaris ministro suo circumstantique populo istam generalem faciat confessionem. Confiteor. (*Missale Westm.* H.B.S. 1893, vol. ii. col. 489.)

The practice is still continued at the Charterhouse. "Hanc vero [confessionem] facimus non ante altaris medium, sed ad sinistram illius partem." (Le Couteulx, ii. 534.) An engraved title page showing this moment of the mass is prefixed to the editions of the Charterhouse missal published in 1679 at Faurat in Savoy, and in 1713 at Lyons. I also saw the *confiteor* said at the north horn of the altar on Low Sunday, April 21, 1895, at the Certosa near Florence.

line 28. Dominus sit in corde] ends thus : corde meo et in labiis meis, ut recte pronunciem evangelium pacis.

It may be noticed that the corporals are to be spread at this point ; and in connexion with this compare the ceremony recorded in the Stowe Missal and other rites. (See above, p. 239.)

line 7 from bottom. candelarum] For a list of *festa candelarum*, see *Repertorium statutorum ordinis cartusiensis*, prima pars statutorum antiquorum, cap. xxxii.

line 2 from bottom. ponendo aquam] Wine is put into the chalice before the service, at the same time that the bread is prepared ; but the chalice is not mixed till the offertory, and water is then added with a spoon. (Le Couteulx, ii. 537.)

Antequam Missam privatam inchoemus, vinum solum calici infundimus, nec tunc aquam miscemus, ut putavit cardinalis Bona, qui praeter Cartusienses observat utrumque fieri a Praedicatoribus, et veteri ritu a Cisterciensibus, Graecorum exemplo. Deinde aliorum sacerdotum more hostiam patenae superponimus, ac utramque, hostiam scilicet et patenam, super calicem positam sola parva palla tunc cooperimus. Non enim utimur velo, cuius usu etsi antiquissimus, non videtur tamen necessarius ; quia sine illo, ut notat Bartholomaeus Gavantus, sacrificium non incommode fieri potest. (Le Couteulx, ii. 532.)

Thus the silken veil is not in use at the Charterhouse.

A similar practice may be noted, in a book which claims to be a Roman Missal, but which was printed in Paris.

Paratus sacerdos cum intrat ad altare faciat reuerentiam et extenso in longum corporali calicem denudet. Et ad dextrum cornu altaris vinum

calici infundat dicens. De latere domini nostri iesu christi exiuit sanguis tempore sacratissime passionis sue, *quem sic preparatum ponit super altare, et patenam cum hostia supponens paruo corporali plicato cooperit: et non ponitur aqua in vinum vsque post oblationem hostie. In missa autem solenni que cum nota dicitur tunc ista supra dicta fiant secundum consuetudinem loci. Stans igitur ad gradum altaris iunctis manibus et se inclinans dicat versum.* Introibo ad altare dei. (*Missale ad sacrosancte Romane ecclesie vsum, a varijs mendis quibus scatebat emendatum*, Parisiis, Poncet le preux, 1546. Ceremonie misse, fo. cxv.)

p. **102.** line 10. leuat calicem] Note that the second elevation persists; but not in the pronounced way described in the notes to p. 64.

line 2 from bottom. *Agnus dei*] At the Charterhouse one *Agnus Dei* is still said before the communion of the celebrant, and two after. *Agnus dei* was postponed till after the communion at Orleans as late as the end of the seventeenth century. "Et la Communion solennelle de l'Evêque immédiatement avant l'*Agnus Dei*." (Le Brun-Desmarettes, *Voyages liturgiques de France*, Paris, 1718, p. 198.) John of Avranches speaks of *Agnus Dei* as if it were sung wholly after communion. (*De officiis Ecclesiasticis*, Migne, 1879, col. 37, C.) And the same may be noted in a similar document to John of Avranches, edited by Hugues Ménard in his edition of the Gregorian Sacramentary. (*Divi Gregorii . . . Liber Sacramentorum*, Parisiis, 1642, pars i. p. 281.)

p. **104.** line 4. *De officio nudo*] See *Repertorium* &c. pars prima statt. nov. cap. v. § 31. This is a kind of *missa sicca* or "table prayers." See *Three Chapters in recent liturgical research*, S.P.C.K., 1903, p. 31.

line 11 from bottom. Concede quaesumus] Most of the collects of which the cues are given on this and the following pages are to be found in the mass book of the Charterhouse among the *Orationes* at the end. I have used for this purpose the edition of 1541, of Thielman Kerver.

p. **105** and others. tercenarium] or tricenarium: a set of 30 masses, usually *pro defunctis.*

p. **108.** line 20. Reliquiarum.] In the kalendar of the Charterhouse Mass book of 1541 this is kept on Nov. 8.

p. **109.** line 6. *Credo* dicimus.] See the Charterhouse Mass book of 1562. fo. 3.

NOTES TO PREPARATIO SACERDOTIS.

p. **114.** line 14 from bottom. *volunt doctores*] et signanter magister iohannes de gerson: *add.* Langres.

line 8. *tenetur: dicat*] *psalmum* Iudica me deus *et cetera suffragia que dici solent ante missam. Post missam similiter gratias agat deo:* is substituted by Langres for the line which follows: and Langres ends here.

p. **116.** line 19. It should be noticed that the consecration is thought to begin at *Hanc igitur*, and not at *Qui pridie.* Also it is doubted if one species can be consecrated apart from the other.

line 3 from bottom. *Propitiatorium.*] According to Ducange this is equivalent to *Secretarium.*

NOTES ON THE ORDO MISSAE IOANNIS BURCKARDI.

p. 121. note. These verses were widely diffused in the middle ages. See Ducange *s.v.* Agnus Dei: also the tract of Aug. Cardinal Valeri, *de benedictione Agnorum Dei*, Rome. 1775. p. xx. They have been printed again this year by Sir Edward Maunde Thompson, K.C.B., our Vice-President, in his second edition of the *Chronicon Adae de Usk*, 1377–1421. Henry Frowde, p. 98. in the notes on the year 1404. A version into English is given on p. 275.

pp. 126–132. These pages are represented in the Pian recension by the first paragraph in the *Ritus Servandus* which has the title *De praeparatione Sacerdotis celebraturi.* Since 1570 this has undergone some alterations, but no notice will here be taken of the changes made in the later editions. Collation has been made with an edition of the Pian Missal in folio printed at Venice in 1571 by Ioannes Variscus.

It will be seen that the pages of the text have undergone an entire remodelling. Beyond the prayers at vesting, and the prayer *Summe sacerdos* hardly anything remains the same.

p. 133. This page corresponds with the second paragraph *de ingressu Sacerdotis ad Altare:* but the directions have been completely recast.

pp. 134–137. These pages correspond again with the third paragraph *De Principio Missae, et Confessione facienda.* But they have been completely changed. In one or two rubrics it can be seen that their substance has been adopted by the Pian editors, but the rubrics themselves recast.

p. 138. line 3. *dicto* Aufer a nobis.] Here the resemblance to the paragraph *De Introitu, Kyrie eleison: et Gloria in excelsis* of the Pian Missal becomes much more marked.

line 22. *cornu sinistrum.*] See below on this page, notes on p. 141.

p. 139. This page shows a farced *Gloria*, the farcings in honour of our Lady, except the first, *Spiritus et alme orphanorum paraclite.* This appears in the Sarum and numerous other mediaeval rites, and it is noteworthy in view of the early texts which show a like addition. (Cf. F. E. Warren, *The Antiphonary of Bangor*, H.B.S. 1895. Part II. pp. 76. 77. where six early texts are shown in parallel columns.) In the Passau Missal (Venice, Liechtenstein, 1522. fo. 136.) vel *et sancte spiritus* is inserted after *iesu christe altissime.* In the Magdeburg Missal (1480. fo. 144 *b.*) one for general use (Nuremberg, George Stuchs, 1500.) and another also for general use (Magdeburg, 1497.) the reading is *Iesu christe, et Sancte Spiritus.* Mr. F. C. Eeles tells me that a similar insertion may be found in the Hamburg Missal of 1509 and the Upsala Missal of 1513.

A similar addition has been introduced into the *Gloria in excelsis* in use in the Scottish Liturgy.

p. 141. line 20. *ad manum sinistram. hoc est ad latus dextrum.*] The priest standing before the middle of the altar turns towards his own left, that is towards the right side of the altar. Before (see p. 138. line 21.) Burckard had defined *cornu sinistrum* to be that of the Epistle, which agrees with the definition contained in Burckard's edition of the Roman Pontifical of 1485: *non longe a cornu sinistro altaris videlicet Epistolae* (fo. 267. *b.*) Also in the *Rituum Ecclesiasticorum* etc. (Venetiis, 1516. lib. ii.

cap. ii. fo. lxxi.) there is: *accedit ad cornu sinistrum altaris uidelicet Epistole.* And a little before, on fo. lxx. *b. Diaconus uero cum dicit Euangelium: non debet uertere faciem ad altare: sed ad altaris cornu dextrum.* Now this book of ceremonies, though published under the name of Christopher Marcellus, the elect of Corfu, was really first submitted to the Pope in 1488 by Augustinus Patricius Piccolomini, Bishop of Pienza, who tells us that in the second book he had called in the help of John Burckard. (J. Mabillon, *Museum Italicum*, Paris, 1724. t. ii. p. 586.) Thus at Rome, at the end of the fifteenth century the sides of the altar had already begun to be named after the epistle and gospel; and the right and left, not after those of the celebrant, but the reverse.

There seems some evidence that earlier at Rome the opposite prevailed; namely, that the right and left horns of the altar followed the right and left hand of the celebrant. (Innocent III. *de mysterio missae*, lib. ii. cap. 22. Ordo Romanus XIV. p. 296 and XV. p. 459. of t. ii. of Mabillon's *Museum Italic.* Paris, 1724.) But it is not certain that right means what we should call south, or Burckard the epistle side.

This collection of Tracts gives evidence that in England and elsewhere (see above, pp. 20. 58. 74. 184.) the left horn of the altar was that at which the gospel was read. This method of naming the horns of altar continued till late in the seventeenth century. We read *in sinistrum latus, id est, ad Cornu Evangelii* in a book published in 1678. (*Ordinarium seu Caeremoniale Fratrum Discalceatorum B.V.M. de Monte Carmelo.* pars ii. cap. iv. § iii. Bruxellis, 1678. p. 107.)

p. 145. line 9. *Finitis orationibus*] Here the directions begin to correspond with the paragraph *De Epistola, Graduali, et aliis usque ad Offertorium*, in the Pian Missal. It can be seen that Burckard has supplied underlying ideas and even words for this part of the Pian Missal, but the sentences are a good deal altered.

p. 148. The corresponding rules for the *Creao* are to be found in the paragraph *de Symbolo* in the *Rubricae generales* of the Pian recension.

line 7 from bottom. *Dicto Simbolo*] Here begins the portion corresponding to the paragraph *De offertorio* of the Pian Missal.

p. 149. line 11. *Si sint qui volentes offerre*] These directions for the offerings of the faithful are omitted in the Pian Missal.

p. 154. With the entrance into the Canon the likeness between the directions of Burckard and the paragraph *De Canone Missae* in the Pian Missal becomes very marked, and this continues to the end of the mass.

p. 155. line 16 from bottom. *Minister accendit Intorticium*] This is kept alight till the chalice has been replaced on the corporal, p. 157 second line from bottom. In the modern Roman missal (Rubr. gen. Missalis xx.) a wax candle is ordered to be kept on the epistle side to be lighted at the elevation. I find this direction first in an edition of 1605.

p. 172. *De his que omittuntur*] This is greatly expanded in the Pian Missal.

line 15. *De celebratione duarum vel Trium Missarum*] This is omitted in the Pian Missal.

p. 173. line 6. *De Missa Sicca*] All that deals with *Missa Sicca* is left out in the Pian Missal. See *Three Chapters in Recent Liturgical Research*, S.P.C.K. 1903, p. 28.

p. 175. These colours are clearly Franciscan from the prominence given to the feasts of St. Francis. See the Franciscan colours and directions for bell-ringing in *Liber familiaris clericorum*, Venetiis, 1530, towards end. [In B.M. press mark is C. 52. cc. 14.]

May shows one of the rare cases in which the colour for Whitsuntide was white.

July has green for St. Anne.

p. 176. December has white for St. Thomas, which is rare for an apostle. St. Benedict in March has yellow.

p. 177. Holy women not martyrs seem to be kept in green, with the exception of St. Clare. The virgin martyrs seem to be kept in white.

p. 178. The last paragraphs of this page contain some notes upon the general distribution of colours.

NOTES TO INDUTUS PLANETA.

p. 181. line 4 from bottom. *Si non fuerint ibi reliquie*] This rubric evidently contemplates the existence of an altar or super-altar without relics. See *Three Chapters in recent Liturgical Research*, S.P.C.K. 1903, p. 65.

p. 184. line 9 from bottom. *subdyaconus parat calicem*] This direction to make the chalice between the epistle and gospel, together with other indications, renders it likely that we are not dealing with Roman rubrics, though *Indutus planeta* appears in a book calling itself *Missale Romanum*.

line 3 from bottom. Sit dominus in cor] This is not the usual Roman blessing, and it is left out in some editions of *Indutus planeta*. It is like the Charterhouse blessing: see above, p. 103.

line 2 from bottom. *legit evangelium in sinistro*] Here, and on line 2 from top, the reverse of Burckard's directions is given as to the meaning of right and left (see above, p. 249).

p. 185. line 17. *Et nota quod*] Here the direction is not in agreement with the direction p. 184, line 9 from bottom.

p. 186. line 28. *extensis brachiis*] Here again the direction is not precisely the same as that on p. 183, line 5 from bottom.

NOTES ON THE DIRECTORIUM OF LUDOVICUS CICONIOLANUS.

p. 199. ¶ *De Credo*] St. Stephen, and St. John Baptist, which appear in Burckard (p. 148, above) are not in this list. The Transfiguration is not in Burckard, but is here.

The text also agrees closely with the rubric in the Roman Missal of 1474 (H.B.S. ed. Lippe, p. 196). The Missal specially mentions the Visitation amongst the feasts of our Lady.

p 200. The rules for the colours are almost word for word as in the Roman Pontifical (Venice, 1520, fo. 232 *b*.) though the Transfiguration and St. Peter's chains are added to the days on which white is used.

p. 201. The Pontifical does not regard black and violet as being really the same colour. Otherwise the two texts are very closely allied. In the Pontifical also there is no notice *de colore croceo*. Ciconiolanus is, however, justified in saying that his rules for colours are taken from the Pontifical.

line 4 from bottom. missae ordinario]. This must be Burckard's *Ordo missae*.

p. 202. ¶ *De loco celebrationis.*] No very agreeable light is here thrown upon the customs of the Renaissance clergy in Rome.

¶ *De Altari.*] We may note the disappearance of any kind of orientation, whether of the altar or celebrant.

¶ *De Altari viatico seu portatili.*] It is clear that the Italian superaltar was not square but oblong; Gavantus gives 20 inches by 16 as a rule; but it should be remembered that 8 of his inches equal 6¾ English inches. (*Thesaurus Sacrorum Rituum*, Aug. Vindel. 1763, t. i. p. 552.) The difference in shape between the English and Italian superaltars is said to be explained by the rite; the Sarum requiring the host to be in front of the chalice, the Roman at its side. But according to Burckard (p. 150, line 3 from bottom) the chalice is placed behind the host (*post* hostiam). The earlier recension (in note) allows the chalice to be placed either to the left of, or behind, the host, at pleasure. See also above, p. 207, *de oblatione.*

p. 203. line 5. sinistrum cornu] Here the use of left in the old sense, before the days of Burckard, seems to be continued, if I read the words aright.

¶ *De linteis.*] Joannes a Lapide says the altar is to be covered, "Duabus pallis, et corporali consecratis, de lino puro factis, nullo colore tinctis, sed totaliter albis, mundis et nitidis." (*Resolutorium Dubiorum*, cap. iii. Art. ii. § 3. Venetiis, 1569. fo. 13.)

¶ *De Sacris indumentis*] The chasuble and albe have been considered the most important of the mass vestments. "In officio Missae celebrans semper utitur Planeta super Albam," appears in the Roman Missal of 1605. (Rubric. gen. Missalis xix.) In Edward VI.'s First Prayer Book, a white albe plain with a vestment or cope is ordered for the Eucharist.

The forgetting of the maniple and stole is alluded to by John Myrc:

Yef the wonte stole or fanoun
When thow art in the canoun,
Passe forth wythowten turne.

(*Instructions for Parish Priests*, line 1917, Early English Text Society, 1868, p. 59.)

I suppose this means that if the celebrant find he wants stole or fanon, he is to pass on without turning back for them. But Becon reports another opinion Speaking of the mass-vestments he says: "the moste parte of you haue suche spyced and nyce conscience in the vse of them, that if ye lacke but the lessest of these fooles bables ye dare not presume to say Masse for a thousande pound." (*Displayeng of the popishe Masse*, in *Workes*, 1563, vol. iii. fo. xxxvi. *b.*)

Also Sir Thomas More quotes Tindal as saying: "For yf the preste sholde saye masse batyze or here confessyon wythoute a stole aboute his necke, he wolde thynke all were marred." (*The confutacyon of Tyndale's answere*, London, Rastell, 1532. book i. p. lxxxi.)

line 3 from bottom. Veh illis sacerdotibus.] Cf. Ioannes a Lapide: "Vae igitur illis, qui maiorem curam adhibent vt lintheamina, vel (proh pudor est dicere) femoralia sua sint munda et nitida, quam ea, super quibus locari, et tractari debet sacratissimum, et mundissimum corpus Iesu Christi." (*Resolutorium Dubiorum*, cap. v. art. i. § 5. fo. 15.)

p. 205. line 1. In medio ecclesiae] This is the introit for St. John Evangelist's day (Dec. 27), and it seems to have been appropriated as a private devotion, which Ciconiolanus does not allow. It was also the introit for the feasts of SS. Ambrose and Augustine in *Missale Romanum*, Venetiis, Liechtenstein, 1537. ff. 263 and 344 and other editions. In some it is put also for St. Jerome, but in none that I have seen for St. Gregory.

¶ Progressio] The direction is that if many collects are to be said, the ending (see above, p. 206. *de Orationibus*) is only added to the last.

p. 206. ¶ *De orationibus*] The unnecessary multiplication of collects is guarded against. In the Roman Missal of 1474 (H.B.S. ed. Lippe, p. 196) three seem to be considered the happy mean.

¶ *De Epistola*] In Dr. Lippe's edition of the Roman Missal of 1474 (H.B.S. 1899. pp. 431 and 434.) *Testificor* and *Vos estis* are marked to be said only on the feasts of doctors. *O doctor* is the anthem to *Magnificat* on feasts of doctors in the *Commune Pontificum* of the Roman Breviary.

¶ *De Haleluiah*] Alleluia has been sung between the epistle and gospel from very early times. According to the Pre-Pian Missals the rule was that given in the text: that alleluia should be sung once on ordinary days and twice in the paschal season, as the rubric given below sets forth. It seems to have been disregarded, and hence the protest made in the text.

Sabbato in albis . . . ¶ *Ab hac die vsque ad octauas pentecostes dicuntur quotidie duo* Alleluia. *In missa preterquam in vigilia pentecostes et in officio letaniarum in quibus non dicitur nisi vnum* Alleluia. *Et preterquam in sabbato infra octauam pentecostes in quo dicuntur quinque. Aliis vero temporibus quando dicitur* Alleluia. *In missa dicitur vnum tantum* Alleluia.

(*Missale Romanum*, Venetiis, Victor a Rabanis, 4°. 1538. mense Iunii, fo. cxxx. *b*.)

p. 207. line 1. Quando autem] To this day lessons from Judith and Esther are in the Roman Breviary for the third and fourth weeks in September; but I have not been able to find in any Pre-Pian edition of the missal or breviary the rubric spoken of in the text.

De Credo] It is curious to find that the laity so greatly desired the saying of the Nicene Creed in the mass.

De oblatione] The use of the ciborium, as it is called, a vessel shaped like a chalice for holding the smaller particles, does not here seem to be known.

p. 208. line 9. una gutta sufficit] Si autem quereretur: quanta aqua sufficiat mixtioni huiusmodi. Dicendum quod gutta sufficit quantumcumque parua sit dummodo possit a suo toto separari. (Alexander of Hales, *Summa*, pars. IIII. quaestio 32. membrum 5. Artic. 3. Lugduni, 1516. fo. cxxvii. *b*. But in the edition, Coloniae Agrippinae, Ioannis Gymnici, 1622. the reference is different, and this: Pars. IIII. Quaestio 10. Membrum 4. Art. 1. § 5. p. 243.)

The direction also to put a drop of water on the edge of the paten, which drop is then let fall into the chalice, is curious, and rare.

De Memento] There is a reminiscence here of the insertion into the Canon of private additions, which were not unfrequent in the middle ages: and they persisted even in some printed missals. They may be seen in the Gallo-Sicilian group of missals, described by Giovanni de Giovanni (Ioannis de Iohanne, *de divinis Siculorum Officiis tractatus*, Panormi, 1736. p. 434.) and even in one from the mainland, the church of Cosenza. (*Missale secundum consuetudinem Gallicorum ac Ecclesie Cosentine*, Venetiis, Liechtenstein, 8°. 1549.)

It would seem that in some countries the priest moved his head as each group of names, or each person was remembered in each Memento. Becon says: "And nowe come ye to your first *Memento*, whiche serueth for the liuing, where ye stande nodding like a sort of dronckardes." (*Displayeng of the Popish Masse*, in *Workes*, 1563, vol. iii. fo. xli. See also fo. xlvii. *b*. for the second Memento.)

So also Henricus de Hassia. He speaks of the custom of the priest covering his face with his hands during the second Memento and adds: "Vidi habentem hunc modum: vt dum memoriam vtranque perageret: sine intermissione tanquam iudeus iudeizans caput contra altare mouebat. et

intellexi quod totius† inclinauit quot personas quorum memoriam agebat motu capitis insolenter memorauit . et hoc quasi stolidum credo . quia numerat actus rationis : qui absque motu capitis fieri debent . illum tamen quatinus dimitteret docere presumpsi . quia in hoc tempore presbyter non tur." (*Secreta Sacerdotum*, cap. Qualiter memoria mortuorum fieri debeat. Nuremberge, H. Höltzel, 1507. Sign. B. iii.)

p. 209. line 11. Ricardum] This is Ricardus de media villa, a Franciscan friar ; and all from line 12 *si sacerdos* to line 17 *reverentie sacramenti* is a quotation from his book *In quartum sententiarum theologicarum Petri Lombardi*. See the edition published in 1517 in 4to. fo. xliii. *b*.

In this paragraph we have the teaching of the schoolmen expressed in its most naked form. For a discussion of this subject see Pierre Le Brun, *Explication de la Messe*, Paris, 1778, t. v. Diss. x. p. 212.

line 19. non sacerdos si mille annos] Ioannes a Lapide asks this question : "2. Vtrum ille, qui credit se rite esse ordinatum, et tamen non est rite ordinatus, conficiat hoc sacramentum." And his answer is : "Sol. De hoc non habetur certitudo : pie tamen credi potest, quod conficiat virtute ecclesiae : et quod summus sacerdos suppleat defectum : et quod non permittat periculum imminere ecclesiae, et eam decipi." (*Resolutorium Dubiorum*, Cap. ii. Art. i. § 2. Venetiis, 1559, fo. 7. *b*.)

Notandum] The danger, admitted by the sounder ritualists, of adding anything to liturgical forms is here set out.

p. 211. line 1. Memento] See above in notes to first Memento, on p. 253.

line 15. non est opus tangere oculum] This was ordered in the Sarum Missai (Burntisland, col. 621.)

line 9 from bottom. sinistro genu] Notice the bowing on the left knee and the prayer *Domine I. C.* a few lines lower down.

p. 213. line 10. Nocte sancta] See Decreti pars tertia, de consecratione dist. i. cap. xlviii. (Æ. L. Richter, *Corpus Iuris*, Decretum Gratiani, Lipsiae, 1839, col. 1141.) C. xlviii. *Qua hora sunt missarum solemnia celebranda. Item* Telesphorus Papa VII *a Petro, in epistola ad omnes, c.* 2.

XIII. Pars. Nocte sancta Nativitatis Domini salvatoris missas celebrent presbyteri, et hymnum angelicum in illis solenniter decantent, quoniam et eadem nocte ab angelo pastoribus nunciatus est. *Et infra :* § 1. Et subito facta est cum angelo etc.

There is nothing in this *Nocte Sancta* about three masses on Christmas day.

line 4 from bottom. abluat vino digitos] It does not seem very decorous to celebrate the Eucharist with wine that has been used to wash the priest's fingers.

p. 214. *De casu*] If only that host which is seen is consecrate, it must follow that a blind priest is not able to consecrate, and this seems to be the opinion of Ioannes a Lapide, who thinks that not only a dumb priest but one who has lost his sight or his fingers cannot consecrate. (*Resol. Dub* cap. ii. Art. 2. § 1. fo. 8.)

J. de Lapide has some further observations on the intention of consecrating numbers of particles. (Cap. viii. Art. i. §§ 14, 15.)

p. 215. *De quibusdam inclinationibus*] It will be seen that not only did some priests not genuflect after consecration, but others even did not bow. In Burckard's *Ordo Missae* (see above, p. 156) in the shorter and the longer recension, genuflection was ordered after consecration, yet it is clear that it was not yet universally practised : and in the text there is an excuse made for the old and infirm members of the priesthood.

De lumine coram sacramento] Here is again evidence that in this century the custom of burning a lamp before the sacrament continually was not universal.

NOTES ON THE SARUM ORDINARY OF THE THIRTEENTH CENTURY.

p. 219. Line 1. *Sacerdos albis*] This rubric is followed in the Blew MS. by *Veni Creator* in full.

The Sarum Manual (British Museum Add. MS. 30,506 fo. 167) has the beginning of the Sarum ordinary. The prayers at vesting as above (p. 222) are followed by the rubric. *Ad introitum misse dicat sacerdos ymnum* Veni Creator [given in full, with versicle and response.] *Oracio.*

Deus cui omne cor . . . . mereamur. Per dominum nostrum ihesum christum filium tuum qui tecum viuit et regnat. In vnitate spiritus sancti deus per omnia secula seculorum. Amen.

Et introibo ad altare dei ad deum qui letificat iuuentutem meam.

Iudica me deus et discerne causam meam.

Kyrieleison, Christeleison, Kyrieleison.

Pater noster.

Et ne nos.

Confitemini domino quoniam bonus.

Quoniam in seculum [misericordia eius].

Confiteor deo.

Absolucionem et remissionem peccatorum nostrorum spacium uere penitencie et emendacionem uite graciam et consolacionem sancti spiritus tribuat nobis omnipotens et misericors dominus. Amen.

Deus tu conuersus uiuificabis nos.

Et plebs tua letab[itur in te].

Ostende nobis domine misericordiam tuam.

Et salutare t[uum da nobis].

Sacerdotes tui induantur iusticiam.

Et sancti tui exul[tent].

Ab occultis meis munda me domine.

Et ab alienis parce seruo tuo.

Non nobis domine non nobis.

Set nomini tuo da gloriam.

Sancta dei genitrix uirgo semper marie.

Intercede pro no[bis].

Domine deus uirtutum conuerte nos.

Et ostende fa[ciem] t[uam et salui erimus].

Domine exaudi oracionem meam.

Et cla[mor meus ad te veniat].

Dominus uobiscum.

Et cum [spiritu tuo].

Habete pacis osculum ut apti sitis sacrosancto altaris domini ministerio.

Aufer a nobis (see above p. 220) nostrum.

In nomine patris et filii et spiritus sancti.

Ab ipso sanctificetur (see above p. 220).

Dominus sit . . . . sanctum euangelium pacis.

Suscipe sancta trinitas . . . .

In spiritu humilitatis . . . deus. In nomine patris et filij et spiritus sancti. amen.

Veni sancte spiritus . . . . In nomine patris etc.
Orate fratres . . sacrificium.
Sancti spiritus . . . offensionibus nostris.
Item ad populum ad missam pro defunctis.
Orate fratres pro fidelibus defunctis.
Responsio populi. Requiem eternam . . . . . Quam olim.
Here Add. MS. 30,506, comes to an end, but the introit of the marriage service is on fo. 29, followed by the rest of the nuptial mass in full.
The mass in Bodl. MS. Lat. liturg. b. 4. fo. 94 *b.* begins thus :
Dum sacerdos preparat se ad missam : dicat hanc orationem. Deus qui de indignis . . . . spiritus sancti deus. per [compare *Missale Sarum*, Burntisland, col. 573.]
¶ *Deinde dicat psalmum* Iudica me deus et d[iscerne.] *Deinde antiphonam* Et introibo ad altare dei ad deum qui letificat iuuentutem meam.
¶ *Tunc eat cum ministris ante gradum altaris dicendo* Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleyson, Pater noster, Et ne nos, Confitemini domino quoniam bonus, Confiteor deo. *Dicta absolucione : dicat has preces* Deus tu conuersus . . . . .
line 10 *ps.* Iudica.] Before *Iudica* Blew MS. has : *antiphona* Introibo.
line 17. Confiteor.] Instead of *deo celi* the Blew MS. has : Misereatur, Absolucionem.
line 18. The Blew MS. omits the words : *post* Confiteor.
line 14 from bottom. Ab occultis] *Hic percuciat pectus.* Ab occultis. Blew MS.
line 8 from bottom.] Blew MS. Inserts before *Domine deus virtutum* this *V. Letamini in domino.* See ps. xxxi. 11. Laetamini in Domino et exultate iusti : et gloriamini omnes recti corde.
p. 220. line 8. *Finita oracione*] From this point the Blew MS. varies from the rest of this page of the text. Thus :
Tunc eriget se sacerdos et osculetur altare et signet faciem suam dicens. In nomine patris.
Ex cum inceperit ewangelium post Dominus uobiscum *faciat signum crucis super librum. Deinde in fronte sua et in pectore cum police. Et post ewangelium osculetur librum.*
Deinde incipiat sacerdos. Credo in unum deum.
Deinde conuersus ad populum dicat Dominus uobiscum. Oremus.
Oracio post offertorium dum calix collocatur Suscipe sancta trinitas hanc oblacionem quam ego miser et indignus peccator offero in honore tuo et beate marie et omnium sanctorum tuorum pro peccatis et offensionibus meis pro salute uiuorum et pro requie fidelium defunctorum. Qui uiuis et re[gnas].
Quid retribuam domino pro omnibus que retribuit michi. Calicem salutaris accipiam et nomen domini inuocabo.
line 10. Ante conspectum] This prayer may be found in Bodleian MS. Lat. Liturg. b. 4.
line 15. *Benedictio super incensum*] We may notice that all of the mass is omitted from the introit to the Gospel.
line 23. Suscipe Sancta Trinitas] This prayer may be found in the ordinary of the Rouen Missal of 1499.
p. 221. line 1. *Deinde manibus lotis*] The Blew MS. has instead of this page of the text down to *Per omnia* as follows :
Dum sacerdos abluit dicat. Munda me domine ab omni inquinamento cordis et corperis† mei ut possim mundus implere opus sanctum dei.
Hiis peractis dicat hanc oracionem. In spiritu humilitatis et in animo contrito suscipiamur a te domine et sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo ut a te sucipiatur† hodie et placeat tibi domine deus meus.

Et erigens se osculetur altare a dextris. et dans benedicc̃ionem ultra totum sacrificium dicendo. Veni sanctificator omnipotens eterne deus benedic ✠ et sanctifica hoc sacrificium tuo nomini preparatum.

Et signans faciem suam dicens. In nomine patris.

Alia oracio ad placitum. Domine deus omnipotens bene✠dic et sanctifica hoc sacrificium quod oblatum est tibi ad gloriam nominis tui et ad honorem sanctorum tuorum pro salute uiuorum et requie defunctorum.

Deinde uersa uice ad populum et tacita uoce dicat. Orate fratres et sorores ut meum pariterque uestrum acceptum sit domino deo sacrificium.

Item ad populum in missa pro defunctis. Orate fratres pro fidelibus defunctis.

Et reuersus ad altare sacerdos in sinistro cornu altaris secretas oraciones dicat iuxta numerum ante dictarum. Ita incipiens. Oremus. *Et finitis oracionibus secretis dicat aperta uoce.* Per omnia secula seculorum. *Manibus non leuatis usque.* Sursum corda.

It will be noticed that the Blew MS. directs the secret collects to be said at the north horn of the altar. The usual place is the midst of the altar.

p. 221. line 14. Sancti spiritus gratia] This may be found in MS. Sarum Missal, Harl. 4919. fo. 18 *b.* and in the ordinary of the Rouen Missal of 1499.

It will be noticed that only one preface is given in the text. In the Blew MS. the preface for the Nativity is given as on p. 6 above. From the proper preface of the Nativity the Blew MS. passes on to the preface of Pentecost, omitting those for the Epiphany, Lent, Easter, and Ascension; "*Hec prefacio dicatur in die Pentecosten et per ebdomodam† et in omnibus missis de sancto spiritu per totum annum.*" (See p. 8 above.) This is followed by the preface for Trinity Sunday as p. 8: "*Hec sequens prefacio dicatur in die sancte trinitatis et in omnibus dominicis diebus usque aduentum domini quando de dominica dicitur missa et in commemoracionibus sancte trinitatis et in omnibus missis sponsalibus.*"

The Blew MS. has no special preface for the apostles and evangelists, but immediately after the Trinity preface comes the preface for Holy Cross, as on p. 8 above, except that for *vincebat* on line 1 of p. 9 the Blew MS. has *uicerat.* That for feasts of our Lady follows that for Holy Cross, also like that printed above on p. 9 and it is followed by the daily preface: great part of the lower page on which this was written has been torn away, but the second column resumes at *angeli adorant* and continues as on p. 221 above, followed by *Et ideo* with *Sanctus* in full, and *Benedictus qui venit.*

The small number of prefaces in the Blew MS. is probably due to its being a manual more than a full missal; it contains a certain number of votive masses of our Lady, of the Trinity, and of the Eucharist for which proper prefaces might be needed. Compare the ordinary printed in Messrs. Procter and Wordsworth's *Breviarium ad usum insignis ecclesiae Sarum,* Cambridge, 1879, fasc. ii. Col. 486.

p. 222. line 5. *Et deinde*]

Deinde statim manibus iunctis et oculis eleuatis incipiat. Te igitur. *corpore inclinato donec dicat. rogamus ac petimus. Hic accipiat diaconus patenam ab altari et inuolutam sudario tradat subdia*[*cono*].

Bodleian MS. Laud. Misc. 253, fo. 114 *b. dia* is the last syllable of the last line of this page; and the next leaf is wanting.

In the printed missals (*Missale Sarum,* Burntisland, col. 596) the subdeacon takes the paten from the hand of the deacon immediately after the Secret, and gives it to the acolyte. It is also the same in the consuetudinary. (W. H. Frere, *The Use of Sarum,* Cambridge, 1898, vol. i. p. 79.) In the Dominican rite (see above, p. 79) on certain days at *Te igitur* the deacon gives the paten to the subdeacon.

Postquam sacerdos dixerit Sanctus *et tum fecerit signum crucis in facie*

sua osculetur crucifixum uel librum. Deinde manibus iunctis et oculis leuatis incipiat. Te igitur. *Coperet inclinato donec dicat.* Ac petimus: Blew MS.

line 13, note in small type] The prayers at the amice, alb, and girdle may be found in the Rouen Missal of 1499.

line 26. Te igitur] The beginning of the Canon in the Blew MS. is torn away; and it begins again at *Sancta catholica.*

line 10 from bottom. illibata] *Factis signaculis eleuet sacerdos manus suas dicens.* In primis.

B.M. Harl. 4919, fo. 152 and the printed books.

line 7 from bottom.] In the Blew MS. *papa nostro* and *antistite* have been scratched away, leaving only the N. after the *papa nostro* uninjured. The Blew MS. adds *et rege nostro N.* before *et omnibus orthodoxis;* a noteworthy omission on the part of the text.

In B.M. Add. MS. 30,506, fo. 35. *Rege* is written where once it would seem *papa* stood, and several words before *et omnibus ortodoxis* have been erased.

Papa only has been erased in Harl. 4919.

line 11 from bottom. benedicas] *Hic faciat sacerdos tres cruces super calicem et panem ita dicens* hec ✠ dona.

B.M. Harl. 4919, fo. 152 and so into the printed books.

line 10 from bottom. sacrificia illibata] *Factis signaculis super calicem eleuet manus suas dicens* Imprimis.

MS. Trinity College, Cambridge, B. 10, 14, and the printed books.

line 4 from bottom. Memento domine] Blew MS. prefixes *Memoria pro uiuis.*

Harl. 4919, fo. 152 has: *Hic oret cogitando pro uiuis dicens,* the substance of which passes into the printed missals, which with the Sarum Manual of 1554 have this further expansion after the first clause: *Hic roget cogitando pro viuis.* Memento domine famulorum famularumque tuarum *N.* et *N. In qua oratione ordo debet attendi propter ordinem charitatis. Quinquies orat sacerdos primo pro se ipso. secundo pro patre et matre carnali: videlicet et spiritualibus et pro aliis parentibus. ertio pro amicis specialibus parochianis et aliis. quarto pro omnibus astantibus. quinto pro omni populo christiano: et potest hic sacerdos omnes suos amicos deo commendare. Consulo tamen vt nullus ibidem nimis immoretur tum propter cordis distractione: tum propter immissiones que possunt fieri per angelos malos: tum propter alia pericula.*

p. 223. line 16. Hanc igitur oblacionem] nostrum. *Hic respiciat super hostiam parum se inclinando.* Hanc igitur. Blew MS.

Hic respiciat sacerdos hostiam cum magna veneracione. Hanc igitur oblacionem.

B.M. Harl. 4919. fo. 152. *b.* Bodleian MS. Rawl. A. 387[a], fo. 30.

This rubric passes into the printed books and the Manual of 1554.

line 17. familie tue] familie tue. *Hic submittat manus ex vtraque parte corporalium usque.* Quesumus.

B.M. Add. MS. 30,506, fo. 35*b*. This Sarum canon is free of rubrics from *Te igitur* up to this point.

line 22. Quam oblacionem.]

Hic iterum respiciat hostiam dicens Quam oblacionem.

Bodleian MS. Rawl. A. 387[a]. fo. 30: to the same effect in B.M. Harl. 4919. and the printed books.

There is no rubric in the Blew MS. or Add. 30,506.

line 11 from bottom. *Hic elevet*] christi. *Iungat manus tergat digitos quatuor et accipiat panem. Hic accipiat hostiam dicendo.* Qui pridie.

Blew MS.

christi *Hic eleuet hostiam contra pectus dicendo* Qui pridie.

B.M. Add. MS. 30,506.

Hic erigat sacerdos manus et coniungat et postea tergat digitos et eleuet hostiam dicens. Qui pridie.

Bodleian MS. Barlow 5. p. 191. B.M. Harl. 4919. fo. 152. *b.* and the printed editions.

line 9 from bottom. eleuatis oculis in celum].

in celum *hic eleuet oculos suos.*

Bodleian MS. Barlow 5. p. 191. B.M. Harl. 4919. fo. 153. and the printed editions.

line 8 from bottom. omnipotentem tibi] tibi gracias agens *Hic benedicat hostiam dicens* bene ✠ dixit.

Blew MS.

omnipotentem tibi *hic inclinet se et eleuet paululum dicens* gracias agens.

B.M. Harl. 4919. fo. 153. and the printed editions.

line 7 from bottom. benedixit *hic faciat signum*] bene ✠ dixit. *Hic fiat signum fraccionis* fregit.

Blew MS.

bene ✠ dixit *Hic faciat signum fractionis dicendo* fregit.

B.M. Add. MS. 30,506.

bene ✠ dixit fregit. *hic tangat hostiam dicens* deditque.

Bodleian MS. Barlow 5. p. 191. B.M. Harl. 4919. fo. 153 and the printed editions.

bene ✠ dixit fregit. *Hic tangat hostiam non tamen in modum fraccionis dicens* dedit discipulis.

Bodleian MS. Rawlinson liturg. c. 2. fo. 118. Trinity College, Cambridge, B. 11. 11. fo. 152. *b.*

These rubrics may deserve some detailed examination. In the text (of the thirteenth century) there is a *signum fractionis* to be made at saying the word *fregit*, and this example is followed by the Blew MS. (ascribed to the fourteenth century) and by the Sarum Manual (British Museum, Add. MS. 30,506. written in the first half of the fifteenth century). Thus there is a line of tradition from the thirteenth to the fifteenth century that at the word *fregit* the priest was to do something akin to the breaking of the host. Further, the practice is frowned upon by writers of the fourteenth century, William de Pagula, and John de Burgo, and the rubric makers of the fifteenth and sixteenth centuries (see below, p. 270.), which is some evidence of its continuance. It may be noticed that the word *frangat* may easily have been changed into *tangat*. In fact, in one of the manuscripts, a seventeenth century writer opposite *hic tangat* has made a marginal note *hic frangat hostiam* (Cambridge University Library, Ee. 2. 2.) evidently reading *frangat* for *tangat*.

It would almost seem as if the attempt to break the host were commuted in the fourteenth century for a direction merely to touch it. "Benedixit fregit *hic tangat hostiam* dedit discipulis" is found in a fourteenth century MS. (British Museum, Add. MS. 11,414. fo. 185.) and almost the same words appear in many others later, till at last the rubric passes into the printed books. A similar rubric appears in some of the York manuscripts. (*Missale ad usum insignis ecclesiae Eboracensis*, Surtees Society, 1874. vol. i. p. 184.)

The practice was not limited to England; and it continued abroad till after the middle of the sixteenth century. At Paris it appears in one edition (*Missale . . . ecclesie Parisiensis*, 1489. J. du Pré, fo. lxxx.) thus: bene ✠dixit fregit *frangat modicum* deditque discipulis. There is thus a direction, not merely to make an attempt at breaking, but positively to break a little But this distinct direction occurs only in this one edition. The editions of 1481. 1487. 1496. 1497. 1504. 1511. 1516. 1522. 1531. 1539. 1541.

have no such rubric. The Paris manuscript missals in the British Museum (Add. 17,388. and Harl. 2891.) have also no rubric at *fregit*. Perhaps it is a warning that it is not safe to assert that a practice did not exist in a church when a large number of editions of its missal give no evidence of the existence of the practice. Had the edition of 1489 perished, it could not have been said that fraction at *fregit* was known in the church of Paris.

There is the same phenomenon at Chartres. Dom Claude de Vert says that the Chartres missal of 1489. has at the word *fregit* the direction: *Simulat fractionem.* (*Explication . . . des Cérémonies de l'Église*, Paris, 1706, t. i. p. 245.) But the editions of 1482, 1511, 1529, 1535, 1549, 1552, 1560 have no such rubric.

Dom Claude de Vert also reports that the Missal of Langres of 1517 has *fingat frangere*; the missal of the Abbey of Essôme has *Facit signum frangendi, dicens* fregit. I have not been able to see either of these missals.

The Carmelites had a like custom at the word *fregit* in the Canon, which lasted into the eighteenth century. In the Carmelite missal of 1490 there is no rubric at the word *fregit*. But in the Missal of 1500 (Venice, L. A. de Giunta) there are these words: "et eleuatis oculis in celum ad te deum patrem suum omnipotentem tibi gratias agens: *hic signet hostiam*, bene✠ dixit: *hic hostiam desuper cum pollice et indice dextre manus tangat*, fregit." The same may be found in the edition of 1514 by the same printer. Some manipulation of the host at this place is also spoken of in the Carmelite ordinary of 1544 quoted above (p. 244.) *Et cum dicit* Fregit, *eam desuper cum pollice et indice dextre manus tangat, aliqualiter eam agitando.* This looks like an elaboration of the attempt to break.

The practice remains in the Carmelite Missal printed in 1640 with the papal approval dated 1584. (Ritus celebrandi Missam, Rubrica viii. Sign. *a.* 4. *b.* See also the canon, p. 195.) *Bene* ✠ *dixit*, et cum pollice, et indice dextrae manus, leuiter premens superiorem partem Hostiae, dicit *Fregit* tenens cum indicibus, et pollicibus vtriusque manus Hostiam ad latera super lapidem, dicit, *deditque discipulis suis.*

It seems that the practice survived to the time of Dom Claude de Vert (*loc. cit.*) and of T. J. Romsée (*Opera Liturgica*, Leodii, 1791. t. iv. Appendix de Ritibus et Caeremoniis variantibus, Articulis II. § iii. p. 479.) who gives the sense of the rubric above. Apparently this latter wrote in 1777.

Since the above was in type I have received a note from the Very Rev. B. Zimmerman, Prior of the Carmelites at Wincanton, who tells me that this practice is enjoined in the Carmelite MS. in the Archbishop's Library at Lambeth, (No. 193. fo. 23. *b.*) which is one of the earliest of the Carmelite ceremonial manuscripts, and that it appears also in the Carmelite missal printed at Venice in 1760, the latest which he has seen.

At Rhemes they retained in two editions (*Missale secundum vsum . . . ecclesie Remensis*, Paris, Regnault, 1542, and Paris, H. Paquot, 1545.) this rubric: bene ✠ dixit, fregit *faciat tantum signum frangendi inferius hostiam non tamen frangat eam.* Claude de Vert (*loc. cit.*) says that this rubric appears in the missal of 1512 and in the Breviary of 1572. I have some doubts of the existence of an edition of the Rhemes missal of 1512 or 1513. The date of the only copy claiming to be of this date that I have seen, that in the Archbishop's library at Rhemes, has been tampered with; the l of xlii having been transformed into i, which thus reads 13 instead of 42. Dom Claude de Vert's statement that in one missal of Rhemes there is *frangit modicum* may have been written under some misapprehension. It is the rubric in the Paris missal of 1489, which Claude de Vert does not mention.

At Troyes, in the Missal published in 1580, they had a rubric identical with that at Rhemes. But it does not appear in the missals of 1500, 1514, or 1525.

At Coutances in 1557 (see above, p. 62) there is this: bene ✠ dixit *Cancellet eam modicum cum dextra non frangendo.*

Thus it does not seem altogether rash to infer that the practice of making some attempt at breaking the host at the word *fregit* was well known in France. It would seem as if it may have had its origin in a real breaking of the host, especially as at Paris, the host is to be broken even if slightly. This real breaking of the host was given up. Why was it given up? The rest of this part of the canon is accompanied by a close following of the words of our Lord on the part of the celebrant: he takes the bread into his hand at *accepit panem;* and the eyes are raised at *elevatis oculis in celum;* it seems only a natural following of the words of the gospel to break the bread at *fregit.* It has occurred to me that a cause of the giving up of the breaking of the bread at the word *fregit*, if it existed before, of which from the absence of rubrics in the early canons there is no evidence, may be found in the introduction of the practice of elevating the host immediately after the words *Hoc est enim corpus meum.* It would not be thought seemly to elevate a broken host, and thus the practice of really breaking the host was given up, and a mere pretence at breaking it took its place. The publication of the Pian Missal had, we know, a great influence upon the diocesan uses; and, so far as I know, with the exception of the Carmelites, all attempt at breaking the host at the word *fregit* disappears with the coming in of the seventeenth century.

It cannot be said that these western liturgies are alone in directing a breaking at the word *fregit.* In the liturgy of the Coptic Jacobites the priest at the words *he brake it* is told that "he shall divide the host into two thirds and one third." (F. E. Brightman, *Liturgies, Eastern and Western*, Oxford, 1896, Vol. i. p. 177). Also in a kindred rite, the liturgy of the Abyssinian Jacobites, at the words *brake and gave it to his disciples* the priest is told that "he shall break it." (F. E. Brightman, *op. cit.* p. 232.)

line 3 from bottom. *Hic eleuet alcius corpus*] B.M Add. M.S. 30,506. has the rubric in the text as it stands.

Hic inclinacione capitis adoret et eleuet hostiam et postea ponat hostiam loco quo prius erat. et discooperiat calicem et fricet digitos super calicem tantum. Blew MS.

corpus meum. *Et debent ista uerba proferri tam sub uno spiritu quam sub una prolacione. nulla pausacione interposita. Post hec uerba inclinet se sacerdos ad hostiam et eleuet eam supra frontem ut possit a populo uideri. Nec nimis diu teneat eleuatum. nec aliquo modo corpus christi osculetur nec aliqua parte sui corpus christi tangi debeat nisi tantum digitis ad hoc specialiter consecratis. Deinde reuerenter illud reponat ante calicem in modum crucis per idem facte et tunc discooperiat calicem et teneat inter manus suas non disiungendo pollicem ab indice nisi dum faciat benediccionem ita dicens.* Simili modo.

B.M. Harl. 4919, fo. 153. The substance appears also in the Manual of 1554.

p. 224. line 3. gracias agens] tibi. *Hic inclinet se dicens* gracias agens.

B. M. Harl. 4919, fo. 153*b*. Barlow 5. p. 192 and the printed editions.

line 4. bibite ex eo omnes] omnes *Hic eleuet calicem parumper.* Blew MS.

omnes. *Hic eleuet calicem contra pectus dicendo* hic est.

B.M. Add. MS. 30,506, fo. 36.

omnes. *Hic eleuet calicem parumper ita dicens.* Hic est.

B.M. Harl. 4919, fo. 153*b*. and the printed editions.

line 9. memoriam facietis] *Hic reponat calicem et recooperiat eundem. Hic extendat brachia.* Blew MS.

memoriam facietis. *Calice humiliter reposito et cooperto: extendat manus in modum crucis dicendo.* Unde.

B.M. Add. MS. 30,506. fo. 36.

memoriam facietis. *Hic reponat calicem et fricet digitos suos ultra calicem propter micas et cooperiat et eleuet brachia in modum crucis iunctis digitis usque ad hec uerba* de tuis donis ac datis. *ita dicens.* Unde.

B.M. Harl. 4919. fo. 153. *b.* The substance is in the Manual of 1554.

line 16. de tuis donis ac datis] *Hic tres cruces fiant super hostiam et calicem dicendo.* Blew MS.

line 17. Hostiam ✠ inmaculatam] *Hic super hostiam* Panem ✠ sanctum uite eterne *Hic super calicem* et calicem ✠ salutis perpetue. Blew MS.

line 18. Et calicem] et calicem ✠ salutis perpetue. Supra que *Hic respiciat sacrificium dicens* propicio ac sereno vultu. *Hic eleuet vultum suum dicens* respicere digneris.

MS. Rawl. Liturg. c. 2, fo. 118 *b*

Salutis perpetue. *Eleuet vultum et respiciat.* Supra que.

Cambridge Univ. MS. Ff. 4, 44.

line 13 from bottom. *Hic cancellatis*] *Hic inclinet se manibus cancellatis.* Blew MS.

Hic sacerdos inclinato corpore cancellatisque manibus dicat. Supplices te rogamus *usque ad.* Ex hac altaris part. *Et tunc erigat se deosculans altare et faciat signum crucis super hostiam et calicem et in faciem suam cum dicat* omni benediccione.

Cambridge Univ. Lib. MS. Ff. 4, 44. Cf. B.M. Harl. 4919. fo. 154.

line 10 from bottom. ut quotquot] quotquot ex hac *Erectis† osculetur altare.* altaris participacione sacrosanctum filij tui. *Hic super hostiam dicendo* cor ✠ pus. *Hic super calicem,* et sanguinem ✠ sumpserimus. *Hic signet se ipsum dicendo* Omni bene✠diccione. Blew MS.

ut quotquot ex hac altaris participacione sacrosanctum filii tui. *hic faciat signum crucis super hostiam tantum cum dicit.* cor✠pus et san✠guinem sumpserimus. *hic benedicat seipsum in facie dicens.* omni bene✠ diccione celesti et gracia repleamur.

Bodleian MS. Douce 218, fo. 39.

ut quotquot *hic erigens se osculetur altare a dextris sacrificii dicens* ex hac altaris participacione sacrosanctum filii tui corp✠us et san✠guinem sumpserimus omni. *hic benedicat seipsum in facie dicens,* benediccione.

Cambridge Univ. Lib. Dd. 1. 15.

line 7, from bottom. sumpserimus] sumpserimus. *Hic faciat signum crucis super hostiam et calicem et in facie sua cum dicit* omni.

B.M. Add. MS. 30,506, fo. 36. *b.*

sumpserimus. *hic benedicit seipsum in facie sua dicens* omni.

B.M. Harl. 4919. fo. 154.

line 4 from bottom. Memento etiam] Before this second Memento, the Blew MS. has: *Hic fiet memoria pro defunctis.*

Hic oret cogitando pro defunctis.

Cambridge Dd. 1. 15. So also in substance in Harl. 4919. and Sarum printed books.

p. 225. line 14. Per quem hec omnia]

Per quem hec omnia domine semper bona creas. *Hic signetur ter super hostiam et calicem dicens.* [Sanc] ✠ tificas. uiui ✠ ficas. bene ✠ dicis et prestas nobis *Hic discooperiat calicem et accepta hostia faciat signaculum crucis cum hostia quinquies : prima quam ex utraque parte ultra calicem.* Per ✠ ipsum. *Secunda : calici coequalis.* et cum ✠ ipso *Tercia infra calicem coartatur* et in ✠ ipso *Quarta : fiat ut prima* est tibi ✠ deo patri omnipotenti *Quinta ante calicem depingitur* In uni✠tate spiritus sancti omnis honor et gloria *Hic reponat hostiam ubi prius fuit post fricem† digitos*

ultra calicem ac uelet eundem postea ponat manus et teneat super altare dicendo usque pater noster Per omnia secula seculorum.

Blew MS.

Sed statim dicat sacerdos Per quem hec omnia domine semper bona creas . *Hic signet calicem dicens* Sancti ✠ ficas . uiui ✠ ficas bene ✠ dicis et prestas nobis . *hic discooperiat calicem et facit signaculum crucis cum hostia quincies primo ultra ex utraque parte dicens* . per ip ✠ sum . *secundo calici equale dicens* . et cum ip ✠ so *Tercio infra calicem dicens* . et in ip ✠ so est tibi deo patri omnipotenti *quarto sicut primo dicens* In unitate ✠ spiritus sancti *quinto ante calicem dicens* omnis honor et gloria . *Hic cooperiat calicem et teneat manus suas super altare usque dum dicat* qui es in celis.

Bodleian MS. Douce 218. fo. 39. *b.*

Per christum dominum nostrum *tantum* . *Hic non dicitur* amen *sed statim sequatur* Per quem *Hic respiciat hostiam dicens* . hec omnia domine semper bona creas *Hic sacerdos signet ter calicem dicens* Sancti ✠ ficas.

Bodleian MS. Rawl. Liturg. c. 2. fo. 119. *b.*

Per quem hec omnia domine semper bona creas . *hic sacerdos signet ter calicem dicens* sancti ✠ ficas . uiui ✠ ficas . bene ✠ dicis . et prestas nobis . *hic sacerdos discooperiat calicem et faciat signaculum crucis cum hostia quinquies . primo ultra calicem ex utraque parte secundo calici equale . tercio infra calicem quarto sicut primo . quinto ante calicem . Interim uero diaconus a dextris sacerdotis assistat manibus prius lotis eique in corporalibus sustinendis subministret . et in recessu deosculeter altare et humerum eius dextrum sacerdote sic dicente* . Per ip ✠ sum.

Cambridge Univ. Lib. Dd. 1. 15. From the word *interim* the rubric agrees with that in the Sarum Manual of 1554. The earlier part appears in the printed missals.

Of the elevation at *omnis honor et gloria* something has been said in the notes above (see p.). But there was apparently an additional ceremony, the crossing of the chalice with the host many times, made in a very prominent way, so that the ceremony might easily be seen by the congregation. Henricus de Hassia in his chapter *Per ipsum . et cum ipso* says : " Ubi quidam cruces longas solent facere : habentes causam pro se . vt hostia a circumstantibus videatur . sed non est necessarium propter illa que dixi. Nam ideo prius est eleuata . vt non sit amplius ostendenda." And in the next chapter, *Omnis honor et gloria*, he says : " Ubi iterum aliqui vltra calicem hostiam eleuant . moti ex eadem causa quibus sicut ceteris dicendum est. Si placuisset ecclesie duas eleuationes instituere absque aminiculo subsequentium statuisset. Sancti patres quidam fuerunt qui ex doctrina spiritussancti officium misse statuerunt : quibus placuit eleuatio vna : que apud quosdam sacerdotes geminatur."

(Henricus de Hassia, *Secreta Sacerdotum*, Nuremberge, H. Höltzel, 1507. Sign. B. iii.)

It seems reasonable that the ceremony of showing the sacrament to the people should not be doubled. But here again there is an instance of the law that the more ancient ceremony, which is that of showing the Sacrament to the people when the time of communion is at hand, is turned out by the introduction of the more modern ceremony, that of showing the Sacrament to the people at consecration. H. de Hassia does not seem to have grasped the fact that the elevation at the end of the canon is the more ancient ; and that if there should not be more than one, then the elevation at consecration should be given up, if ancient ceremonies are to be retained in preference to modern.

The reformers in the sixteenth century seem to have made a special attack

upon this ceremony. Thomas Becon makes himself merry over it in this wise :

"What shall I speake of daunsyng of your little great God aboute the Chalice with *Per Ip, et cum Ip, et in Ip, SVM*, which foloweth the praying for the dead?" and in the margin he puts: "The second Sakering otherwise called, Goddes hoppyng about the Chalice." (*Displayeng of the popishe Masse*, in *Workes*, vol. iii. fo. xlviii. *b.*)

And another writer of quite the same school has this :

"The bel toleth, I haue lost sacring a vengeaunce on it, with babling with the. But yet I trust to see my maker daunce about the cuppe : I will runne a pace." (*A dialogue or familiar talke betwene two neighbours*, Rouen, Michael Wodde, 1554. Sign. E. iii. B.M. press mark C. 25. c. 26.)

Also another writer printing at Strassburg :

> But heare ye? when the second sacrye comes
> And your yonge God is dandled about the chalice,
> Looke that then ye starte vp with good deuocion
> And to honour your God moste humbly deuyce.

(Hughe Hilarie, *The resurreccion of the masse*, Strasburgh, 1554, Sign. A. v. *b.*)

line 20. *perficiens*] *perficiens ante corpore domini ibidem reposito* per + ipsum :

B.M. Add. MS. 30,605. fo. 37.

line 24. *Hic teneat*] *hic reponat corpus et cooperiat calicem cum corporalibus et teneat manus suas super altare usque dum dicat* Pater noster qui es.

Cambridge University, Dd. 1. 15.

line 4. from bottom. *tacita voce* Amen] *Hic sacerdos tacita uoce dicat* amen. *Hic accipiat dyaconus patenam a manu subdyaconi eamque a dextris sacerdotis extento brachio in alto usque* Da propicius pacem. *discoopertam tenens sacerdote sic dicente* Pater noster. *postea sequitur* Libera nos.

B.M. Harl. 4919. fo. 155. *b.* and the printed books.

p. **226**. line 4. perturbacione securi] securi *Hic accipiat sacerdos patenam et deosculetur et supponat corpori domini et tunc accipiens illud frangat in tres partes cum dicit* Per eundem.

Blew MS.

B.M. Add. MS. 30,605. fo. 37. *b.* has a rubric divided. After *omnibus sanctis* (line 2) it has : *Hic accipiat patenam et signet caput eius et deosculetur eam dicens* while after *securi* comes *Hic accipiat corpus et frangat in tres partes dicendo* Per eundem.

Hic committat dyaconus patenam sacerdoti osculans manum et sacerdos deosculetur patenam et postea ponat ad sinistrum oculum deinde ad dextrum postea faciat crucem cum patena ultra caput et tunc reponat eam in locum suum dicens Da propicius . . . securi *Hic discooperiat calicem et sumat corpus christi cum inclinacione transponens in concauitatem caticis. retinendo inter pollices et indices et frangat in tres partes dum dicatur* Per eundem dominum nostrum ihesum christum filium tuum. *secunda fraccio* qui tecum uiuit et regnat in unitate spiritus sancti deus *Hic teneat duas fracturas in sinistra manu et terciam fracturam in dextra manu in summitate calicis dicens.* Per omnia.

B.M. Harl. 4919. fo. 155. *b.* and the printed books.

Deinde si episcopus celebrauerit dyaconus ad populum conuersus baculum episcopi in manu dextera tenens curuatura baculi ad se conuersa dicens Humiliate uos ad benediccionem *Chorus respondeat* Deo gracias *Postea episcopus eukaristia super patenam reposita super populum faciat benediccionem. Hic conuersus ad altare cum particula quam tenet in manu*

sua dextera faciat ter signum crucis super os calicis dicens Pax ✠ domini ✠ sit semper ✠ uobiscum *chorus respondeat* Et cum spiritu tuo. *Ad* Agnus dei *dicendum accedat dyaconus et subdyaconus ad sacerdotem uterque a dextris dyaconus propior et subdyaconus remocior et dicant priuatim* Agnus.

B.M. Harl. 4919. and the Sarum Manual.

From fo. 38 to fo. 40. *b*. B.M. Add. MS. 30,506. has the marriage blessing after the fraction of the host. The ordinary begins again with the *Pax*, *Agnus* and *Hic mittat*, as in the text.

line 12. pacem] pacem. *In missis uero pro defunctis dicatur hoc modo.* Agnus dei qui tollis peccata mundi dona eis requiem. *tribus uicibus cum hac addicione in fine* sempiternam.

B.M. Harl. 4919. fo. 156. *b*. and the printed books.

line 13. *Hic mittat*] *Tunc dimittat sacerdos terciam partem corporis in sanguinem ita dicendo* Hec sacrosancta.

Blew MS.

Hic cruce signando deponat dictam terciam partem hostie in sanguinem sic dicendo. Hec sacrosancta.

B.M. Harl. 4919. and printed books.

line 17. for *promerendam*, there is in B.M. Add. 30,506. *capescendam* : Blew MS. as in text : in B.M. Harl. 4919. and printed books, *promerendam et capescendam.*

line 20. *Hee orationes*] For this rubric the Blew MS. has *Oracio antequam pax detur* and the collect *Domine I. C.* is omitted, and the rubric in the Blew MS. is followed immediately by the collect *Domine sancte pater omnipotens.* So B.M. Add. MS. 30,506 ; but the rubric is : *Hec oracio dicatur antequam pax detur. Oracio* Domine sancte.

Antequam pax detur dicat sacerdos Domine sancte.

B.M. Harl. 4919 and the printed books.

line 4 from bottom. Habete uinculum] For this the Blew MS. has : Pax tibi frater et sancte ecclesie. *Post datam pacem dicat sacerdos oraciones subsequentes antequam se communicet oracio.* Deus pater.

B.M. Add. 30,506 fo. 41. has here also *Pax tibi* followed by *Deus pater*, but they are interpolated into the marriage rubrics : Pax tibi et ecclesie dei. ℟. Et cum spiritu tuo. *Postea dicat sacerdos oraciones sequentes tenens utrasque manus cum corpore domini supra calicem donec percipiat illud.* Deus pater follows immediately.

Hic deosculetur corporalia in dextera parte et summitatem calicis et postea dyaconus dicat. Pax tibi et ecclesie dei. *Responsio* Et cum spiritu tuo. *Dyaconus a dextris sacerdotis pacem recipiat ab eo et subdyacono porrigat. deinde ad gradum chori ipse dyaconus pacem portet rectoribus chori et ipsi pacem portent choro uterque sue parti incipiens a maioribus. In festis uero et ferijs quando chorus non regitur. pax a dyacono apportatur choro per duos extremos de ij. forma cetera uero sicut prius.*

Si episcopus celebrauerit prius deosculetur dyaconus principalem subdyaconum a quo ceteri subdyaconi pacem sumant. Deinde duos secundarios rectores si duplex festum fuerit qui primo deferant ad rectores principales postea ipsis principalibus rectoribus pacem ipsam a parte decani et cantoris deferentibus secundarijs ex parte cancellarij. thesaurarij. Post pacem datam dicat sacerdos oraciones sequentes priuatim antequam se communicet tenendo hostiam duabus manibus ita dicens. Deus pater.

B.M. Harl. 4919. and the Sarum Manual.

p. 227. line 4. manibus meis teneo] teneo. *Hic inclinet se sacerdos ad hostiam dicens* Te adoro.

B.M. Harl. 4919, and the printed books. See also Bodleian Douce MS. 218. In manibus. *Hic humiliter inclinet* te adoro

Cambridge University Library, Ff. 4, 44.

line 17. Gracias agimus] Blew MS. Additional 30,506, Harl. 4919 and the printed books omit the whole of this prayer.

line 14. from bottom. *Ante percepcionem*] *om.* Blew MS. B.M. Harl. 4919, and printed books.

line 9 from bottom. *Quidam*] B.M. Add. 30,506 as in text. *Hic dicat sacerdos ad corpus antequam percipiat.* Aue in eternum sanctissima caro michi ante omnia summa dulcedo. Blew MS.

Ad corpus dicat cum inclinacione antequam percipiat. Aue.

B.M. Harl. 4919 and the printed books.

line 6 from bottom. uita] In nomine patris : *add.* B.M. Harl. 4919, and printed books.

line 5 from bottom. *Ad sanguinem*] B.M. Add. 30,506 as in text. *Tunc percipiat cum magna deuocione. Deinde ad sanguinem dicat.* Aue in eternum. Blew MS.

Hic sumat corpus cruce facta de ipso corpore ante os recipientis. Deinde ad sanguinem cum magna ueneracione dicat. Aue ineternum.

B.M. Harl. 4919, and Sarum Missal.

Tunc cum magna deuocione ad sanguinem dicat.

Cambridge University Library, Ff. 4, 44. and Sarum Manual.

uitam eternam amen. *Hic sumat sanguinem quo sumpto eat sacerdos aa dextrum cornu altaris cum calice inter manus adhuc digitis iunctis sicut prius et accedat subdyaconus et effundat in calicem aquam et uinum et resincerit manus suas sacerdos ne reliquie alique corporis et sanguinis remaneant in digitis uel in calice.*

¶ *Cum uero aliquis sacerdos debet bis celebrare in uno die tunc ad primam missam non debet percipere ullam ablucionem sed ponere in sacrario in uase mundo usque ad finem alterius misse et tunc sumatur utraque ablucio et post primam infusionem sequatur oracio hoc modo.* Quod ore sumpsimus . . . . . sempiternum *Hic lauet digitos suos in concauitate calicis cum infusione uini a subdyacono. Quo hausto sequatur oracio.* Hec nos communio . . . amen.

Hic infundat subdyaconus aquam in calicem. Qua hausta eat sacerdos in medium altaris et inclinatt se et dicat hanc oracionem. Gracias tibi ago . . . . .

B.M. Harl. 4919, fo. 158.

hic sumat sanguinem quo sumpto et deposito calice super dextrum cornu altaris dicat hanc oracionem. Hic eat sacerdos ad dextrum cornu altaris. et sumat calicem inter manus. adhuc digitis coniunctis sicut prius. quo sumpto : infundat diaconus uinum in calicem. quo hausto dicat Quod ore sumpsimus . . . . . sempiternum. *hic lauet digitos suos in concauitate calicis tum uino infuso a subdiacono quo. hausto : dicat.* Hec nos communio . . . . consortes. *hic infundat subdiaconus aquam in calicem : qua hausta eat sacerdos in medium altaris et inclinet se et dicat cum magna ueneracione respiciendo crucem.* Adoremus crucis . . . . sacramentum. *Sequatur* Gracias . . . . in uitam eternam pro misericordia tua amen. *tunc eat sacerdos ad sacrarium et ibi lauet manus in sacrario quibus lotis et tersis. redeat ad dextrum cornu altaris. et dicat post communionem.*

Bodleian MS. Laud Misc. 164.

p. 228. line 1. *Hic sumatur*] B.M. Add. 30,506 has : *Hic procedat ad digitos et calicem abluendum et interim dicat* Quod ore . . . remedium sempiternum. Hec nos . . . participes. Per christum dominum nostrum amen. *Hic sumatur corpus et sanguis et postea dicatur hec oracio.* Gracias tibi.

Here the scribe of Add. 30,506 has inverted the order. Though the book has been used, yet there is nothing written in the margin to show that the inversion had been noticed.

line 12. Benedicta] This is omitted by B.M. Add. 30,506, Harl. 4919, and the printed books.

After *Quod oresumpsimus* and *Hec nos communio*, Cambridge University Ee. 2, 2 has: Adoremus crucis signaculum per quod salutis nostre sumpsimus sacramentum: but with no rubrics.

line 9. *Hic procedat*] *Et cum hac oracione eat sacerdos ad dextrum cornu altaris et abluat manus dicens*. Lauabo inter innocentes manus meas et circumdabo altare tuum domine. *Dyaconus interim complicet corporalia et ad dextrum cornu altaris subdyacono librum portet et acceptō dyacono calicem iacentem super patenam. et redeunte sacerdote ad dextrum cornu altaris si quid infusionis in eo remanserit ori sacerdotis porrigat resumendum. Post percepcionem sacramenti et cetera ut supra in dominica prima aduentus domini.* ¶ *Finita missa sacerdos corpore inclinato iunctis manibus tacita uoce coram medio altaris dicat hanc oracionem.* Placeat tibi . . .

B.M. Harl. 4919, fo. 158*b*. With *Placeat tibi* the ordinary of the mass in this manuscript ends.

Gracias tibi ago . . . . domini nostri ihesu christi *Hic recedat ab altari* et precor . . . in vitam eternam amen. *Deinde eat sacerdos ad dextrum cornu altaris et resumat calicem inter manus suas digitis adhuc coniunctis sicut prius et accedens subdiaconus infundat vinum in calicem et recenset sacerdos digitos suos in concauitate calicis ne alique reliquie corporis et sanguinis remaneant in digitis uel in calice . . . . Sumpta itaque dicta infusione vini dicat sacerdos hanc oracionem.* Quod ore sumpsimus . . . . . in sempiternum. *Deinde digiti cum quibus sacramentum tractatur a subdiacono perfundi debent vino in concauitate calicis quod ab ipso sacerdote sumatur. Quo hausto sequitur oracio.* Hec nos domine.

Bodleian MS. Rawl. Liturg. c. 2, fo. 123.

Deinde percipiat. post hec accedat minister. et effundat in calicem uinum uel aquam. et si necesse fuerit ut sacerdotem iterum celebrare oporteat. nichil de effusione percipiat. Set in sacrario ponat. Post primam effusionem dicat. Quod ore . . .

Post secundam effusionem dicat sacerdos. Hec nos . . .

Post terciam effusionem cum magna deuocione dicat Gracias tibi . . . . . .

Cambridge Univ. Lib. Ff. 4, 44.

The nuptial communion and postcommons in B.M. Add. MS. 30,506, fo. 42*b*. follow immediately the prayer *Gracias*, and these are followed by:

Expleta missa inclinato capite ante altare iunctisque manibus dicat sacerdos hanc oracionem. Placeat tibi . . . . seculorum amen.

Et sic erigens se osculetur altare et signet se dicens. In nomine patris et filij et spiritus sancti amen.

Benediccio post missam cum calice. Benedicat vos diuina maiestas et vna deitas. pater. et filius. et spiritus sanctus. Amen.

Sic completur officium misse secundum vsum sarum.

Inicium sancti euangelij secundum iohannem. In principio . . . . et ueritatis.

p. 228. line 1. *Hic sumatur*] For this page the Blew MS. has the following: *Deinde percipiat. Post hec accedat minister et effundat in calicem uinum uel aquam. Et si necesse fuerit ut sacerdotem iterum celebrare oporteat: nichil de effusione percipiat. set in sacrario ponat post primam effusionem dicat.*

Quod ore sumpsimus domine pura mente capiamus et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum.

Post secunda int effusionem.

Hec nos communio domine purget a crimine et celestis remedij faciat esse consortes.

Post terciam effusionem cum magna deuotione dicat hanc oracionem.
Gracias tibi ago . . . pro misericordia tua.
Adoremus crucis signaculum per quod salutis sumpsimus sacramentum.
Lauabo inter innocentes manus meas et circumdabo altare tuum domine
Post expletionem misse sacerdos inclinato corpore ante altare iunctis manibus dicat hanc oracionem.
Placeat tibi sancta trinitas . . . per omnia secula seculorum.
Tunc erigat se sacerdos et signet se in faciem dicens.
In nomine patris et filij et spiritus sancti.
Statim incipiat sacerdos.
In principio erat uerbum . . . gracie et ueritatis.
p. 229. line 11. Et ne nos] Blew MS. has after this :
Et ne nos.
Ostende nobis d[omine misericordiam tuam].
[Et salutare tuum da nobis].
Sacerdotes tui [induantur iustitiam].
[Et sancti tui exultent].
Confiteantur tibi domine [omnia opera tua].
[Et sancti tui benedicent tibi].
Exultent iusti in domino
[Rectos decet collaudatio.]
Non nobis domine non nobis
[Sed nomini tuo da gloriam]
Domine exaudi [orationem meam]
[Et clamor meus ad te veniat]
Dominus uobiscum
[Et cum spiritu tuo]
Oracio.
Deus qui tribus pueris mittigasti flammas ignium ⁊ concede propicius . ut nos famulos tuos non exurat flamma uiciorum . per dominum.
Ure igne sancti spiritus renoſt nostros et corda nostra domine . ut tibi casto corpore seruiamus et mundo corde placeamus.
Da nobis quesumus omnipotens deus uiciorum nostrorum [flammas extinguere qui beato Laurentio tribuisti tormentorum suorum incendia superare. Per].
Infirmitatem nostram [quesumus Domine propitius respice : et mala omnia quae iuste meremur omnium sanctorum tuorum intercessione averte. Per Christum].
Deus qui conspicis omni nos uirtute destitui interius . exteriusque custodi ut et ab omnibus aduersitatibus muniamur in corpore ⁊ et a prauis cogitacionibus mundemur in mente
Protector in te sperancium deus sine quo nichil est ualidum nichil sanctum ⁊ multiplica super nos misericordiam tuam . ut te rectore te duce sic transeamus per bona temporalia ⁊ ut non amittamus eterna . per dominum.
After the blessing of the *aliud quid bonum potabile*, B.M. Add. 30,506. fo. 43. *b*. has :
Cum uero exuerit casulam et alia indumenta sacerdotalia ⁊ dicat psalmos subsequentes cum antiphona Trium puerorum.
Ps. Benedicite sacerdotes.
Ps. Laudate dominuſt in sanctis *et cetera usque ad finem . et ps.* Nunc dimittis *et dicitur sub vno* Gloria patri.
Deinde dicitur tota antiphona.
Trium puerorum ymnum cantemus quem cantabant in camino ignis benedicentes dominum.
Kyrieleison.

Christeleison.
Kyrieleison.
Pater noster.
Et ne nos. Set libera nos.
Benedicamus patrem et filium cum sancto spiritu.
Laudemus et superexaltemus eum in secula.
Benedictus es domine in firmamento celi.
Et laudabilis et gloriosus et superexaltatus in secula.
Benedicat et custodiat nos misericors dominus. Amen.
Non intres in iudicium tuum domine.
Quia non iustificabitur in conspectu omnis viuens.
Domine deus uirtutum conuerte nos.
Et ostende faciem tuam et salui erimus.
Domine exaudi.
Et clamor.
Dominus uobiscum.
Oremus. *Oracio.*
Deus qui tribus pueris mitigasti flammas ignium: concede propicius, ut nos famulos tuos non exurat flamma viciorum.

Oracio.

Ure igne sancti spiritus renes nostros et cor nostrum domine ut tibi casto corpore seruiamus. et mundo corde placeamus.

Oracio.

Acciones nostras quesumus domine et aspirando preueni. et adiuuando prosequere ut cuncta nostra operacio a te semper incipiat: et per te cepta finiatur. Per christum dominum nostrum. Amen.

APPENDIX TO NOTES

I.

WILLIAM DE PAGULA, *OCULUS SACERDOTIS.*

(Pars. iii. cap. 5. de expositione misse, British Museum MS. Royal 6. E. i. fo. 58. *b.* col. ii.)

¶ *Ad te deum patrem omnipotentem*, hic attollendi sunt oculi in celum non solum corporales sed etiam spirituales. scilicet. cognicio et amor. omnipotentis, hic de potencia patris fit mencio. quia ista transubstanciacio requirit potenciam infinitam que est solius dei.

Tibi gratias agens benedixit. ac fregit, hic aliqui fatui tangunt hostiam ac si vellent eam frangere et male faciunt. videtur tamen ex ordine verborum ꝛ quod prius debet frangi quam consecrari cum dicit ꝛ *benedixit ac fregit* per hec verba videtur quod prius est fraccio quam consecracio . sed ecclesia prius consecrat quam frangit, ergo aliter facit ecclesia quam Christus fecit, et sic videtur ecclesia in hoc errare et per consequens delinquit. Solucio. dicendum est quod ecclesia non delinquit. quia Christus post benediccionem et consecracionem fregit ꝛ licet ordo verborum aliter sonat.

Et notandum quod illa crux quam sacerdos facit super panem cum dicit, *benedixit et fregit* significat quod Christus passus est. secundum animam et corpus vt totum hominem redimeret.

Dedit discipulis suis dicens accipite et manducate, ex hoc. patet. quod nec iudam excepit quin verum corpus Christi sub sacramento inter alios

II.

JOHN DE BURGO, *PUPILLA OCULI.*

(Lib. IV. cap. ix. de significatione misse, Strassburg, 1514, fo. xxix. Q.)

Qui pridie quam pateretur ab hoc loco vsque ibi. *Vnde et memores.* debet sacerdos precipue applicare cor ad attendendum et os ad distincte proferendum vt nulli alteri rei attendat nulla dictio euadat : nilque de forma verborum vel de signis omittat.

Sacerdos cum dicat. *Qui pridie.* capere debet hostiam sacrandam in manibus et tenere non eleuatam nimis : ne faciat populum ydolatrare adorando hostiam non sacratam et sic dimisso teneat vsque ad completam forme consecrationis panis prolationem. Si autem plures sint hostie pro communicandis alijs consecrande : vnam tantum in manibus teneat et benedicat et illam consecrando omnes alias ibi presentes consecrat dum tamen ad omnes illas intentionem referat consecrandi . . .

¶ Consequenter cum dicitur. *Et eleuatis oculis.* attollendi sunt oculi in celum tam oculi cordis quam corporis qui sunt amor et cognitio.

Benedixit et fregit. non est hic faciendum signum fractionis in hostia sicut quidam faciunt quia christus prius consecrauit quam

ON SARUM ORDINARY.

III.

RUBRICS OF MS. SARUM MISSAL.

(Bodleian, Laud Misc. 302. fo. 115.)

Quam oblacionem . . . . domini nostri iesu christi. *Hic erigat sacerdos manus suas et coniungat eas et postea tergat digitos suos dicens.* Qui pridie. *et cetera. Hic accipiat hostiam dicens.* accepit panem. *et cetera et eleuet eam parumber ita quod non possit videri a populo et sic debet hostiam tenere quo usque dixerit verba consecracionis quia si ante consecracionem eleuaretur et populo ostenderetur sicut fatui faciunt sacerdotes et populum faciunt ydolatrare adorando panem purum tanquam corpus christi et in hoc peccant. Et sacerdos debet precipue in hoc loco seipsum in vnum congregare. scilicet cor diligenter ad attendendum et os distincte proferendum vt ab eo loco videlicet.* Qui pridie. *vsque ad* Vnde et memores. *nulle alij rei attendat nullaque diccio vel sillaba euadat nichil de forma verborum omittat seu diuidat. Hic eleuet sacerdos oculos suos non solum corporales sed eciam spirituales dicens.* et eleuatis oculis. *et cetera. hic inclinet se sacerdos dicens.* tibi gracias agens bene ✠ dixit fregit. *Hic non debet hostia frangi neque tangi modo fraccionis sicut fatui faciunt sacerdotes et male faciunt. Videtur tamen ex ordine verborum quod debet frangi priusquam consecrari tamen dicit.* benedixit. fregit. *per verba videtur quod prius*

IV.

RUBRICS OF SARUM MANUAL OF 1554.

(*Manuale ad vsum insignis ecclesie Sarisburiensis*, Rothomagi, Rob. Valentin, 1554, fo. lxxix.)

Qui pridie quam pateretur. *Hic erigat sacerdos manus et coniungat et postea tergat digitos et eleuet hostiam parumper: ita quod non videatur a populo: et sic debet tenere quousque dixerit verba consecrationis: quia si ante consecrationem eleuetur: et populo ostendatur sacerdotes sicut fatui faciunt populum idolatrare adorando panem purum tanquam corpus christi: et in hoc peccat. Et sacerdos debet precipue in hoc loco congregare seipsum ad se. scilicet cor ad verba diligenter attendendum et os ad distincte proferendum, vt ab hoc loco videlicet.* Qui pridie. *vsque ibi.* Vnde et memores. *nulle alie rei attendat: nullaque dictio nullaque syllaba euadat: nichil de forma verborum vel signorum omittat vel diminuat. Accipiendo panem dicat* accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas: et eleuatis oculis in celum *Hic eleuet oculos suos non solum corporales sed etiam spirituales.* ad te deum patrem omnipotentem tibi. *Hic inclinet se dicens.* gratias agens ✠ benedixit fregit. *Hic non debet tangi hostia modo fractionis sicut aliqui fatui tangunt et male faciunt. Videtur tamen ex ordine verborum quod prius debet frangi quam consecrari cum dicat* benedixit fregit. *Per hec verba videtur quod prius est fractio quam consecratio:*

manducaret, sed forte posset obici[1] querere quare Christus dedit sibi verum corpus suum cum sciret eum in mortali peccato, dic quod hoc fecit. ad instruccionem nostram. scilicet. si cognouerimus aliquem indignum accedere ad eukaristiam cuius peccatum est nobis notum, non tamen alijs sicut peccatum iude fuit soli Christo notum non debemus eum prohibere a sacramento sed debemus eum in secreto monere si posset debito modo fieri et hec racio tangitur in canone *de consecracione* distinccione ij capitulo *non prohibeat* et cetera. *Sicut iudas.*

hoc est enim corpus meum, per ista verba fit conuersio panis in corpus Christi vnde sciendum est quod ista verba debent proferri cum vno spiritu et sub vna prolacione non tamen interposita pausacione, sicut stulti faciunt, Et notandum quod hec oracio. *hoc est enim corpus meum* est singularis oracio inter omnes oraciones, Alie enim sunt inductiue veritatis siue existencie, sed illa verba *hoc est enim corpus meum*, faciunt illud. quod significat, vnde est verbum non tantum significatiuum sed operatiuum. non operacione successiua sed instancia Sed queritur quare ponitur ibi hec coniunccio enim ex quo nullus euangelista posuit eam, potest dici quod hec coniunccio sumpta est ex verbo domini super calicem, Matthei xxj vbi dicitur, *hic est enim sanguis meus* et cetera. vt ergo fiat conformitas verborum tam panis quam vini in conuersione dicitur. *hoc est enim corpus meum.*

hijs autem verbis finitis adoret sacerdos capite inclinato et eleuet illud mature et ostendat populo. adorandum nec nimis diu teneat eleuatum nec aliquo modo corpus osculetur nec super oculos ponat sicut solent quidam stulti facere nec ab aliqua parte corporis tangi debet. nisi tantum digitis ad hoc specialiter consecratis

Reposito corpore Christi in loco suo statim incipiet calicis consecra-

fregit quamuis aliter appareat ex serie verborum. Sed reuera sensus verborum talis est. Dum benedixit id est consecrauit. Fregit et dedit discipulis suis protulit hec verba. accipite et manducate. Et sic eisdem verbis consecrauit. et formam eis tradidit consecrandi secundum Thomam. De vtriusque forme intellectu et expositione habes supra huius partis cap. iiii. D.

¶ Non oportet verba sacramentalia proferri vno spiritu et vno prolatione quia forte illa qui propter artitudinem meatuum velociter inspirant et respirant hoc facere non possent. Sed sufficit quod continue proferant sic quod non voluntarie fiat nimia pausatio. vel impertinent interuallum consecrata hostia eleues eam mature sacerdos et ostendat populo adorandam. nec nimis diu teneat eleuatam nec osculetur eam seu oculis suis apponat. nec aliquo membro vel parte sui tangat quantum poterit nisi cum digitis consecratis.

Reposita quoque hostia reuerenter incipiat statim consecrationem

[1] *Cancelling dots below* obici.

esset fraccio quam consecracio. Sed sancta ecclesia prius consecrat quam frangit ergo aliter agit ecclesia quam christus: et sic ecclesia videtur errare et sic per consequens delinquit. Solucio. dicendum est quod ecclesia non delinquit. quia christus post benediccionem et consecracionem fregit licet ordo verborum aliter sonet Hic sacerdos tergat digitos suos et dicat. Qui pridie.

line 4. Hoc est enim corpus meum. *Et debent ista verba proferri sub vno spiritu et sub vna prolacione nulla pausacione interposita. Pos illa verba inclinet se sacerdos ad hostiam et postea eleuet eam vltra caput suum vt a populo possit videri et venerari: et tunc reuerenter illam reponat ante calicem in modum crucis per eandem facte. Caueat eciam sacerdos ne nimis diu eam eleuatam teneat nec aliquo modo corpus christi osculetur nec super oculos ponatur sicut quidam stulti solent facere nec aliqua pars corporis vllo modo tangi debet nisi tantum digitis ad hoc specialiter consecratis. Reposito corpore christi vt supra dictum est in locum suum. discooperiat calicem et teneat inter manus non disiungendo pollicem ab indice nisi dum faciat benedicciones tantum sic dicens secrete.* Simili modo.

sed ecclesia prius consecrat quam frangit: si aliter facit ecclesia quam christus fecit: et sic ecclesia videtur errare, et per consequens delinquit. Solutio. Dicendum est quod ecclesia non delinquit: quia christus post consecrationem et benedictionem fregit: licet ordo verborum aliter sonat. Et dicat sacerdos inclinando deditque discipulis suis dicens: accipite et manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum. *Et debent ista verba proferri sub vno spiritu et sub vna prolatione nulla pausatione interposita. Post hec verba inclinet se sacerdos ad hostiam et capite inclinato illam adoret et postea eleuet eam mature supra frontem vt a populo possit videri: et caueat ne nimis diu teneat eam nec aliquo modo corpus christi osculetur: nec super oculos ponat sicut solent quidam stulti facere: nec aliquam partem corporis vllo modo tangere debet nisi tantum digitis ad hoc specialiter consecratis. Tunc illud reponat ante calicem in modum crucis per eum fiende. Reposito corpore christi in loco suo: discooperiat calicem et eum teneat inter manus suas non disiungendo pollicem ab indice nisi dum faciat benedictionem tantum: et tunc incipiat calicis consecrationem dicens.*

Simili modo posteaquam cenatum est accipiens et hunc preclarum calicem in sanctas ac venerabiles manus suas: item tibi. *Hic inclinet se dicens* gratias agens ✠ benedixit, deditque discipulis suis dicens: accipite et bibite ex eo omnes. *Hic eleuet parumper calicem ita dicens.* Hic est enim calix sanguinis mei, noui et eterni testamenti, mysterium fidei: qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. ¶ *Hic eleuet calicem vsque pectus vel vltra caput dicens.* Hec quotienscunque feceritis: in mei memoriam facietis. ¶ *Hic reponat calicem et fricet digitos suos vltra calicem propter micas et cooperiat calicem: deinde eleuet brachia in modum crucis: iunctisque digitis vsque ad hec verba* de tuis donis et datis *ita dicens.* Unde et memores.

cionem dicens illud quod sequitur. *Simili modo* et cetera. Si queratur quid faciendum sit si sacerdos ex aliqua passione. non posset calicem consecrare dic quod si passio non cessauerit vel statim mortuus fuerit tunc alius[1] alius sacerdos qui non dum celebrauerit supplere debet quod omisit si autem aliqua dubitacio de predictis/ fuerit consulcius [fo. 59. iudicatur, secundum Innocencium vt talis oblacio studiosissime recondatur et super aliam, totum officium celebretur et premissa hostia consecrata in fine misse a ministro vel alio sumatur. Quid si vnum inueniri non posset. vel alio modo defuerit ? numquid possit panis consecrari sine vino ? dic quod sic sed grauissime peccaret. qui se intromitteret.

calicis ibi. *Simili modo* et prolata forma verborum vsque ibi. *Unde et memores*. calicem vt adoretur sanguis christi a populo eleuat. ut dictum est de hostia et reponat . . .

[1] *Cancelling dots under the first* alius.

INDEX.

The following contractions have been used:

aia. = anima
b. = beatus
C. = Christus
Dns. = Dominus
Ds = Deus
I. = Iesus
mia. = misericordia
noie. = nomine
nr. = noster
ops. = omnipotens
pra. = praesta
ps. = psalmus
q = qui
qs. = quaesumus
s. = sanctus
sp. = spiritus

Sarum (i.) = 14th century ordinary
Sarum (ii.) = 13th century ordinary
MS. Sarum Manual = B.M. Add. MS. 30,506
Cicon. = Ciconiolanus' Directory
Uzès = Appendix to *Indutus Planeta.*

A cunctis nos qs. Dne.
Dominican 89 (4) 90 (4) 91 (3) 92.
a Lapide, Io. altar linen, 252 (2)
needful for consecrating, 254 (3).
A porta inferi, Charterhouse, 106.
A subitanea et improvisa morte,
Alphabetum, 51;
Coutances, 68.
Ab illo sanctificeris,
Alphabetum, 39.
Ab ipso sanctificetur, Sarum (ii.) 220;
MS. Sarum Manual, 255.
Ablutions,
Alphabetum, 49;
Coutances, 66;
Dominican, 83, 86;
Charterhouse, 102;
Burckard, 164; duplicating, 172;
Indutus, 188;
Cicon. 212; Christmas Day, 213;
Carmelite, 245;
Sarum rubrics, 266.
Absolution,
Sarum (i.) 3;
Alphabetum, 33, 36;
Coutances, 56, 57;
Dominican, 74, 85;
Charterhouse, 100;
Burckard, 136, 137;
Uzès, 190;
MS. Sarum Manual, 255;
Notes, 256.
Accendat Dns. in nobis, Uzès, 192.
Acceptabile sit sacrificium, Burckard, 149.
Actiones nras. qs. Dne. aspirando
Coutances, 58;
Preparatio, 114;
Burckard, 171;
MS. Sarum Manual, 269.
Addis and Arnold, Burckard, xxv.
Adesto Dne. supplicationibus
Dominican, 88, 90 (2), 91.
Adiutorium nrm. in nomine.
Alphabetum, 36, 37, 50;
Coutances, 58, 67;
Dominican, 74;
Charterhouse, 99;
Burckard, 135;
Indutus, 181.
Adoramus te Christe
Alphabetum, 37;
Coutances, 58;
Cicon. 209. 210.
Adoremus crucis signaculum, notes, 266, 267;
Blew MS. 268.
Agimus tibi gratias rex,
Alphabetum, 49;
Coutances, 66.
Agnus Dei qui
Sarum (i.) 14 (ii.) 226;
Langforde, 26, 27;
Alphabetum, 47;
Coutances, 65;
Dominican, 82, 83, 84, 96 (2);
Charterhouse, 102, 104; notes, 248;
Burckard, 161, 162; said audibly, 137; dry mass, 173;

Agnus Dei qui
Indutus, 187; bowing at, 183.
mass for dead, Coutances, 65;
Burckard, 162, 172;
Sarum rubrics, 265.
Agnus Dei, waxen, 121*n*, 249.
Alb, signifies, Langforde, 20;
prayers at, Sarum (i.) 3, (ii.) 222;
Alphabetum, 34;
Coutances, 55;
Burckard, 131;
Dominican, 73;
Cicon. 203; notes, 252.
begins mass in, Sarum (ii.) 219, 255.
Albers, Bruno, north side, 237.
Alexander VI. pope, xxvi. 123, 174.
Alexander of Hales, Cicon. 208; notes, 253.
Alleluia (after epistle)
Sarum (i.) 4;
Dominican, 76;
Burckard, 145; rules for saying, 145;
omitted in mass for dead, 172; dry mass 173, 174;
Uzès, 191;
Cicon. 205; notes, 253.
Alphabetum Sacerdotum, 31.
Notes, 239;
Introduction, xvi.
other alphabeta, xix*n*. xxi.
Altar, signifies, Langforde, 19, 20;
orientation, Burckard, 167;
Cicon. 202; notes, 252.
relics in, Indutus, 181; notes, 251;
Uzès, 191.
See portable.
Amblard, bishop, Charterhouse, 107.
Amelius, Io. 32, xxi.
Amen frater, Alphabetum, 33, 36.
Amice, signifies, Langforde, 20;
Prayers at, Sarum (i.) 3, (ii.) 222; notes, 237;
Alphabetum, 34;
Coutances, 55;
Burckard, 131;
Morris Missal illumination, xii.
Angers, ordinary of, xx.
Ante conspectum divinae,
Alphabetum, 35;
Sarum (ii.) 220.
Ardnes, Stephen, 96.
Arras, second elevation, 241.
Arrivabene, Peter, xxiv. xxv.
Asperges me, Dominican, 74.
Aufer a nobis
Sarum (i.) 4 (ii.) 220;
Alphabetum, 37;
Coutances, 60;
Dominican, 74;
Burckard, 137, 138;
Indutus, raised voice, 181;
Uzès, 190;
Aufer a nobis
MS. Sarum Manual, 255.
Augustine, St. prayers, Coutances, 66 (2).
Ave in aeternum, Sarum (ii.) 227 (2)
notes, 266.
Ave Maria, Charterhouse, 99, 100 (2) 103, 109;
Langforde, 29.
Ave pretium Redemptoris, Langforde, 24;
notes, 238.
Ave salus ave vita, 242.
Avranches, John of, *Agnus Dei*, 248.
Bainbridge, Chr. *Pontifical*, 233.
Balsamus et cera munda, 121*n*.
notes, 249.
Bangor, osculation at introit, 233.
Bannister, Rev. H. M. Sarum Missals, xiii.
Alphabetum, xvi.
Batiffol, Mgr. P. Cicon. xxix.*n*.
Bayeux, osculation at introit, 233.
Beata gens cuius, Alphabetum, 38.
Becon, Thomas, sacring, 235;
amice, 237;
Gloria in, 238;
Gospel, 238;
Visitation of chalice, 240;
end of mass, 245;
mass vestments, 252;
Memento, 253;
second sacring, 264.
Bell-ringing, rules, 175, 178.
Benedic aia. mea,
Langforde, 27;
notes, 239.
Benedicamus Dno.
Alphabetum, 49;
Coutances, 67, 68;
Dominican, 84, 87;
Charterhouse, 104;
Burckard, 166, 172;
omitted in mass for dead, 172;
said audibly, 137; dry mass, 174;
Benedicamus patrem et filium, MS. Sarum Manual, 269.
Benedicat et custodiat nos, MS. Sarum Manual, 269.
Benedicat nos et custodiat, Indutus, 188.
Benedicat nos. ops. Ds.
Alphabetum, 50;
Coutances, 67.
Benedicat vos divina maiestas, MS. Sarum Manual, 267.
Benedicat vos ops. Ds. Burckard, 166 (2), 167, said audibly, 137;
omitted in mass for dead, 168, 172.
Benedicite ℣. *Ab ipso sanctificetur*
Sarum (i.) 4;
Alphabetum, 39.
Benedicite ℣ *Dominus*,
Alphabetum, 51;
Coutances, 68.

Benedicite ℟. *In nomine*, Dominican, 76.
Benedicite omnia opera, Burckard, 169.
Benedicite pater quia peccavi,
Alphabetum, 33;
Preparatio, 114.
Benedicite sacerdotes,
Sarum (ii.) 229;
Coutances, 69; notes, 243;
Dominican, 96 (*n*);
MS. Sarum Manual, 268.
Benedicta a filio domina, Sarum (ii.) 228.
Benedictus es Dne. in firmamento, MS. Sarum Manual, 269.
Benedictus qui venit,
Langforde, 23;
Dominican, 79:
Charterhouse, 101;
Burckard, 154;
Indutus, 186.
Benefactors, commemoration, Charterhouse, 105, 106.
Bernardin de Carvajol, Card. xxvi. 121, 123.
Besançon, ordinary of, xxi.
Besicken, John de, 174.
Bishop, Langforde, vestments, 20;
duties, 21;
Dominican, if celebrating, 75; if present, 84;
Burckard, if celebrating, 126, 154; if present, 133, 136, 167, 168, 169.
Indutus, 185:
Carmelite, 245;
Sarum rubrics, 264, 265.
Black curtain at elevation, 234.
Blado, Anton. 215.
Blessing at end of mass, Langforde, 28;
Alphabetum, 50, 51;
Coutances, 67, 68;
Dominican, 84;
Burckard, 166; turning to people, 142; dry mass, 174; omitted in mass for dead, 172, 174;
Indutus, 188;
Carmelite, 245;
Sarum rubrics, 267.
Blessing of things, Burckard, 134.
Blew MS. Introduction, xxxi;
Notes, 255.
Bona, Card. osculation at introit, 233;
making chalice, 247.
Bowing, Sarum (i.) 4; (ii.) 220, 222, 224;
Langforde, 22, 29;
Alphabetum, 37, 42, 43, 45, 49;
Coutances, 57, 60, 61, 67;
Dominican, 74, 80 (2), 83, 84;
Charterhouse, 100, 101 (4);
Burckard, 138; at sacred names, 141; at *Gloria in*, 139 (3);
Indutus, 182;
Cicon. 215; notes, 254.
Sarum rubrics, 261, 264, 267.
Bowing at sacred names,
Burckard, 141;
Becon, 238.
Breve, Charterhouse, 105, 109 (2).
Brightman, F. E., *Sancta sanctis*, 242;
Jacobites, 261.
Burckard, John, named, 121, 123, 126*n*.;
Ordo Missae, 121;
table of editions, xxvii.;
Notes, 249, 233, 237, 252;
Introduction, xxv.
Burgo, John de, *Salve lux*, 238;
rubrics, 259;
extracts from, 270, xxxi.
Burse, Burckard, 133, 169, 171.
Bursfeld, *Confiteor*, 246.
Buskins, *see* Sandals.
Cambray, ordinary of, xxi.
Calciamenta, Cicon. 203;
see Sandals.
Calicem salutaris accipiam,
Dominican, 78;
Burckard, 164.
Cambray, second elevation, 241;
ordinary, xxi.
Candelarum, Charterhouse, 106, 109.
Candles, Dominican, 73, 74, 75, 76, 80, 84; private mass, 95;
notes, 243, 246;
Charterhouse, dry mass, 104;
Burckard, 133, 169; dry mass, 173;
Cicon. 204;
Carmelite, 246;
Myrc, John, 246.
Canon of the Mass,
Sarum (i.) 10; (ii.) 222;
Langforde, 23;
Alphabetum, 43;
Coutances, 61;
Dominican, 80, 75;
private mass, 95;
Charterhouse, 101;
Burckard, 154;
Indutus, 182, 183, 186;
Cicon. 208; notes, 253;
Sarum rubrics, 257, 271;
private additions to, 253;
J. de Burgo and W. de Pagula, 270;
Canonical hours, before mass, Burckard, 126.
Canterbury, *Inventories*, 234.
Cardinal, mass before, Dominican, 84;
Burckard, 133, 136, 167, 168, 169;
if celebrating, 126.
See Bishop.
Carissime frater Summa, Alphabetum, 33.
Carmelite, ordinary, resemblance to Dominican, xxiii. 243;
fraction, 260.

Cautels of the Mass,
Preparatio, 114;
Cicon. 212, 214.
Centuplum accipias, Burckard, 149.
Ceremonies of the Mass, Langforde, 20.
Chalice, making of,
Alphabetum, 34; notes, 239;
Coutances, 55; notes, 240;
Dominican, 76; notes, 247; bishop, 84;
Charterhouse, 100, 103; notes, 247;
Burckard, 150;
Indutus, 184, 185; notes, 251;
Cicon. 208; notes, 253;
Sarum, notes, 234;
Cistercians, Greeks, 247.
Chalice, signifies, Langforde, 19; kissed, 26;
Visitation of,
Alphabetum, 39; notes, 239;
Coutances, 58;
Sarum (i.) 4, 5 (ii.) 221;
at offertory, Langforde, 23;
Alphabetum, 41;
Coutances, 59;
Carmelite, 244.
Chalice, placed on altar, Dominican, 75;
Charterhouse, 100;
Burckard, 133;
Cicon. 204;
Sarum (i.) 5, (ii.) 220;
not to be upset, Cicon. 212;
taken away, Burckard, 169.
Châlons, ordinary of, xxi.
Charterhouse Ordinary, 99;
Notes, 246; *Repertorium*, 247;
Introduction, xxiv.
Chartres, fraction, 260.
Chasuble, Langforde, signifies, 20, 21;
Sarum, prayers at (i.) 3; (ii.) 222;
Alphabetum, 35;
Coutances, 56; notes, 240; taken off at *In principio*, 67, 243;
Dominican, arranged, 75, 78, 79, 83; private mass, 95; notes, 244;
Charterhouse, retained at *missa sicca*, 104;
Burckard, 132; taken off at *missa sicca*, 144, 173; held up by minister, 157 (2).
Indutus, 181;
Uzès, 190;
Cicon. 203; notes, 252;
MS. Sarum Manual, 268.
Chesal-Benoist, second elevation, 242.
Chester processional, *Salve lux*, 238.
Chevalier, Ulysse, osculation at introit, 233.
Christe te deprecor, Uzès, 189.
Christmas Day, masses, Burckard, 172;
Cicon. 213; notes, 254.
Ciborium, Cicon. 253.
Ciconiolanus, Lod. *Directorium*, 195, 196, 197; Notes, 251; Introduction, xxix.
Circle completed, Burckard, 142, 167;
Indutus, 185;
Cicon. 212;
Cluny, monks, mass for, at Charterhouse, 107, 108, 110;
confiteor at north horn, 247.
Cochleus, J. *Ordo Missae*, xxviii.
Cold, precautions, Dominican, 73 (2)
Preparatio, 117.
Collect
Sarum (i.) 4; number (i.) 4;
Langforde, 22;
Alphabetum, 38;
Coutances, 58;
Dominican, 75, 76; rules for number, 87; cues, 88; at private mass, 95;
Charterhouse, 104;
Burckard, 141, 142; said audibly, 137; rules for, 142; dry mass, 173, 174;
Indutus, 184;
Cicon. 205; number and ending, 206; omissions, 208; notes, 252.
Colours of vestments, Langforde, 19, 21;
liturgical, Franciscan, 175; notes, 250;
Cicon. 199.
Commixtio vini et aquae,
Coutances, 55.
Communicantes (daily)
Sarum (i.) 10; (ii.) 223;
Alphabetum, 43;
Coutances, 62;
Charterhouse, 101;
Burckard, 155;
Indutus, bowing at, 182;
Communicantes . . . pro nobis est traditus (Maundy Thursday)
Sarum (i.) 6
Communicantes . . . quam h. Mariae (Christmas)
Sarum (i.) 6;
Dominican, 92.
Communicantes . . . quo unigenitus (Epiphany)
Sarum (i.) 6;
Dominican, 93.
Communicantes . . . resurrectionis (Easter)
Sarum (i.) 7;
Dominican, 93.
Communicantes . . . unitam sibi fragilitatis (Ascension)
Sarum (i.) 7;
Dominican, 94.
Communion, Langforde, 28;
Sarum (ii.) 228;
anthem, Alphabetum, 48;
Coutances, 66;
Dominican, 84;

Communion, anthem.
Burckard, 164; said audibly, 137; dry mass, 173, 174;
Indutus, 188.
Communion, general, Dominican, 84;
Carmelite, 245;
of people, Burckard, 164; Sarum rubrics, 266;
bowing at, Indutus, 183;
spitting after, Cicon. 214.
Conceae qs. ops. Ds. ut intercessio,
Dominican, 88 (2) 90, 91 (2) 92;
Charterhouse, 104 (2) 105.
Confession before Mass,
Sarum (i.) 4; (ii.) 219;
Langforde, 22;
Alphabetum, 33, 36;
Coutances, 56;
Dominican, 74, 95; by bishop, 84;
Charterhouse, 99, 100;
Burckard, 136;
Indutus, 181;
Uzès, 190;
Cicon. 204;
MS. Sarum Manual, 255.
Confirma hoc Ds.
Alphabetum, 40.
Confitemini Dno. quoniam,
Sarum (ii.) 219;
Coutances, 56;
Dominican, 74;
MS. Sarum Manual, 255.
Confiteor Deo,
Sarum (i.) 3; (ii.) 219;
Alphabetum, 36;
Coutances, 56 (2);
Dominican, 85, 95;
Charterhouse, 99; notes, 216;
Burckard, 136 (3);
Roman, Bursfeld, Monte Cassino, 246;
MS. Sarum Manual, 255;
Notes, 256.
Consecration, various reverences at,
Langforde, 24;
Coutances, 62;
Dominican, 80;
Charterhouse, 101;
Burckard, 156;
Indutus, 186, 182;
Cicon. 215;
Carmelite, 244;
Sarum rubrics, 264;
W. de Pagula, 272;
Form of, Cicon. 209;
W. de Pagula, 272;
J. de Burgo, 272;
Private prayers at
Langforde, 24;
Cicon. 209, 210.
Consecrations (bishops, &c.) collects at,
Burckard, 143;
Corda famulorum tuorum Dne.
Dominican, 88 (2), 89 (2), 91, 92.
Cordova, second elevation, 242.
Corner, altar, Langforde, 19, 20, 22;
Alphabetum, 39;
Coutances, 58 (3), 67;
Dominican, 73, 74, 75, 78, 83;
Charterhouse, 100, 104;
Burckard, 138, 146, 149;
right or left, notes, 236, 250;
Indutus, 184; notes, 251;
Carmelite, 250.
Corporis et sanguinis tui Dne.
Sarum (ii.) 227.
Corporas, Langforde, signifies, 19;
mentioned,
Sarum (i.) 5; (ii.) 222;
Alphabetum 41 (2), 45, 46;
Coutances, 59, 60, 61, 62, 63, 64;
Dominican, 76, 75, 81, 83; notes, 244;
Charterhouse, 100, 101, 102, 103; notes, 247;
Burckard, 133, 150, 169, 171; notes, 250;
Indutus, 184;
Cicon. 203;
Carmelite, 244;
Roman, 247;
Sarum rubrics, 258, 263, 264, 265, 267.
Corpus Dni. mei, I. C.
Alphabetum, 48;
Coutances, 66;
Dominican, 86;
Burckard, 163.
Corpus et Sanguis eiusdem Dni.
Alphabetum, 49;
Coutances, 66;
Dominican, 83.
Corpus tuum Dne. quod, Burckard, 164;
Indutus, 188.
Cosenza Missal, interpolations, 253;
Ordo missae, xxviii.
Coutances, ordinary, 53, xx.
Notes, 233, 240.
Introduction, xxi.
fraction, 62, 261.
Crawford, earl of, Sarum missal,
Notes on, 233, 234 (6)
Introduction, xxx.
Credo in unum Deum,
Langforde, 23;
Alphabetum, 40;
Coutances, 59;
Dominican, 77 (4); rules for saying, 93;
Charterhouse, 100, 104; rules for saying, 109;
Burckard, 147; sitting at, 134; said audibly, 137; rules for saying, 148; omitted mass for dead, 172; dry mass, 173, 174;

Credo in unum Deum,
Indutus, 185; hands joined, 182; rules for, 188;
Cicon. rules for, 199, 205, 207; notes, 253;
Blew MS. 256.
Cross, rules for sign, Cicon. 210.
Cum audissent apostoli, Alphabetum, 38.
Cum natus esset I. Burckard, 173.
Cushion, altar, Dominican, 73, 76;
Burckard, 133, 169;
gospel, Dominican, 77.
Da
Dne. virtutem, Burckard, 131 and *n.*
Uzès, 189.
mihi Dne. sensum
Sarum (i.) 3; (ii.) 222.
nobis Dne. ut aiam. famuli, Charterhouse, 106.
nobis qs. ops. Ds. Blew MS. 268.
pacem Dne. Alphabetum, 48.
D'Achery, Luc, Cluny rite, 247.
De latere Dni. nri.
Alphabetum, 34;
Coutances, 55;
Charterhouse, 103.
De profundis, Charterhouse, 106 (2).
Deacon, Langforde, signifies, 20; reads gospel, 22; kiss of peace, 26;
Sarum, kissed at introit (i.) 4; (ii.) 219; reads gospel (i.) 4; (ii.) 220;
Alphabetum, gospel, 39;
Coutances, gospel, 58;
Dominican, 73 (3); puts missal on altar, 74; stands at Gloria, 75; lifts chasuble, 75, 78, 79, 83; at collects, 76; spreads corporal, 76; gospel, 76, 77; creed, 77; censes, 78; gives paten, 79; takes paten, 82; folds corporal, 83; turns at *Dns. vob.* 84; says *Ite missa*, 84; takes missal, 84; wine at communion, 86; carries sacrament in pyx, 86.
Charterhouse, duty, 109;
Carmelite, 243, 244, 245;
Sarum rubrics, 257, 263, 264, 265.
Deacon and Subdeacon, Dominican, 73 (3); sprinkled, 74; bring in books, 74; stand side of celebrant, 74, 79, 80; sit, 75; gospel, 77; bring chalice, 78; are censed, 78; Agnus dei, 82; pax, 82, 83.
Dead, mass for, Charterhouse, 106, 108, 109;
Dominican, 84;
Burckard, 144, 150, 166, 168; kneeling at, 134; *Gloria Patri*, 138; forms omitted, 172;
Cicon. 205;
response at *Orate*, Sarum (i.) 5; (ii.) 221;
Dead, collects for, Dominican, 92;
Charterhouse, 105;
no pax, Langforde, 28.
Dealba me Dne. Burckard, 131 and *n.*
Delisle, M. Léopold, Alphabetum, xix.
Deo gratias, Burckard, 145, 166 (2).
Deus
a quo sancta,
Dominican, 89, 90, 91, 92;
Charterhouse, 104, 105 (2), 106.
cui omne cor, Sarum (ii.) 219;
notes, 233;
MS. Sarum Manual, 255.
cui proprium,
Charterhouse, 105 (2), 106, 107 (5), 108.
indulgentiarum, Dominican, 93.
largitor pacis, Charterhouse, 104, 105.
misereatur, Carmelite, 244.
omnium (I. Sunday after Trinity)
Dominican, 91, 92.
omnium fidelium,
Dominican, 88, 89, 90, 91, 92.
pater fons et origo,
Sarum (i.) 15, (ii.) 227; notes, 265.
Deus qui
caritatis
Dominican, 88, 89 (2), 91 (2), 92.
Charterhouse, 104, 105, 106.
conspicis omni nos, Blew MS. 268.
corda fidelium,
Alphabetum, 35, 38;
Coutances, 60;
Dominican, 89, 91;
Charterhouse, 103.
de b. Mariae, Dominican, 88, 90.
de indignis, 256.
hodierna die unigenitum, Dominican, 89.
humanae substantiae, Burckard, 150;
Indutus, 185;
Uzès, 191;
Cicon. 212.
inter apostolicos,
Dominican, 92;
Charterhouse, 105 (3), 106 (2), 107 (5), 108 (3).
nobis sub sacramento, Cicon. 204.
nos patrem, Dominican, 92.
pro nobis, Dominican, 90.
salutis, Dominican, 88 (2), 89 (3).
tribus pueris, Sarum (ii.) 229;
Coutances, 57, 69;
Burckard, 171;
Blew MS. 268;
MS. Sarum Manual, 269.
Unigeniti, Dominican, 91.
Deus
sit in corde tuo,
Alphabetum, 33;
Coutances, 58.

Deus
tu conversus,
Sarum (ii.) 219, 229;
Burckard, 137;
Indutus, 181;
Uzès, 190;
veniae largitor,
Dominican, 92, 93 (2);
Charterhouse, 105 (2), 106 (2), 107 (5), 108 (3).
Dillon, Viscount, armour, xiii.
Dirigatur Dne. oratio, Uzès, 192.
Dirige, Charterhouse, 108.
Domine
Ds. ops. benedic, Blew MS. 257.
I. C. da mihi et omnibus, Cicon. 211; notes, 254.
I. C. fili Dei vivi
Sarum (i.) 15, (ii.) 227;
Alphabetum, 48;
Coutances, 66;
Dominican, 83;
Charterhouse, 102;
Burckard, 162;
Indutus, 187;
bowing at, 182;
Cicon. 211.
I. C. propitius, Alphabetum, 34.
I. C. q. dixisti Apostolis,
Sarum (ii.) 226;
Burckard, 161;
omitted mass for dead, 172;
Indutus, 187;
bowing at, 182;
kissing altar, 183.
labia mea, Alphabetum, 39.
non secundum, Burckard, kneeling, 134.
non sum dignus,
Burckard, 163; said audibly, 137;
Indutus, 187;
Cicon. 211, 212.
s. pater ops.
Sarum (i.) 14; (ii.) 226;
Alphabetum, 48;
Coutances, 66;
Blew MS. 265.
q. dixisti iugum, Burckard, 132.
Dominican Ordinary, 73;
Private Mass, 95;
Notes, 243.
Introduction, xxi.
Dominus nr. I. C.
Charterhouse, 100;
Notes, 246;
Preparatio, 114.
sit in corde,
Sarum (i.) 4; (ii.) 220;
Alphabetum, 39;
Coutances, 58;
Dominican, 76;
Dominus nr. I. C.
Charterhouse, 100, 103;
Notes, 247;
Preparatio, 114;
Burckard, 146;
omitted mass for dead, 172;
Indutus, 184;
bowing at, 182;
notes, 251;
Uzès, 191;
MS. Sarum Manual, 255.
See Deus sit.
vobiscum, Langforde, signifies, 28;
Sarum (i.) 4, 5, 9; (ii.) 219, 221, 229;
Alphabetum, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 49 (2), 50, 51;
Coutances, 57, 58, 59 (2), 61, 67 (4), 68, 69;
Dominican, 75 (2), 77, 83, 84, 96;
Charterhouse, 100 (2), 104 (2), 106;
Burckard, 131, 141, 142, 146, 148, 153, 165 (2), 166 (4); rules for posture, 134; said audibly, 137 (3); turning to people, 142; dry mass, not turning to people, 174 (4).
Indutus, 182, 183 (3), 184 (3), 185;
Uzès, 190, 191;
Cicon. 205;
MS. Sarum Manual, 255;
Blew MS. 256, 268.
Dry Mass.
See Missa Sicca.
Duchesne, L. osculation at introit, 233; second elevation, 242.
Duplicating, rules for, Burckard, 172;
Sarum rubrics, 266;
Blew MS. 267.
Durandus of Mende, succinctory, 237.
Ecclesiae tuae qs. Dne.
Dominican, 88, 89 (3), 90, 91, 92 (2);
Charterhouse, 104, 105 (2), 106.
Ecclesiam tuam qs. Dne. Alphabetum, 51.
Edward VI. first prayer-book, alb, and chasuble, 252.
Eeles, Mr. F. C. xxiv. xxxii.
Ego enim memor, Burckard, 128.
Ego reus et indignus, Coutances, 56.
Elevation, prayer at, Langforde, 24.
Cicon. 209, 210;
Ceremony, Sarum (i.) 11; (ii.) 223;
Alphabetum, 45;
Coutances, 62;
Dominican, 80;
Charterhouse, 101;
Burckard, 156;
Cicon. 210;
Black curtain, notes, 234;
Sarum rubrics, 261.
Elevation, second,
Coutances, 64; notes, 241;
Dominican, 81;

Elevation, second,
Charterhouse, 102 ; notes, 248 ;
Burckard, 159 ;
notes on, 242 ;
Sarum rubrics, 263 ;
Discussion of, 263.
Ember days, mass on, Burckard, 144 ;
September, Cicon. 207.
Embolism, Cicon. 211.
See Pater noster *and* Libera nos.
Emitte sp. tuum,
Coutances, 60 ;
Charterhouse, 103 ;
Sarum (ii.) 219.
End, *see* Corner.
Epigonation, eastern, 237.
Episcopal benediction, Sarum rubrics, 264.
Epistle
Sarum (i.) 4 ;
Alphabetum, 38 ;
Coutances, 58 ;
Dominican, 76 ;
read by priest, 95 ; notes, 246 ;
Charterhouse, 104 ;
Burckard, 145 ; sitting at, 134 ; said audibly, 137 ; dry mass, 173, 174 ;
Indutus, 184 ;
Cicon. doctors', 206.
Epistle book, Dominican, 73, 74, 76.
Epistle side, Burckard, 141 ; notes, 249, 252.
Essôme, fraction, 260.
Et benedictio Dei ops. Coutances, 68.
benedictio Dei Patris, Alphabetum, 51.
ego reus, Alphabetum, 36 ;
See Ego reus.
ego te absolvo, Alphabetum, 33.
homo factus, bowing, Indutus, 182.
incarnatus, Burckard, kneeling, 135.
introibe,
Alphabetum, 35, 36 ;
MS. Sarum Manual, 255 ;
notes, 256 ;
see Introibo.
pras. nobis, Indutus, 182 (2), 186.
procidentes adoraverunt, Burckard, kneeling at, 135.
te domine suppliciter exorare, Sarum (i.) 8.
te in ueneratione, Sarum (i.) 9.
te annunciatione, &c. Dominican, 94.
te quidem omni tempore
Sarum (i.) 7 ;
Dominican, 93.
verbum caro factum,
Alphabetum, 49 ;
Burckard, 168 ; kneeling at, 135.
Evangelium,
see Gospel.
Exaudi nos. Dne. S. Pater, Dominican, 74.
as. Dne. supplicum, Dominican, 89 (3).
Exue me Dne. veterem, Burckard, 131 *n*.
Factus est repente, Alphabetum, 49.
Fan to drive away flies, Dominican, 79.
Fanel : *see* Maniple.
Fiat commixtio et consecratio,
Burckard, 161 ;
Indutus, 187.
Fidelium Deus omnium,
Charterhouse, 105 (4), 106 (2), 107 (4), 108 (6) ;
Burckard, 145.
Fingers, celebrant's
Dominican, 79, 80, 81, 82 ; cloth to dry, 79, 83 ;
Charterhouse, 101 (3), 102 ;
Burckard, 140, 156 (3), 160 (3), 161 (2), 163 ;
Indutus, 186 ;
Carmelite, 244, 245 ;
Sarum rubrics, 258, 259, 262, 263, 266, 267.
Flectamus genua, Burckard, 140, 141 ; said audibly, 137 ;
Indutus, 184.
Flies, fan to drive away, Dominican, 79 ;
in chalice, Preparatio, 115, 116.
Forms audibly said, Burckard, 137.
Fraction of the Host, Langforde, 27 ;
Sarum (i.) 14 ; (ii.) 226.
Alphabetum, 47 ;
Coutances, 65 ;
Dominican, 82 ;
Burckard, 160 ;
Indutus, 187 ;
Cicon. 211 ;
Sarum rubrics, 264.
seen by people, 239,
at Consecration :
Coutances, 62 ;
Sarum (ii.) 223 ;
Carmelite, 244 ;
Notes, 241, 244, 259 ;
Discussion of, 259 ;
W. de Pagula and John de Burgo, 270.
France, royal family, Charterhouse, 107.
Frankfort, Nicholas de, 117
Gardiner, Stephen, fraction visible, 239.
Gavanti, B., silken chalice veil, 247 ;
portable altar, 252 ;
Cicon., xxix *n*.
Genuflexion, Coutances, 59 ;
Dominican, *confiteor*, 74 ;
not at *salve s. parens*, 75 ;
not at *Veni s sp.*, 76 ;
not at *Orate fratres*, 79 ;
not at *Sanctus*, 80 ;
at consecration, 80 ;
Charterhouse, 100, 101, not at consecration, 101 ;

Genuflexion,
Burckard 134; in creed, 147;
at elevation, 156, 157;
second elevation, 159 (2), 254;
fraction, 160;
after Commixture, 161;
at Communion, 163;
Cicon. 211, 215; notes, 254;
Carmelite, not at consecration, 244; at *Salve*, 245.
see Kneeling *and* Bowing.
Georgi, D., osculation at introit, 233; succinctory, 237.
Gerson, I. de, absolution, 248.
Gheyn, Father J. van der, xix.
Ghost, Holy, addressed in, *Gloria in*, Burckard, 139; notes, 249.
Girdle, prayers at, Sarum (i.) 3, (ii.) 222;
Alphabetum, 34;
Coutances, 55;
Burckard, 132; dry mass, 173.
Gloria in excelsis,
Sarum (i.) 4;
Langforde, 22;
Alphabetum, 38, 48, 49;
Coutances, spoken of, 58, 67;
Dominican, 75 (4), 77, 84;
rules for saying, 87;
private mass, 96(2).
Charterhouse, 100, 104, 109.
Burckard, 139; sitting at, 134; rules for saying, 140; mentioned, 165, 166; omitted, mass for dead, 172; dry mass, 173, 174;
Indutus, 184; rules for, 188; hands joined, 182;
Uzès, 191;
Cicon. rules for 205;
Notes, standing at, 238;
Holy Ghost, addressed, 249.
Gloria Patri, Burckard, at introit, 137;
omitted in mass for dead, 172;
Dominican, introit, 74;
Cicon., introit, 204; not om. in mass for dead, 204.
Gloria tibi Dne.
Coutances, 59, 67;
Dominican, 77;
Charterhouse, 100;
Burckard, 146.
Good Friday, mass not to be said, Cicon., 215.
Gospel, Sarum (i.) 4; (ii.) 220;
Langforde, 20, 22;
Alphabetum, 39;
Coutances, 58, 59;
Dominican, 77; bishop, 84;
Charterhouse, 100, 103, 104, 109;
Burckard, 146; said audibly, 137; dry mass, 173, 174;
Indutus, 184; notes, 251;
Gospel,
Uzès, 191;
Cicon. for doctors, 206;
blessing, 207;
notes, standing at, 238;
Blew MS., 256.
Gospel book, Dominican, 73, 74 (2), 76, 77, 84.
Gospel side, *see* Epistle side.
Gradale
Sarum (i.) 4;
Alphabetum, 38;
Dominican, 76;
Burckard, 145, 141 (2), 145; said audibly, 137; dry mass, 173, 174;
Indutus, 184;
Uzès, 191.
Gratia sancti spiritus, Alphabetum, 36.
Gratiam tuam qs. Dne. mentibus, Dominican, 96 (2).
Gratias agimus tibi, Sarum (ii.) 227; notes, 266.
Gratias tibi ago Dne. S.,
Sarum (ii.) 228;
notes, 267;
Blew MS. 268.
Gremial, Dominican, 76.
Griffen, I. I., 32.
Guido, printer, 51.
Habete pacis osculum,
Sarum (i.) 4;
MS. Sarum Manual, 255;
vinculum
Carmelite, 245;
Sarum (ii.) 226; notes. 265.
Haec nos communio,
Sarum (ii.) 228;
notes, 266 (2), 267 (4).
Haec sacrosancta commixtio
Sarum (i.) 14; (ii) 226;
Alphabetum, 48;
Coutances, 66;
Dominican, 82.
Hamburg Missal, *Sancte Spiritus* in *Gloria*, 249.
Hanc igitur oblationem,
Sarum, Maundy Thursday (i.) 6;
Easter (i.) 7;
Daily (i.) 10; (ii.) 223, 222;
Alphabetum, 44;
Coutances, 62;
Dominican, Easter, 93;
Preparatio, 116 (3);
Burckard, 155;
Sarum rubrics, 258.
Hands, arrangement,
Sarum (ii.) 221, 222, 224;
Alphabetum, 42, 44 (2);
Coutances, 62, 63, 64 (4), 65;
Dominican, 75, 79;
Charterhouse, 100, 101 (4);

Hands,
Burckard, 140, 145;
Indutus, 183, 186, 187;
Uzès, 190, 191;
Carmelite, 244.
Hands extended,
Sarum (i.) 11; (ii.) 224;
Langforde, 25;
Alphabetum, 42, 43, 45; notes, 240;
Coutances, 57, 63;
Dominican, 75, 81;
Indutus, 183, 186; notes, 251.
Sarum rubrics, 261, 262.
Hands joined,
Sarum (i.) 4, 5; (ii.) 220;
Alphabetum, 38, 41, 42, 44;
Coutances, 57, 59, 60, 61 (2), 62, 64, 65;
Dominican, 74;
Charterhouse, 100, 101 (2), 102;
Burckard, 130, 146, 149, 152 (2);
Indutus, 182;
Carmelite, 244.
Hands, washing, *see* Washing.
Hassia, Henricus de, elevation, 236;
memento, 253;
second elevation, 263.
Herbert, Mr. J. A., xxix.
Hereford, *Veni Creator*, 234, 241.
Hilarie, Hugh, priest called Sir, 235;
second sacring, 264.
Hittorp, osculation at introit, 233.
Horn, altar,
see Corner.
Hosts, to be ready,
Sarum (i.) 4;
Dominican, 73; consecrate, 85;
Preparatio, accidents with, 115;
Burckard, preparing, 133, 149;
Cicon., 207.
Host, to be visible, 235.
Hour for mass, Burckard, 126.
Houseling cloth, Dominican, 85.
Hugo de Sancto Charo, xxvi. *n.* xxx.
Humbert of Romans, Dominican ordinary, xxiii.
Humeros meos et pectus, Uzès, 189.
Humiliate capita, Burckard, 166 (2); said audibly, 137.
Immola Deo sacrificium, Dominican, 78.
Impone Dne. capiti, Burckard, 131;
see Pone.
In medio ecclesiae, Cicon. 205; notes, 252.
In nomine Patris, before mass, Alphabetum, 37;
Coutances, 55;
Burckard, 134, 173.
at offertory,
Sarum (i.) 5;
Alphabetum 42;
Coutances, 59 (2), 60, 61;
MS. Sarum Manual, 255;
In nomine Patris, at offertory,
Blew MS. 257;
gospel, Coutances, 58;
end of mass, Sarum (ii.) 228;
blessing of incense, Alphabetum, 39.
after communion, Sarum rubrics, 266, 267;
Blew MS. 268.
In noie. S. et,
Alphabetum, 41;
Coutances, 59.
In principio erat Verbum,
Alphabetum, 50;
Coutances, 67;
Dominican, 96;
Charterhouse, 103;
Burckard, 135, 144, 168, 172, 173; dry mass, 144, 174;
Notes, standing at, 238;
Becon, 245;
Carmelite, 245;
MS. Sarum Manual, 267;
Blew MS. 268.
In sp. humilitatis,
Sarum (i.) 5; (ii.) 221;
Alphabetum, 42;
Coutances, 60;
Dominican, 79;
Charterhouse, 101, 103;
Burckard, 150;
Indutus, 185;
Uzès, 192;
MS. Sarum Manual, 255;
Blew MS. 256.
Incarnation remembered in mass, Langforde, 19, 21.
Incense, at introit, Sarum (ii.) 220;
Uzès, 191.
at gospel,
Sarum (i.) 4; (ii.) 220;
Alphabetum, 39;
Dominican, 76, 80; bishop, 84; order, 74.
at offertory,
Dominican, 78;
Indutus, 185;
Uzès, 192.
at elevation, Dominican, 80;
Carmelite, 244.
Incensum istud, Uzès, 192.
Inclina Dne. aurem tuam,
Dominican, 92;
Charterhouse, 105 (5), 106 (3), 107 (6), 108 (4).
Inclinations, Langforde, 29;
see Bowing.
Indue me Dne.
lorica, Sarum (i.) 3.
ornamento, Uzès, 190;
Sarum (ii.) 222.

Indue me Dne.
vestimento, Alphabetum, 34;
Coutances, 55;
Sarum (ii.) 222.
Indulgentiam absolutionem,
Alphabetum, 33, 36;
Coutances, 57;
Preparatio, 114;
Burckard, 137.
Indutus planeta, 170, 179, 181;
Notes, 251;
Introduction, xxviii.
Ineffabilem miam. tuam Dne.
Dominican, 88, 89, 92.
Infirmitatem nram. qs. Dne. Blew MS. 268.
Innocent III. osculation at introit, 233;
episcopal ornaments and duties, 237.
Inprimis quae tibi offerimus,
Sarum (i.) 10;
Alphabetum, 43;
Coutances, 61.
Instructio Sacerdotum
see Alphabetum.
Intention, Cicon. 209, 214; notes, 254.
Interessentes, *see* People.
Introibo ad altare
Sarum (i.) 3;
Coutances, 56;
Burckard, 134 and *n.* 173;
Indutus, 181 (2);
Uzès, 190 (2);
Cicon. 204;
Blew MS. 256;
See Et introibo.
Introibo in domum tuam, Burckard, 130.
Introit,
Sarum (i.) 3; (ii.) 220;
Alphabetum, 37;
Coutances, 58;
Dominican, 74, 75;
Charterhouse, 99, 100;
Burckard, 138, 172; said audibly, 137; dry mass, 173, 174;
Cicon. 204;
Notes, standing at, 238.
Ioanne, Ioannes de, interpolations, 253.
Ite missa est,
Langforde, 28;
Alphabetum, 49 (2);
Coutances, 67 (2);
Dominican, 84 (2) 87;
Burckard, 165, 166 (2); said audibly, 137; turning to people, 142; dry mass, 174; omitted mass for dead, 172;
Becon, 245.
Iube Dne. benedicere,
Sarum (i.) 4; (ii.) 220;
Alphabetum, 39 (2);
Coutances, 58;
Dominican, 76;
Iube Dne. benedicere,
Burckard, 146; dry mass, 174; omitted in mass for dead, 172.
Iudica me Ds. (ps.)
Sarum (i.) 3; (ii.) 219;
Alphabetum, 36;
Coutances, 56;
Dominican, 96;
Burckard, 135;
Indutus, 181;
Uzès, 190;
Cicon. 204;
Langres, 248;
MS. Sarum Manual, 255;
Notes, 256.
Iugum tuum Dne.
Alphabetum, 35;
Coutances, 56.
Jacobites, liturgy, 261.
John's, St. Gospel, *see* In principio.
Julian, St. Le Mans, xx. 239.
Kiss of altar, Langforde, 20;
Sarum (i.) 4; (ii.) 220, 221, 224;
Alphabetum, 42, 46, 50;
Coutances, 57, 61, 63;
Dominican, 74, 84;
Charterhouse, 102, 103;
Burckard, 138, 148, 152, 162; omitted in dry mass, 173;
Indutus, 183, 184;
Uzès, 191;
Cicon. 205, 212;
Notes, 238;
Cluny, 247;
Westminster, 247;
Blew MS. 256, 257;
Kiss of book or other ornaments,
Langforde, 24, 26;
Alphabetum, 37, 42;
Coutances, 58, 52, 60, 61, 65, 66;
Dominican, 77, 82;
Charterhouse, 100 (2);
Burckard, 147;
Indutus, 183; notes, 238;
Blew MS. 256, 257.
Kiss of ministers, at introit, Sarum (i.) 4; (ii.) 219; discussion, 233;
at *pax*, Langforde, 26;
Dominican, 82;
Cicon. 211.
Kiss of peace before communion,
Langforde, 26;
Sarum (i.) 15; (ii.) 226;
Alphabetum, 48;
Coutances, 66;
Dominican, 82, 74;
Charterhouse, 102;
Carmelite, 245;
Burckard, 162; dry mass, 174;
Cicon. 211;
Sarum rubrics, 265.

Kneeling at mass, Alphabetum, 34, 35, Burckard, 134.
see Genuflexion.
Kyrie eleison,
Sarum (i.) 4 (ii.) 219, 229;
Alphabetum, 36, 37, 42, 49;
Coutances, 56, 58, 60, 66, 69:
Dominican, 75 (4).
Charterhouse, 104, 109 (2);
Burckard, 138, 140; sitting, 134; said audibly, 137; after communion, 170; dry mass, 174;
Indutus, 184;
Uzès, 191;
Cicon. 204, 205; notes, standing at, 238;
MS. Sarum Manual, 255, 268;
notes, 256.
Landoia, Herzog de, 117, 175.
Langforde, B. *Meditations*, 19;
mentioned, 29, 238 (2), 239;
Notes, 236;
Introduction, xv.
Langres, second elevation, 242;
Gerson, notes, 248; fraction, 260.
Lapide, Io. a, *see* a Lapide.
Largire sensibus,
Sarum (i.) 3;
Alphabetum, 33;
Coutances, 55;
Burckard, 131 *n*.
Laudate Dnm. in sanctis,
Sarum (ii.) 229;
Coutances, 69;
Burckard, 170;
MS. Sarum Manual, 268.
Lauabo inter innocentes, at offertory,
Alphabetum, 41;
Coutances, 60;
Dominican, 79;
Charterhouse, 103;
Burckard, 151, 130 *n*.
Uzès, 192;
Cicon. 207;
Carmelite, 244;
after communion, Sarum rubrics, 267; Blew MS. 268.
Lavabo, *see* Washing hands.
Laus tibi Christe, Burckard, 147.
Le Brun Desmarettes, black curtain, 235;
Second elevation, 242;
Agnus Dei, 248.
Le Brun, Pierre, second elevation, 242;
moment of consecration, 254;
Dominican ordinary, xxiii.
Pian, *Ritus Celebrandi*, xxvii.
Cicon. xxx.
Le Couteulx, C., Charterhouse, 246, 247.
Le Mans, missal, xx. 239.
Leo X. *Liber sacerdotalis*, xxvi.
Levitical ceremony, notes, 234, 240, 241.
Liber familiaris clericorum, xxviii.
Liber sacerdotalis, table of editions, xxviii.
approved by Leo X. xxvi.
Libera nos qs. Dne.
Sarum (i.) 14; (ii.) 225;
Alphabetum, 47;
Coutances, 65;
Burckard, 160;
Cicon. 211.
Liechtenstein, P. 175.
Light before sacrament, Cicon. 215; notes, 254;
at mass, signifies, Langforde, 20.
Linen for altar, Coutances, 55;
Dominican, 73, 75; private mass, 95;
Cicon. 203;
I. a Lapide, 252.
Lotions, Langforde, 29;
see Washing *and* Ablutions.
Lydgate, John, amice, 237.
Lyons, second elevation, 241, 242;
pone Dne. 246.
Mabillon, J. osculation at introit, 233;
second elevation, 242.
Madan, Mr. F., Langforde, xv. xvi.
Magdeburg Missal, *Sancte spiritus* in *Gloria in*, 249.
Maniple, Langforde, signifies, 20, 21;
Sarum (i.) 3; (ii.) 222;
Alphabetum, 34;
Coutances, 55;
Burckard, 132; removed at offertory, 149;
Cicon. 203;
Myrc, 252.
Marcellus, Chr. Epistle side, 250.
Martène, Edm. *De antiquis*, vesting, 233; osculation at introit, 233; visitation of chalice, 240; second sacring, 241; Monte Cassino *confiteor*, 246; additions to Sacramentaries, xx.
Martène and Durand, second elevation, 242.
Maskell, W. osculation at introit, 233.
McClure, Rev. Edm. Blew MS. xxxi.
Memento Dne. famulorum . . . et omnium circum. Langforde, 24;
Sarum (i.) 10; (ii.) 222;
Alphabetum, 43;
Coutances, 61;
Charterhouse, 101;
Burckard, 154;
Cicon. 208;
Becon, 253;
Sarum rubrics, 258;
Memento etiam Dne. famulorum . . . qui nos praecesserunt, Langforde, 24;
Sarum (i.) 12; (ii.) 224;
Alphabetum, 46;
Coutances, 64;
Burckard, 158;

Memento etiam Dne, etc.
Cicon. 210, 211; notes, 253;
Hassia, 253.
Ménard, H. *Agnus Dei*, 248.
Mercati, Dr. G. Cicon. xxix.
Merear Dne. portare, Burckard, 132, and *n.*
Meritum passionis Dni. I. C. Preparatio, 114.
Micklethwaite, J. T. black curtain, 235.
Misereatur tui Ops. Ds.
Alphabetum, 33;
Coutances, 56;
Charterhouse, 99;
Indutus, 181;
Uzès, 190.
Misereatur vestri ops.
Alphabetum, 36;
Coutances, 57;
Dominican, 85;
Preparatio, 114;
Burckard, 136 (2);
Notes, 256.
Miserere, vesting, Burckard, 132; notes, 233.
Misericordia, Charterhouse, 105, 109.
Missa navalis, 173, 174.
Missa Sicca,
Dominican, 96; notes, 246;
Charterhouse, 104; notes, 248;
Burckard, 173; notes, 250;
as second mass, 144;
Carmelite, 246.
Mone, F. J. *Ave pretium*, 238.
Monte Cassino, *Confiteor*, 246.
More, Sir Thomas, amice, 237; stole, 252.
Morris Missal, Introduction, xi.
Munda me Dne. ab omni, Blew MS. 256.
Munda cor meum,
Burckard, 145, 146; dry mass, 174;
Indutus, 184; bowing at, 182;
Uzès, 191.
Munera q. Dne.
Alphabetum, 42.
Myrc, John, Candle, 246; maniple and stole, 252.
Mystical Interpretation of Mass, Langforde, 19, 29.
Nevers, second elevation, 241.
Nicene creed: *see* Credo in.
Nobis quoque peccatoribus,
Sarum (i.) 13; (ii.) 225;
Alphabetum, 46;
Coutances, 64;
Dominican, 81;
Charterhouse, 102;
Burckard, 159; said audibly, 137;
Indutus, 186.
Nocte sancte, Cicon. 213; notes, 254.
Nose, handkerchief for, Dominican, 73, 96; notes, 243;
bleeding. Preparatio, 116.
Nudum officium, Charterhouse, 104; notes, 248.
see Missa sicca.
Number present at Mass, Burckard, 126.
Nunc dimittis servum,
Sarum (ii.) 229;
Alphabetum, 49;
Coutances, 66;
MS. Sarum Manual, 268.
O Doctor, Cicon. 206; notes, 253.
Offerimus tibi Dne. calicem
Sarum (i.) 5; notes, 234;
Burckard, 150;
Indutus, 185;
Uzès, 191;
Cicon. 207.
Offertory,
Sarum (i.) 4; (ii.) 220;
Langforde, 23;
Alphabetum, 41;
Coutances, 59;
Dominican, 77, 78;
Charterhouse, 100, 109;
Burckard, 149; posture at, 134; said audibly, 137; dry mass, 173, 174.
Indutus, 185;
Uzès, 191;
Cicon. 207.
Officium Missae, *see* Introit.
Omnipotens Deus christiani,
Charterhouse, 104 (2) 105.
Omnipotens sempiterne Deus aedificator, Charterhouse, 104.
cui nunquam,
Charterhouse, 105 (3) 106, 107 (4) 108 (4).
dirige actus, Dominican, 96.
qui dedisti,
Alphabetum, 51;
Coutances, 68;
qui facis, Dominican, 91, 92.
q. vivorum
Dominican, 88, 89 (4) 90 (2) 91 (4) 92 (3) 93;
Charterhouse, 105 (2) 106 (3) 107 (2) 108 (2).
te suppliciter, Uzès, 189.
Oramus te Dne. Burckard, 138, 173;
Indutus, 181, 182, 183, 184;
Uzès, 190.
Orate fratres
Sarum (i.) 5 (2); ii. 221 (2);
Alphabetum, 42;
Coutances, 61;
Dominican, 79;
Charterhouse, 101, 103;
Burckard, 152; said audibly, 137; turning to people, 142;

Orate fratres
Indutus, 185, 183; turning to people, 183;
MS. Sarum Manual, 256.
Blew MS. 257.
Uzès, 193;
Cicon. 212.
Ordo Romanus, osculation at introit, 233; second elevation, 242.
Oremus, Burckard, 140, 141, 149, 165 (2) 166, 174 (3); said audibly, 137.
Orleans, *Agnus Dei*, 248.
Ortroy, Father F. van, xix.
Osculation, *see* Kiss.
Ostende nobis Dne. miam.
Sarum (i.) 4; (ii.) 219, 229;
Dominican, 74;
Indutus, 181;
Burckard, 137;
Uzès, 190;
Blew MS. 268.
Pagula, William de, rubrics, 259; extracts from, 270, xxxi.
Panem caelestem accipiam
Burckard, 163;
Indutus, 187;
Cicon. 211.
Pardoner's Churchyard, St. Paul's, 121 *n.*
Paris, second elevation, 241, 242; fraction, 259; ordinary 14th century, xx.
Passau Missal, *Sancte Spiritus* in *Gloria in*, 249.
Passion remembered in Mass, Langforde, 19, 20, 21, 25, 28.
Paten, Langforde, signifies, 19.
kissed, Langforde, 26.
Sarum, mentioned (i.) 4, 5, 14;
Alphabetum, kissed, 37, 42;
lifted, 39, 47 (2);
Coutances, kissed, 59;
lifted, 65;
Dominican, subdeacon, 79, 80, 82, 83; notes, 244;
Charterhouse, 102;
Sarum rubrics, 257, 264, 267.
Pater noster (before introit),
Alphabetum, 36;
Coutances, 56;
Charterhouse, 99, 100 (2).
Sarum (ii.) 219;
MS. Sarum Manual, 255.
Pater noster (offertory),
Coutances, 60.
Pater noster (at end of canon),
Sarum (i.) 14; (ii.) 225;
Alphabetum, 47;
Coutances, 65;
Dominican, 82, 79;
Charterhouse, 102;
Burckard, 160; dry mass, 174;
Pater noster (at end of canon),
Indutus, 187, 182 (2);
Cicon. 211.
Pater noster (after communion),
Alphabetum, 49;
Coutances, 66, 69;
Charterhouse, 103, 104;
Burckard, 170;
MS. Sarum Manual, 269.
Pater noster, for departed, Charterhouse, 106.
Paul III. pope, 196, 197.
Pax Christi habundet,
Sarum (i.) 15.
Pax Dni. sit semper
Sarum (i.) 14; (ii.) 226;
Langforde, 26, 28;
Alphabetum, 47;
Coutances, 65;
Dominican, 82; bishop, 84;
Charterhouse, 102;
Burckard, 161; said audibly, 137;
Indutus, 187;
Sarum rubrics, 265.
Pax tecum, Burckard, 162 (2);
Indutus, 187;
Cicon. 211.
Pax tibi frater
Alphabetum, 48;
Coutances, 66;
Dominican, 82;
Blew MS. 265.
Pax, not given at requiem, Langforde, 28;
Sarum rubrics, 265.
Penance, Alphabetum, 33 (2).
People, present, Alphabetum, 36.
Burckard, number present, 126;
their prayers, 135;
forms audible by them, 137;
not answering, 139.
Per evangelica dicta,
Alphabetum, 40;
Coutances, 59.
Per intercessionem, Uzès, 192.
Per ipsum et cum ipso,
Sarum (i.) 13; (ii.) 225;
Alphabetum, 46;
Coutances, 64;
Dominican, 81;
Charterhouse, 102;
Burckard, 159;
Indutus, 187;
Sarum rubrics, 263;
Becon, 264.
Per omnia saecula saeculorum (end of secrets),
Sarum (i.) 5; (ii.) 221;
Langforde, 23;
Alphabetum, 42;
Dominican, 79;
Charterhouse, 101;

Per omnia, etc.
Burckard, 152 (3), 153; said audibly, 137;
Indutus, 186;
Blew MS. 257.
Per omnia saecula seculorum (end of canon),
Sarum (i.) 14; (ii.) 225;
Langforde, 24, 25;
Alphabetum, 46;
Coutances, 65;
Dominican, 81;
Burckard, 160; said audibly, 137;
Indutus, 186, 187.
Per omnia saecula saeculorum (before *pax*),
Sarum (i.) 14; (ii.) 226;
Langforde, 26;
Alphabetum, 47;
Coutances, 65;
Burckard, 161;
Indutus, 187.
Per quem haec omnia,
Sarum (i.) 13; (ii.) 225;
Alphabetum, 46;
Coutances, 64;
Burckard, 159;
Sarum rubrics, 262.
Perceptio corporis tui, Burckard, 163;
Indutus, 187;
Cicon. 211.
Petit, Jean, 51.
Piccolomini, A. P. helped by Burckard, 250.
Piscina, Dominican, 79, 83;
Carmelite, 244, 245.
Place for mass, Burckard, 126;
Cicon. 202; notes, 252.
Placeat tibi s. trinitas, Sarum (ii.) 228;
Alphabetum, 49;
Coutances, 67;
Dominican, 84;
Charterhouse, 102, 103, 104;
Burckard, 166, 168; mass for dead, 172;
Indutus, bowing at, 182; kissing altar at, 183;
Cicon. 212;
Sarum rubrics, 267 (2).
Blew MS. 268.
Placebo, Charterhouse, 108 (2).
Planeta, *see* Chasuble.
Pol de Leon, St. visitation of chalice, 240.
Pone Dne.
custodiam ori, Charterhouse, 99;
notes, 246.
galeam,
Alphabetum, 34;
Coutances, 55;
Burckard, 131*n*.
Pope, celebrating, Burckard, 126, 154.
See Bishop, Cardinal.
Portable altar, Dominican, 78;
Burckard, 126, 133;
Cicon. 202 (2); notes, 252.
Post communion,
Langforde, 28;
Alphabetum, 49;
Coutances, 66;
Dominican, 83;
Burckard, 165, 166; said audibly, 137; rules for, 152; dry mass, 173, 174;
Indutus, hands joined, 182.
Praeceptis salutaribus moniti,
Sarum (i.) 14; (ii.) 225;
Alphabetum, 47;
Coutances, 64;
Dominican, 82;
Charterhouse, 102;
Burckard, 160; dry mass, 174.
Praecinge me Dne.
Sarum (i.) 3; (ii.) 222;
Alphabetum, 34;
Coutances, 55;
Burckard, 132 and *n*.
Praecinge lumbos mentis, Uzès, 189.
Praeparatio Sacerdotis, 113; notes, 248;
Introduction, xxiv.
Praetende Dne. famulis,
Dominican, 88, 89 (3), 91, 92.
Preface, Sarum (ii.) daily, 5, 9;
Christmas, 6;
Epiphany, 6;
Lent, 6;
Easter, 7;
Ascension, 7;
Whitsuntide, 8;
Trinity, 8, 257;
Apostles, 8, 257;
Holy rood, 8;
B.V.M. 9;
Alphabetum, 43;
Coutances, 61;
Dominican, 79; rules for, 93;
Charterhouse, 101, 109;
Burckard, 153 (5); said audibly, 137; dry mass, 174;
Indutus, 186;
Uzès, 193;
Cicon. 208;
Notes, standing at, 238;
Blew MS. 257.
Prelate, holy water, Dominican, 74.
Premonstratensian Canons, second elevation, 241.
Proctor, late Mr. Robert, bibliography, xix.
Prophetical lesson,
Charterhouse, 104;
Burckard, 141, 140, 144; said audibly, 137.
Prose, Burckard, 145, 146.

Protector in te sperantium,
Alphabetum, 51 ;
Coutances, 68 ;
Blew MS. 268.
Protege, Carmelite, 245.
Purificator, Dominican, 83.
Purificent nos qs. ops, Coutances, 70.
Purple vestment, 19, 21.
Pyx, Dominican, 85 ;
Charterhouse, 109 ;
Burckard, 168.
Quaesumus Dne. pro tua pietate,
Dominican, 92.
Quam oblationem tu Ds.
Sarum (i.) 11 ; (ii.) 223 ;
Alphabetum, 44 ;
Coutances, 62 ;
Burckard, 155 ;
Indutus, 186.
Quetif and Echard, Dominican Ordinary, xxii. xxiii.
Qui
ascendens super omnes (Pentecost)
Sarum (i.) 8 ;
Dominican, 94 ;
corporali ieiunio (Lent)
Sarum (i.) 6 ;
Dominican, 93.
cum unigenito filio (Trinity)
Sarum (i.) 8 ;
Dominican, 94.
post resurrectionem (Ascension)
Sarum (i.) 7 ;
Dominican, 94.
pridie quam pateretur,
Sarum (i.) 11 ; (ii.) 223.
Alphabetum, 44 ;
Coutances, 62 ;
Dominican, 80 ;
Charterhouse, 101 ;
Burckard, 156 ;
Indutus, 186.
pridie quam pro nostra,
Sarum, Maundy Thursday (i.) 7.
salutem humani generis (Passion and Cross)
Sarum (i.) 8 ;
Dominican, 93.
Quia cum unigenitus tuus (Epiphany)
Sarum (i.) 6 ;
Dominican, 93.
Quia per incarnati (Christmas)
Sarum (i.) 6 ;
Dominican, 93, 94.
Quid retribuam Dne.
Alphabetum, 41 ;
Coutances, 59 ;
Charterhouse, 100, 103 ;
Burckard, 163 ;
Indutus, 187 ;
Blew MS. 256.
Quis digne hoc celebrare, Burckard, 128.
Quod ore sumpsimus Sarum (ii.) 228 ;
Alphabetum, 49 ;
Coutances, 66 ;
Charterhouse, 103 ;
Burckard, 164 ;
Indutus. 188 ;
Carmelite, 245 ;
Sarum rubrics, 266 (3), 267 (4).
Redde mihi Dne. Burckard, 132 ;
Relics in altar, Indutus, 181 ; notes, 251 ;
Uzès, 191 ;
feast of, Charterhouse, 108 ; notes, 248.
Repone Dne. galeam, Sarum (ii.) 222.
Requiem aeternam
Sarum orate fratres (i.) 5 ; (ii.) 221 ;
MS. Sarum manual, 256 ;
mass of, Langforde, 28 ;
Charterhouse, 110 ;
Cicon. 205.
Requiescant in pace,
Alphabetum, 49 ;
Coutances, 67 ;
Dominican, 84, 87 ;
Charterhouse, 106 ;
Burckard, 166, 172 ; said audibly, 137 ; dry mass, 173.
Reserved Sacrament, Dominican, 78, 85.
Respice qs. Dne. super hanc familiam,
Alphabetum, 37 ;
Coutances, 58.
Respond (after epistle), Dominican, 76.
Rex virtutum, Burckard, 127.
Rhemes, second elevation, 241 ;
fraction, 260 ;
province of, xxi.
Ricardus de media villa, Cicon. 209 ; notes 254.
Richter, Æ. L. *Corpus Iuris*, 254.
Ritus servandus, Pian recension, 249.
Rochet, Burckard, 131.
Rogamus te etiam, Burckard, 129.
Rogo te Dne. Burckard, 129.
Roman Breviary, *confiteor*, 246 ;
September lessons, 253.
Roman Missal, *offerimus tibi*, 234 ;
mass of Holy Ghost, 239 ;
second elevation, 241 ;
making of chalice, 247 ;
alb and chasuble, 252 ;
collects, 253 ;
Testificor, *Vos estis*, 253 ;
O doctor, 253 ;
Alleluia, 253.
table of editions, with Praeparatio, xxv.
Indutus Planeta, xxix.
Ordo Missae of Burckard, xxviii.
Roman Pontifical, epistle side, 249 ;
colours, 251.
Rome, osculation at introit, 233.

Romsée, T. J. Fraction, 260.
Roskovány, Cicon. xxix.
Rouen, *Veni Creator*, 234, 241 ;
Spiritus Sanctus, 234 ;
province of, xx, xxi.
Sacrament, Burckard, not to be shown at dry mass, 174 ;
Dominican, censed at offertory, 78.
Sacring, *see* Elevation.
Saint Malo, ordinary of, xx.
Salve lux mundi, Langforde, 24 ;
notes, 238.
Salve Regina, Carmelite, 245.
Salve s. parens, Dominican, 75.
Salzburg, osculation at introit, 233.
Sancta Maria mater Dni. nri.
Coutances, 68.
Sancta sanctis, 242.
Sancti Spiritus gratia illuminet, Sarum, (ii.) 221 ;
notes, 257 ;
MS. Sarum Manual, 256.
Sancti Spiritus qs. Dne.
Alphabetum, 49.
Sanctus,
Sarum (i.) 9 ; (ii.) 222 (2) ;
notes, 244 ;
Langforde, 23 (2) ;
Alphabetum, 43 ;
Dominican, 79, 80 (2), 84, 96 ;
Charterhouse, 101, 104 ;
Burckard, 153 ; kneeling at, 134 ; said audibly, 137 ; dry mass, 174 ; Indutus, 186 ; bowing at, 182.
Sandals, Langforde, 20 ;
Cicon. 203.
Sanguis Dni. nri. I. C. Burckard, 164 ;
Indutus, 181.
Sarum missals, printed, vesting, 233 ; kissing altar or crucifix, 238.
manuscript, Introduction, Morris xi. Crawford, xxx.
extracts from, 271.
Sarum Manual, B.M. MS. 30, 506 ; notes, 255 ;
printed, extracts from, 271.
Sarum Ordinary, 14th cent. 3 ;
notes, 238 ; Introduction, xi.
13th cent. 219. Notes, 255 ;
Introduction, xxx.
Saussay, A. du, Alphabetum, xvi.
Scottish Liturgy, Holy Ghost in *Gloria*, 249.
Scotus, 212, 214.
Scudamore, W. J. Blew MS. xxxi.
Secret Collects,
Sarum (i.) 5 ; (ii.) 221 ;
Langforde, 23 ;
Alphabetum, 42 ;
Coutances, 61 ;
Dominican, 79 ;
Secret Collects,
Charterhouse, 101 ;
Burckard, 152 ; rules for, 152 ;
Indutus, 185 ; hands joined, 182 ;
Uzès, 193 ;
Blew MS. 257.
Sees, ordinary of, xx.
Sequentia (gospel)
Alphabetum, 39 ;
Dominican, 77 ;
Burckard, 146 ; dry mass, 174.
Sequentia (prose)
Langforde, 22 ;
Alphabetum, 38 ;
Dominican, 76 ; not at private mass, 95 ;
Burckard, 145, 146.
Sens, second elevation, 241 ;
province of, xx.
Si quis diligit me, Alphabetum, 39.
Side, *see* Corner.
Sienna, osculation at introit, 233.
Simili modo posteaquam,
Sarum (i.) 11 ;
Alphabetum, 45 ;
Coutances, 62 ;
Preparatio, 114, 116 ;
Burckard, 157 ;
Cicon. 212 ;
Sarum rubrics, 261.
Simmons, T. F. *Spiritus sanctus*, 234.
Sir, title of priest, 235 ; see Syr.
Sit Dns. in cor : see *Dns. sit.*
Sit nomen Dni. benedictum,
Alphabetum, 37 (2), 50 (2) ;
Coutances, 58, 67, 68.
Sitting at Mass, Burckard, 134.
Smith, Richard, fraction of host, 239.
Soissons, osculation at introit, 233.
Spiritus domini repleuit,
Alphabetum, 37.
Spiritus,
et alme, Burckard, 139 ; notes, 249.
sanctus sit in corde,
Alphabetum, 39.
sanctus superueniet,
Sarum, vesting (i.) 3 ;
Sarum, offertory (i.) 5 ; notes, 234.
Standing at Mass, Burckard, 134 ;
notes, 238.
Stavelot, osculation at introit, 233.
Stola iucunditatis indue,
Alphabetum, 34 ;
Coutances, 56 ;
Sarum (ii.) 222.
Stola iustitiae circumda,
Sarum (i) 3 ;
Uzès, 189.
Stole, Langforde, signifies, 20, 21 ;
Sarum (i.) 3 ; (ii.) 222 ;
Alphabetum, 34 ;

Stole,
Coutances, 56;
Burckard, 132; dry mass, 173;
Cicon. 203; notes, 252;
Myrc, 252;
Tindal, 252.
Stowe Missal, visitation of chalice, 240; corporal, 247.
Suarez, F. mixing of chalice, 239; Levitical ceremonies, 240.
Subdeacon, Langforde, signifies, 20;
Sarum (i.) 4; (ii.) 219;
Dominican, 73 (2);
Carmelite, 244, 245.
Subdeacon, Dominican, 73 (3); puts gospel on altar, 74; makes chalice, 75, 76; Epistle, 76; washes hands, 76; cushion, 77; at gospel, 77; brings water, 79; takes paten, 79; gives it, 82; ablutions, 83; dries chalice with purificator, 83; takes gospel, 84; helps at communion, 85;
makes chalice, Indutus, 184; notes, 251.
See Deacon and Subdeacon.
Sudary, Langforde, signifies, 19;
at offertory, Dominican, 79, 82; notes, 244;
Sarum rubrics, 257.
Summe sacerdos, Dominican, 76;
Burckard, 127;
notes, 249.
Super altar, *see* Portable altar.
Supplices te rogamus;
Sarum (i.) 12; (ii.) 224;
Alphabetum, 45;
Coutances, 63;
Dominican, 81;
Charterhouse, 101;
Burckard, 158;
Indutus, bowing at, 182;
Sarum rubrics, 262.
Supra quae propitio
Sarum (i.) 12; (ii.) 224;
Alphabetum, 45;
Coutances, 63;
Burckard, 158;
Surplice, Dominican, 73;
Burckard, 131; dry mass, 173.
Sursum corda
Sarum (i.) 5, 9; (ii.) 221;
Alphabetum, 43;
Dominican, 79;
Burckard, 153.
Suscipe deprecationem, bowing at,
Burckard, 139;
Indutus, 182.
Suscipe s. Trinitas hanc
Sarum (i.) 5; (ii.) 220 (2);
Alphabetum, 41;
Coutances, 59:
Suscipe s.
Dominican, 78;
Burckard, 151;
Indutus, 185; bowing at, 182;
Uzès, 192;
MS. Sarum Manual, 255;
Blew MS. 256;
Rouen, 256.
Suscipe S. Pater ops. Burckard, 149;
Indutus, 185;
Uzès, 191;
Cicon. 207.
Suscipiat Dns. sacrificium,
Burckard, 152;
Indutus, 185;
Uzès, 193.
Syr I besyche yow, Charterhouse, 99;
Syr I haue beyn heyr, Charterhouse, 99;
Syr I tryste thrugh, Charterhouse, 99.
Table prayers, *see* Missa Sicca.
Talleyrand, Cardinal, Charterhouse, 106.
Te deprecor ops. ds.
Alphabetum, 34;
Coutances, 55.
Te Deum,
Burckard, 140 (3);
Indutus, 188;
Cicon. rules for, 205.
Te igitur
Sarum (i.) 10; (ii.) 222 (2),
Alphabetum, 43;
Coutances, 61;
Dominican, 80;
Charterhouse, 101;
Burckard, 154;
Indutus, 186; bowing at, 182; kissing altar, 183;
Sarum rubrics, 257.
Te invocamus, te adoramus,
Alphabetum, 50;
Coutances, 68.
Telesphorus, Pope, 254.
Tercenarium, Charterhouse, 105 (2), 106 (2), 107 (2), 108, 110; notes, 248.
Testificor, Cicon. 206; notes, 253.
Thomas Aquinas, St.
amice, 20, 237;
episcopal ornaments and duties, 21, 237, 238;
mystical meanings, 29.
Thompson, Sir E. Maunde, Agnus Dei, 249.
Tibi laus tibi gloria, Carmelite, 245.
Tongue, at communion, Indutus, 187.
Torch to be lit, Burckard, 155; put out, 157, 169;
Dominican, 80; note, 244.
Tours, province of, xx. xxi.
Tract
Sarum (i.) 4;
Dominican, 76;

Tract
Charterhouse, 109;
Burckard, 145; said audibly, 137; dry mass, 173, 174;
Uzès, 191.
Trium puerorum
Sarum (ii.) 229 (2);
Coutances, 69 (2);
Burckard, 169, 170, 173; dry mass, 173;
MS. Sarum Manual, 268 (2).
Trombelli, I. C. osculation at introit, 233.
Troyes, fraction, 260.
Tu enim misereris, Burckard, 128.
Turning to people,
Langforde, 28;
Sarum (i.) 5; (ii.) 221;
Alphabetum, 38, 40, 49;
Coutances, 56, 57, 58, 61, 67 (2), 68; notes, 240;
Burckard, 142;
Indutus, 183.
Unde et memores,
Sarum (i.) 11; (ii.) 224;
Alphabetum, 45;
Coutances, 63;
Dominican, 81;
Charterhouse, 101;
Burckard, 158;
Indutus, 186; spreading arms, 183, 186.
Upsala Missal, *Sancte Spiritus* in *Gloria*, 249.
Ure igne s. sp.
Coutances, 57, 69;
Blew MS. 268;
MS. Sarum Manual, 269.
Uzès, missal, xxix. 189.
Valentin, Robert, 54.
Valeri, Card. Agnus Dei, 249.
Veil, silken, not used at Charterhouse, 247.
Veni creator
Sarum (i.) 5; (ii.) 219; notes, 233 (4), 234, 241;
Alphabetum, 35;
Coutances, 59; notes, 234;
Carmelite, 244;
York, 241;
Hereford, 241;
Westminster, 241;
Rouen, 241;
Blew MS. 255;
MS. Sarum Manual, 255.
Veni s. spiritus benedic,
Sarum (ii.) 221;
MS. Sarum Manual, 256.
Veni s. spiritus reple,
Alphabetum, 38, 42;
Dominican, 76;
Charterhouse, 103, 109.
Veni sanctificator,
Sarum (i.) 5; notes, 234;
Alphabetum, 42;
Coutances, 60;
Burckard, 151;
Indutus, 185;
Uzès, 192;
Blew MS. 257.
Venia, Charterhouse, 109.
Verbo Dni. caeli, Alphabetum, 38.
Vere dignum,
Sarum (i.) 5, 9; (ii.) 221;
Alphabetum, 43;
Burckard, 153.
see Preface.
Vert, Claude de, second elevation, 242; fraction, 260.
Vestments, Langforde, 19, 21; mass, explained, 20;
Sarum (i.) 3;
Alphabetum, 33;
Coutances, 55; takes off, 68;
Dominican, mentioned, 73; private mass, 95;
Charterhouse, 100, 103, 104;
Burckard, 130, 169, 171, 173, 174;
Cicon. 203; notes, 233.
See Alb, Chasuble, etc.
Vienne, osculation at introit, 233; second elevation, 242.
Vigils, mass on, Burckard, 143.
Villanueva, black curtain, 235.
Virgin, Office of B.;
Dominican, 76, 78, 79, 87 (2), 88, 89, 90, 91, 92, 94, 96 (2).
Charterhouse, 105;
Burckard, 139;
bowing at name of,
Burckard, 141;
Indutus, 182, 183.
Visitation of Chalice,
Alphabetum, 39;
Coutances, 58;
Notes, 239.
Vos estis sal, Cicon. 206; notes, 253.
Votive mass, Burckard, 144.
Vox humilis, Sarum (i.) 5; notes, 234.
Vox intelligibilis, Burckard, 137.
Vox tacita, Sarum (i.) 4; notes, 234; (ii.) 220, 221, 225.
Walter, Hubert, episcopal ornaments, 238.
Wanseford, Gerard, alphabeta, xxi.
Warner, Dr. G. F. Morris missal, xi. xiii.
Dominican ordinary, xxi. xxii. xxxiii.
Blew MS. xxxi.
Warren, F. E. text of *Gloria in*, 249.
Washing hands, at vesting.
Sarum (i.) 3;
Alphabetum, 33;
Coutances, 55;

Washing hands,
Dominican, 74;
Burckard, 130.
Washing hands, at making chalice,
Dominican, 76;
Charterhouse, 100;
Burckard, 151.
Washing hands, at offertory,
Sarum (i.) 5; (ii.) 221;
Langforde, 23;
Alphabetum, 41;
Coutances, 60;
Dominican, 79;
Charterhouse, 100, 103;
Burckard, 151;
Indutus, 185; bowing at, 182;
Uzès, 192;
Cicon. 207;
Carmelite, 244;
Blew MS. 256.
Washing hands. after communion,
Coutances, 66;
Dominican, 83;
Burckard, 130;
Water, holy, Dominican, 73, 74.
Water, not blessed in mass for dead,
Burckard, 172, 150;
quantity, Cicon. 208.
Watson, Thomas, amice, 237.
Westminster Missal, *offerimus tibi*, 234;
Veni Creator, 234, 241;
Confiteor at north horn, 247.
White vestment, Langforde, 19, 20, 25.
Whitford, Richard, standing at mass, 238.
Whitsuntide, white for, 175; notes, 250.
Wine after communion, Dominican, 86;
Burckard, 130.
Wine and water, Langforde, signify, 19;
to be ready, Sarum (i.) 4;
Dominican, 73; private mass, 95;
Burckard, 133, 150;
Preparatio, mistakes about, 115.
York, *Veni Creator*, 234, 241;
Black curtain, 234;
Pontifical, 233;
fraction, 259.
Zimmerman, B. Carmelite fraction, 260.
Zona: *see* Girdle.

LONDON:
HARRISON AND SONS, PRINTERS IN ORDINARY TO HIS MAJESTY,
ST. MARTIN'S LANE.

HENRY BRADSHAW SOCIETY,

FOR EDITING RARE LITURGICAL TEXTS.

PRESIDENT.

THE BISHOP OF SALISBURY.

VICE-PRESIDENTS.

The Bishop of Edinburgh.
The Bishop of Bristol.
The Dean of Carlisle.
The Dean of St. Patrick's.
Rev. F. Procter, M.A.
Monsieur Léopold Delisle.
The Lord Aldenham, F.S.A.
Sir Thomas Brooke, Bart., F.S.A.
Whitley Stokes, Esq., C.S.I., C.I.E., D.C.L., F.S.A.
Sir Edward M. Thompson, K.C.B., LL.D., D.C.L., V.P.S.A.
G. F. Warner, Esq., M.A., Litt.D., F.S.A.

MEMBERS OF COUNCIL.

Dr.-J. Wickham Legg, F.R.C.P., F.S.A., *Chairman.*
Rev. E. S. Dewick, M.A., F.S.A., *Hon. Treasurer.*
Rev. H. A. Wilson, M.A., *Hon. Secretary.*
W. J. Birkbeck, Esq., M.A., F.S.A.
Rev. W. C. Bishop, M.A.
Rev. F. E. Brightman, M.A.
Rev. J. N. Dalton, M.A., F.S.A.
Rev. Walter Howard Frere, M.A.
W. H. St. John Hope, Esq., M.A.
F. Jenkinson, Esq., M.A.
F. Madan, Esq., M.A., F.S.A.
J. T. Micklethwaite, Esq., F.S.A.
Alfred W. Pollard, Esq., M.A.
Rev. F. E. Warren, B.D., F.S.A.
Rev. Christopher Wordsworth, M.A.

HONORARY AUDITORS.

Rev. Edgar Hoskins, M.A.
Ieland L. Duncan, Esq., F.S.A.

List of Works already issued.

1891.* I. MISSALE AD USUM ECCLESIÆ WESTMONASTERIENSIS. fasc. i. Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A. 8vo. [Dec. 1891.]

III. THE MARTILOGE. 1526. Edited by the Rev. F. PROCTER, M.A., and the Rev. E. S. DEWICK, M.A., F.S.A. 8vo. [May, 1893.]

1892.* II. THE MANNER OF THE CORONATION OF KING CHARLES THE FIRST, 1626. Edited by the Rev. CHR. WORDSWORTH, M.A. 8vo. [Dec. 1892.]

IV. THE BANGOR ANTIPHONARIUM. Edited by the Rev. F. E. WARREN, B.D., F.S.A. Part I. containing complete facsimile in collotype, with historical and palæographical introduction. 4to. [Aug. 1893.]

1893. V. MISSALE AD USUM ECCLESIÆ WESTMONASTERIENSIS, fasc. ii. Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A. 8vo. [Aug. 1893.]

VI. OFFICIUM ECCLESIASTICUM ABBATUM SECUNDUM USUM EVESHAMENSIS MONASTERII. Edited by the Rev. H. A. WILSON, M.A. 8vo. [Aug. 1893.]

1894. VII. TRACTS OF CLEMENT MAYDESTONE, viz. DEFENSORIUM DIRECTORII and CREDE MICHI. Edited by the Rev. CHR. WORDSWORTH, M.A. 8vo. [Oct. 1894.]

VIII. THE WINCHESTER TROPER. Edited by the Rev. W. HOWARD FRERE, M.A. 8vo. [Nov. 1894.]

1895. IX. THE MARTYROLOGY OF GORMAN. Edited by WHITLEY STOKES, D.C.L., Foreign Associate of the Institute of France. 8vo. [July, 1895.]

X. THE BANGOR ANTIPHONARIUM, Part II. containing an amended text with liturgical introduction, and an appendix containing an edition of Harleian MS. 7653. Edited by the Rev. F. E. WARREN, B.D., F.S.A. 4to. [Nov. 1895.]

* The books issued for 1891 and 1892 are out of print.

1896. XI. THE MISSAL OF ROBERT OF JUMIÈGES, BISHOP OF LONDON, A.D. 1044–1051, AND ARCHBISHOP OF CANTERBURY IN A.D. 1051. Edited from a MS. in the Public Library at Rouen, by the Rev. H. A. WILSON, M.A. 8vo. [July, 1896.]

XII. MISSALE AD USUM ECCLESIÆ WESTMONASTERIENSIS, fasc. iii. Containing an appendix giving certain Offices from Westminster MSS. in the Bodleian Library and the British Museum, together with full indices, notes, and a liturgical introduction. Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A. 8vo. [Nov. 1897.]

1897. XIII. THE IRISH LIBER HYMNORUM. Edited from MSS. in the Libraries of Trinity College, and the Franciscan Convent at Dublin by the Rev. JOHN H. BERNARD, D.D., and ROBERT ATKINSON, LL.D. Vol. I., Text and Glossary.

XIV. Vol. II., Notes and Translations of the Irish Prefaces and Hymns. 8vo. [July, 1898.]

1898. XV. THE ROSSLYN MISSAL. An Irish manuscript in the Advocates' Library, Edinburgh. Edited by the Rev. H. J. LAWLOR, D.D. 8vo. [April, 1899.]

XVI. THE CORONATION BOOK OF CHARLES V. OF FRANCE. With reproductions in collotype of the 38 miniatures which illustrate the ceremonies, and facsimiles of seven of them in gold and colours. Edited by the Rev. E. S. DEWICK, M.A., F.S.A. 4to. [Dec. 1899.]

1899. XVII. MISSALE ROMANUM, Milan, 1474. (The first printed edition of the Roman Missal.) Edited by the Rev. ROBERT LIPPE, LL.D. Vol. I. Text. 8vo. [Oct. 1899.]

XVIII. THE PROCESSIONAL OF THE NUNS OF ST. MARY AT CHESTER. With English rubrics. Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A. 8vo. [Oct. 1899.]

1900. XIX. THREE CORONATION ORDERS: (1.) The Coronation Order of William III. and Mary II. (2.) An Anglo-French version of the English Coronation Order. (3.) Consecration of the Anglo-Saxon King. Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A. 8vo. [Feb. 1901.]

XX. CLEMENT MAYDESTONE'S DIRECTORIUM SACERDOTUM. Edited by (the late) Rev. Canon COOKE, M.A., and the Rev. CHRISTOPHER WORDSWORTH, M.A. Vol. I. 8vo. [Feb. 1901.]

1901. XXI. FACSIMILES OF HORÆ B.M.V., reproduced in collotype from English MSS. of the 11th Century. Edited by the Rev. E. S. DEWICK, M.A., F.S.A. 4to. [Jan. 1902.]

XXII. CLEMENT MAYDESTONE'S DIRECTORIUM SACERDOTUM. Edited by (the late) Rev. Canon COOKE, M.A., and the Rev. CHRISTOPHER WORDSWORTH, M.A. Vol. II. 8vo. [March, 1902.]

1902. XXIII. CUSTOMARY OF THE BENEDICTINE MONASTERIES OF ST. AUGUSTINE, CANTERBURY, AND ST. PETER, WESTMINSTER. Edited by Sir EDWARD MAUNDE THOMPSON, K.C.B., LL.D., D.C.L., V.P.S.A. Vol. I. Containing text of Cottonian MS. Faustina C. xii. 8vo. [October, 1902.]

XXIV. THE BENEDICTIONAL OF ARCHBISHOP ROBERT. Edited by the Rev. H. A. WILSON, M.A. 8vo. [Jan. 1903.]

1903. XXV. THE CLERK'S BOOK OF 1549. From the unique copy in the British Museum. (C. 36. d. 1.) Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A. 8vo. [Feb. 1904.]

XXVI. THE HEREFORD BREVIARY. Edited by the Rev. W. HOWARD FRERE, M.A., and LANGTON E. G. BROWN, sub-Librarian of the Hereford Chapter Library. Vol. I. Psalterium, Commune Sanctorum, Temporale. 8vo. [Feb. 1904.]

1904. XXVII. TRACTS ON THE MASS. Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A. Containing:—

Ordinarium Missae Sarum. From an early 14th Century Missal formerly in the possession of the late Mr. WILLIAM MORRIS, F.S.A. (With two collotype plates.)

Langforde's *Meditatyons for Goostly Exercyse in the tyme of the Masse.* (Bodleian MS., Wood 17.)

Alphabetum seu Instructio Sacerdotum. (Bodleian, Douce 14.) Collated with four other editions.

Dominican Directions for High Mass. From a 13th Century MS. (Brit. Mus. Add. 23,935.) With an Appendix on Low Mass from a Dominican Missal printed at Lubeck in 1502.

Ordo Missae of John Burckard, Rome 1502, collated with a shorter recension from a Roman Missal of 1501.

And other pieces. 8vo. [November, 1904.]

The following Works are in preparation:

CUSTOMARY OF THE BENEDICTINE MONASTERIES OF ST. AUGUSTINE, CANTERBURY, AND ST. PETER, WESTMINSTER. Edited by Sir EDWARD MAUNDE THOMPSON, K.C.B., LL.D., D.C.L., V.P.S.A. Vol. II. Containing text of Cottonian MS. Otho C. xi. and of part of Gonville and Caius College MS. 211. 8vo. [In the Press.]

THE MARTYROLOGY OF OENGUS THE CULDEE. Edited with a collation of the MSS., by WHITLEY STOKES, D.C.L., Foreign Associate of the Institute of France. [In the Press.]

THE MOZARABIC PSALTER. (Brit. Mus. Add. 30,851.) Edited by J. P. GILSON, M.A., of the British Museum. [In the Press.]

FACSIMILE EDITION OF THE STOWE MISSAL, a manuscript belonging to the Royal Irish Academy. Edited by Dr. G. F. WARNER, F.S.A., Keeper of the Manuscripts at the British Museum. [In the Press.]

MISSALE ROMANUM, Milan, 1474. Edited by the Rev. ROBERT LIPPE, LL.D. Vol. II. Supplement and Indices. [In the Press.]

FACSIMILES OF EARLY MSS. OF THE CREEDS, including an early copy of *Quicunque vult*, from an Irish MS. in the Ambrosian Library at Milan (O. 212, sup.). Edited by the Rev. A. E. BURN, M.A. **4to.**

THE ORDINALE OF EXETER. Edited by the Rev. J. N. DALTON, M.A., F.S.A., Canon of Windsor.

THE LITURGY OF ST. JAMES. Edited by the Rev. F. E BRIGHTMAN, M.A., Prebendary of Lincoln.

THE HEREFORD BREVIARY. Edited by the Rev. W. HOWARD FRERE, M.A., and LANGTON E. G. BROWN, sub-Librarian of the Hereford Chapter Library. Vol. II. Sanctorale. 8vo.

THE PONTIFICAL IN THE LIBRARY OF MAGDALEN COLLEGE, OXFORD (MS. 226), an English manuscript of the twelfth century. Edited by the Rev. H. A. WILSON, M.A.

THE SECOND RECENSION OF QUIGNON'S BREVIARY. Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A.

CRANMER'S EARLY PROJECTS FOR REFORM OF THE DIVINE SERVICE. A complete Edition of British Museum MS. Royal 7 B. iv Edited by Dr. J. WICKHAM LEGG, F.S.A.

THE LEOFRIC COLLECTAR, an English manuscript of the eleventh century (Harl. MS. 2961). Edited by the Rev. E. S. DEWICK, M.A., F.S.A.

PONTIFICALE LANALETENSE. An English MS. of the 11th Century, now in the Public Library at Rouen. Edited by LEOPOLD G. WICKHAM LEGG, M.A.

THE COLBERTINE BREVIARY.

MISSALE GOTHICUM. (Vatican MS. Reginae 317.)

MISSALE FRANCORUM, and other fragments of Gallican Liturgies.

THE BRIGITTINE BREVIARY OF THE NUNS OF SION, with English rubrics. From a MS. at Magdalene College, Cambridge.

THE MONASTIC BREVIARY OF THE CHURCH OF DURHAM. (Harl. MS. 4664.)

November, 1904.

*** Persons wishing to join the Society are requested to communicate with the Hon. Secretary, the Rev. H. A. WILSON, Magdalen College, Oxford; or with the Hon. Treasurer, the Rev. E. S. DEWICK, 26, Oxford Square, Hyde Park, London, W

*** The books are issued to members in return for an annual subscription of one guinea, payable at the beginning of each year.

*** Members are reminded that subscriptions are due on the 1st of January in each year. Subscriptions should be paid to the Hon. Treasurer, the Rev. E. S. DEWICK, 26, Oxford Square, Hyde Park, London, W.; or to the account of the Henry Bradshaw Society, at Messrs. CHILD & Co., 1, Fleet Street, Temple Bar, London, E.C. All cheques should be crossed with the name of the Society's Bankers.

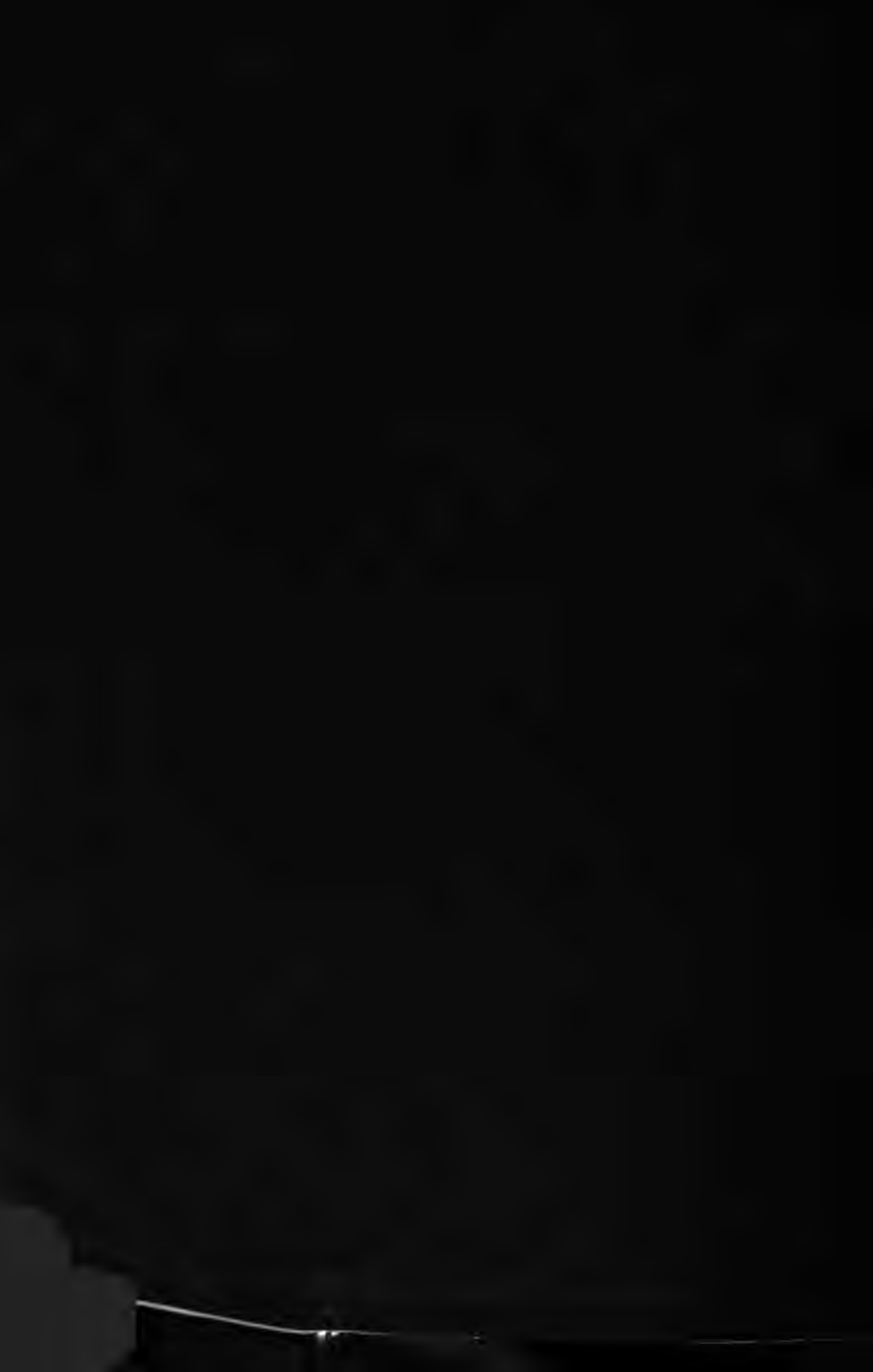

Stanford University Libraries
3 6105 020 098 831

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD AUXILIARY LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-9201
All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

F/S JUN 30 1998
AUG 11 1999
JUN 30 2000
JUN 30 2002
JUN 30 2003
JUL 01 2004